

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 41

MELLEM SYDFYNSKE SUNDE

HVERDAG OG HØJTID

PAA GRUNDLAG AF OPTEGNELSER FRA
THORVALD HANSEN

UDARBEJDET AF
HENRIK USSING

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG

1934

Spørgsmaal om Fisketro og Sømandstro.

Fra alle Danmarks vide Kyster, fra Vesterhav og alle Indhave, fra Sunde og Bælter, Fjorde og Indsøer ønsker DANSK FOLKEMINDESAMLING (Adr. Det kgl. Bibliothek, Kbhvn. K.) saa fyldige Beskrivelser af Fiskerliv og Sømandsliv som muligt, ogsaa med Billeder af Fisker- og Sømandstyper, Skibe, Baade, Redskaber, Huse og Dragter. Særskilt ønsker Dansk Folkemindesamling at forøge sine store Samlinger af dansk Folketro med nye Oplysninger om **FISKER- OG SØMANDSTRO.**

Heldig eller uheldig Fangst. Hvad skal man i Følge Folketroen gøre for at sikre sig heldig Fangst, og hvad skal man undlade at gøre for at værne sig imod Fangstuheld? Hvad forstaas ved heldigt Møde, og hvad regnes for uheldigt Møde? Kendes der Forestillinger om, som paa Gilleleje, at man skal hælde Brændevin i Garnet, eller som paa Skagen, Brød i Havet? Kendes der Ofre af Brændevin til Havet som i Nordnorge, eller man skal ofre Indvoldene eller Hovedet af den første Fisk? Hvad gør man med den første Fisk, man fanger i Sæsonen? Kendes det andetsteds end paa Gjøl, at man kysser den og hilser den velkommen? Hvad skal man gøre, naar man fanger en særlig stor eller usædvanlig Fisk? Kan man forgøre en anden Fiskers Garn, og hvorledes bærer man sig ad dermed? Kendes det som paa Kullen, at man forhekser en Uvens Garn ved at forrette sin Nødtørft i dem?

Heldig eller uheldig Sejlads. Hvad foretager Skipperen for at skaffe sig gunstig Bør? Hvorledes skal man i saa Fald behandle Masten, og hvorledes køber man Bør af Havfruen eller Havmanden? Hvad gør man for at undgaa Skibbrud eller Forlis? Opfattes Havfruen som et mod Sømændene venligsindet Væsen, eller forvolder hun dem Ulykke? Kendes der Sagn om, at hun advarer sin »Vanteven«, der har givet hende en Vante til hendes nøgne Haand? Hvorledes tænker man sig Havfruens Udseende. Med eller uden Fiskehale?

Ilanddrevne Sømænds Lig. Paa Nordsjællands Kyster kendes Forestillinger om, at ilanddrevne Sømænd ikke maatte begraves paa Sognets Kirkegaard, men skulde begraves i Strandkanten. Oplysninger om tilsvarende Skikke ønskes fra alle Danmarks Kyster, især Østersøens. Kendes der Forestillinger om, som i Nivaa og Taarbæk, at Kirkegaarden vogtedes af »Kirkegrimmene«, der hindrer Strandvaskeren i at tiltvinge sig Adgang? Kendes der Sagn om, at man har maattet bære Strandvaskeren til Kirken, eller som i Aalsgaarde til Tagdryppet af sit Hus, hvis man har røvet nogle af Strandvaskerens Ejendele? Optegn Sagn om den Straf, som iøvrigt rammer dem, der plyndrer Strandvaskere eller myrder Skibbrudne? Kendes der andetsteds end i Husby paa Jyllands Vestkyst Sagn om, at man i gamle Dage ikke maatte begrave en Strandvasker paa Kirkegaarden, fordi man en Gang var kommen til at jorde en ilanddrevne Havmand?

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 41

MELLEM SYDFYNSKE SUNDE

— HVERDAG OG HØJTID —

PAA GRUNDLAG AF OPTEGNELSER

FRA

THORVALD HANSEN

UDARBEJDET

AF

HENRIK USSING

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG

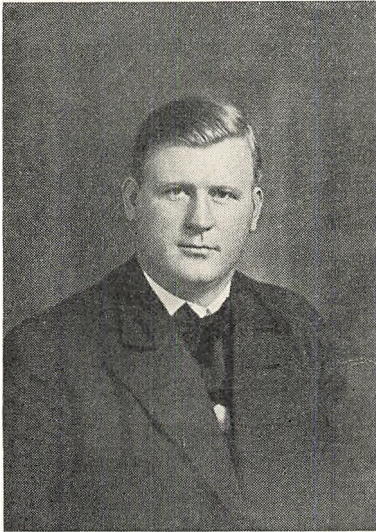
1934

FORTALE

Hver Egn har sit Aasyn. Det er præget af Jordbundens naturlige Beskaffenhed, af Højdeforhold, Afstanden fra Havet og af Bevoksningens Art. Men i Tidens Løb har Menneskene føjet Drag paa Drag til Udtrykket, klippet og raget Urskoven bort, trukket Skellinjer og Vejbaner og klædt Agrene med Afgrøder i vekslende Farver, indrettet Byer og Bygder, Landsbyer og Udflyttergaarde, Markskel og Skibsbroer, Kornmarker og Skove, Kirker og Havdiger — alt ligger det for vort Blik med Naturens og den historiske Udviklings Begrundelse. Et af Formaalene med denne Bog er at forklare, hvorledes de sydfynske Øer, som hører til Sunds Herred, hver for sig har faaet sit Særpræg og derfor sit ejendommelige Folkeliv. — Men dette lille Ørige kan betragtes som et Danmark i det smaa. — Ved at granske disse smaa Landstrækningers Liv et Aarhundrede igennem, omtrent fra 1780 til 1880, kan vi give dette Omraades Aasyn Mæle, saa det kan fortælle om, hvorledes det har faaet sit særlige Udseende blandt Danmarks Egne, hvorledes det nedarvede Almueliv, der har Aarhundreders Ælde, har ændret sig langsommere eller hurtigere paa de forskellige Øer, og hvorledes en lignende Udvikling maa være foregaaet i andre Egne af Danmark, hvor vi ikke saaledes som her er i Stand til at følge Udviklingens Gang fra Aarti til Aarti.

De sydfynske Øer byder en enestaaende Mangfoldighed i Næringsveje som Agerbrug, Havebrug, Fiskeri, Handel, Søfart og Haandværk, saa det her kan ses, hvorledes disse Danmarks Hovederhverv har formet sig i deres Oprindelse og første Udvikling. — Her finder en rig Paavirkning Sted fra andre danske Øer, først og fremmest fra Fyn, men ogsaa fra Sjælland og Laaland over Langeland og fra Sønderjylland over Als og Ærø. Man ser det straks i de gamle Bindingsværksgaardes Anlæg;

men det viser sig ogsaa i Sproget, i Dagliglivet og i Højtids-
skikke. Og dog er det alt udformet paa ejendommelig Vis, for-
skelligt fra Ø til Ø. Havet er jo baade en Alfارvej med livlig
Færdsel, men ogsaa et Skel, der danner Afsondring og derfor
langtrækkende Tradition. Livlig Mangfoldighed som Følge af
Samfærdsel til alle Sider ad de vaade Veje og en indgroet Hjem-
stavnsfølelse udtrykt i Vaner, der holder sig Slægtled efter
Slægtled, gør de sydfynske Øer
til en Guldgrube for Hjem-
stavnsforskeren og Granskeren
af Almuelevet i gamle Dage.

Skoleforstander Thorvald Hansen.

Og det stiller sig saa hel-
digt, at der fra Sunds Herreds
Øer findes et usædvanligt rigt
Kildestof baade fra ældre Tid
og fra nyere. Kun ved at sam-
menføje Meddelelser fra et
stort Antal Mennesker er det
muliggjort for Undertegnede
at udgive denne Skildring. —
Grundlaget dannes af en om-
fangsrig Bunke Optegnelser
fra Skoleforstander Thorvald
Hansen, Nr. Søby Efterskole.
Han er født paa Strynø og
har, før han blev Lærer, gjort

Livet med paa disse Øer baade som Landmand, Fisker og
Sømand. Han har en levende Sans for de Fortællinger fra
gammel Tid, han har hørt i Barndom og Ungdom. Han er
kendt med hver Plet baade paa Land og paa Vand og derfor
fortrolig med denne Egn som faa. — Men det har været muligt
dels at underbygge, dels at udvide Thorvald Hansens Fremstil-
ling med en usædvanlig stor Mængde Oplysninger om disse
Øers Folkeliv fra ældre Tid. Paa festlig Maade indledes de
mange Skildringer fra Taasing med en Række af *Ochenschlä-
gers* Digte i »Langelandsrejsen«. Kort efter kommer i et Par
tyske Landbrugstidsskrifter Artikler om det taasingske Land-
brug og Taasings Naturskønhed af Hertug *Frederik af Holsten-
Beck*, Tipoldefader til Kong Christian den Tiende. En ung tysk

Agronom *v. Essen* giver derefter en Fremstilling af Agerbrug og Folkeliv baade paa Taasing og Drejø. I 1806 omtaler Professor i Landøkonomien *Gr. Begtrup* disse Øer og i Særdeleshed Taasing meget udførligt i 3dje Bind af »Agerdyrkningens Tilstand i Danmark«. I 1823 kom »Beskrivelse over Øen Thorseng« af *Fred. Christ. Lund*, Sognepræst for Landet Menighed, med en Mængde Oplysninger om Næringsliv, Almue-

Lærer Høgstrøm i sin Skolestue.

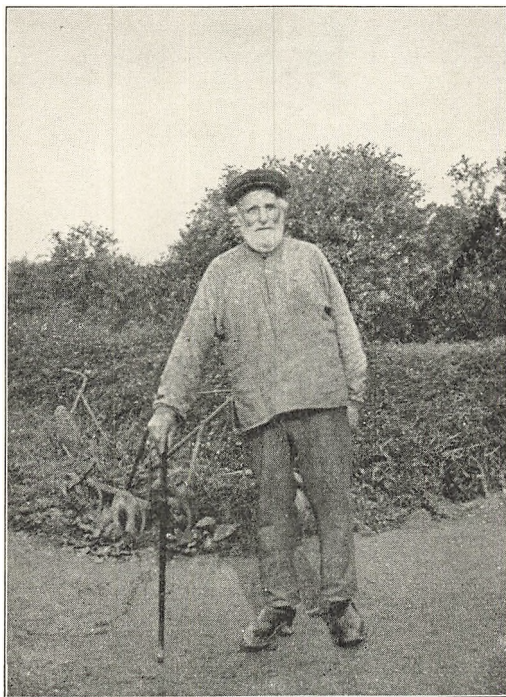
skikke og Sagn, myndig og alvorlig i sin Fremstilling. Samme Aar kom »Topographie over Drejø Sogn« af *Peder Tommerup*, Sognepræst til Steenstrup og Lunde, men i mange Aar Præst paa Drejø, — en Skildring fuld af Skælmeri og Overbærenhed med menneskelig Ufuldkommenhed. I 1837 gav *C. Dalgas* i sin Bog om »Svendborg Amt« de sydfynske Øer en udførlig Omtale. I 1856 udgav Biskop *Engelstoft* i Odense en solid og grundig Beskrivelse af »Øen Thurø«. Og i 1882 kom »Drejø Sogns Beskrivelse og Historie« af Sognepræsten, den bekendte Historiker *A. Fabricius*. Af trykte Fremstillinger fra vort Aarhundrede skal særlig fremhæves »Taasinge før og nu« og »Taasinge paa Niels Juels Tid«, bægge forfattede af den fortræffelige Tøsing Lærer *C. G. Høgstrøm*, Bregninge, den bedste Ken-

der af sin Fødeøs Historie og gamle Folkeliv. En Omtale af Øernes Forhold forekommer ogsaa i *Achton Friis* »De Danskes Øer« og *Johannes Olsen*: »Den sydfynske Sejlskibsfarts Historie«. —

Men foruden at fremhæve den Gæld, hvori nærværende Skrift staar til de nævnte — og flere andre — trykte Kilder, bør der særlig rettes en Tak til de mange mundtlige Meddelere fra Øerne og de mange Optegnere, der har sendt Oplysninger fra Folkemunde til »Dansk Folkemindesamling«, hvis Arkivarer, *H. Grüner Nielsen* og *Hans Ellekilde*, tjenst villigt har været behjælpelige med at fremfinde og tilstille mig det haandskrevne Kildestof. — Mange Fortællere og Optegnere burde nævnes ved Navn; men det faar være nok at fremhæve nogle enkelte: Lærer *Jørgen Prest*, Sløsse, Ø. Ulslev Sogn (ypperlige Meddelelser fra Drejø og Birkholm); Væver *Hans Lærke*, Gesing; nylig afdøde Gaardejer *Søren Lolk*, Vejle-gaarden, Taasing; nuværende Adjunkt *Chr. Bøiken* (Optegnelser fra Strynø i Aarene 1911—12); *Johs. Martin Jensen* (Søn af en Fisker i Fiskop ved Svendborg); Lærer *Jeppesen*, Strynø; *Johannes Kjær*, Lærersøn fra Skarø, og *Olaf Spange* (Optegnelser i 1912). — Selv har jeg foretaget en Række Undersøgelserrejser til Øerne. Efter et Par korte Orienteringsrejser foretog jeg — i Fællesskab med Olaf Spange — i 1912 en Rejse til Taasing for at gøre Optegnelser, der dog mest var af sproglig Art. Senere har jeg jævnlig besøgt Øerne og navnlig i 1930 foretaget en Undersøgelserrejse, hvor jeg en Del af Tiden var ledsaget af Thorvald Hansen.

Ogsaa til Billedstoffet har mange forskellige ydet Bidrag Fra Dansk Folkemuseums righoldige Samling af Folkelivsbilleder er velvilligt udlaant Billederne til Fig. 3, 10, 13, 14, 23, 26, 27, 28, 56, 60, 63, 64, 65, 69, — hvoraf de fleste er taget af Museumsinspektør Kai Uldall. Fig. 38, 61 og 62 er laant fra Foreningen til Folkedansens Fremme, Fig. 48, 51 og 55 er trykt efter Klichéer fra Johannes Olsen: »Den sydfynske Sejlskibsfarts Historie« med velvillig Tilladelse fra Svendborg historiske Museum. En stor Del Folkelivsbilleder er tilvejebragt af Søren Lolk, andre stammer fra »Dansk Folkemindesamling« (deriblandt nogle, der er taget af Achton Friis), og endelig er en Del Billeder lavet efter Fotografier, der er taget af Thor-

vald Hansen. — Alle de, der saaledes har bidraget til Bogens Illustration, beder jeg modtage min bedste Tak. Ligeledes takker jeg paa Danmarks Folkeminders Vegne Carl Julius Pe-

Den gamle Væver i Gesinge paa Taasing, Hans Lærke, hvis fortrinlige Hukømmelse gjorde ham til sin Øs bedste Fortæller om gamle Dage.

tersens Hjælpefond for en Understøttelse paa 150 Kr. aarlig i to Aar til Billedudstyrelsen.

Med det i denne Bog udgivne Stof er det rige Folkemindestof fra de sydfynske Øer langtfra udtømt. Ved anden Lejlighed vil Folketro og Sagn, Æventyr, Rim, Viser og Musik fra dette Omraade blive udgivet.

Carlsbergfondet, der har ydet mig Understøttelse til Rejser og til Udarbejdelsen af Bogen, bringer jeg min ærbødige Tak.

Sorø, 2. December 1934.

Henrik Ussing.

Fig. 1.

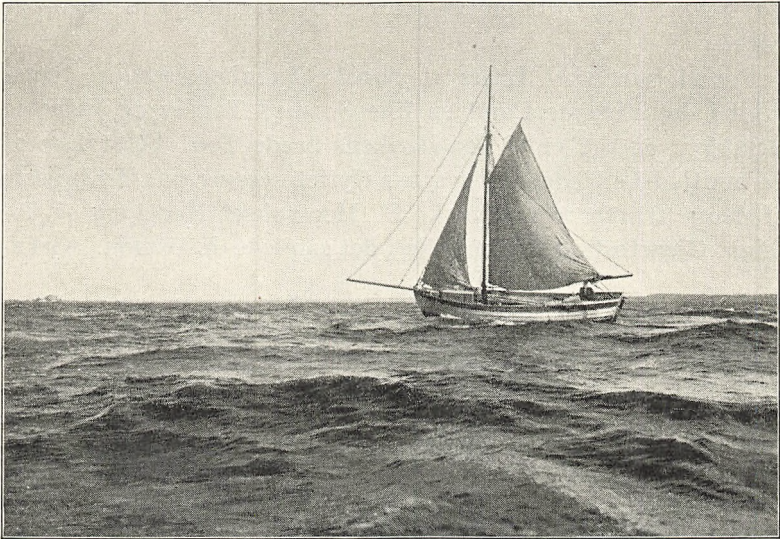

Fig. 2. Paa sydfynske Sunde.

ET OVERBLIK

En sollys Sommerdag stævner vi med den lille Færge over det smalle Sund mellem Svenborg og *Taasing*. Efter fem Minutters Sejlads er vi i *Vindeby*, og mens Hestekøretøjer og Biler paa Vej til og fra Færgen rumler og trutter forbi os, begynder vi vor Vandring op ad den mere end tre Kilometer lange Banke, der fører op til *Bregninge* Kirke. Vi er kommet til et skønt, frodigt og venligt Land med frugtbare Haver om gamle Gaarde og nye Huse; — men paa den lille Tur op ad Vejen har vi dog Lejlighed til at iagttage en Række forskellige Arter af Jordsmon og Plantevækst, der er ejendommelige for vort Land, ret som om denne lille Ø vilde byde os en Prøve af alt, hvad vi finder kært i Danmark. Fra den sandede Breds grønne Tang, fra den blaanende Marehalm og den violette Strandsennep, fra Kystengene og Smaalundene naar vi snart op ad det bølgende Bakkedrag, hvor' duvende Kornmarker, struttende Roestykker og hele Agre med Agurker og Rødkaalsfrø vidner om de taasingske Bønders Dygtighed og Foretag-somhed. — Igennem en Landsby, der bærer det flunkende

Navn *Ny Nyby*, forbi en Naaetræsskov nærmer vi os Begninge Kirke.

For at intet skal fattes af danske Skønhedsværdier, ligger midt i det stigende Land en lille Sø med Tagrør og Flæg og Brudelys, og saa er vi ved Bankens brede Top. Et Stykke af de midtjydske Hedebakker synes flyttet herover paa det højeste af denne frugtbare sydfynske Ø. Her vokser Hedelyng og Timian, Øjentrøst og Blaamunke i det sandede Jordsmon. Kirke-

Fig. 3. Taasingsk Bondegaard. (Vemmenæs).

bakken er fredet og indrettet som Festplads, — i sin Uberørt-hed skøn som faa i Danmark.

Vi naar Opgangen til Kirketaarnet, — og snart staar vi paa Taarnspirets Platform med den berømte Udsigt. Her har vi for os det Ørige, hvis gamle Folkeliv er Emnet for denne Bog. Mod Nord ser vi ned over den Bakkeskraaning, vi just har passeret, ned over Sundets bugtede, blaa Strøm, over Svenborgs røde Tage med de to Kirkespir til Fyns høje Banker og Skove, der lukker for videre Udsyn. Men det er heller ikke derhen vi vil rette vor Opmærksomhed. I Øst og Syd og Vest søger vort Blik. Fjærnest ude øjnes som disblaa Skimt Horisonten rundt: Sjælland, Laaland, Holsten og Als; men som en nærmere fast

og tydelig Ramme bag de grønne Øers og de blaa Sundes bugtede Virvar tegner sig Langelands og Ærøs bølgende Bakkedrag.

Taasing er inden for denne Afgrænsning den høje, knejsende Moder, der er traadt nogle faa Skridt ud i Vandet, mens en Kreds af Unger i forskellig Størrelse, nogle nær og andre langt ude, boltrer sig om hende og dukker sig i Vandet, saa mange af dem næppe har Hovedskallen ovenfor.

Fig. 4. Valdemars Slot.

Taasing selv rummer tre folkerige Kirkesogne, en Vrimmel af store Landsbyer med grøntbroderede Gadekær og prægtige Marker, indrammede i Firkanter af levende Hegn. Øen har dybe Skove, en Herregaard, Juelernes Sæde det stolte *Valdemars Slot*, og en Handels- og Skipperby, det yndefulde Troense. Det er Fyns frugtbare Herlighed sammentrængt paa et lille Omraade og derfor fremtrædende i øget Skønhed.

Kun den mindre, nordlige Del af Taasing er Højland, i Grunden een stor, bølgende Banke; den større, sydlige Del er gennemgaaende jævn og lav, med ringe Højde selv omkring Landsbyen Bjærgby; men denne Slette krydses og brydes af Pilehegn og Smaaskove og af Bindingsværks-Gaarde med høje, gamle Æbletræer omkring.

Ved sin venstre Haand, altsaa mod Øst, fører Taasing sin største og skønneste Datter, *Turø*, ud i Vandet. Turø har samme rige, velplejede Natur som Taasing, med bølgende Marker, dejlige Haver om straaatakte Bindingsværkshuse eller nymodens Villaer, Træbevoksning og Hegn og Skove. Øen hæver sig omkring en Snes Meter over Havfladen og danner yndige Skrænter ned mod Sundet. Frønnede Beddinger, Træskur, Landings-

Fig. 5. Turøs Kyst.

broer med Pramme og Baade, Fiskerøgerier, Fiskegarnsstejler og Pæleværk i Vandet, Smaahuse overskyggede af mægtige Træer kranser Kysterne langs Turø Sund, der skiller fra Taasing, og langs Turø Bund, som er en smal, men overmaade dyb Bugt, der Vest fra skærer sig ind i Øens firkantede Omkreds og næsten deler den i to, saa Øen ovenfra set faar Lighed med en noget fladtraadt og flosset Hestesko. Denne Bugt er en Havn fra Naturens Haand, der har været en af Hovedbetingelserne for at gøre Turinerne, som Øens Beboere kaldes, til det søfarende Folk, det for en stor Del er. Langs Turø Sunds og Turø Bunds snævre Vande blomstrede før i Tiden det ene Skibsværft ved Siden af det andet; mange to- og tre-

mastede stolte Sejlere er her i Tidens Løb gledet af Stabelen, og Turøs og omliggende Øers raske, kække Befolkning — mest Folk af en egen tør, smidig, senestærk Bygning — har bemanded dem som Skippere og Styrmand, som helbefarne Matroser og Jungmænd og Skibsdrenge; til Turø — som ogsaa til Svenborg og Marstal — søgte den Bonde- og Fiskerungdom hen, som var overflødig Arbejdskraft paa Smaaøerne, eller

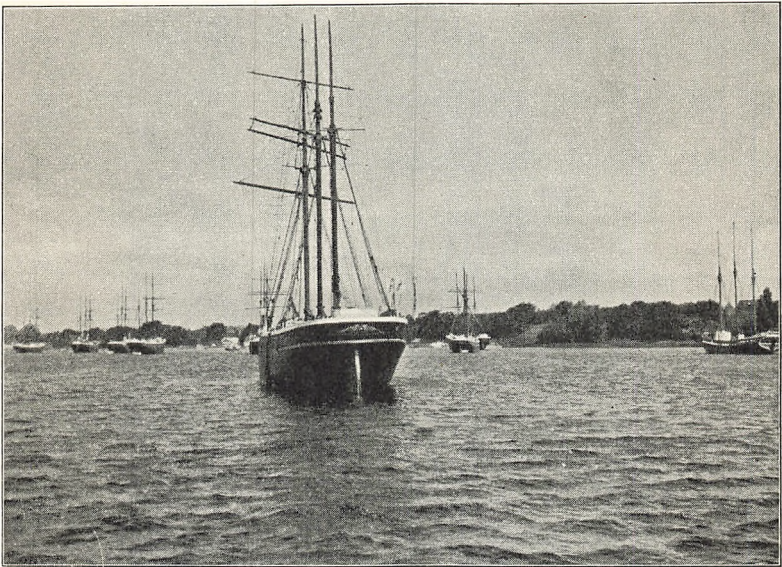

Fig. 6. Turø Bund.

som havde et saadant Mod paa Livet og dets Herligheder, at de maatte søge de Havveje til Ende, der fra deres Hjemegns snævre Sunde førte ud til alle Verdens Dele, — indtil de som ældre — stundom med lidt paa Kistebunden — søgte hjem til Fødeøen og fortsatte Fædrenes Dont som Bønder, som Fiskere eller meget ofte som en Blanding af begge Dele. I Turø Bund har før i Tiden Snesetal af tremastede Fragtsejlere haft deres Vinterleje. Herfra er der ad alle Vandveje faret Skibsbesætning efter Skibsbesætning ud, der i større Udstrækning end nogen anden dansk Befolkning har vist Danebrog paa fjærne Have og i fjærne Havne, men som ogsaa mere end andre har længtes hjem igen til de bugtede, sydfynske Sunde og deres

Øer. Ogsaa naar den danske Flaade er blevet bemanded, har den hentet noget af sit bedste Mandskab her. Turø er et eget Sogn med Kirke, Skoler, Kro og Købmandsforretning, Andels-

Fig. 7. Fisker fra Strynø (Peder Hansen Pedersen).

mejeri og Elektricitetsværk, kort sagt alt, hvad der hører til et fuldt udrustet Landsogn, og endda adskilligt mere, som tidligere er nævnt.

Efter at vi nu fra Bregninge Kirkes Spir har orienteret os lidt angaaende de to største, nordligste Øer, lader vi Blikket og Tanken glide bort til de fjærnere Smaaøer, der kranser Taa-sing i Syd og Vest; først retter vi Øjet lige i Syd til *Strynø* og

den Gruppe af Holme, der sammen med den udgør Strynø Sogn. Midt paa Strynø ligger Strynø By med sin Kirke og sin Skole; kun een af de andre Smaaøer i Sognet er beboet, *Strynø Kalv*, der har tre Gaarde, — alle de andre Holme, Vogterholm, Græsholm, Bredholm, og hvad de alle hedder, bruges af Strynøboerne til Høslæt og Græsning for Kreaturerne.

I Vest og Sydvest øjner vi den Øgruppe, der tilsammen udgør *Drejø Sogn*, et Sogn, der i alt rummer omkr. et halvt Tusind Mennesker, og disse er fordelt paa fem beboede Øer, men langt fra lige fordelt, idet den største Ø, *Drejø*, med Sognekirke og Skole, har lige ved 300 Mennesker, mens den mindste af de beboede Øer, *Hjelmshoved*, kun rummer Beboerne i to Husmandsteder. *Hjortø* og *Birkholm* har hver godt 50—60 Beboere og har nu hver sin Skole, og *Skarø* huser omkr. 120 Indbyggere og har Kapel og Skole. Ogsaa til dette Sogn hører en hel Del ubeboede Holme, hvor Kvæg græsser i Sommertiden, og hvor Maager og Terner, Viber og Præstekraver, Skalleslugere og Skarve samt alle de andre Vade- og Svømmefugle, der kredser og fisker om Øernes Kyster, nogenlunde i Fred kan ruge deres Unger ud i Foraarstiden. *Odden*, *Græsholm*, *Vibeholm* o. s. v. er Navne paa disse smaa græsklædte Grunde, der ved dagligt Vande har Issen over Vandet, men ved Højvande dukker helt under Bølgerne. Den allermindste af disse Øer, der er saa stor som Byggegrunden til et almindeligt Stuehus, hedder *Danmark*.

Alle de mange Øer i Strynø og Drejø Sogne har en Natur, der er vidt forskellig fra Taasings og Turøs. Skønt Jordbunden de fleste Steder ikke er daarlig, idet den (hvor ikke Oversvømmelser har skyllet Sand og Grus op) er ret frugtbar Sandmuld eller endog frodig Lermuld, — er Træbevoksningen ringe. Der findes nu ikke et Sted paa alle disse Øer, der kan kaldes Skov eller Lund; en Smule Buske og forblæste Frugttræer i Haverne, lidt Lætræer omkring Gaardene og paa nogle Øer stynede Pile og Popler langs Vejene, — det er Træbevoksningen. Fra hvilken Side end Blæsten farer, har den for det meste frit Spil over Markerne. Og ikke blot Vinden stormer mod Øernes tætbyggede Landsbyer, hvor den ene Gaard fra gammel Tid er bygget klods op ad den anden, ligesom de skulde stive hinanden af og give hinanden Læ — et herligt Eksempel paa

saadan en krinklet og kroget gammeldansk Landsby er den Dag i Dag Drejø By — men ogsaa Havet har i Stormflodstider med graadige Arme og fraadende Mund langet ud efter Huse og Landsbyer og har styrtet alle lavere liggende Bebyggelser i Bølgerne. Efter mange bitre Erfaringer har man Gang paa Gang søgt at værne Strandenge, Marker, ja selve Landsbyen mod Oversvømmelser. Diger af Jord, af Tang og af Sten er rejst i een eller flere Rækker langs alle Øernes Kyster for at værne Hjem og Ager imod Havet. — Og dog er dette Hav de fleste Steder intet Dyb; naar man en Sommerdag bæres for bliden Bør med Sejl, eller med Motorkræfter, rundt paa disse venligt klukkende Vande, ser man næsten overalt ned til Bوندens Marker af brunt Blæretang eller grønt Aalegræs eller gulligt Sand, og Faren ved Sejladsen bestaar mest i, at man skal sidde fast paa en Sandgrund eller løbe en Planke ind i Baa-den mod en af de Tusinder af Sten, der lurder rundt om, snart med Issen under og snart med Hovedet over Vandet. Landet og Havet er her saa fortroligt og nært forbundet. — Hvad enten Havet ved Sommertid synger sine milde Sange eller det ved Efteraarstid stormer paa med sin voldsomme Kraft, kommer man til at tænke paa Havmanden, der snart med blide Lokketoner og snart med stormende Vold søger at drage Jomfruen ned i Dybet.

Og det er virkelig det, der delvis er sket. Lige fra Stenaldermenneskenes Indtrængen i vort Land har disse sydlige Egne ustandseligt sænket sig Aartusind efter Aartusind. Før Sænkningen begyndte, maaske for en 8—10,000 Aar siden, dannede den Del af Østersøen, der ligger Syd for Ærø og Langeland, en lang, smal Indsø med dybe Vige. Og efter at Sænkningen var begyndt stod hele *det* sydfynske Ø-Omraade, som vi her taler om, endnu i lange Tider i landfast Forbindelse med Fyn, Ærø og Langeland; de lavere Dele er saa Aar efter Aar, Tomme for Tomme draget ned under Havet; hver Tomme af Havbunden paa dette Omraade har været Strandbred, og Havet har haft Lejlighed til at slikke og skylle Stenene frem af den lave Jordbund. Og vore lave, sydfynske Øer er altsaa de højeste Rygge af Stenalderens Sydfyn.

Det er intet Under, at den Befolkning, som har bosat sig her, har vænnet sig til omtrent med lige Færdighed at færdes paa

Land og paa Vand og at søge sin Føde bægge Steder, som den bedst kunde.

Af Gravdysser og Flinteredskaber, der er fundet paa Øerne, kan man skønne, at dette Landomraade har været beboet i Stenalderen, og den Tids Mennesker har sikkert ogsaa boet paa Steder, hvor der nu er Hav. Saaledes er der paa to forskellige Steder i Turø Bund gjort større Fund af Sager fra ældre og yngre Stenalder.

Naar Talen er om senere Tidens Beboelse, kan man baade

Fig. 8. Stenet Kyst (Bredholm) og lave Øer.

af Gravhøje fra Broncealderen og af et Par fundne Guldringe fra Jernalderen slutte, at der uden Afbrydelse har boet Mennesker paa *Taasing* fra Stenalderen lige ned til vor Tid. *Taasing* hed i gammel Tid *Thosland*, og *Turø* hed *Thorø*; disse Navne kan tydes som *Thors Land* og *Thors Ø*; det kunde se ud, som *Sydfyns* og *Øernes* Beboere særlig har dyrket *Guden Thor*, mens de nordlige *Fynboer*, med *Odense* som *Midtpunkt* særlig har været *Odinsdykere*. Af *Stednavnene* paa *Taasing* kan man se, at da *Folkene* først slog sig rigtig bofast ned for at drive *Agerbrug* som *Hovednæring*, bosatte de sig paa tre Steder, svarende til de nuværende tre *Sogne*; i det nuværende *Bregninge Sogn* er *Byen Bregninge* den oprindelige *By*, og de andre *Byer* i *Sognet* er da i *Tidens Løb* blevet befolket med *Udflyttere* derfra. I *Landet Sogn* har *Strammelse* været *Hoved-*

bebyggelsen, og i det nuværende Bjerreby Sogn har Hovedbo-pladsen været *Gesinge*.

Helt anderledes forholder det sig med alle Smaaøerne omkring Taasing. Paa eet eller andet Tidspunkt efter Stenalderens Dage, da disse smaa Stykker Land ved Sænkningen i Havet var blevet skilt fra de større Land-Omraader, synes de at være forladt af Mennesker og overladt til Dyrene som Tumblepladser; paa det Tidspunkt har de endnu været skovvoksende. I Valdemar Sejrs Fortegnelse over Kronens Besiddelser fra Aaret 1231 omtales de som Dyrehaver og Jagtomraader og som Opholdssteder for Stodheste. Paa Turø var der den Gang Hjorte, Raadyr og Daadyr; paa Drejø var der Hjorte, Daadyr og Heste; paa Skarø Hjorte og paa Hjortø og Birkholm Heste; paa Strynø Hjorte og Heste.

Paa Taasing har der fra Middelalderen været Herresæder og Borge, f. Eks. *Kærstrup*, der var Valdemars Slots Forløber; der var gamle Kirker og Bondebyer; men paa Smaaøerne er en fornyet Bebyggelse først foregaaet i Middelalderens sidste Aarhundreder, og først i Tiden lige før og efter Reformationen er Befolkningen blevet saa talrig, at der er blevet bygget Kapeller og Kirker.

I Tidens Løb bliver Smaaøerne ikke i Kronens Eje, men bliver Tilliggender til Herresæder paa de større omliggende Øer, paa Taasing, paa Fyn, paa Langeland. Efter al Sandsynlighed er Smaaøerne da ogsaa i Middelalderens Slutning og nyere Tids Begyndelse befolket fra disse større Øer.

Og der er Vidnesbyrd om, at disse Beboere, der af Naturforholdene var tvungne til fra Barns Ben at ro en Aare og sætte et Sejl, snart har udstrakt deres Farter paa Baad og Skib i videre Kredse, end det strengt taget var nødvendigt, ja paa Omraader, hvor det egentlig var ulovligt. Fra Kristoffer af Bajerns Tid, før Midten af 15de Aarhundrede, klager Borgerne i Svenborg over, at Beboerne paa Turø, Strynø, Strynø Kalv, Birkholm, Hjortø, Skarø, Drejø og Taasing, der havde egne Skibe, førte deres egne og indkøbte Varer til tyske Havne og derfra hjemførte Ladninger, som de afsatte paa Landet rundt omkring, hvilket var et Indgreb i Svenborgs Rettigheder, der ikke blev bedre ved, at Øboerne baade da og senere havde et særdeles Greb paa at undslippe Tolderne. Kongerne

udstedte da ogsaa Forbud mod slig skammelig Færd og truede Personerne med Straf og Skibene med Beslaglæggelse, — men Øboerne fortsatte ufortrødent deres driftige Virksomhed.

Den Befolkning, som har levet i de smaa Samfund paa de spredte Smaaøer, har haft Lejlighed til at udvikle Egenskaber og Evner af stor Betydning; Tilpasningsevne og Nøjsomhed var en Nødvendighed for dem. Tidligt har de maattet vænne sig til at være baade Bønder og Fiskere, Sømænd og Handelsmænd. Enhver Mulighed for at vinde et karrigt Udkomme maatte udnyttes. Om Vinteren har de færdedes paa aabent Vand eller paa Is som Fangstmænd og Jægere, om Sommeren har de pløjet og saaet og høstet som Agerbrugere; som Kvægavlere har de bjærget Hø eller ført deres Kvæg i store Pramme over Vand, hvor de blot kunde finde en græsgroet Holm. Vilde de sælge deres egne Varer eller købe fremmede Varer, maatte de stikke i Søen med deres Øbobaade, eller sætte den store Oldermandsbaad ud, naar det var Øens Fællesforetagender, det drejede sig om. Nævenyttig var man til selv at lave Brugsgenstande, Avlsredskaber, Fiskeredskaber, kort sagt alt, hvad der brugtes dagligdags, og hvad man fik Brug for i en snæver Vending. Selvhjulpen og opfindsom — halvt eller helt hjemme i en hel Del Haandværk maatte man være. Selv saa uundværlige Haandværkere som Smed og Hjulmand, Tømrer, Væver og Skrædder maatte man selv gøre det ud for eller ogsaa hente dem fra de større Øer, ja skulde man have sit Korn malet, maatte man tit over Vandet. Naar et Barn fødtes, naar nogen var syg, maatte man hjælpe sig selv eller hente Hjælpen i aaben Baad eller paa Slæde over Isen, — hvis Vandet da ikke paa Grund af Storm eller Frost var i en Tilstand, saa man hverken kunde færdes gennem det eller paa det. Det var naturligvis ikke værst, naar Frosten var saa langvarig og haard, at man kunde færdes paa Isen som paa en sikker Bro, — men værst, naar der var Is, der ikke kunde bære, men saa tyk, at den ikke kunde brydes af en Baad, — om det Mod, der vist overfor Færdsel paa Isen, vidner det Ordsprog: Naar Isen kan bære en Krage, kan den ogsaa bære en Strynbo. Og een Egenskab til — foruden Nøjsomhed, Selvhjulpenhed og Snarraadighed — maatte udvikles under disse Forhold: en stor Hjælpsomhed. Det har ikke blot været paa Vej over Ha-

vet til Barnedaab, Bryllupsfærd eller Ligfærd — hvad enten denne Vej nu gik over aabent Vand eller over Is — men ogsaa mangen Gang paa Øens faste Grund, at man har haft Lejlighed til at sande Styrken i Ordene: vi er alle i samme Baad. Hvilken ypperlig Forskole har Livet der hjemme paa Øerne ikke været til Sømandsskab paa de lange Rejser!

Fig. 9. Husmandskone græsser sine Køer.

LIDT ØBO-HISTORIE

Der har ikke været liden Forskel paa Beboernes Kaar og Levevis paa den omhandlede Øgruppe. Og dens Befolkning har heller ikke følt sig som en Enhed. Ingen af Øernes Beboere har været tilfredse med at blive slaaget i Hartkorn med Nabøernes Befolkning eller med Indbyggerne i de omliggende »Fastlande« (større Øer). Der har stedse fra de større Øers Side været nogen Tilbøjelighed til med Overlegenhed at omtale Folkene fra de mindre Øer som »Øboerne«, og disse har hævdet sig ved paa lignende nedladende Maade at kalde dem paa de mindste Øer for »Øboerne«. Til Gengæld har disse smaa Samfund hvert for sig søgt at holde Ryggen rank overfor Omverdenen. Gennemgaaende har det været saadan, at gammeltdags Tankegang, Sæd og Skik holdt sig mest uforfalsket paa de mindre Øer. Ny Vaner har dog trængt sig frem, men paa

forskellig Maade. Den historiske Udvikling for de forskellige Øer har været meget uens, fordi Naturen var saa vekslende. Paa Grund af *Taaings* betydelige Udstrækning og dens Nærhed ved Fyn og som Følge af dens rige, frugtbare Natur har denne Ø altid modtaget stærk Paavirkning fra den store Nabø; Livsvilkaarene for *Tøsingerne* har i mange Maader lignet dem i det øvrige Danmark, og da i Særdeleshed dem paa Fyn. Over det meste af *Taaing* har man levet som danske Bønder og Landsbyfolk i Almindelighed. Langs Kysterne har der boet en Del Fiskere; men Fiskeriet har som Erhverv ikke spillet nogen større Rolle. Man stod i Afhængighedsforhold til Øens egen Herregaard, *Kærstrup*, senere *Valdemars Slot*, hvortil der ydedes Afgifter og Hoveri, og hvis Herre var Øvrighed og Leder paa mangfoldige Omraader. Driftige og dygtige Herremænd, som adskillige af *Juelerne* har været, kunde sætte betydelige Foretagender i Gang til almen Nytte. Selvom der paa *Taaing* i ældre Tid ikke var synderlig Velstand, kunde hver af de ret store Fæstegaarde nok føde sin Mand, Landbruget var derfor den alt overvejende Næringsvej; men Herremændene har interesseret sig for at ophjælpe og forøge Udnyttelsen af Øens Muligheder. Kammerherre, Oberst Niels Juel, der havde Stamhuset fra 1714 til 1766, forærede Bønderne Kløverfrø; det kastede man paa *Møddingen*. Han forskrev Frugtræer, gav Fæsterne dem og paabød dem at plante dem i Haver. Der var nogle, der skar Rødderne af, inden det skete, for at Træerne ikke skulde gro. Kammerherren lod de udgaaede Træer rykke op, — og de, der havde forset sig, maatte møde i Slottets Flisesal. Synderen fik en Omgang af Herremændens Pisk og nogle ny Frugtræer, som han behandlede paa en bedre Maade. Denne Niels Juel fik Tilnavnet »den gale«; men han er Ophavsmand til de mange store Frugthaver, der pryder Øen, og altsaa ogsaa til den Sejlad med Frugt, der bringer mangan god Skilling hjem til *Taaing*. — Han bidrog til at forvandle *Troense* fra en Bondeby til en Flække med Handel og Skibsfart, idet han lod oprette Fabrikker der. Fabrikkerne blev nedlagt igen; men *Troense* havde begyndt at faa sit Særpræg. Samme Kammerherre Niels Juel har inddæmmet Engen ved *Valdemars Slot*, hvor nu en Del af Gaardens Ladebygning ligger. Før den Tid kunde man med Jolle sejle helt op til Slottet, og der blev da

drevet Fiskeri paa Steder, hvor Folk nu færdes tørskoede. — Den driftige Kammerherre lod endvidere foretage et langt større Inddæmningsarbejde paa Øens modsatte Side. Vestfra skar det grunde Vand »Vejlen« sig et godt Stykke ind i Øen; men Kammerherre Juel lod to Ærøboere — hedder det — lægge en 124 Favne lang Dæmning med Sluseværk over dens ydre Ende. Ærøboerne var dygtige til deres Arbejde,

Fig. 10. Hus i Troense med Vindskeer som Dyrehoveder.

Dæmningen holder godt nok endnu, og et stort Omraade er forvandlet fra Vand og Sump til Mose og Eng. Men Bygmestrene fik saa ringe Løn for deres gode Arbejde, at de endte i Fattighuset.

Generaløjntant Frederik Juel, der var Stamhusets Besidder i Slutningen af 18de og Begyndelsen af 19de Aarh., forsøgte at afløse de gamle Bindingsværksbygninger med en ny Slags Bygninger; derom siger Pastor F. C. Lund i 1823: »De af Ler og i ættet Straa opførte tætte og lune Bygninger, hvoraf Hs. Excellence nu har prydet Øen med 5 forskjellige, have hidtil ikke fundet Efterlignere blandt Bønderne; dog miskjende disse ikke deres Værd. De paa holsteensk Maade hyggede Gaarde,

hvoraf her er 4 paa Øen, yndes ikke, dels formedelst Tagets vanskeligere Vedligeholdelse, dels fordi de fordre flere Folk, naar Korn skal sættes i Huus.« — I Landbrug var Fr. Juel Foregangsmand.

Paa Taasing har saaledes Herskabets Nærhed og Interesse medført betydelige Foretagenders Iværksættelse og snart vellykkede og snart mislykkede Nyforsøg. At der ogsaa kunde være slemme Hager ved den nære Beliggenhed ved Herregaarden fremgaar af Pastor Lunds Omtale af Beboerne i *Lundby* paa Taasing:

»Man har fra ældre Tider, om med Ret kan jeg ikke afgøre, paastaet, at Lundbyes Beboere var de drikkældigste og dens Ungdom den kaadeste her paa Landet. Naturlige Aarsager dertil kunne findes dels deri, at denne By som beliggende midt paa Øen, altid har været et Samlings- og Bedested for de Genpasserende, hvorfor ogsaa upriviligeret Krohold der næsten bestandig har været drevet, hvis Skadelighed fremfor et privilegeret Krosted enhver lettelig indser, dels deri, at Byen lige til de seneste Aar har været hoveripligtig, og hvo erkender ikke i Hoveriet, og fornemmelig i Vandringerne til og fra samme, en Skole for Lediggang, Fylderi, Kaadhed og alskens Usædelighed. Hovningsbonden maa som oftest tage tiltakke med det sletteste Tjenestetyende. Forsynet med en vespækket Madpose og en Legle, stundom med en Brændevinsflaske eller en Marks Penge af sin forud optagne Løn, vandrer dette i Selskab med flere mer eller mindre fordærvede til Hovedgaarden. Det der foreskrevne Arbejde er sjælden vidtløftigere, end at det midt paa Eftermiddagen, undertiden vel endog før, kan være tilendebragt; ubetimeligt Vejrlig kan og undertiden aldeles op hæve det. Desuagtet faar Husbonden ikke før sine Tyender hjem. Ørkesløse driver de omkring, forøder deres Skillinger i Brændevin, og naar deres Mod ved et Par Snapse er blevet ophidset, øver de deres Kræfter paa at beskadige Træer, afkaste Ledde, huje og skrige og kommer først hjem, naar de ikke længer kunne være Husbonden til Nytte, eller vel endog da, naar de frygter for, at Politiet skal antræffe dem. Dette Skilderi af den hoverigørende Ungdom passer sig imidlertid ikke paa Lundbyerne alene; men da deres Antal forud i Almindelighed var det største, kan man ikke undres over, at de

fleste Kaadheder dels virkelig er blevne forøvede af dem, dels dem tilregnede. Glædeligt er det, at Øens ædle Besidder ogsaa i denne Henseende bærer Omsorg for Ungdommens Sædelighed, ved efterhaanden, som han ser sig i Stand dertil, at bortakkordere sin Rettighed til Hoveritjeneste mod aarlig Afgift i Korn, saa at for nærværende Tid kun ere 21 hoverigende Gaardmænd tilbage paa hele Øen. De gavnlige Virkninger heraf vil sikkert ikke udeblive.«

Blandt de Karaktertræk, der udmærker Tøsingerne, nævner Lund en Handels- og Prangeraad, der besjæler dem lige fra Ungdommen og tit deres hele Levetid igennem. De unge handlede med Sølvure og Tobakspiber, de ældre med Heste, Køer, Huder, Skind og Sølvpenge (idet Papirspengene var langt under Pari). Mange Mænd omkring paa Øen var Kommissionærer for Ærøboerne, der den Gang hørte til Sønderjylland, for Svenborgerne og for Troenserne. Navnlig gav en hel Del ældre og yngre Tøsing sig af med Hestehandel. De rejste til Markeder i Fyn, Jylland og Hertugdømmerne og indkøbte unge Heste og solgte dem igen, straks eller efter nogen Tids Fodring, paa Ærø og Laaland. Det gav gode Penge, men førte Skade af anden Art med sig. Ærligheden kunde det være saa som saa med. Den megen Omflakken kunde give Anledning til Svir og andre Laster. Unge, uerfarne Dagdrivere gav sig tit af med Handelen, idet de haabede paa en nem Maade at blive rige; men de faldt let i Fristelser og Snarer, forførtes og forførte og skabte tit et daarligt Ry for Prangerstanden, der ogsaa gik ud over de erfarne og redelige. — Der er visse Omraader, hvor det altid har været vanskeligt at bibringe Folk Lovlydighed. Og anderledes var det heller ikke paa Taasing. Det var ligesaa umuligt at overbevise en taasingssk Bonde om, at det var Synd at føre sin betalte Hest uden Toldafgift til Ærø, som det var umuligt at aftrætte ham sin formentlige Ret til at anvende sin lovlige Ejendom, sine egne Frembringelser, paa den Maade, det var ham fordelagtigst. Mangen ærlig og redelig Mand paa Øen, der i Handel og Vandel aldrig vilde bedrage sin Næste for en Skilling, vilde ikke tage i Betænkning at overtræde Toldanordningerne eller brænde Brændevin af eget Korn. Paa samme Maade betænkte man sig ikke paa at stige over andres Grøfter og Gærder og gøre Gangstier. Man rapsede uden Samvittig-

hedskvaler Gærdsel og Brændsel i Skovene; unge Karle forlod tit ved Nattetid deres Leje og listede sig ud i Skoven og stjal unge Aske til Slagler uden at føle sig brødebetyngtet derved, naar de blot kunde undgaa Opdagelse fra Øvrighedens eller Herskabets Side.

En særlig Driftigheds- og Handelsaand gjorde sig gældende i Troense. Fra sidste Halvdel af 18de Aarh. blomstrede Skibs-

Fig. 11. I Troense.

fart og Skibsbyggeri op paa denne Plads. Fra først af dreves Skibsbyggeriet her uden teoretisk Indsigt, ja uden forudgaaende Tegning, men med et ypperligt praktisk Haandelav, saa Skibene berømmes baade for Skønhed, Styrke og Hurtighed. Taasing havde jo herlige Ege, hvori der var meget Krumtømmer, og fortrinlige Kølbøge og en bekvem Beliggenhed til Anlæg af Værfter. Foruden Skibstømrere fandt ogsaa Rebslagere, Smede, Snedkere og mange Daglejere deres Levebrød ved Skibsbygningen. En hel Del af Skuderne blev ved at have Hjemsted i Troense, idet de dels gik i »Fart for egen Regning«, dels gik i Fragtfart. Lasten var mest Frugt og Brænde, Fedevarer og Korn. Fra den lille Ø mellem de sydfynske Sunde gik

Farten og Handelen paa Østersøen og til Norge, til England og til Middelhavet. De Troense Skippere ejede ofte selv de Skibe, de førte, og var deres egne Redere. De hyrede Mandskab enten for en hel Sommer eller for hver Rejse.

Medens Frugttræavlen blev paatvungen Tøsingerne af deres energiske Godsejer, har Havevæsenet ellers bredt sig fra Skipperbyen Troense. Mens man i fordums Tid kun fandt Frugttræer og Grønkaal rundt i de taasingske Landsbyer, smykke-

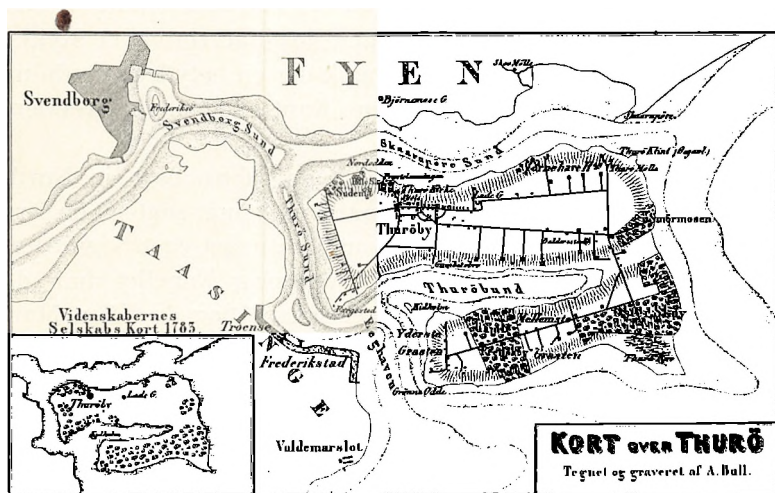

Fig. 12. Kort over Turø

des Troense ved ordentligt anlagte og veldyrkede Haver, især omkring Skippernes Fæstehuse. Men Sansen for Pryd- og Urte haver bredte sig i Begyndelsen af 19de Aarhundrede til den øvrige Ø fra Troense og fra Vemmenæs.

Turø — i Valdemars Jordebog 1231 *Thorø major*, Store-Thorø i Modsætning til Thorø ved Assens — var Krongods og rummede Hjort, Raa og Daa, og Skov har fyldt det meste af Øen. I Middelalderens Slutning kom Turø ligesom Taasing under Fyns Biskop, og dens Beboere var fremmest blandt dem, der drev ulovlig Handel paa Svenborgs Bekostning. Ved Reformationen faldt Turø tillige med det øvrige Stiftsgods tilbage til Kronen, under Nyborg Len. I 1584 fik Præsten paa Strynø frit Ildebrændsel og Olden til en 10—12 Svin paa Turø Skov.

Det meste af Øen var endnu overgroet med Skov, og dens Landsby var kun ringe. I 1625 tilbyttede Fru Ellen Marsvin, Kirstine Munks Moder, sig af sin Svigersøn, Kristian d. Fjerde, Turø med samt dens 11 Gaarde og 11 andre Beboere, mest Husmænd. Og dermed havde Øen faaet en Herskerinde der minde- des gennem Tiderne for hendes Virksomhed for Øens materielle og aandelige Velfærd, og som ogsaa fik sin Plads i *Turinernes* Sagn. Hun byggede en Ladegaard, der i offentlige Dokumenter afvekslende kaldtes Marsvinsholm og Marsvinsvold, men som af Beboerne fik det Navn *Ladegaard*, som den endnu bærer. Den blev lagt omtrent midt paa den nordlige Halvø, et Stykke Øst for Bondebyen, og herfra foregik der en betydelig Rydning af Skov, saa Agerjorden paa denne Kant af Øen fik Overvægt over Skovlandet.

I den første protestantiske Tid havde Turø paa sin Nord- vestside et Kapel med en Kirkegaard omkring, sagtens en Arv fra den katolske Tid; men Øen var ikke noget eget Sogn; der- imod en Del af Nicolai Sogn i Svenborg; Kapellet har da nærmest været brugt som Begravelseskapel, og da Ellen Mar- svin fik Øen, var det øde og forfaldent. En Overgang søgte Tu- rinerne Kirken i Bregninge, der var Sognekirke for Fru Ellens Gaard paa Taasing, Kærstrup, og den sidste værdifulde Gen- stand i Turø-Kapellet, Alteret, lod hun flytte til sit nyopbyg- gede prægtige Kapel paa Ellensborg, det nuværende Holken- havn. Det er ikke sært, at Turøboerne tænkte sig, at hun maatte have onde Drømme: En Gang drømte hun, at hun brændte i Helvede, og for at faa Ro i Sjælen, besluttede hun at bygge en Kirke paa Øen. Den skulde staa paa Kapellets Sted. Alt, hvad Kirken skulde bygges af, var allerede bragt paa Plads. Da kom der et Højvande og en Storm og tog det og førte det omkring Øens nordvestlige Hjørne hen paa den nordlige Side ved Fo- den af en høj Strandbrink. Dette tydede Fru Ellen som et Tegn fra Gud og byggede Kirken oppe paa Strandbakken ved Byens vestlige Ende. — Turø blev nu (fra 1648) et selvstændigt Landsogn, som var Anneks til Sognekaldet ved Skt. Nicolai Kirke i Svenborg. Og det Sted nedenfor Kirken, hvor Sven- borg-Præsten steg i Land, kaldes stadig *Præstelændingen*. En Altertavle lod hun ogsaa anbringe i Kirken; men den var ikke ny; Kristian d. 1stes Dronning, Dortha, har ladet den udføre

og ladet male sit eget og sin Ægtefælles Billeder paa Fløjenes Indersider; Billederne er ødelagte; men denne Altertavle opbevares nu i Nationalmusæet.

Efter Ellen Marsvins Død fik Øen med Hensyn til Besiddelsesforhold en højst omtumlet Skæbne; den har saaledes bl. a. til Tider tilhørt Ahlefeldterne paa Langeland; i en lang Aarrække har den hørt ind under Bjørnemose, der ligger ligeoverfor paa Fynssiden. I 1767 siger Erik Pontoppidan i »Danske

Fig. 13. Fra Turø By.

Atlas«, at der paa Turøs ene Side er god Sejling og en sikker Havn; mer end Halvdelen af Øen er da endnu bevokset med god Ege-, Bøge- og Lindeskov; en Tredjedel af Hartkornet hører til Ladegaarden; men nu bebos denne af 8 Mænd, der driver Avlingen; der er 22 Gaardmænd og 14 Husmænd, og der bor noget over 250 Personer paa Øen. Der er da paa det nærmeste sket en Fordobling af Husstandene og vel ogsaa af Folketallet, siden Ellen Marsvin omtrent 140 Aar tidligere overtog Øen. Jorden holdes der idelig under Ploven, hvilket formentlig betyder, at der var Tovangsskifte, saa der afvekslende saedes Vaarsæd og Vintersæd i de to Bymarker, uden Hvile imellem. — Turinerne lægger sig allerede da meget efter Havefrugter og sælger i Almindelighed mange Æbler og Pæ-

rer. Dernæst har de nogen Næring af Skovhugst, Fiskeri og Skibsfart. — Som man ser, var Turø da ved at stile frem imod det Udseende og de Ejendommeligheder i Kultur og Næringsliv, som den nu staar med for den almindelige Bevidsthed. Dog betød øjensynligt Søfarten endnu ikke saa meget som senere, og Skibsbygning var endnu ikke begyndt. Men alligevel, hvilken Forskel fra Valdemar Sejrs Tid, da Vildtet var Eneherskere i Øens havomgærdede Skove, — undtagen paa de store Jagtdage!

En halv Snes Aar senere, altsaa 1777, er Indbyggertallet 329; de fleste unge var indrullerede under Søetaten, og Turinerne drog ofte 10—12 Mil ud paa Fiskeri; — det er øjensynligt Forskolen til de lange Farter som Sømænd over Havene. Endnu var det kun den nordlige Halvø, der var bebygget og dyrket, den sydlige Halvø, *Grasten*, var stadig een sammenhængende Skov. Der ydedes endnu Hoveri til Bjørnemose og Ægt og Skovhugst for Herskabet paa Øen selv.

Tilvæksten i Befolkningen fortsattes i ret hurtig Fremadskriden det 18de Aarhundrede ud; men stadig var Turinerne hoverigørende Fæstere, hvis Jorder laa i Fællesskab. I 1810 kom Turøs store Aar, idet Justitsraad P. J. Neergaard til Gunderslevholm blev dens Ejer, fuldbragte Udskiftningen og solgte hele Øen til Fæsterne for 150,000 Rd. Det var paa et hængende Haar, at Købet kom i Stand: Neergaard vilde gerne sælge Turø, og Juel paa Taasing vilde gerne købe. Neergaard kaldte Turøboerne over til Bjørnemose, og sagde dem, at han vilde sælge, men helst til Beboerne, for at de kunde faa det godt. Men de turde ikke indlade sig paa noget Køb, de var fattige, og havde ikke noget at betale med. En for en listede de ud af Døren. Otte Dage efter blev de atter tilsagt til at møde; nu skulde det være Alvor. Imidlertid var der en enkelt Mand paa Turø, der havde sat Mod i de hange Fæstere. Købet kom nu i Stand. Den 19de November 1810 solgte Justitsraad Neergaard Turø til samtlige Øens Beboere, 27 Gaardmænd og 39 Husmænd. Samtidig med Købet af Øen begyndte en vældig Ud-hugst i Skoven og Brændesalg, for at der kunde skaffes Penge til Herskabet. Købesummen var for en stor Del blevet staaende i Gaardene og blev ved Pengeforandringen nogle faa Aar efter stærkt formindsket.

Nu havde Turinerne først af alle de omhandlede Øers Befolkninger taget deres Skæbne i deres egen Haand, var selv Herrer paa deres egen Jord med den Myndighed og det Ansvar, som dermed fulgte. Fra det Tidspunkt tog Øens Opkomst til i en overordentlig Grad.

Medens Agerjorden udskiftedes, var der visse Omraader, der stadig ejedes og dreves i Fællesskab. Det hedder i Udskiftningsdokumentet: I Henseende til Byggeplads for Skibe og Tømmeroplæg ved Kysten imod Sundet mellem Huleskoven og Lergraven ved Ladegaarden, da maa det ikke formenes nogen Mand paa Øen at bygge Skibe og oplægge Tømmer paa denne Plads som hidindtil, dog saaledes, at fornøden Vej gives langs med Stranden. — Altsaa: Omkring 1810 har Turø en fælles Skibsbygningsplads, hvor hvem der vil, kan have sit Tømmer og bygge Skib.

Øens smaa Tørvemoser blev fælles Ejendom, hvor enhver skar Tørv i Forhold til Hartkorn. Skovene blev ogsaa i Fællesskab, idet samtlige Gaarde og de oprindelige Huse blev lodtagende, saaledes at hver Gaard fik $\frac{1}{32}$ Skovpart, og hvert Hus fik $\frac{1}{320}$ Skovpart. Paa Grasten fandt stor Rydning og Opdyrkning og Tilflytning af Gaarde og Huse Sted.

Ligesom Skovene blev ogsaa det store Overdrev, som hedder *Turø Rev*, en Fællesejendom for Hartkornsejerne. Denne øde Landstrækning ligger Syd for Østerskoven og danner et ejendommeligt Omraade mellem Skoven og Havet. Det er saa lavt, at det ved Højvande overskyldes af Havet, og er gennemskaaret af Render, hvorigennem Vandet løber tilbage i Havet. Mellem dem er der en tarvelig Plantevækst, som strækker sig fra Skoven til den daglige Vandstand; dette Strøg fortsætter sig som en Sandgrund under Havet langt mod Sydøst. — Turø Rev benyttedes til Fællesgræsning for Øens Kvæg.

Inden et halvt Hundrede Aar efter Frikøbelsen var Turø et af de folketætteste Omraader i Danmark. Øens rivende Fremgang skyldtes dog ikke Landbruget — skønt ogsaa dette gik frem — men derimod Haandværk, særlig Skibsbyggeri, Fiskeri og Søfart. En stor Mængde Huse skød op i tætte Bebyggelser mellem frodige Haver, paa Vestenderne af de to Halvøer og i den gamle By, hvorfra Bøndergaardene delvis er udflyttede. I

lang Tid blev man ved at bygge de ny Gaarde og Huse i den gamle Bondestil med Bindingsværk og Straatag.

Da Biskop Engelstoft i 1856 forfattede sin Beskrivelse af »Øen Thurø«, var der een Bødker, een Møller, een Smed, een Murer, een Snedker, een Træskomager, een Væver, een Skrædder, tre Skomagere, 15 Tømmermænd og fire Skibsbyggere; Skibene byggedes ved Præstelændingen eller paa Nordøens vestlige Ende lige over for Troense, enkelte paa Grasten eller ved Bispens Kilde øst for Kirken. Mange af dem blev ved Øen, som paa det Tidspunkt ejede 47 større og mindre Sejlskibe; desuden havde de fleste Gaardmænd hver sin Jolle til Brug ved Samfærdsel med Svenborg. Men en Del Skibe blev ogsaa bygget for fremmede Redere. — Øens egne Skove ydede ikke Byggeemne til Skibene, da Egene ikke havde den fornødne Størrelse; — heri var der da en Forskel fra Skibsbyggeriet i Troense.

Ikke mindre end 54 Familier »levede af Søen«. Udelukkende af Fiskeri levede elleve Familier. Deres Fangst, der bestod af Torsk, Rødspætter, Sild, Makrel og Aal, bragte de dels til Svenborg, dels til København, hvor deres Kvaser samledes med dem fra det fynske Leje Skaarupør. — Men mange flere Turinere færdedes i Fragtfart. De 47 Skuder ejedes af Skibsredere, Skippere og Husmænd; ogsaa Gaardmænd havde stundom Del i Skibe. De for baade indenrigs og paa Norge (særlig Drammen og Bergen) og paa England. Hele Sommeren var den store, skønne Naturhavn, Turø Bund, tom. Skibenes Liggepladser var da blot betegnet med en Vrimmel af Pæle, der langs Kysten ragede op af Vandet. Enkelte Anløbspladser var der ogsaa, f. Eks. Gambetbro paa Turø Bunds Nordside. Men om Vinteren fyldtes Havnen, og Sømændene søgte til deres Hjem. — De unge Sømænd fra de andre Smaaøer, f. Eks. Strynø, tog hellere med Turiner-Skibe end med Fartøjer andet Steds fra.

Øens eneste Købmandshandel fandtes da i Øens eneste Kro, og den eneste kongelige Embedsmand paa Øen var Toldkontrolløren.

Turøs Vedhængen ved den gamle Bondestil i Bygningsmaaden tillige med Sansen for smukke Haver har givet Øen den yndefulde Skønhed, der senere har gjort den til et søgt Sted

for Sommergæster. Og Plads til disse skaffedes nemt i Sommer tiden, da saa mange af Øens egne Mandfolk drog ud paa de lange Rejser.

Under hele denne rivende Udvikling dannede Turinerne et tætsluttet Samfund, hvor Gaardmændene udgjorde Aristokratiet. I deres Varetægt fandtes en Kiste med Øens vigtigste Papirer og Dokumenter; såaledes var der et Kort over hele Øen, der gjorde det ud for et fælles Matrikelskort. Kisten maatte kun aabnes i Fleres Overværelse. Fattigdom fandtes

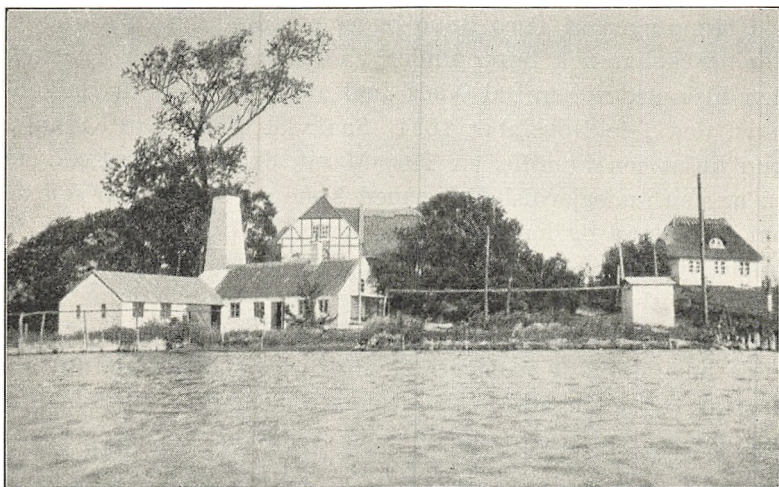

Fig. 14. Fiskerøgeri paa Turo.

der kun lidt af. Der lignedes kun 250 Rd. til Fattigvæsenet ud over de 6—9 Rd., der kom ind i Kirken. Et Hus, som Kommunen ejede, og som kunde være anvendt til Fattighus eller Hospital, om det behøvedes, var overladt Enken efter en afdød Kirkesanger.

Under denne stærke Forvandling af Næringsforhold og Livsvilkaar opgaves i stort Omfang gammel Bondesæd, Bondesprog og Bondetro. Men under al Fornyelsen bevaredes Mindet om Fru Ellen Marsvin i Folkets Fortælling og Sagn.

Den gamle Øbokultur har holdt sig bedst ude paa Grasten. Hvad Samfærdsel der har fundet Sted mellem Turøs to Halvøer, er mest foregaaet over Turø Bund; mindre Samkvem har der været over Låndtangen, der østpaa forbinder de to »Lands-

dele«. Skønt hørende til samme lille Ø og Sogn er de to Befolkninger næsten kommet til at se paa hinanden som fremmede.

Om Turø som Helhed gælder det, at den bærer Præg af, at dens Beboere er selvhjulpne Folk, mens Taasing i ondt og godt var præget af Herregaardens og Herremandens Nærhed. Og mens Taasing blev ved at være et Bondeland, hvor Troense ligger som en Undtagelse, fik Turø en ny Stil og Karakter ved sit Sømandsskab, mens Landbruget ligesom traadte noget i Skygge.

I Munden af Turø Bund ligger en lille bitte Ø, *Kidholm*, der mærkeligt nok hører under Valdemars Slot paa Taasing; den tilskødedes Admiral Niels Juel af Eyler Holk til Holkenhavn den 1ste November 1694. Saa vidt vides, har Kidholm kun huset een Familie, en Turø-Mand, der her indrettede sig en næsten underjordisk Bolig med Kone og Børn. Han sejlede om i en Baad og handlede med Kartofler o. lign. — Har de første Nybyggere, der efter Valdemar Sejrs Tid slog sig ned paa de mennesketomme Øer, været lignende Enspændernaturer? Eller har det været Bønderkarle med deres Fæstemøer, der vilde have Jord og maatte nøjes med den, der kunde anvises dem af Herskabet under de ensomme og barske Forhold ude paa de havomflydte Landstykker? — Maaske lidt af begge Dele.

Mens vi med Taasing og Turø befinder os i Fyns umiddelbare Nærhed, saa vi føler det, som vi endnu opholdt os i udskilte Stykker af Hovedøens Haveidyller og skovkransede Vænger, kommer vi paa *Stryn* (eller Strynø) ud i de aabne Vande, hvor Vinden ustandselig suser som Paalandsvind, enten den blæser fra Øst eller Vest, fra Syd eller Nord, hvor Læ af Skrænt eller Skov ikke kendes, og hvor enhver opragende Vegetation kues og ribbes af Stormen. Vi er her ude paa lavt og fladt Land, der maa værnes med Diger mod Havet. Og mens Taasing fra Oldtids Dage har ydet sine Beboere et jævnt Bonde-Udkomme, og mens Velstand er faldet i Turøs Skibsbyggeres, Rederes og Skipperes Lod, saa har Stryns stærkt delte, kartrigt tilmaalte Jordlodder — trods naturlig Frugtbarhed — knap kunnet give til Dagen og Vejen, og Ungdommen har maattet ud af Reden, — ikke i overordnede og indbringende

Stillinger, men som menige Jungmænd og Matroser, der kun i heldigt Fald efter flere Aars Slid og mangen en Tørn i stormfulde Nætter slog sig ned paa Fødeøen med noget paa Kiste-bunden.

I Middelalderen hørte Stryn til Krongodset og husede Hjorte og Heste. Har der nogensinde været Skov der, er den nok tidlig blevet ødelagt; thi i 1584 tillagde Frederik d. 2den Præsten paa Strynø frit Ildebrændsel og Olden til ti—tolv Svin i Turø Skov. Det var et langt og besværligt Stykke Vej for den gode Præstemand at hente noget at putte i Kakkelovnen og sende sine Svin bort til Fedning, saa der formodentlig i hans eget Sogn hverken har været noget at bide (til Svinene) eller brænde (for ham selv). Men der har da altsaa allerede i 16de Aarh. levet saa mange Mennesker paa Stryn og Strynbo Kalv, at der kunde være Mening i at holde egen Præst der paa Stedet. Oprindelig hørte Øen til Rudkøbing Sogn. Den katolske Biskop Jens Andersen Beldenak gav Strynboerne Lov til at have en egen Kapellan. Øen har da faaet sit Kapel, der vel er blevet gjort til Kirke, da Stryn (i 1529) blev gjort til eget Sogn med egen Præst. I 17de Aarhundrede var Strynø et eget Birk, og der holdtes Ting paa Øen til 1830; da flyttedes det til Rudkøbing. Fra Midten af 18de Aarhundrede kom Strynø ind under Grevskabet Langeland, under hvilket den var Fæstegods, indtil dette i nyere Tid afhændedes til Beboerne.

Strynø med Strynø Kalv er blevet ret kraftigt befolket i forholdsvis tidlig Tid. Disse to Øer er 539 ha og havde i 1767 54 Gaardmænd og 30 Husmænd, mens Turø paa sine 739 ha kun havde Halvdelen af hver af disse to Slags Beboere. Strynø har en sort, sej, fed, lerblandet Jord, saa den gav ypperlig Byg og graa Ærter; fremdeles havde den Græs fra de ubebyggede Holme Vogterholm, Bondeholm, Grensholm, Bredholm, Boddiken og Græsholm. I Havet fiskedes Torsk, Flynder, Makrel, Aal, Sild og Strandaborrer, hvorimod Langelandsgreven havde Jagten paa Øen og derfor havde bygget sig et grundmuret Jagthus til Forlystelse om Sommeren.

I Dalgas's Skildring af Svendborg Amt fra 1837 fremhæves Stryn som frugtbar og tæt befolket med sine 550 Mennesker. Naar nogle Pileplantninger undtages, var Øen ganske bar. Den seje, lerede Jord er besværlig at dyrke i Regnvejr; men næsten

overalt er der god, dyb Madjord. Naar Vandet ikke holdes godt af, er Jorden dog straks sur og kold. Under den lerede Overflade er der Mergel, og derunder Sand og saa Smaasten. Hernede er der Vandaarer, der er nemme at naa ned til, saa Brøndene ikke behøver at være dybe. Med Hensyn til Vandforsyning er Stryn da heldigt stillet i Forhold til andre af de omtalte Øer. Turinerne har maattet hente Vand fra Kilder i Strandbrinkerne, og paa andre Smaaøer, f. Eks. Birkholm, var Brøndvandet salt. Kun Udkanterne af Stryn er udsat for Oversvømmelser, idet Landet hæver sig svagt mod Midten af Øen, hvor Byen laa. Strynø Kalv bærer paa sine noget grusede Jorder tre Gaarde. Men alle de ubeboede Holme, der hører til Stryn, er Sylt og benyttes til Høslæt og Eftergræsning. Af Bredholm, den største, havde hver af Sognets Gaardmænd da sin Part, mens Grensholm, Græsholm og Boddiken var overladt Smeden. Sognefogeden havde Bondeholmen og den grevelige Skytte Vogterholmen. Paa disse Holme er Vandet ikke drikkeligt, da Oversvømmelser hyppigt finder Sted; det salte Vand skader ogsaa Frugtbarheden. — Det er klart, at Stryn ved haardt Slid kunde yde et godt Udbytte af sin klæge Jordbund og sine andre Hjælpekilder, baade Hav og Holme; men den havde en forholdsvis stor Mængde Munde at mætte. — Saa faldt det af sig selv, at Ungdommen tog Hyre i Marstal, Svenborg eller paa Turø Bund. Ja, endog gifte Mænd, der nødtvungne overtog de smaa Fæstegaarde, maatte ofte, som Følge af Gaardenes Ringhed, tage til Søs og overlade Bedriften til Kone og Børn.

Byen midt paa Øen, der indtil Udskiftningen rummede alle dens Gaarde og Huse, var saa tæt sammenbygget, at det var umuligt for andre end stedkendte at finde Vej, og man kunde med Lethed gaa fra den ene Gaards Rygning til den anden hele Byen over. — Foraaret 1810 udflyttedes den første Gaard, og i det følgende halve Aarhundrede udflyttedes saa mange, at der nu kun ligger faa Gaarde i Byen. Før Udskiftningen var der ingen Hegn paa Øen med Undtagelse af to mægtige Stengærder, der skar hinanden paa tværs og inddelte Øen i fire lige store Dele, til Græsning og til de skiftende Afgrøder. Den sydligste Fjerdedel af Øen laa altid hen til Græsning.

Der var heller ingen Frugt- eller Køkkenhaver ved Huse og

Gaarde, og der var ikke et Træ paa hele Øen. Præstens Have var den eneste Undtagelse. Derimod havde de Kommenhaver; og Bønderne modsatte sig længe Udskiftningen, bl. a. af den Grund, at de derved vilde nødes til at forlade deres gode Kommenhaver. Da Udskiftningen havde fundet Sted, kom der Plantninger af Pil langs Veje og i Markskel, ligesom der i Tidens Løb ogsaa blev plantet Frugthaver ved Gaarde og Huse. — I Byen, hvor tidligere Gaardene dominerede, kom der flere og flere Sømænds- og Fiskerhuse, hvert med sin lille Stump Have.

Fig. 15. Strynø Kirke.
Præstegaard til venstre, gammel Skole i Baggrund tilhøjre.

Øens gamle Landingsbro var en Række Graasten, der ved Højvande laa under Havfladen, og Vandstanden var ved dagligt Vande saa lav, at man vanskeligt kunde flyde til den med en Jolle med flere Personer i. Denne gamle Bro laa paa Øens Østside, der hvor nu Dampskibsbroen strækker sig ud til Dybet. Det flade, stenfyldte Farvand omkring Stryn danner den stærkeste Modsætning til den naturlige Havn ved Turø.

Hvis Strynboerne ikke vilde føre deres Korn til Mølle paa Langeland, maatte de male det baade til Mel, Gryn og Grut paa Haandkværn hjemme paa Gaardene, — indtil en Vejrmølle blev opført paa Øen i 1832; det var en anselig »hollandsk« Mølle, den eneste af den Slags vidt og bredt omkring. — Omkring 1840 fik Stryn sin første Høker

var adskilligt nemmere for Beboerne end at tage til Rudkøbing, naar man skulde have Varer, der maatte hentes udefra. Naar det drejede sig om indbyrdes Handel med Øens egne Frembringelser, drev man *Studsehandel*; naar Fiskerne saaledes solgte Fisk til Bønderne, modtog de Æg, Smør, Brød o. lign. som Vederlag.

Indtil omkr. 1850 nøjedes man paa Øen med een Lærer; fra den Tid fik man en Andenlærer, og Eleverne deltes nu i fire Klasser, og der opførtes en Skolebygning til. — Den gamle Skolebygning brændte i 1882, og en ny opførtes i Stedet. — Allerede i 1867 havde man nedrevet den gamle Kirke med Undtagelse af Taarnet og bygget en ny og større.

Medens Post i gammel Tid førtes til Øen med Baad, og det til meget uregelrette Tider, skabtes Betingelser for regelmæssig Post-, Vare- og Personbefordring, da Anløbsbroen i 1900 blev forlænget saaledes, at Postdamperen fra Svenborg til Marstal kunde anløbe den. Da Øen nu havde faaet Læge, Andelsmejeri o. s. v., var en ny Tid brudt frem, og ny Sæder og Tanker holdt deres Indtog. Og hertil bidrog ikke mindst, at omtr. 80 Procent af Øens mandlige Ungdom gik til Søs og lærte andre Egnes og Landes Liv at kende, inden de slog sig til Ro paa Fødeøen, som Landbrugere eller Fiskere, eller oftest som noget af begge Dele. Ejendommeligt er det, at det fattige Strynø havde den rigeste Digtning og Sang; det var en Frugt af Sømandslivet i de unge Aar.

En anden Ejendommelighed hos Strynboerne var deres Fri-modighed, der kunde gaa over til Stejlhed. Beboerne var Fæstere, men følte sig som Herrer i eget Bo. Aldrig lod de nogen Lejlighed gaa fra sig til at vise og hævde deres Selvstændighed og kunde derved faa et Skær af Uhøflighed. Det skete saaledes, at der holdtes et stort Møde paa Øen, og alle Siddepladser var optagne. Lensgreven fra Langeland kom til Stede efter Mødets Begyndelse. Ikke een rejste sig, og ingen bød Greven en Stol.

Erhvervsforholdene paa de vestlige Smaaøer, i *Drejø Sogn*, lignede i nogen Grad dem paa Strynø. Ogsaa her var Gaardene mindre end paa Taasing og Turø, ogsaa her søgte man i vid Udstrækning Brødet paa Havet. Den Sejhed og Barskhed, man traf hos de gamle paa Strynø, mødte man ogsaa hos

Fiskerbefolkningen i Drejø Sogn. Men Afsondretheden og Trangen til en hjælpende Haand i Storm og under Islæg har ogsaa fremavlet en broderlig Hjælpsomhed overfor Landsmænd og en overordentlig Gæstfrihed overfor Fremmede. Paa deres egne Enemærker paa Land, paa Strand og paa Vand, følte de sig selv som Herrer med Ejermands Ret og Ejermands Pligt.

Medens de øvrige omtalte Sogne hvert for sig væsentligt bestaar af eet beboet Landomraade, udgøres Drejø Sogns faatalige Menighed af fem spredte Smaaøers Beboere, hvorhos der til Kommunen hører en hel Del ubeboede Holme: Flæskholm, Grydholm, Græsholm, Vibeholm, Danmark, Mejlholm og Odden. Alle Øerne er lave med Undtagelse af en Del af »Skoven« paa Drejø, nogle endog meget lave, saa de næppe hæver sig over dagligt Vande. Diger er nødvendige for at værne mod Oversvømmelser, særlig da naar Øerne er beboede, men ogsaa for at værne græssende Kvæg mod at drukne og Plantevæksten mod Saltvandets Ødelæggelse.

I Valdemar Sejrs Tid hørte disse Øer under Kronen; paa Drejø, der kaldes *Østrædraghø* (i Modsætning til *Avernakø*, der kaldes *Wæstrædraghø*) var der Hjorte, Daadyr og Heste (formodentlig Stodheste), og der angives da ogsaa at have været et *Hus* der; det kan have været Bolig for en Tilsynsmand for Vildtbestanden og Hestestoddene paa Øerne og muligvis et Jagthus for Kongen og hans Følge. Paa Skarø var der Hjorte og paa Hjortø og Birkholm Heste. Paa de højere liggende Dele af Øerne kan der den Gang have været Skov; et Par Steder har Skoven holdt sig langt ned i Tiden, saaledes at de endnu bærer Navnet *Skoven*, det er den vestlige Del af Drejø og den østlige Side af Skarø; endnu i 17de Aarhundrede fik Præsten Tiende af Trækul af Beboerne paa Drejø. Men nu er enhver Rest af Skov forlængst forsvundet fra alle Øerne. Hvis Navnet *Birkholm* er afledet af Birketræ, maa Øens Overflade tidligere have ligget saa meget højere, at den ikke ustandselig var udsat for Oversvømmelse af Saltvand; det samme er vel Forudsætningen for, at der har kunnet holdes Hestestod paa Øen. Men dette stemmer jo godt med Geologernes Lære om, at Landet stadig har sænket sig paa disse Strækninger.

Et Par Hundrede Aar efter Valdemar Sejrs Tid var de sam-

me Øer som nu bebyggede, med Undtagelse af Hjelmshoved, hvor der først for mindre end hundrede Aar siden er bygget et Par Huse. Drejø Sogns Øer nævnes jo fra det 15de Aarhundrede blandt dem, hvis Beboere havde Tilbøjelighed til at drive Sejlads og Købmandsskab til Skade for Svenborg. Drejø selv hørte i den katolske Tid til Ærøskøbing Sogn. En ulykkelig Begivenhed, hedder det sig, gav Anledning til, at Øen fik sin egen Kirke og Præst: To Børn, der skulde døbes i Ærøskøbing, druknede tillige med Fadderne og alle dem, der var i Baaden. Da besluttede de 13 Gaardmænd, der dengang boede paa Drejø, at skaffe sig egen Kirke og Præst paa Øen, og i 1535 udnævnte Kristian d. 3dje Hr. Niels Hansen til Sognepræst paa Drejø, saadan at han skulde oppebære, hvad Tiende og andre Præsterenter og Rettigheder der aarlig plejede at ydes Sognepræsten der paa Landet, paa det Vilkaar, at han skulde prædike og lære Sognefolket det hellige Evangelium og det rene Guds Ord, som han kunde bevise med den hellige Skrift, og gøre dem tilbørlig Tjeneste i og uden for Kirken, som en ret Sognepræst var pligtig at gøre overfor sine Sognefolk.

Fra Middelalderen hørte Skarø til Øster Skerping Sogn paa Fyn, Birkholm til Humle Sogn paa Langeland og Hjortø til Bjergby Sogn paa Taasing. Men i 1555 henvendte Drejøboerne sig til Kongen og berettede, at de havde ladet opbygge en Kirke og flit sig en Præst til den; men de kunde ikke med deres ringe Hjælpemidler underholde denne Præst. For at nu en god, lærd Mand som Sognepræst des bedre kunde have sit tilbørlige Underhold, bestemte Kongen, at Skarø, Hjortø og Birkholm skulde høre til Drejø Kirke som deres rette Sognekirke, og Tienden og hvad anden Del de var pligtige til at give deres Sognepræst skulde de yde til Kirken og Præsten paa Drejø.

Alligevel havde den Drejø Præst det sikkert smaat. Han havde faaet anvist et lille Hus til Bolig. Bymændene byggede og vedligeholdte ham nogle Fag Udhus, og han selv byggede sig et Hus paa egen Bekostning. Der hørte ingen bestemt Jord, Skov eller Eng til Præstegaarden. Men fra hver af de 13 Gaardes Jorder henlagdes der til Præstens Brug 3 Skæpper Sædeland i hver Mark (Drejøs Agerland var i Fællesskabets Tid delt i to Marker: Østermarken og Vestermarken); Mændene paa disse pløjede og harvede Præstens Jord; men Sædekornt

lagde han selv til og lod selv sin Jord gøde. I Tiende gav de ham fra hver af de 13 Gaarde to Traver Rug, fem Traver Byg, en halv Trave Havre og desuden Engbund ved Kirken til tre Læs Hø. Paa Skarø var der dengang 6 Gaarde, og deres Beboere gav ham aarlig fire Ørter Byg i tærsket Tilstand og seks Læs Hø, og til Paaske gav de seks Gaardmænd hver tre Aal (hvilken Velstand med 18 røgede Aal paa Rad!). Paa Hjortø var der to Gaardmænd, der ydede Præsten Korntiende i Kærne. De tre Birkholm Gaardmænd, som da fandtes, gav hver Præsten 12 Skilling i Stedet for Korntiende. — Saaledes skrabedes der en Løn sammen til Præsten fra Sognets vidt spredte Dele. — Drejø-Præsten vilde gerne i Lighed med Stryn-Præsten have haft Brændsel — en 40 Læs foreslog han — fra Turø; men se, om han fik det. Snart forbedredes dog Præstens Løn, idet der yderligere skulde ydes ham et godt, ufordærvet Læs Hø i tilbørlig Tid af hver tre Gaarde paa Drejø, samt tilbørlig Totiende (Tiende af Hør); og hver Drejø-Mand skulde give ham en Tønde Trækul (saa fik han altsaa alligevel noget at putte i Ovn!), 2 Brød, en Snes Æg til Paaskerente. Endvidere skulde han have fri Græsning til seks Køer, to Heste, 20 Faar, 20 Svin og en Flok Gæs. Efter gammel Sædvane skulde Bønderne hjælpe ham med deres Vogne til at age hans Mødding ud og age hans Ved hjem (fra Stranden forstaar sig!). Og hver Gaard skulde saa ham en Skæppe Rug i god Jord, ikke i den bedste Gødning, men heller ikke i for vov Jord. Derimod skal Præsten selv holde Præstegaardens Bygninger ved lige. — Man faar Indtryk af, at de Drejø Bønder har været til at komme ud af det med for en flink Præst, og at de i deres beskedne Kaar har undt ham et godt Udkomme. — Der var Vanskeligheder med at føre de 6 Læs Hø fra Bymændene paa Skarø over til Drejø som Følge af »Havets Bredde og Dybhed, ja Livs-Farligheds Skyld«; men saa fik han et Par Rigsdaler, 12 Gæs, 12 større Brød, 240 Æg, 36 Kærve Langhalm og Mikkelsdags-offer; til Gengæld beholdt Skarøboerne ogsaa deres 18 Aal. Hjortø satte ligeledes sin Ydelse op med Brød, Æg, Græsning o. s. v. — Jo, jo, Efterfølgerne skulde ikke bande Hr. Claus (saaledes hed dengang Præsten) i hans Grav!

Som Degn tjente en Mand fra Sognet med god Stemme, eller man antog En andet Steds fra og skaffede ham Underhold ved

at lade ham gaa paa Omgang fra Mand til Mand. Stillingen som Degn kunde være forenet med den som Skoleholder; men det kunde ogsaa ske, at Degnen egnede sig lidet til Skolehold, men derimod var en dygtig og bjærgsom Haandværker, saadan som Hans Carlsen fra Als, der baade var Skrædder og Smed. Skoleholdet blev da besørget af en Mand, der ved Siden af sin Lærervirksomhed kun øvede eet Haandværk, nemlig som Skrædder. Da den alsidige Degn døde, blev der derom lavet følgende Gaade: »Paa een Gang blev begravet Drejø Degn, Skrædder og Smed og det udi een Kiste. Fire stærke Karle den bar til Grav; kun een Enke saas samme Dag græde. Smeden havde Søner to, Datter een; Skrædderen og Degnen havde ligesaa mange, og dog ved denne Jordefærd blev kun tre faderløse.« —

Kongen, der var kommet i Besiddelse af Kirken, overdrog den til Hvidkilde; men Drejø selv kom til Stamhuset Hvedholm; Skarø gik med Lindskov ind under Baroniet Lehn; Hjortø kom ind under Stamhuset Taasing, og Birkholm blev Tilliggende til Lensgrevskaftet Langeland. De fire Øer har alt saa hver hørt under sit Herskab. Men de havde intet Hoveri, ingen Ægt og intet Pligtarbejde med Veje el. lign. De oprindelige Helgaarde er efterhaanden blevet delt i Halvgaarde. Husene er senere kommet til. Og i Løbet af 19de Aarhundrede blev flere og flere af Fæsterne Selvejere. Det hed sig, mens Øboerne var Fæstere, at Birkholm havde det bedste Herskab og Drejø det værste. —

Den Indfæstning, man gav paa Drejø, var uforholdsmæssig høj. 1832 udskiftedes Drejø, og den Foged paa Hvedholm, der forestod Udskiftningen, var særlig forhadet. Penge var der ikke mange af paa Øen; men de faa, der havde nogen, fik god Anvendelse for dem; thi Fogeden lod sig gerne bestikke. Fra Drejø By gaar der en mærkelig bugtet Vej ud mod *Hespne*, og Vejens ejendommelige Retning skal efter almindelig Mening være fremkommet paa følgende Maade:

Da Fogeden kom til Øen for at forestaa Udskiftningen og Vejenes Anlæggelse, blev det først bestemt, at Vejen østpaa skulde gaa i ret Linje. Men en velhavende Fæster regnede ud, at saa fik han Vejen ind over sin Avling. Han trak da Fogeden

afsides og stak ham en Specie. Resultatet blev da den iøjnefaldende skæve Vej, der siden bærer Navnet Specievejen.

Indtil Udskiftningen var Drejø By den mest sammenbyggede Landsby paa Øerne; man kunde gaa fra den ene Rygning til den anden paa femten Gaarde uden at stige ned. Efter Udskiftningen begyndte man at udflytte enkelte Huse og Gaarde, navnlig til *Skoven*, men endnu er Drejø By stærkt sammenbygget. — Hidtil havde *Skoven* ligget hen som Græs-Overdrev, og ingen holdt af at flytte derud. Man gjorde da Tilliggendet til Gaardene større derude, og paa den Maade fik man Aftagere til dem.

Drejboerne har altid først og fremmest været Landbrugere; dog er der ogsaa blevet drevet Fiskeri fra Øen; men af egentlige Sømænd er der ikke kommet saa mange fra den. Søvante var dog alle. Skulde man af Øen og i Samkvem med andre, maatte man kunne sejle med en Jolle. Drejøboernes Færd til de andre Øer og Øboernes Ture til Drejø var noget der gik Ry af. Drøje var de ved Vintertid; men der blev ogsaa berettet om lystige Tildragelser. En Flok Birkholmere havde været paa Drejø; i Taage sejlede de ud fra Drejø Bro ved Aftenstid; de sejlede hele Natten, i Retning efter Birkholm forstaa sig. Da det lysnede ad Dag, opdagede de, at de var landet paa Drejø Skov. — Ikke stort bedre gik det en Del Drejøboere, der havde taget sig en Taar over Tørsten og sejlede ud fra Lehnsskov. De sejlede ogsaa hele Natten, mente de, men uden at naa hjem. Da det dagedes, saa de, at de i flere Timer havde været grundstødt.

Og Turene paa Havet kunde ende med Død i Bølgerne. Fredag d. 17de Febr. 1747 var Præsten fra Drejø, Oluf Tønder, i Faaborg. Om Aftenen tog han i en Baad derfra sammen med sin Kone, sin Brodersøn, sin Avlskarl og to Gaardmænd fra Drejø. Der rejste sig da et hastigt og haardt Uvejr, mens de var mellem Korshavn og Flæskholm; de kuldsejlede og druknede alle. Fem Baade ransagede Stranden. De fandt den kuldsejlede Jolle, hvortil Avlskarlen og de to Gaardmænd havde bundet sig fast. Præsten, hans Kone og Brodersønnen blev først fundet og begravet ind i Marts Maaned. — Godt 50 Aar senere kuldsejlede og druknede en anden Drejø-Præst tillige med to Karle.

Og ud maatte man jo i mange Ærinder fra Øerne. Man skulde have Korn til Mølle — først i 1841 fik Drejø Mølle, Skarø i 1881. Man skulde hente Læge eller Jordemoder, og da nyttede der jo ingen Opsættelse. Man skulde til Kirke fra Smaaøerne, enten til almindelig Gudstjeneste eller til Barsel, Bryllup og Begravelse. Man forstaar, at det var et stort Gode for Skarø at faa sit eget Kapel i 1900 med hosliggende Kirkegaard.

Under saadanne Forhold maatte der blive store Vanskeligheder med Undervisningen. Børn, der »gik til Præst«, maatte tage Ophold paa Drejø i den Tid, de gik til Konfirmationsforberedelse. Indtil 1858 var der kun een Lærer i Sognet. Han underviste Børnene paa Drejø, hvor han boede, fra 1ste November til 1ste Maj. Fra 1ste Maj til 1ste November holdt han Skole paa Skarø i 10 Uger, paa Hjortø og Birkholm hver i 5 Uger, idet han og hans Skole gik paa Omgang i Gaardene.

I 1858 opførtes der en Skolebygning paa Skarø, og Læreren fra Skarø besøgte nu i Sommermaanederne Hjortø og Birkholm. I 1868 blev disse to Smaaøer (tillige med Hjelmshoved) et eget Skoledistrikt med egen Omgangslærer. — Og nu har endelig disse to Øer faaet hver sin Skole og hver sin Lærer(inde).

Hvilken Erobring fra Vanskelighed, Besværlighed, Tids-spilde og Livsfare betyder det ikke for disse Øboer, naar *Drejø* nu foruden Kirke og Skole har Forsamlingshus, tre Købmands-handler, Teglværk, Andelsmejeri, Baadehavn og paa Øens Østside en 250 Meter lang Bro, hvor Rutedamperne mellem Svenborg og Ærøskøbing anløber, — naar *Skarø* foruden Kapel og Skole har Købmandshandel, Mølle og Andelsmejeri og paa Nordkysten en Skibsbro med regelmæssig Fart til Svenborg; *Hjortø*: Skole, Mølle og Andelsmejeri og Forsamlingshus, og *Birkholm*: Skole, Købmandshandel og paa Sydsiden af Øen en Baadebro og en Havn med daglig Forbindelse til Marstal. Saadanne dagligdags Indretninger, der for andre Egne er en Selvfølge, er for disse Øer en *Velgøring*, som først nyere og nyeste Tider har bragt. — Men før i Tiden døjede Øboerne — med godt Mod — de Savn og Farer, som Mangelen af slikt maatte medføre. Ja, de forstod at indrette sig, saa Savnet og Farerne end ikke dagligdags stod dem for Øje.

Men Ulykkerne kunde bryde paa med en saadan Vælde, at de blev afgørende Begivenheder i Øernes Historie. I det daglige er Havet en Ven for Øboerne; det er deres Vej ud i Verden, og de trækker Fisk til mangt et godt Maaltid og til mangan god Skilling op af Vandet. Men Havet kan ogsaa vise sig som en snigende Uven eller som en voldsom Fjende. Til Stadighed undergraver Bølgerne Klinterne; store Stenblokke rager frem fra deres Ler og Grus og buldrer saa omsider ned paa Bred-

Fig. 16. En Købmandshandel.

den. Mænd, der har Agre langs Brinkerne, mister Bid for Bid af deres Jord. — Degnekaldet paa Drejø ejede et Fjerdingkar Hartkorn paa Øens østre Side; i 1762 laa hele dette Areal i Stranden. — Et Batteri, der i 1808 blev opkastet paa Drejø Skovs nordre Klint, var en halv Snes Aar efter næsten gnavet bort. — Veje, der var lagt langs Stranden, maatte atter og atter flytes ind ad. Som paa Drejø, saaledes ogsaa paa Birkholm, paa Skarø og Hjortø: Havet aad sig længere og længere ind.

Hvor der ikke var Klinter til at dæmme for Brændingen, steg Søen under Uvejrhøj og Højvande højt op paa det flade Land og ødelagde baade Engene og det nederste af Agrene. Kvæget

forlod da brølende Græsgangene og søgte op paa højere Steder. — Birkholm, der er saa flad som en Pandekage, oversvømmedes mest. En Birkholmer sejlede engang i stort Højvande fra Marstal, kastede Anker i sin Forstue og fandt Kone og Børn paa Loftet, hvor de havde reddet sig op med Dynerne i Favnen. Et saadant Højvande medførte Ufrugtbarhed i flere Aar. Saltvandet tog Grøden af Jorden og fyldte Ager og Eng med Sand og Grus, der maatte køres bort. — Birkholm vilde vist have været forladt af Mennesker, hvis ikke en dygtig Mand, der hed Niels Rasmussen, omkr. Midten af 18de Aarhundrede havde sat Mod i sine Landsmænd. Han mandede dem op ved djærv Tale og foregik dem ved sit Eksempel og fik sine Bysfæller til at opføre Tangdiger om den højeste Del af Øen. Dens Dyrkere, disse smaa Boelsmænd, der kun havde 3—6 Skæpper Hartkorn, blev derved i Stand til ikke blot at brødføde sig selv, men ogsaa at sælge noget Korn. Herskabet paa Tranekjær paaskønnede Opførelsen af Tanggærderne og den aarlige Istandsættelse ved at give dem Udvisning af Brænde, hvad der haardt kunde trænges til paa denne træløse Ø.

En lignende Inddigning med Tang, med Jord, med Sten er foretaget omkring de lavere Dele af alle de beboede Øer og om nogle af de ubeboede Holme. Niels Rasmussen har været Foregangsmand i at værne nogle ikke helt ubetydelige Stykker Danmark. Han er vel værd at forestille sig, som han staar og peger paa sit Tangdige og holder sin ildnende Tale til sine Bysfolk. — Men trods alt Slid og Omhu med Digerne kunde der komme Stormfloder, der oversteg eller sprængte alle Værkerne. Stormfloden d. 13de November 1872 bortrev og ødelagde alle Digerne paa Drejø og oversvømmede over Halvdelen af Øen. Byen ligger her højt og blev sparet. Af Skarø ragede kun Øens to højeste Steder op af Vandet. Hjortø stod under Vand med Undtagelse af 16 Tdr. Land, og Hjelmshoved og Birkholm var helt overskyllede, — ligesom naturligvis alle de ubeboede Holme. Kreaturerne druknede paa Marker og i Stalde; Husene med deres Indhold led stor Skade. Paa Hjelmshoved blev det ene af de to Huse, som var lerklinet, fuldstændig skyllet bort. — Rundt paa Øerne maatte man enten lade Kreaturerne i Stikken, saa de druknede, eller man trak dem ind i

Stuerne og holdt deres Hoveder over Vandet, ved selv at sidde paa Loftet og hale i Tøjrene. — Paa Birkholm kom Oversvømmelsen meget hurtigt, ligesom en Bølge, der steg og steg. Digerne om Øen bortskylledes hurtigt, fordi de var undergravede og gennemhullede af »Jordmus«, d. e. Vandrotter. Da Vandet trængte ind i Husene, maatte Beboerne skyndsomst søge op paa Lofterne. De fleste fik Brød med i Farten, og enkelte fik nogle andre Madvarer samlet sammen, inden de krøb op ad Stigerne. Husmændene tog deres Faar med derop. Det var

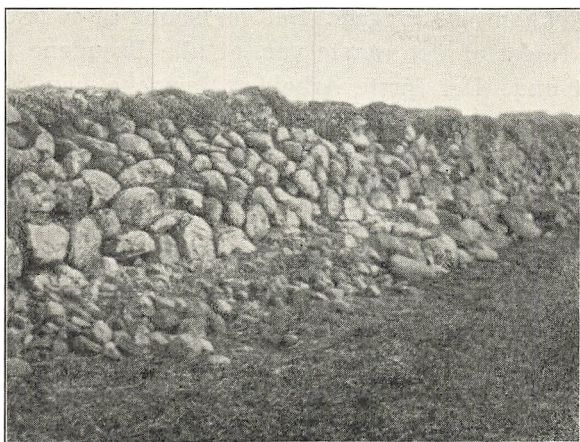

Fig. 17. Dige mod Oversvømmelser. (Hjortø.)

midt om Eftermiddagen, Vandet begyndte at trænge ind i Husene, timevis sad og laa nu Mennesker og Dyr imellem hinanden; den mørke, blæsende, brusende Nat sænkede sin Uhygge over de skrøbelige Tilflugtssteder, hvor hver Husstand kun vidste af sig selv at sige og intet kendte til Naboernes Skæbne.

Alle Skorstenene blev undergravede af Vandet, saa de faldt med store Brag, en efter en. I den gamle Posts Hus var Manden ikke hjemme. Konen havde sammen med den gamle Farfar faaet Børnene og Faarene bragt op paa Loftet, og hun havde derefter redt et Slags Leje til Børnene tæt op ad Skorstenen, for at de kunde have det saa lunt som muligt. Farfaren var betænkelig ved dette og bad, om ikke Børnene maatte blive flyttet hen til Gavlen. Næppe var det sket, før Skorstenen faldt. —

Bragene fra de styrtende Skorsten fyldte Naboerne med Rædsel; thi længe troede hver især, at det var hans Nabos Hus, der ramlede sammen. Vandet stod i de fleste Huse til Dørhaandtaget. Lidt op ad Formiddagen begyndte Vandet at falde; men de fleste Huse var saa ødelagte, at de maatte bygges op paa ny. Hen ad Middag var Vandet faldet saa meget, at de kunde kravle ned fra Lofterne, og der blev Travlhed med at efterse, hvad Skade der var voldt. Mærkværdigvis omkom ingen Mennesker; men Husdyr var omkommet i Snesevis.

Et Sted havde de slagtet Gris, og Flæsk og Fedtegrever flød rundt i Køkken og Bryggers. Det var baade til at le og græde over. — Noget af det værste var, at alle Brøndene var fyldt med Saltvand. Det første Arbejde, Mændene havde at gøre, var derfor at tømme en lille Brønd midt paa Øen og rense den, saa den atter kunde løbe fuld af Ferskvand. Imidlertid kom der Baade sejlene til Birkholm fra alle de omliggende Øer med Fødevarer og fersk Vand.

Man gik rask i Færd med at udbedre Skaden paa Bygninger og Jord; men i Februar 1874 kom en ny Stormflod og hærgede paa de sydfynske Smaaøer; den naaede ikke saa højt og ødelagde ikke Bygninger og Dyr som den første; men den gjorde større Skade paa Markerne, fordi det varede saa længe, inden Vandet sank; derved blev Jorden saa gennemtrukket med Salt, at det skadede den i Aarevis.

Hidtil havde man paa Birkholm kun haft eet Dige omkring Markerne; men nu opførtes ogsaa et indre Dige, der omsluttede Byen og det nærmeste Strøg deromkring. Den yderste Vold er lavere end den inderste. Denne sidste maaler 10 Fod over daglig Vandstand, og inden for den ligger altsaa Øens 15—16 Huse og Gaarde. Birkholmerne genopbyggede selv paa egen Bekostning det yderste Dige, idet hver Mand byggede ud for sin Lod. Den indre Vold blev opført for Tilskud fra Stormflodskomitéen og fra Lensgreven paa Tranekjær, Øens Ejer. Digerne vedligeholdes af Behoerne selv, og siden den Tid har der ikke været noget Højvande eller nogen Stormflod, der er gaaet over den indre, høje Vold. — Paa Hjortø byggede Beboerne selv — uden Støtte fra Stamhuset Taasinge — Digerne op paa ny med forsvarlige Stensætninger foran Jordvolde og Tangdiger.

En anden truende Fjende har Øernes tæt sammenbyggede Byer haft i Ildsvaade. — Ganske kort efter Stormfloden i 1874 blev Birkholm hærget paa ny, — denne Gang af en Brand. Man havde efter Vandulykken udbedret og genopført Husene og Gaardene paa samme Sted i en tæt Klynge. Da opstod der Ild i Postens Hus ved, at et Petroleumsapparat sprang. Det var i Høstens Tid, og da alt var meget tørt, tændtes Hus efter Hus; kun to Huse, der laa uden for den tætte Bebyggelse, gik ikke op i Luer. I disse to Huse maatte saa alle Birkholmerne

Fig. 18. Fra Drejø By.

bo, til de atter fik deres Hjem opførte. Mange havde alt for lavt assureret, saa de kom til at sidde haardt i det. Men Gaardene blev nu flyttet fra hinanden, et lille Stykke ud i Markerne, saa en Gjentagelse af Branden ikke let vil kunne finde Sted. — Ogsaa Hjortø By er flere Gange helt eller delvis brændt og bygget op paa ny. Men at en saa tætbygget, krinklet og kroget By som Drejø By med sine gamle Bindingsværks- og Straatagshuse endnu ligger uskadt af Ildebrand, er et rent Guds Under. Hvilken Paapasselighed med Lys og Ild maa man ikke være opdraget til paa denne Ø!

Som man har værnet sig mod Havet ved Diger, har man søgt at bryde Stormene ved Plantning siden Udskiftningen. Langs Veje og Markskel staar der nu paa de fleste Øer stynede

Popler, og i Landsbyerne er der plantet Lætræer og Frugttræer omkring Gaardene, hvor der er Plads dertil. Kun paa det lave Birkholm farer Vinden stadig uhindret. En Bukketorn ved Vejen Syd for Byen er Øens anseligste Plantevækst. —

Hermed er der givet nogle Træk af den Historie, der vedrører den jævne Befolkning paa de sydfynske Øer, Hovedlinjer, der forklarer, hvorledes Livsvilkaarene gennem Tiderne har artet sig for Beboerne af de Øer, der hører til Sunds Herred. Derunder er ogsaa paavist, hvorledes Øernes forskellige Natur, Størrelse og Beliggenhed har medført ret store Forskelle i Næringsliv, Levevis, Vaner og Væsen. Desuden har disse Øboer naturligvis deltaget som andre Danske i Folkets Fællesliv, været med i dets Fremgang og Glæde, været med i dets Ulykker og Sorg, — ikke mindst, naar det har drejet sig om Begivenheder paa Havet, til Koffardis og til Orlogs. — Kun enkelte Gange har landsvigtige Tildragelser fundet Sted paa Øerne i de sydfynske Sunde, og kun enkelte Gange har landskendte Personligheder haft Bopæl og blivende Opholdssted der. Men til Tider har man dog ogsaa i disse fredelige, afsides Egne fornummet Bruset af Historiens voldsomme Vingslag.

I 14de Aarhundrede var de holstenske Grever Herrer der ligesom paa Fyn. I Middelalderens Slutning var Taasing og Turø under den fynske Bispestol. Som fynsk Biskop havde Jens Andersen Beldenak ogsaa Kærstrup paa Taasing. Denne Prælat, der snart var Kong Hans's og Kristian d. 2.'s Raadgiver og snart laa i Strid med dem, blev to Gange kastet i Fængsel af Kristian d. 2den. Da Jens Andersen første Gang havde siddet i Fangenskab en tre Aars Tid (1517—20), faldt han til Føje og kom fri mod paa Livstid at overlade Kongen de to Tredjedele af den fynske Bispestols Indtægter. Og derefter tog Kongen ham med paa sit Erobringstog til Sverrig og benyttede sig i Begivenhederne om det stokholmske Blodbad af Jens Andersens velkendte juridiske Spidsfindighed. Men i 1521 blev Bispen paa ny kastet i Fængsel og til sidst sat i Forvaring paa Hammershus. I 1522 løb en stor lybsk Flaade ind til Bornholm og plyndrede og indtog Hammershus, og paa den Maade blev Jens Andersen atter fri. Han styrede igen sit Bispedømme og stredes voldsomt med den fynske Adel; men træt af Striden fratraadte han sin Stilling i 1529. — Jens Andersen

var i levende Live en sagnomspunden Mand. Det hed sig, at da han første Gang blev kastet i Fængsel, var det, fordi hans Tjenere paa hans Tilskyndelse havde overfaldet og dræbt Enkedronning Kristines Hushovmester paa Ørkild Slot ved Svenborg, og da han anden Gang maatte samme Vej, havde Sagen sin Oprindelse fra Taasing. Biskoppen viste en Bonde der fra Øen ud af hans Gaard, til Trods for at han, hans Far og Farfar havde beboet den som hæderlige Folk, og til Trods for at Gaarden i Virkeligheden var Kronens. Bonden klagede til Kongen og tilbød, at hvis han hjalp ham til hans Gaard, vilde han straks levere fire Stude til Nyborg og holde Gaarden ved Magt og svare sin rette Afgift. Kristian d. Anden blev opbragt over Jens Andersens Fremfærd overfor Bonden og gjorde paa Raadhuset i København Krav paa hele Taasing. Men Biskoppen svarede: Naar Kongen først havde gjort sit Krav gældende paa alle de andre Lande, som tilforn havde ligget under den danske Krone, f. Eks. England og Skotland, saa var det tids nok at tænke paa Taasings Inddragelse. — Da var det, at Beldenak paa ny maatte betræde den tunge Vej til Hammershus. —

Da Bisp Jens opgav sit Bispedømme, forbeholdt han sig Kærstrup paa Taasing for Livstid. Nogle faa Aar levede han her i Fred og Ro. Men en Nat landede en holstensk Adelsmand ved Øen, brød med nogle Ledsagere ind til ham og tog ham ud af Sengen, kneblede ham og hyllede ham ind i et Klæde, og derpaa slæbte de ham om Bord og sejlede ad Holsten til. Her indsmurte de ham i Honning og satte ham ud for Fluer, Bier, Myg og Bremser at stikkes af dem. En Søsterdatters Mand, der boede i Lybæk, løskøbte ham dog for 20 Pd. Guld og skaffede ham et Fristed i Lybæk, til han døde i 1537. — Paa det Tidspunkt var Kærstrup ligesom alt andet Bispegods ved Reformationens Gennemførelse faldet ind under Kronen. — Efter mange Omskiftelser, der bl. a. ogsaa førte Kærstrup og Turø i Ellen Marsvins Besiddelse, kom Kærstrup i Kristian d. 4des Hænder; han samlede alt adeligt og uadeligt Strøgods paa Øen og lod til sin og Kristine Munks lille Søn Valdemar opføre *Valdemars Slot* i Stedet for Kærstrup, der blev nedbrudt. Valdemar kom dog vist aldrig til at bebo det Slot, som bærer hans Navn.

Den 5te Februar 1658 rykkede Karl Gustavs Tropper frem over Taasing og de isbundne Sunde for at drage over til Langeland. Og i Krigens Tid fik Taasing og især Valdemars Slot Svenskernes Kærlighed at føle. Noget før Mortens Dag 1658 kom en Del svenske Soldater fra Langeland til Taasing og plyndrede paa Valdemars Slot, hvad de kunde overkomme, og tog det med sig til Langeland. Derefter kom Svenskerne fra Svenborg og plyndrede paa ny Valdemars Slot og rundt paa Øen i to Dage. Paa Valdemars Slot slog de Kister og Skrin, Døre og Vinduer i Stykker. Senere blev der paa Slottet i tolv Dage indkvarteret over 100 Heste og Ryttere, og de ødelagde, hvad de andre havde levnet. Der var ikke et Rum paa Slottet, som de ikke gennemledte; de tog Korn fra Slottets Lofter til deres Heste og førte en Del med Rustvogn til Svenborg; ogsaa Ladegaardens indavlede Korn og Foder tog de til Hestene. Efter Ødelæggelsen paa Slottet blev Rytterne indlagt i Landsbyerne, saa Bønderne ogsaa blev ødelagte i Bund og Grund; de kunde ikke faa saaet nogen Rug hverken til Slottet eller for dem selv, eftersom Korn og Bæster var dem frataget.

Nogle Dage efter Mikkelsdag i 1659 blev der paa Taasing indkvarteret et Regiment Ryttere, der kom fra Langeland; hvad de ikke ødelagde hos Bønderne, tog de med sig. Valdemars Slot fik paa ny Besøg, denne Gang af over 60 Heste og over 30 Personer, og de ødte Byg og anden Avl. Og hvad de ikke borttog, det bemægtigede forskellige Afdelinger sig, naar de drog frem og tilbage fra Fyn over Taasing og saa fremdeles til Langeland, Laaland og de Steder, saa der hverken blev Korn, Foder, Køer, Okser, Kvæg eller Bæster paa Valdemars Slot. Og som Følge af denne Hærgning kunde Bønderne heller ikke dette Aar faa saaet Rug, hverken til Slottet eller for sig selv, eftersom de ikke havde Rug at saa, og deres Bæster desuden var taget fra dem.

Da Krigen er forbi, er Slottet i den ynkeligste Forfatning. Alle Vinduesstænger, som var af Jærn, er revet af, Vindueskarmerne er slaaet ud, Portene er slæbt bort. Overalt gaber de aabne Huller. Skiffertaget er brækket, og Slottets Spir forsvundne. Lofter er brudt ned, Døre fjernet og Ruder slaaet ud. Vægtergang og Fangetaarn er lige medtagne. Malkøllen er brækket og Flagerne borte. I det store Hus findes ikke læn-

ger Paneler. Ved Slottets Nordside er 37 Pile afhuggede ved Roden. Dørklinker og Dørstabler, Foderkister og Løsholter i Bindingsværksbygninger, Ladedøre og Loluger — intet er tilbage. Er det noget Under, at Kirstine Munks Datter, Frøken Hedevig, der arvede Slottet ved Moderens Død i 1658, tillige med hendes Mand, Ebbe Ulfeldt, er arme som Kirkerotter? Da hun tilmed havde bedragerske Fogeder, og hun selv var ødsel og hendes Mand en Ødeland, rejste hun fra Gaard og Gods i 1664.

Der kom først Skik paa det hele, da Niels Juel i 1678 købte Kongens Del af Øen. Han ombyggede fuldstændig det forfaldne Slot, og det lykkedes ham og hans Efterfølgere at faa samlet hele Øen, hvorefter det oprettedes til et Stamhus. Med Juellerne oprandt en lykkelig Stjerne for den lille mishandlede Ø. —

Det er rimeligt, at Taasing led mest under Svenskernes Plyndringer; thi der var der noget at hente, som det var Umaagen værd at ulejlige sig for. Paa Smaaøerne i Sunds Herred har de vel nok lejlighedsvis gjort Landgang; men Udbyttet kunde jo aldrig blive stort i Forhold til Ulejligheden; — dog, de var ikke Kostforagtere, men bemægtigede sig, hvad der overhovedet kunde have nogen Værdi for dem, saaledes fratog de en Mand paa Drejø et Bundgarn til 10 Dalers Værdi og tre andre Mænd et til 8 Daler. Men det var ikke blot fjendtlige Tropper, der i hine Ufredsaar kunde fare frem med Vold. Danske Krigsfolk kunde bære sig ad paa samme Vis. Den 14de Juni 1659 sejlede den danske Kaptejn Cornelius Kruse med en Løjtnant og noget Mandskab fra Svenborg over til Skarø, trængte ind i Gaarde og Huse, sønderslog Døre, Borde, Skabe og Vinduer, plyndrede som i et fjendtligt Land og bar sig ad som Tyranner og Mordere. Den samme Færd øvede de ogsaa paa Hjortø. Beboerne paa de to Øer indgav skriftlig Klage, og Skarøs Ejer, Erik Kaas til Lindskov, tog sig af deres Sag. Skaden blev besigtiget af Synsmænd, og Kaptejnen og Løjtnanten blev stævnedes til at møde i Retten. Ved Ods Herreds Ting, der formodentlig var Kaptejn Kruses Værneting, blev han imidlertid frifundet. Erik Kaas lod Dommen forkynde for Skarøs Bønder 27de November 1663 paa Sunds Herreds Ting og spurgte dem, om de vilde have Dommen appelleret; men de svarede, at de maatte overlade det til Husbonden, da de selv

ikke havde Raad til at føre Sagen. — Og derved blev det saa. — Hvis ikke der her foreligger en helt uretfærdig Dom, maa Forklaringen vel være den, at Kaptejnen har skullet inddrive udskreven Proviant fra Øerne, og at Beboerne har villet væрге deres Ejendele.

Foruden Hærgninger i Krigstid kunde ogsaa andre Landsulykker naa saa afsides Omraader som Sunds Herreds Øer. I sidste Halvdel af 18de Aarhundrede hjemsogetes Taasing saaledes af Kvægsyge hele fire Gange. I Vinteren 1778—79 og den følgende Sommer bortreves en stor Mængde Kreaturer af Kvægsyge. Øen blev da besat af 101 hvervede Soldater, 10 Underofficerer og 2 Løjtnanter. Hvor Sygdommen i mindste Maade ytrede sig, slog denne Besætning baade det syge og det sunde Kvæg ihjel. De indsluttede Byerne, spærrede Vejene og alle Overfarterne, ikke blot for Mennesker, men ogsaa for Korn og alle Varer. Da der var daarlig Mandstugt imellem dem, var de ogsaa paa anden Maade Øens Beboere i høj Grad til Besvær. Denne Bande afløstes senere af 66 Mand under 5 Underofficerer, og derved fik Øen nogen Lettelse. Dog aabnedes først Overfarten til Langeland i Oktober 1779, efter at den havde været spærret et helt Aar; imellem Taasing og Svenborg var der spærret et halvt Aar.

En trykkende Indkvartering fik Taasing ogsaa i 1807, da en betydelig Del af General Ewalds Tropper gik over Øen for at samles paa Laaland og Falster. — I de følgende Aar, under den engelske Krig var der næsten stadig Indkvartering; Hærstyrker drog frem og tilbage over Øen, og Kompagnier kommanderedes derover fra Langeland og lagdes i Vinterkvarter. I Foraaret 1808 drog 1000 Mand Spaniere over Taasing til Langeland, og Øen blev selv besat af et Kompagni lette Tropper af Regimentet Barcellona. Anføreren var Kaptajn Saliquet, der viste en elskværdig Karakter og en human Opførsel. Tøsingerne var lige saa godt tilfredse med disse fremmede Soldaters og Officerers Færd og Væsen, som de nogensinde har været med Fædrelandets egne Sønner. Mod Slutningen af Sommeren drog henved 4000 Mand Spaniere i en Slags Oprørs-Tilstand over Øen for fra Langeland at gaa om Bord paa den engelske Flaade. Men selv dette skete uden nævneværdige Udskejelser. Spanierne var særdeles frygtsomme paa denne Overfart. De

havde saa stort Hastværk, at mange Kavallerister svømmede med deres Heste over Færgeløbet ved Svenborg. Og da de ikke kunde komme hurtigt nok over fra Vemmenæs til Rudkøbing med alle deres Heste, dræbte de mange af dem, og andre lod de løbe; det var lutter Hingste, og de voldte ikke saa lidt Ulempe under deres Omløben. Efterhaanden blev de grebne; man begyndte endog at drive Handel med dem; men da blev de krævet udleverede til de franske militære Myndigheder.

Under den engelske Krig kom der ogsaa Orlogsmænd ind i de smaa sydfynske Sunde. Da saaledes to engelske Fregatter i April 1808 nærmede sig den Del af Avernakø, som ligger Drejø nærmest, og som hedder Korshavn, flygtede Beboerne, og d. 24de, 25de og 26de April gik Englænderne i Land og gjorde uhindret en Del Ødelæggelse og plyndrede Korshavn. Dette vakte stor Forskrækkelse paa de omliggende Øer. Præsten paa Drejø, Peder Tommerup, Drejø Sogns Topograf, sendte saaledes sin frugtsommelige Kone bort til Stenstrup paa Fyn, hvor hun fødte sit Barn.

Som Følge af den truende Fare var der tidligere sendt 30 Geværer og nogle Muskedonnere fra Fyn over til Drejø. Øens Folk anlagde selv Batterier under Vejledning af en Underofficer, der med 40 Mand var lagt over til Øen. Man var rede til at værgе Gaard og Grund. Drejøboerne var mere krigerske, end Korshavnerne senere viste sig at være. En Formiddag i Oktober 1807 sendte de engelske Skibe en flensborgsk Galease, som de havde taget, ind mod Øen for at købe Høns og Gæs. Fra Galeasen sendtes der igen en Styrmand og fire Mand ubevæbnede i en Baad ind til Kalvehaven paa Drejøs Sydside. Drejøboerne stormede frem, tog dem til Fange og førte dem til Faaborg. Da Kaptejnen paa Galeasen ud paa Eftermiddagen nærmede sig Land for at hente Baad og Mandskab, blev han modtaget med en Kugleregn, der slog gennem Sejlene og tvang ham til at vende om med uforrettet Sag. — Men Myndighederne i Faaborg udleverede Fangerne med en Undskyldning. — I 1807 — 8 foruroligede Englænderne i alt 7 Gange Drejøboerne ved at nærme sig Kysten og skyde med Raketter ved Nattetid; men Øboerne var straks paa Benene. De fik Fred fra Juni 1808, da to danske Kanonbaade jog to engelske Brigger paa Flugt ved Bjørnø.

I Digtingens Historie har Sunds Herreds Øer kun sjælden faaet deres Navne indført i ældre Tid. *Thomas Kingo* besøgte dog som Fyns Biskop i 1687 Taasing og indviede det Kapel, som Niels Juel havde ladet nybygge paa Valdemars Slot. Bispem var ledsaget af 4 Provster og 36 Præster, og Indvielsen foregik i mange højadelige og fornemme Personers Nærværelse. — Paa Kapellets Væg er der — foruden en Beretning om Indvielsen — sat dette Vers af Kingo:

Staa, jærnestive Sten!
 og bliv til evigt Minde
 om slig en Søhelt og
 saa stor en Dyds Mandinde
 som Juel og Ulfeld er!
 Gud lade deres Sæd
 til Ros og Ære gaa
 i deres Fodefjed!
 Saa længe Flaader skal
 paa Verdens Strømme larme,
 og Taasing favnes skal
 af Bælts krum-slibrig Arme,
 saa længe Konger ved
 at prise Manddoms Art,
 saa lever han, — og hun
 deri har hendes Part.

I Kammerherre Oberst Niels Juels Tid, omkr. 1740, kom der til Slottet en Skriverkarl, som ikke var helt almindelig. Hans Navn var *Ambrosius Stub*; hans Haandskrift var smuk, klar og flydende, og han var et kvikt Hoved; han var et fattigt Landsbybarn fra Gummerup paa Fyn, født 1705, og var blevet Student; han kunde egne sig godt til Stillingen; tilmed var han kendt som en fortræffelig Digter af Viser og Smaavers, saa han ved Lejlighed kunde gøre Naadigherren sin Opvartning. 30 Aar gammel var han blevet gift og fik en Søn; hans Kone, der boede i Odense, døde vist under hans Ophold paa Taasing. Mens han passede sin Skrивergerning paa Valdemars Slot, digtede han Sange som den yndefuldt alvorlige »Du dejlig Rosenknop« og den overgivne Krambambulivise. Det lader til, at Ambrosius Stub indlod sig i en Elskovsforbindelse med en Pige fra Øen. Efter at Stub i 1752 syg og elendig var flyttet fra Taasing til Ribe, blev der for 7de Marts 1753 indført i Landet

Kirkebog: »Døbt Karen, uægte Barn af Maren Hviid. Faderen sagdes at være Ambrosius Stub, som var Skriverkarl hos N. J.« — Helt sikker er Sagen altsaa ikke; den Landet Præst vil aabenbart ikke selv staa inde for Maren Hviids Forklaring. — Siden blev der talt meget om Ambrosius Stub paa Taasing. —

Ellers laa de sydfynske Øer i fordums Tid uden for vore store Digteres sædvanlige Færdselsveje. Da den unge *Grundtvig* opholdt sig paa Langeland, skimtede han fra Strandbakken ved Egelykke kun vore Øer i det fjærne en solklar Forarsaften:

Herlig mangfoldige Syn
ud over spejklare Flade!
Turø og Taasing og Fyn
skuér jeg her fra mit Stade.

— — — — —
Mellem de Lande saa skønne
flyder det rolige Vand;
dejlig sig Øerne grønne,
løfte i blaalige Strand.

Men nogle faa Aar tidligere var *Oehlenschläger* en Sommer tur til Langeland, og efter at han med Postvognen er skumplet fra Nyborg til Svenborg, sejler han en Søndag Morgen i Magsvejrn med Færgen over Svenborg Sund til Taasing: Luften er venlig, Skyerne svaler for Solheden. »Fra Kirken hist lyder den hellige Bimlen, og Voverne rulle halv graa og halv blaa«. Svenborg med sine Spir iler bort bag Skibet.

Betaget skildrer han Kysterne og Bønderfolkenes Kirkegang til Skt. Jørgens Kirke:

Som Vand i en Urne med Blomster omsat,
saa favnes af brogede Strandbredde Sundet.
Naturen opvaagner, som nylig var blundet,
rødmusset den stiger af kvægende Nat.
Og hisset staar Kirken ej længer forladt,
en Bønderflok kommer af Mænd og af Koner.
I Helligdragt lyder de Klokkernes Toner;
Sanct Jørgen opliver hvert Hjærte saa mat.

Den »begklædte Dreng« skal sætte Sejlet til og føre Smakken hen over de spillende Vande mod Taasing, »at Bakken vi naa, hvor sig Hytterne hæve saa fromt og enfoldigt paa luftige

Væng«. — Første Gang Bregninge Bakke toner frem i danske
Vers! — I Sundet lurer Grunden »Dødmanden«; men —

Hurra! der er Land, nu er Faren forbi!
Knap staar jeg paa Taasinges grønklædte Tuer,
før straks jeg en Krans af Kærminder skuer,
der smile til Himlen i sød Sympathi.
Fra trælbundne Stavn skal min Haand eder fri,
og højt paa min Hat skal jert Hoved I bære,
lidt nærmere Himlen, Smaablomster! og være
Kærminder om Farten, som nu er forbi.

Et prægtigt Møde mellem Danmarks store, ungdommelige
Digter og en af dets stolteste og skønneste Øer! Paa den grønne
Strand staar de knudrede Bøge og vifter i Vinden med deres
frodige Løv. Toppene hvælver sig kækt, Fuglene synger i dem,
og en Kilde risler mellem Blomsterne. Han er stemt til at lytte
til et ældgammelt Sagn, Træerne staar for hans Blik som drå-
belige Helte med Hjælm paa Hovedet og vajende Fjerbusk;
den rynkede Bark skinner som et Staalpandser, og Grenen
strækker sig som en Arm med et blinkende Glavind. Han tager
Synet som et Varsel og finder Forklaringen, da han hører, at
Øens rette Navn er Thorsing:

Thorsing! Herlige Thor! saa stod dit hellige Tempel,
midt i Danmark omtrent, hisset, hvor Træerne staa?
Nu begriber jeg først mit Syn, hvi de vinkende Bøge
tyktes mig Kæmper i Jærn, rusted med Glavind og Skjold.

Og Oehlenschläger forstaar nu mere; han begriber, hvorfor
Øen, netop denne Ø, blev givet Niels Juel efter Slaget i Køge
Bugt:

Nu jeg begriber Foræringens høje Betydning, da fordum,
Ø! du blev Helten til Løn, Manddom fik Mandigheds Hjem.

Og derefter fortæller han den sagnagtige Beretning om Niels
Juels Sejr. Kong Kristian d. Femte er som Tilskuer til Slaget
blevet harmfuld, fordi Niels Juel tilsyneladende har handlet
mod Kongens Bud, og i sin Vrede lover han, at Niels Juel skal
hænges i en Galge med en Jærnlænke. Da Helten efter Sejren
ydmygt knælede ned for Kongen,

Kærligt han tog ham i Favn, som en Fader han løfted sin Finger:
 »Niels, Niels!« smilte han blidt, »nys jeg en Lænke dig svor;
 den skal du faa«. Men fluks af sin Hals tog Kongen en Kæde,
 tung af hin rødeste Guld, rundt med Karbunkler besat,
 hængte den trindt om Heltens Hals; og det blomstrende Thorsing
 blev den Galge, hvori herlig Forbryderen hang.

Oehenschläger, der ikke havde faaet andet ud af sin Rejse
 ned over Fyn end nogle skumplende, knudrede Knittelvers,
 boltrer sig fra det Øjeblik, han nærmer sig Taasing, ret i sit
 Element, her er betagende Naturindtryk, friske Folkelivsbil-
 leder, Minder om gammel nordisk Mytologi, Fortællinger om
 raske Heltebedrifter og fyndige Kongeord! Opladt griber han
 Egnens Aand og former den i det træffende Ord: »*Men, som
 det plejer at gaa (hvert Land klækker særegne Drift ud), hus-
 vant fra Lodbroks Tid Øboen pladsker til Søs*«. — Oehlen-
 schläger kom selv til at døje lidt af hvert paa de sydfynske
 Sunde. Om Overfarten fra Vemmenæs til Rudkøbing siger
 han:

Aldrig krysted mig Søen saa fast i sin svulmende Favn, som
 hist, da paa kæmpende Baad hen vi mod Rudkøbing for.
 Vinden var stik os imod; ned styrted den skyllende Plaskregn;
 evig vi krydse var nødt, Staden et Bøsseskud nær.

Blandt de mange oplivende Ting og Personer i Rudkøbing,
 som Digterens Vært, Apotheker Ørsted, nævner for ham, er
 ogsaa en Original fra de sydfynske Øer:

Humoristiske Mænd har vi og; naar vi mindst det formoder,
 kommer den strynøske Degn; saa vil han (d. e. Oehenschläger)
 først faa sin Fryd.

Det er en ren Polyhistor; først Sømand han var, saa Provisor
 her i mit Apothek, saa fik jeg gjort ham til Degn.
 Herligt han passer sin Dont, kun eengang (hvad mægter ej Vanen?)
 Sagde for *Amen* han *Stop!* kort paa sin Sømands-Maner.

Denne Degn hed, som det oplyses i Noterne til H. C. Ander-
 sens Brevveksling, Jens Hansen Glad; han var født i Rudkø-
 bing i 1770, var omkring 1800 Gaardskarl hos Apotheker Ør-
 sted og blev 1802 Hjælpedegn hos Degnen Nass paa Strynø,
 hvis Datter han ægtede. Og her blev han, til han døde i 1842. —
 Han tilgav aldrig Oehenschläger den Kaadhed, han begik ved

at indflette Apotheker Ørsteds Beretning om ham i sit Digt. Da H. C. Andersen i August 1830 var i Svenborg, skrev han til E. Collin: »— — — min behageligste Udflugt var dog i Gaar til Thorseng; Heber inviterede mig med sig til en Præst Møller i Bjergeby; vi saa Kong Valdemars Slot, hvor især de gamle Portrætter interesserede mig; blandt andre var der en Dame af den juulske Familie, der gjorde et underligt dybt Indtryk paa mig, det var det første kvindelige Ansigt, der har gaaet mig til Hjertet, og jeg blev ordentlig lidt vemodig ved at tænke mig disse dejlige Former opløste til Støv. — Thorseng forekommer mig som en Have, eller rettere, en smuk stereotyp Udgave af det dejlige Fyn. Udsigten fra Begninge-Kirke er et sandt Panorama, og man kunde daglig se paa det uden at trættes. — — — Hernede lever ellers en gammel Degn, Oehlenschläger har omtalt i sin Langelands Rejse, der dengang skal have raabt »stop!« isteden for »Amen«, (han har nemlig i sin Ungdom været Sømand); han er meget vred paa Oehlenschläger og skal have truet med, at kom han engang til København, skulde han nok snakke med ham, for han skulde ikke gøre Nar af Folk.«

Under Oehlenschlägers Langelandsophold blev et Selskab af Rudkøbingere, deriblandt Ørsted og Digteren, af Manden paa Vemmenæs Færgegaard, Eriksen, bedt over til Jordbærgilde paa Taasing. Det blev en »festlig Lystfart til den tidlige Frugt, de saftigsvulmende Jordbær, som frembaaret i straalende Fad, med Sukkeret blandet og med den fedeste Mælk begydt, husvaled de glade Rudkøbings Mænd og den fremmede Skjald, da sortbarmede Snekke bragte dem trygt i sit Skød over Havet til blomstrende Thorsing.« Midt i et snakkesaligt klassisk-heroisk Heksametertrav, der skal virke skælmsk, men snarest har en bedøvende Virkning, kan Oehlenschläger give et prægtigt lille Billede af, hvorledes en Øbo sætter Sejlet paa sin Jolle og hænger Roret ud:

— — — Men brat den behændige Skipper fra Jorden
løfted med senestærk Arm sin Mast, der paa Norriges Fjælde
nylig stod som en Gran, og befæsted den hurtig mod Bunden
midt i den skvulpene Baad, mens i Sejlet den spøgende Vestvind
sprætted med klaprende Dask, og forhindred ham Masten at rejse.
Stærk dog sejred hans Arm; nu stod den og trodsede Himlen.

Dernæst det vældige Ror blev udhængt over sin rustne Jernkrog (skyllende Vand havde Malmet berøvet sin Blankhed). Stærken Rorpind fast nu stak han; men øverst i Masten hejse han purpurne Flag. Saa var alting klart inden Borde.

Til at begynde med er Vinden ikke gunstig:

Sent fra Rudkøbing Snekken gaar mod det blomstrende Thorsing; men den trodsige Vind leder Kølen sydvest imod Strynø.

Men den vældige Gubbe Niels Hansen med Ungdoms Kraft, skønt den hurtigrullende Tid havde bleget hans Lok og forsolvet hans Guldhaar, »sad ved det knagende Ror, med sit Øje paa Sejlene henvendt. Smilende nu han sad, og spilled den vrede Sydvestvind mangt et Puds.« — Men med eet rejser han sig og vinker med stærken Haand og udbryder: »Nu ej varer det lang Tid, før vi paa Thorsing lander, o Venner, thi ej man kan ønske sig skønnere Medbør end den Kuling, som lufter.« — Og kort efter nærmer de sig Landingsstedet: »Men fluks fra sin Rorbænk Skipperen for, og greb den vægtige Stang, som ved Siden laa, paa dens Ende med Søm var fæstet en drabelig Jernkrog; løb saa i snablede Forstavn hen, og stødte den voldsomt tørnende fast blandt de spraglede Steen; thi brat under Thorsings Blomster-Strandbred Skibet nu stod i en magelig Havbugt.«

Eriksen stod paa Stranden og modtog sine Gæster med hjærtelig Glæde, førte dem hurtigt ind, »hvor beredt alt vinkte det kvægende Maaltid. Og de ambrosiske Jordbær i aflange gyldene Skaaler smilte med Purpursmil, til Lyst for den samlede Skare«.

I den lyse Sommeraften sejler Selskabet fra Vemmenæs tilbage mod Rudkøbing. Maanen ser højt fra Skyen ned paa Søen og viser Skibet den snorrette Vej hen ad sin straalende Sølvbro; den »vender venlig de matfunklende Horn ned imod Urterne hist paa Langelands Bred, hyllet i Natskumring og Sommerduft.« Men paa Vandet stikker nogle røde, næsten legemlige Blus af mod Maanens Ætherskær. Det er Fiskerne, der med deres Natteblus hidlokker »den uskyldige Fisk op fra sit Dyb til sin Fordærvelse. Skummelt luer, som Blod, dybt imod Land fristende Lygtemænd.«

Dette henførende Billede af Aalestangerne med deres Blus i den maanedæmrende Sommernat efterfølges af et andet lille Folkelivsbillede, der skildrer en Flok syngende Malkepiger, der i Sommeraftenen ror hjem fra *Siø* mod Langelandskysten:

Men hvad smelter saa huldt, yndigt med Sangchor i dit [Maanens]
Ætherlys?

Skynd dig, skynd dig, o svagtblæsende Vind! skynd dig, og bring
os did

til letglidende Baad, opfyldt kun af syngende Pigeflok,
kranst med Maj, der er brudt paa den af Smaavover ombølgede
Ø, hvor bøgende Køer nylig har ydt kvægende Sundhedssaft.
Seer du Karret, med Kornblomster omhængt? Skynd dig og bring
os did,

At med Pigernes natjublende Chor fro vi kan følges til
nære, dæmrende Strand gennem det lyskrusede Bølgeskær.

Kort efter maa Oehlsenschläger pludselig og uventet tage bort fra Langeland og rejse tilbage til København den samme Vej, han er kommet. »Den skønne Thorsings Ø blev sagt Farvel«, hedder det om hans sidste skyndsomme Fart over den. — De hastige Glimt, hvori hans Indtryk fra de sydfynske Ølande har fæstnet sig i hans Vers, straalere den Dag i Dag med uformindsket Styrke. Disse Egnes Skønhed og Poesi er den samme nu som for 130 Aar siden.

Fig. 19. Ved Smededammen paa Strynø.

BYGNINGER OG BOHAVE

Paa Øerne i de sydfynske Sunde har man i ældre Tid mest bygget sine Huse paa en Maade, der mindede om Fyns Bygningskik; men Paavirkningen nordfra er blevet krydset af Paavirkning vestfra, fra Ærø og Als. Den »fynske« Gaard er oprindelig blevet bygget med tre eller fire frit liggende Længer, ordnede i en regelmæssig Firkant. Senere kan Længerne ved Udfyldning være vokset sammen, og man har da tit faaet Gaarde med de ejendommelige *skraa* eller *runde* Hjørner, idet de sammenstødende Længers Hjørne udadtil er skraat afskaaret med et *Smigfag*, eller Hjørnet kan være afskaaret i flere Knæk, ja i en Cirkelbue. — I andre Tilfælde har man fulgt en Byggeskik for Bøndergaarde, der er meget udbredt fra Als over Ærø o. s. v., idet Bondegarden har Form som et stærkt forlænget Husmandshus med Bolig for Mennesker i den ene Ende og med Stald og Lade og andre Udenomsrum i den anden. Pladshensyn og nyere Tilbygninger har dog ofte bevirket, at

den enlængede Bygning ikke ligger i en ret Linje, men er blevet bøjet eller knækket paa mere eller mindre regelmæssig Maade. Eller det oprindelige Anlæg er ændret ved ny Huse, der bryder den første Grundplan. Se Fig. 3. — Bolssteder og lignende mindre Ejendomme kan fremtræde som »Vinkelbygninger«, i T-Form eller med to korte Længer, der sammen med Hovedhuset indfatter en firkantet Plads ud mod Vejen.

For alle de Afændringer af de to Hovedtyper, der paa denne

Fig. 20. Gadekær i Lundby paa Taasing renses.

Maade opstaar, og som giver en overordentlig rig Afveksling i de gamle Landbobygningers Anlæg og Grundplaner paa de sydfynske Øer, har Bygningshistorikeren, Musæumsinspektør H. Zangenberg paa indgaaende og kyndig Maade for nylig gjort Rede i to Afhandlinger, dels i Turistforeningens Aarvog for 1925 (»Sydfyn med omliggende Øer«), dels i Maanedsskriftet *Fynsk Hjemstavn* for 1932. Her omtales ogsaa de sparsomme Rester, der ned mod vor Tid har været af en gammel Bygningskonstruktion, der kaldes *Sulehuse* efter de *Suler* eller Stolper, der staaende paa Rad hen gennem Længens Midte bærer en svær Bjælke ved Mønningen, der kaldes *Aasen*, og som bærer en stor Del af Tagets Vægt.

Omkring Gadekæret, hvor Andemaden grønnes, hvor Peder-Oksefrøerne og de grønbrogede Tudser plumper i Vandet, og hvor Gæs og Ænder med deres Kuld sejler af Sted, ligger de sydfynske Øers Huse og Gaarde i Klynger og spejler deres Bindingsværkslænger og mosgroede Straatage. Bygningerne har et solidt Bindingsværk, der med sin rødbrune eller sorte Farve træder stærkt frem paa den hvide eller gule Væg. Gavlen

Fig. 21. Kig ind i en taasingsk Bondegaard.

kan gaa ret op fra Væggen og bestaa af Brædder; men dens øverste Del ligger for det meste skraat og er straatækket, mens den nederste Del lige over Gavlvæggen kan udfyldes med Fjæl eller Straa eller Mursten. Der er dog ogsaa Taggavle, der staa skraat helt nede fra Væggen.

Mønningen holdes fast med *Vaartræer*, der rider Par om Par. Den omhyggelige og solide Byggemaade understreges ved mange Træk, f. Eks. de skraa Bindingsværksstivere ved Hjørner og Portaabninger. I Taget kan der være anbragt en lodret Luge, hvorover Taget buer sig i en pyntelig Kvist (et *Høhul*). Brede Porte, Luger mellem Løsholt og Rem, Ruder-Es-formede Glugger, smaa korsformede Aabninger og andre Vinduer samt

Døre med Trappesten foran afbryder Bindings-Fagens regelmæssige Afveksling af Tavl og Stolper. Bindingsværket og Tavlene, der først var Lerklining om Støjler, senere raa Mursten og senere igen brændte Mursten, holdt saa trofast sammen, at gamle Huse kan være bulede, vinde og skæve og dog staa sikkert og støt paa deres malede Fodstykke. Den Pyntelighed, der udmærker disse Bygninger, er maaske særlig fremtrædende

Fig. 22. Gaard paa Drej.

Mærk Lodøren, en Heldør, med meget højliggende Tærskel, der hindrer Dyr i at gaa ind og Kornet i at flyve ud, naar det blev kastet.

i Troense, hvor Bindingsværksbygningernes Straatat stundom er erstattet af Tegltag, og hvor Vindskeerne kan danne et ejendommeligt Kryds foroven. — (Se Fig. 10 og 11).

Gaar man gennem den brede Gadeport, hvis ene Side tit tjener som Vognskjul, og som er overdækket af et Stænge, træder man paa *Taaasing* for det meste ind paa en regelmæssig firkantet Gaardsplads, hvor Møddingen i gammel Tid laa, og har lige foran sig Stuehuset, hvor Størstedelen af de øverste Tavl udfyldes af Vinduer med to Gange to Ruder i Bredden og tre Ruder i Højden. Paa *Drej* bugter Bygningerne ud til Gaden sig efter Vejens Sving. Derfra drejer Dele af Gaardens Byg-

ninger ind, snart med spidse og snart med stumpe Vinkler, og gennem den ene Gaards Porte og Gaardsplads naar man ind til den næste Gaard, der synes at være bygget paa den yderste Gaards Toft med Husene lagt, saadan som der nu kunde blive Plads til det. Og det er sikkert ogsaa Oprindelsen til denne krinklede Krogethed, at de oprindelige Helgaarde er blevet delt i Halvgaarde, og Udvidelse af Bygningerne har fundet Sted paa

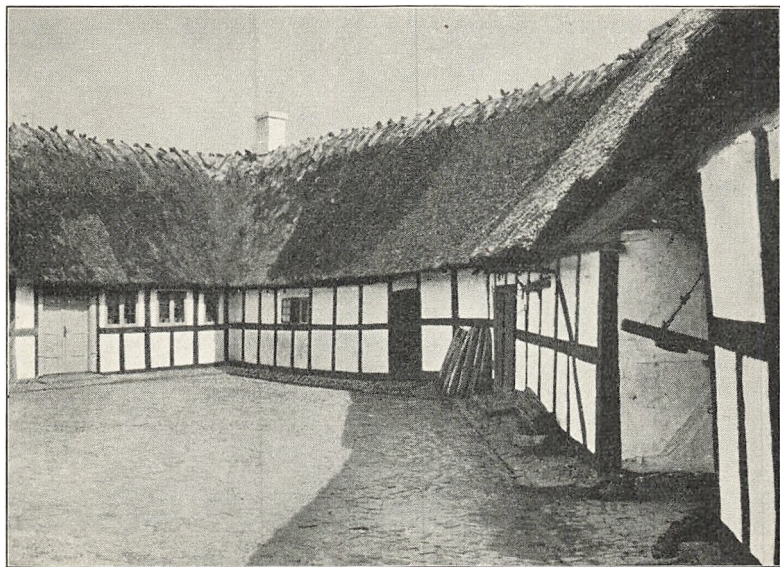

Fig. 23. Uregelmæssig drejorsk Gaardsplads.

de oprindelige, knapt tilmaalte Tofter. En Gaardsplads paa Drejø vil derfor i Regelen have en højst uregelmæssig Form, men kan derfor godt være pyntelig med sin omhyggelige Stenbrolægning, der danner en smal ophøjet Skraaflade omkring Bygningernes Syld. — Derimod er der sjælden her Plads til Abildgaarde eller Blomsterhaver omkring Længerne, saadan som Tilfældet er paa Taasing; den Plads, der er tilovers, udnyttes til Møddingplads, til Stakhave, til Vedkast, til Smaabygninger af forskellig Art og til Svinegaarde, indhegnede af Stendiger.

Paa *Strynø*, hvor Gaardene nærmest er Bolssteder, ser man sjældnere de lukkede Gaarde; Gaardspladsen ligger tit aaben

ud mod Vej og Gade, men indsluttes til den anden Side af Stuehus og Udhus, der kan danne en ret Vinkel med hinanden. Her kan man endnu finde et og andet Hus, hvor Gavlens Midterstolpe er afstivet med to »Ranker«, skraat siddende Stolper. Dette er Vidnesbyrd om, at Huset er et Sulehus, og at en Rad Suler, afstivede med lignende Ranker midt ned igennem Huset bærer Rygningen og den øverste Ende af Spærene.

De sydfynske Øers Beboere har yndet at bringe deres Sager

Fig. 24. Gaard fra Strynø med Sulekonstruktion.

under Tag. Derfor ligger der foruden de almindelige Stuehuse og Avlsbygninger Smaahuse og Skur eller Skjul, tit af nyere Oprindelse. Til Mejemaskinen kan man have en Hytte som et Tag, der rejser sig lige op fra Jorden; til Hestegangen danner man et ottekantet Hus med spidst Straatag, til Roerne eller Kartoflerne en Bygning af Kampesten, raat sammenføjjet som et Stengærde og med Tag af opbunket Halm eller Tang. Til at opbevare Strandsand i har man et lille lavt Skur af Kampesten og Brædder. Ude ved Kysterne ved Landingsstederne er der Stolpebygninger med et Tag af Tang, paa hvis bølgende Flade der gror Græs og blomstrende Strandsennep, eller maa-ske gør nogle Bræddevægge, med en omvendt Baad som Tag, det ud for Redskabshus. Paa Strandgræsgange og paa Hol-

mene staar der vindhærgede Fjælkskur, dækkede med Halm eller Hø, hvor Kvæget kan ty ind mod Regn og Kulde.

Blandt de Ejendommeligheder, som er særegne for de enkelte Øer, kan fremhæves, at *Stryn* og *Skarø* tit havde Gaarde, der var sammenbyggede to og to, vel sagtens et Minde om Deling af en enkelt Gaard i to Halvgaarde.

Ved Udskiftningen forsøgte man sig paa *Taasing* med ny

Fig. 25. Omgivelserne mellem Gaarde i Drejø By.

Bygningsformer; dels byggede man i den sædvanlige »fynske« Stil, men med Bjælkerne hvilende oven paa Remmen i Stedet for tappede med »Bjælkehoveder« gennem Overenden af Stolperne; dels forsøgte Herremanden at indføre ny Bygningsformer, »Holstenskgaaarde« og Huse med lerstampede Vægge, hvori der var æltet Straa, men disse sidste Forsøg vandt ikke Udbredelse.

Den enlængede Gaard prægede paa *Taasing* især *Vemmenæs* By; men denne var ogsaa anlagt paa een Gang paa Herremandens Bud. *Vemmenæs* var oprindelig en Græsgang hørende til *Valdemarsslot*; men omkr. 1750 blev der paa dette Sted af

Kammerherre, Oberst Niels Juel anlagt en Landsby. Bygningerne blev lagt paa begge Sider af en Bygade, med Hus- og Gaardtofter Side om Side. Alle Byens Gaarde og Huse, 37 i Tallet, var enlængede og var anbragte ved en Bygade, der var omtr. en Kilometer lang. (Fig. 3).

Om den Forandring, der paa Udskiftningstiden fandt Sted i Bygningerne paa Taasing, siger Pastor Lund (1823): »Ogsaa

Fig. 26. Hesteomgang til Tærskværk.

i Vaaningernes Bygning og Indretning har en betydelig, men for Sundheden saare gavnlig Forandring i de senere Aar fundet Sted. Alle nyere Gaarde og Huse ere som tilforn af Egebindingsværk, men meget bedre byggede, Fodstykkerne ved Grund af Kampestenene hævede fra Jorden, Væggene murede med raa, undertiden brændte Sten (i Stedet for de ældre risflettede, lerklinede Støjlevægge), Værelserne langt højere til Loftet, med langt større og klarere Vinduer end tilforn; Sengene mange Steder bortryddede af Dagligstuen og et eget Sovekammer indrettet i det bredere Hus. Endog Fjellegulve findes nu hist og her, undertiden endog panelede Vægge.◀

Kom man over Toften (*Gastedet*) ved en ældgammel *Taasing-*

Gaard, traadte man gennem en Portlaage ind paa en Gaardsplads med Mødding. Stuelængen laa gerne Nord for Gaardspladsen. Gennem Indgangsdøren (tit var der kun een) kom man ind i *Fremset* (Forstuen), der var brolagt med toppede Brosten. Derfra kunde man til venstre gaa ind i en Storstue, der indtog hele Husets Bredde, og som kaldtes *Skorstensstuen*, fordi der i Væggen ligeoverfor Indgangsdøren var en aaben Skorsten med en *Esse* (Arne) anbragt foran Bageovnsens Mun-

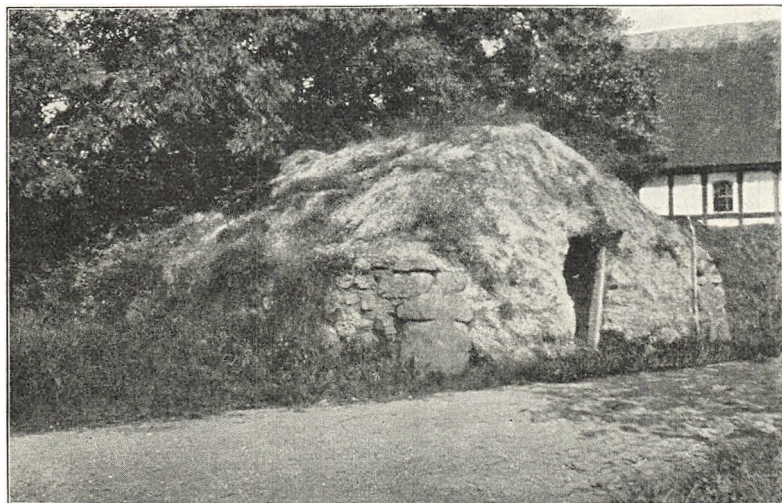

Fig. 27. Roekule.

ding. Mens Ovnens indtog den ene Side af Husets Bredde, indtoges den anden af *Dosset* eller *Kælderen*; derfra var der Udgang til Haven. Mellem Bagerovn og Ydervæg var der et hemmeligt Rum til Brændevinstøj.

Fra *Fremset* kunde man ad een Dør til højre komme ind i *Bryggerset*, der strakte sig i Husets ene Side, og ad en anden ind i *Dagligstuen*, der laa ved modsat Side. Her stod Husets eneste Kakkellovn, der ofte blot var et Par Jærnplader indmurede i Ler.

I *Kleven* (Ølkammeret) ved Enden af *Dagligstuen* og *Bryggerset* (altsaa i hele Husets Bredde) stod Øltønder, Saltolde (*Ale*) og andre Forraadsbeholdere. — Dette var de sædvanlige Rum i de ældste kendte tøsingske Gaarde, og de var udstyrede

Fig. 28. Sandhus.

Fig. 29. Redskabshus ved Strynøs Sydvestkyst; Strynø Kalv i Baggrunden.

Fig. 30. Kvægskur.

Fig. 31. Husmandssted paa Taasing.

med et tarveligt, men stærkt, hjemmegjort Bohave, som *Skive* (Bord), *Bænke*, *Alkovesenge*, *Kandeskabe*, *Bagstole* (Stole med Ryg), *Tavlet* (pyramideformet Hængehylde) o. s. v. Men desuden med de mange Redskaber og »Dele«, der brugtes til det huslige Arbejde: Haandkværn, Vaske- og Bryggekar, Spande, Dejtrug, Bryggekedel, Kerne, Gaasebænk o. s. v.

Paa Udskiftningstiden træder *Højstuen* i Skorstensstuens

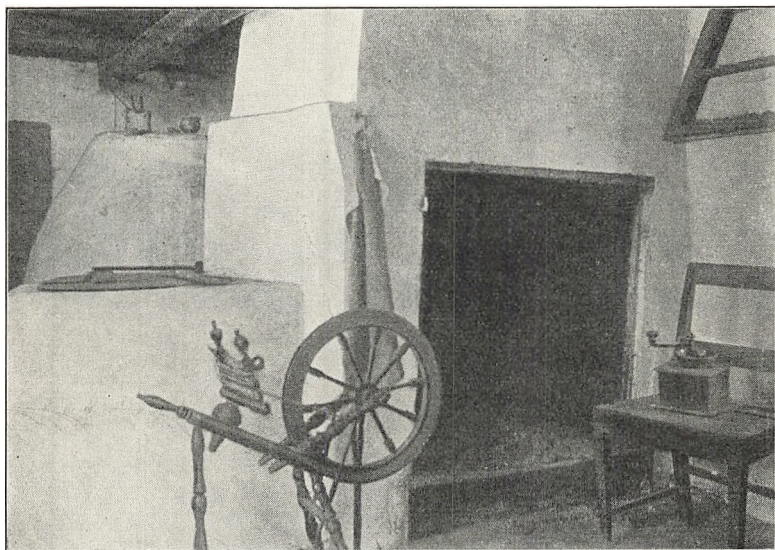

Fig. 32. Bryggers med aaben Skorsten, hvorfra der fyres ind i Bagerovnen, der ses i Baggrunden; til venstre i Forgrunden staar Bryggerkedlen indmuret.

Sted; Højstuen brugtes udelukkende som Storstue, mens Bagerovnen blev henlagt til Bryggerset. Bryggers og Højstue var da anbragt hver i sin Ende af Huset og strakte sig bægge fra Væg til Væg. Alle de andre Stuer og Kamre laa mellem disse Rum og indtog hver for sig kun den ene Halvdel af Husets Bredde. I *Brygset* var der gerne Kampestensgulv, i Stuen Ler-gulv eller Murstensgulv.

Udhusrummene kunde saa, som allerede antydet, enten ligge i Forlængelse af Boligen, i en lige Række, muligvis i Vinkel, eller være anbragt i to eller tre særlige Udhuslænger, der dog kunde være sammenbyggede. Der var da Tærskelo, Stald for Kør og Heste og andet Kvæg, Karlekammer, Port, Korn-gulv, Foderlo, Høhus o. s. v.

Turo-Husene var i ældre Tid helt af den *fynsk-tøsing*ske Type; Gaarde og Huse holdtes langt ned i Tiden i den gamle Bondestil, Gaardene i Almindelighed tætsluttede og af Størrelse som Halvgaarde eller Bolssteder paa Fyn. Bygningerne har rødfarvede Stolper, Løsholter, Fod og Rem og hvidkalkede Tavler mellem, og Tavlene har langs Tømmeret en smal blaamalet Fugerand.

Fig. 33. Gadebillede fra Lundby. Taasing.

Gavlen paa Huset i Forgrunden er afvalmet; Mellemlummet mellem Gavlvæggen og det skraa Gavltag udfyldt med Halmtækning.

Selvom Tøsingernes og Turinernes Bygninger i ældre Tid kunde være smaa og lave, var der dog altid saa megen Husvej, at man kunde have al Sæden under Tag, hvorimod man f. Eks. paa Strynø altid maatte sætte Byggen i Stak. — Paa Taasing sattes al Sæden i *Slovn* (Kornloftet). — Før Udskiftningen laa Møddingen gerne i Gaarden. Men efter den Tid lagdes den, navnlig ved de udflyttede Gaarde, ud til alfar Vej. Den smalle Indkørsel til Gaarden var da ofte slemt oversvømmet af Møddingpølen. Kreaturerne Plads var i gammel Tid kneben, og Kostalden var ofte mørk og ussel. I Fodergangen var der gerne Lergulv; men baade under og bag Køerne var der toppet Stenbro. Derimod var der bedre Plads i Loen, hvor Afgrøden skulde

baand i Stedet for at flette Ris imellem dem. Enkelte Sulebygninger er bevaret helt ned til vor Tid.

Til Jens Kamp har Lærer O. Jørgensen, *Strynø*, i 1882 sendt nogle Planer og Beskrivelser af Strynske Bygninger, deriblandt medfølgende, som han regner for den ældste. Paa Gavlmuren af denne Bygnings *Overstue* var der et Træpanel, hvori der var nogle Huller, som efter Sagnet hidrørte fra, at en svensk Soldat i 1658 havde skudt sit Gevær af mod det. Der var Ler-gulv i Overstuen, og Væggene var *Støjlevægge*, hvor der mellem Tømmeret er anbragt Tremmer, som er omflettede med Halm og derefter klinede med Ler. Det var delvis et *Aashus*, d. v. s. Sulebygning, hvor der ovenpaa *Højsulerne* hvilede en »*Røgle-Gaas*« (udt.: Røjle-Gaas), Røjlingaas. Benævnelserne paa Træværkets Dele er ellers: Fod, Stolpe, Løsholt, Spær eller Sparre og *Honnebaand* (Hanebaand).

De gamle Lerovne eller Kaminer fandtes i 1882 ikke mere paa Stryn, idet de var afløst af Komfur-Kakkelovne, hvori der om Vinteren lavedes Mad; om Sommeren skete det i Skorstenen, hvor der var indrettet Ildsted; man brugte i den Forbindelse den Talemaade, at om Foraaret »toges Ilden ud«, og om Efteraaret »toges den ind«. Bagerovnene, som i ældre Tider opvarmedes ved at *blusse* med Halm, var saa godt som forsvundne, da der paa Øen var to Bagere, hos hvem Beboerne lod bage. Der var meget lavt til Loftet. I Grundplanens Overstue var der kun godt 2¹/₂ Alen fra Gulv til Loft. Lægter og Spær har nok, saa langt tilbage man vidste Besked, været af Fyr eller Gran. Mønningsaasen var paa den Tid ogsaa af Fyr; men nogle sagde, at den tidligere havde været af Eg. De gamle Suler var af Eg, men de nyere af Fyr. Det allermeste af Vægtømmeret var Eg. Sulerne stod i Reglen paa en Egetræs-fod, sjældnen paa en Sten. De gamle Ege-Bjælker gik fra Udvæggen til Sulen, hvori de var indtappede, eet Bjælkestykke paa hver Side af Sulen. Der var sædvanlig 2—3 Fag mellem Sulerne, og hvert Fag var 2—2¹/₂ Alen. Nogle Spær var forbundne to og to over Aasen; men de fleste hang hvert for sig paa Aasen paa Nagler, der var drevet ind i Spæret: I den nedre Ende af Spæret var fastslaaet en Klamp paa den indvendige Side, ved hvilken det kom til at hvile paa Remmen og derved hindredes i at glide ned, selv om Naglen foroven skulde gaa i Styk-

ker. *Honnebaand* (Hanebjælker) forekom ikke i Aashusene. Mønningen (*Røjningen* eller *Røjlingen*) hvilede paa de øverste Lægter. Taget var gjort fast med *Simer* (Halmbaand). Mellemrummet mellem Tagskæg og Væg kaldtes »Hellefag« (Hældefag) og var i Stuehuset tilmuret; men i Udhuset lukkedes det med Halmdukker (et *Ovsel* kaldtes en saadan). Paa Mønningen var der Rygningstræer. *Udskud* havde tidligere været brugt, f. Eks. til Skærm over Ovn, hvor denne gik ud igennem Væggen, ogsaa enkelte Steder foran Indgangsdøren. Et Sted havde der været bygget et *Udskud* til Plads for en Seng, ligesom der ogsaa havde været indrettet Svinehus i Udskud. Ovn, gik fra Skorstenens Bagmur ud i Bryggerset; Ovn-

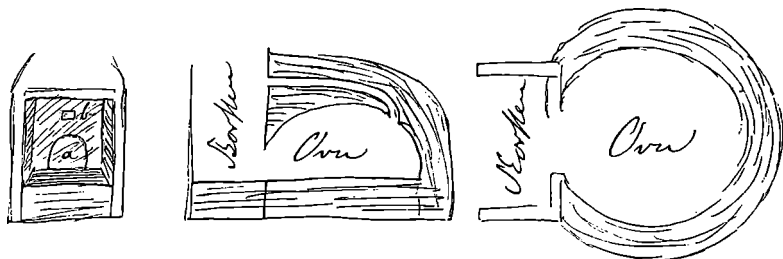

Fig. 35. Ovn.

gabet var i Skorstenen. Røgen gik ud enten af Ovingabet eller ogsaa, men dog nok meget sjælden, af en Røgkanel, som udmundede lidt oppe i Skorstenen.

Malttørring foregik i Skorstenen, hvor der var indrettet *Kølle*.

Panel fandtes somme Steder i Stuerne, især under Vinduerne. Sengen i den østre Ende af Kakkalovnsstuen kunde benyttes af en gammel Aftægtskone, og Sengen ved Døren af Husbondsfolket, som i Almindelighed havde Sengen nærmest ved Kakkalovnen, hvilken de beholdt saa længe de levede, selv om der kom unge Folk i Gaarden. Piger og Børn laa i Regelen i samme Stue som Husbond og Madmoder. Karlen (hvor en saadan fandtes) havde sit Kammer ved Skæreløen. Tit var der dog intet særligt Karlekammer, da der kunde gaa lange Tider, hvor der ikke holdtes nogen Karl i en Gaard; fik man saa en Karl, kunde han ligge i Overstuen. — Karl holdtes i Regelen ikke paa Strynø, da det jo var Smaagaarde, hvor Mændene

selv kunde overkomme det meste Arbejde; det var derfor Karlene søgte til Søs. — Sine Steder var der i *Forstuen* en Seng, der benyttedes af Pigen eller af Børn.

Udhusrummene var Lade nærmest Beboelsen, Lo, Skærelo og Stald til Heste og Kvæg. —

Ved Vejen fra Strynø mod Nord ligger der en Gaard, der er opført i 1845. Den er anlagt som en Vinkelbygning, der indeslutter en Have. Det ene »Vinkelben« er Stuehus, det andet Udhus. Modsat Stuehusets Haveside ligger der en *Brogaard* (Stenbro); herfra kommer man ind i *Fremset*, og paa samme Side af Huset ligger til venstre en »*Forstue*«, der havde Stengulv, og hvor der stod et mindre Bord og to Simestole. Stuehusets fri Ende indtoges af *Overstuen*, der har Murstengulv; her staar der ved Væggen ud til Brogaarden to Senge, en Pigeseng og Himmelseng, adskilte ved et Rum, hvor Manden opbevarede Penge og Papirer. I Overstuen havde Chatollet og Dragkisten deres Plads, og desuden et stort massivt Klædeskab, hvor Stadsklæderne hang. — Ind mod Haven ligger en *Dagligstue*, der har Stengulv. I Dagligstuen havde den røde Træbænk sin Plads hen langs Vinduerne, der jo vender ud til Haven. I Krogen ved Bænken stod Bornholmeren, og foran Bænken stod det røde Korsbensbord med den hvidskurede Plade; i den Ende, der vendte mod Overstuen, stod to Alkovesenge, og i den modsatte Ende var der Dør ind til »*den lille Dagligstue*«, der altsaa ogsaa vendte ud til Haven; her var der hvidskuret Fjælgulv, Husets eneste; her fandtes ogsaa den eneste Kakkellovn. Under Loftet var der Hylder paa Kryds og tværs; i Fade og Skaale, der stod paa disse, opbevarede man om Vinteren Madlevninger, om Sommeren Tykmælken. Fra »*den lille Dagligstue*« er der Indgang til *Mælkestuen* (med Stengulv), hvor der var Hylder til Mælkefadene. — Ved Siden af »*den lille Dagligstue*«, ud til Brogaarden, laa *Bryggerset*. Her var den aabne Skorsten, og her stod *Brygkejlen* (Bryggekedelen). Langs Væggen stod Tindrækket, og i den ene Krog var alle de Ting opstablet, som man daglig brugte til Vadsk, Brygning o. lign.: Kar, Baljer o. s. v. Paa Væggen hang *Baskeren* (Banketærskelen), Valkebrættet, Saltskrinet o. a. — Fra *Bryggerset* var der Indgang til Spisekammeret, der laa i dets Forlængelse.

I Udhuset var der overalt Lergulv, undtagen bag Heste og

Køer og under Svinet, hvor der var Stengulv. I Sammenstødet af Stuehus og Udhus var der *Skærelø* (Fodergang); i en Krog her laa der *Skærelse* (Hakkelse) til Hestene. I Stalden var der to Hestebaase og fire Kobaase. Saa kom en Lo, og derpaa en *La* (Kornlade); endvidere en Vognport, der tillige var Opbevaringsrum for forskelligt. Saa kom til den ene Side Svinesti og Faarefold, og ind mod Haven Huggehus, hvoraf et Hjørne var taget til Hundehus. De faa Høns, der holdtes, gik frit overalt i Udhusene, saa der var intet særligt Hønsesus. — Uden for Stalden var der Mødding, og uden for Laden og Vognporten var der *Stakkegaard*.

Skulde Bygninger som de her omtalte rejses, gravede man et Hul i Marken for at skaffe det Ler, der var nødvendigt til Murstenene. Mange Steder paa Strynø var Leret langt nede, og da der ingen Bakker findes, hvor Leret kunde tages, blev Arbejdet ret besværligt. Da fandt man paa at gaa ned til Stranden og ved Lavvande ilandkøre Mængder af Blaaler; dette er sejt og let at faa til at »danne sig«, og det tørrede ogsaa let. En Blanding af dette Blaaler og det røde Ler gav en ret holdbar Sten.

Naar man havde kørt en Hob Ler sammen, red man omkring i det for at ælte det. Derpaa lagde man Leret i TræForme, der havde 3—4 firkantede Rum, og vendte Formen paa Græsmarken, paa samme Maade som man former Tørv, og saa lod man Solen tørre Leret til Mur-Sten.

Naar dette Arbejde var fra Haanden, blev Grunden gravet og Grundstenene lagt. Kampesten var der rigeligt af paa Markerne. — Nu blev »Murerne« hentet. Uddannede Murere fandtes ikke paa Øen. »Mestersvenden«, som han spøgende kaldtes, var Per Bager, der ellers sørgede for Øens Brødforsyning. Han forestod Murerarbejdet og blev hjulpet af to Arbejds mænd Per Daamer (Dommer) og Jens Per Daamer. Per Bager »satte Hjørnerne op« og de to andre »murede langs«. — Skillerrummene i Udhusene »spildte« man ikke Mursten paa; man flettede her Trærammer med Kæppe og Ris og klinede dem tæt med Ler, — altsaa paa samme Maade som man i gammel Tid byggede Ydervæggene. En saadan Gaard kunde opføres, uden at den kostede ret mange hundrede Daler. Og skønt den blev opført af »Fuskere«, der kun havde daarligt Materiale til Raadig-

hed, blev den dog saa solid, at den kunde holde til adskillige Slægtled.

Naar Gaarden var rejst, holdt man *Resegilde* og dansede og morede sig hele Natten; Skaaler blev drukket saavel for Ejeren som for Mestersvenden. — De gamle Bygninger til den omtalte Gaard, som havde ligget i Byen, havde 9 Fag Stuehus og 10 Fag Udhus. Den ny Gaard fik lidt større Udhus; men Bygningernes Indretning var næsten den samme.

Drejø-boerne, siger Peder Tommerup i 1823, indretter Bygningerne ret bekvemt efter deres Fornødenhed. De holder dem smukt vedlige. Først træder man ind i en Stue paa 4 Fag, stundom større. Midt i Huset findes Vinterstuen; ovenfor den atter en Stue paa 3 à 4 Fag. Saavel Stue- som Udhus er af Egebindingsværk. Brændte Sten findes i de fleste Udvægge. Her bruges Lergulve, dog mange Steder ogsaa Gulve af brændte Sten og nogle faa Fjællegulve. En skønne Ting er den Renlighed, som almindeligvis her i Sognet hersker.

Peder Hansens Gaard i *Drejø By* har lige til den sidste Tid bevaret det Udseende og den Indretning, den havde i 1860'erne og vel endnu længere tilbage i Tiden. Den ligger, hvor to Gader i Byen støder sammen i en spids Vinkel. Den sammenhængende Længe følger disse to Gaders Retning og bøjer dernæst af fra den ene af Gaderne med en stump Vinkel. Den kommer saaledes til at ligne en uregelmæssigt trelænget Gaard med sammenbyggede Hjørner og omslutter en uregelmæssigt firkantet Gaardsplads, hvor den ene Side er fri. Saadan forekommer flere Steder i *Drejø By*; sml. Billederne S. 49, 66, 67 og 69.

De parallelt gaaende Sider er desuden ulige lange, den ved den spidse Vinkel adskilligt længere end den ved den stumpe. Alle Rummene i Gaarden gaar fra Ydervæg til Ydervæg. Der var Lergulv de fleste Steder baade i Stuehus og Udhus, og Rudderne var blyindfattede.

Den længste Længe havde i sin fri Ende en Port, der fra Gaden førte ind til Gaardspladsen. Derefter kom hen langs Gaden Hestestald, Lo, Kostald, Storstue, Nystue og Dagligstue samt Bryggerset liggende i den spidse Vinkel; langs den anden Gade kom Kødrum, Brændehus, Huggehus, Faarefold, Høhus og ved den stumpe Vinkel en Kornlade, der ind til Gaarden

dannede »*Smigjag*«; endelig kom i den korte Side af Gaarden en Port og en Tærskelo. De to Hestebaase var paa tværs af Bygningens Længderetning, men de seks Kobaase var indrettet saadan, at Køerne stod paa langs ad Længderetningen. — Møddingen fyldte en betydelig Del af Gaardspladsen ud for Kostald og Lo.

Porten havde Kampestens-Brolægning, og den lukkedes mod Vejen af en stor tjæret Portlaage paa et Par svære Hængsler. — Hestestalden var ogsaa brolagt med Sten, og en Halvdør førte ud til Gaardspladsen med dens Mødding. I Loen mellem de to Stalde laa al Slags Foder til Heste og Køer. Ind til Køerne kunde man fra Loen aabne en Lem, og idet de stod med Hovederne vendt mod denne, fodredes de herigennem. Ogsaa fra Kostalden førte en Halvdør ud mod Møddingen.

I *Storstuen*, hvor to højtsiddende blyindfattede Vinduer vendte ud mod Vejen, stod et stort rødmalet Korsbensbord med tilhørende Bænk. Paa Væggen hang et Par Spejle i kulørt Indfatning, langs Væggene stod en Række Egetræskister og en *Forhængsseng*. — I *Nystuen* stod en Himmelseng, en Dragkiste, to Kommoder og et Skab til Stadsklæderne; desuden fire Stole med Lædersæde. —

Under *Dagligstuen*s Loft var der Hylder til at sætte Mælkefade og lignende paa. Der var i denne Stue en *Lerkakkelovn*; Den aabne Skorsten i Bryggerset gik med et Hjørne ind i Dagligstuen; dette blev baaret oppe af en Jærnstang, der stod ned mod Gulvet, og i den ene Side var der med Ler indmuret en Jærnplade. Inde i Skorstenen stod en Jærnstang, der kunde drejes, og vinkelret paa denne var der en anden Jærnstang, der kunde svinge over mod den anden Side af Ildstedet, hvor den hvilede i et Hul i Muren. Paa denne *Ildstang* hængte man Gryden og lod den svinge ind over Ilden. Naar Konen saa vilde røre i Gryden, lod hun Ildstangen svinge ud, og den naaede da ud i Stuen, saa hun frit kunde tilse Gryden. — I Dagligstuen stod under Vinduerne en Slagbænk med et *lukket Bord* foran. Bordets fire Ben var opklædt med tynde Brædder paa alle fire Sider, saa det dannede et lukket Rum. Heri var der Hylder og Skuffer til Madvarer og Spiseredskaber. I Stuen stod desuden en *Bornholmer* og 3—4 *Simestole* (med Stolesæder flettede af Halmsimer). — Man havde Simestole baade med og uden Arme,

— i Husmandshjem ofte trebenede Stole med Træsæde. — I den ene Væg var der to Alkovesenge, *Lugesenge*, som de kaldtes, da man brugte Træluger for dem.

I *Bryggerset* var der Stengulv. Her var Trappen, der førte op til Loftet, og her fandtes alle de Redskaber, man brugte til Brygning, Bagning, Vadsk o. s. v.: *Dejnetruet* (Dejtruget), Kar, Baljer o. lign. Her havde man ogsaa Bagerovnen og den aabne

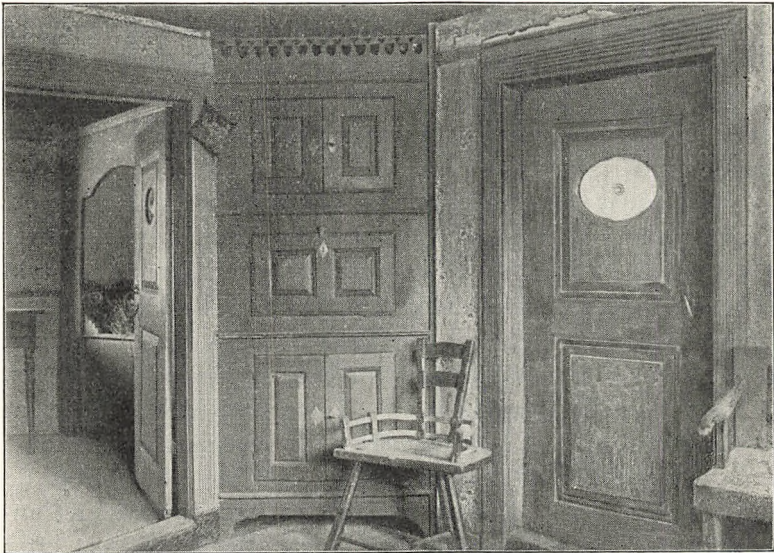

Fig. 36. Stue med trebenet Stol og Kig ind til et Rum med Alkoveseng.

Skorsten, der skjultes af en rød Trælem, naar den ikke var i Brug. I hele Stuehuset førte kun een Dør ind fra Gaardspladsen; det var en Halvdør, der gik ind til *Bryggerset*.

I alle Udhusene var der ingen Vinduer, kun hist og her en Lem, man kunde aabne for at faa lidt Lys og frisk Luft. — Kødrummet, hvor man havde Sulebaljen, tjente ogsaa til Spisekammer i al Almindelighed. Der var her en tæt Hylderække, hvorpaa de forskellige Ting opbevarede. Da de tynde Lertensvægge kun skærmede daarligt mod Frostene, kørte man om Vinteren flere Læs Tang op og hobede den op mod Kødrummets Vægge for at holde Kulden ude fra »Fedt og Grever«. — I Huggehuset fandtes de Redskaber, man brugte til Husflidsarbejdet.

Fra mere end hundrede Aar siden har man Vidnesbyrd om, at Øboerne, naar de havde Raad dertil, søgte at forsyne deres Boliger med smukt Udstyr og Bohave. I sin Taasing-Beskrivelse fra 1823 siger Pastor Lund: »Med Sansen for at bo bedre og bekvemmere har tillige Sands for større Renlighed og Nethed forenet sig. Hos enkelte mere velhavende Bønder finder man og undertiden en Art Luxe i Møbler, f. Eks. et smukt Chatol eller en pæn Dragkiste i Øverstestuen, Storstuen, — og Jærnkakkelovne med Kobbertude er temmelig almindelige overalt i Dagligstuen. At have et Par vel opredte Senge foruden dem, der daglig bruges, er noget, hvorefter enhver Gaardkone stræber, og paa Linned og Uldent i Kisterne fattes det ikke gerne hos dem, som ej er forarmede eller har udstyret mange Børn.«

I sin Beskrivelse af Drejø-Sogn, der ligesom Lunds Bog om Taasing udkom i 1823, siger Pastor Peder Tommerup: »Enhver af Fortidens 13 Mænd paa Drejø havde og et Egebord saa tykt og svært, at deraf kunde blive Hustømmer. Endnu er 3 saadanne antike Borde tilbage, det 4de blev 1814 savet i Stykker, da R. R. S. opførte sit smukke Stuehus, og blev deraf 24 Alen til Fødder under Bygningen.« — Tommerup slutter bl. a. af disse svære Borde, at Øen har været »kronet med svær Skov«; men helt paalideligt er dette Vidnesbyrd om Skov ikke, da Bordene eller Træet til dem jo meget vel kan være hentet andensteds fra. — Bortset fra disse svære Borde saa det efter Tommerups Udsagn fattigt ud i Husene i henfarne Dage: »De gamle mindes endnu, at for omtrent 50 Aar siden (altsaa omkr. 1770) var Jacob Henrichsen den første, der prydede sin Stue med Ur, og at man hos ham forsamledes, naar Timen var ude, for med Forundring at høre dette Kunstværk at slaa. Men nu (altsaa 1823) findes baade Stue- og Lommeur ogsaa hos mangen Husmand. Ja, kom kun hid! (fortsætter den skæmtsomme Præstemand) Du, der kaster et ynkende Blik over Havet, til disse Smaaøers Indvaanere. Smukt hjemmegjort Tøj af alle Slags skal sætte dig i Forbavselse. Imod Forventning skal du her finde smagfulde Chatoller, Dragkister, malede Kister — og her gæstfri beværtet med Hvedebrød, Flæsk, Vafler, Æbleskiver, Mjød, Vin, imedens Lysekroner, Sølv-Kaffekander, Sølv-Bæger, Champagneglas og polerte Maskiner blinker i

Øjnene. Men selv maa den ærede Gæst medtage The, Kaffe og Champagnevin; thi disse tarvelige Mennesker har ej saadanne Luxus-Artikler i deres Huse. De anførte Pragtkar staar og bliver staaende, hvor de staar, til Stads. Dog denne Pragt findes egentlig kun paa eet Sted, men mærkeligt nok paa et Sted, hvor den for faa Aar siden afdøde Beboer, efter eget Sigende, da han tiltraadte Gaarden maatte laane 3 Mark til en Le, da han just kom i Slaatiden. Men gode og anstændige Møbler findes her i Almindelighed hos disse vindskibelige og tarvelige Folk.« — Og endvidere hedder det hos Peder Tommerup: »Bohavet saavel paa Hus- som Gaardstederne bestaar i Dragkister, de almindelige Klædekister, — nogle har og Chatoller. Allevegne oppyntes med Skilderier, Tetøj, Kruse, Glas, Porcellæn, Stetinertøj, Stueur. Dets Futteral saa vel som Kister, Døre og Stole males braskende med Roser og andre Blomster, omgivne med Løvværk. Nogle lader og deres Borde og Vinduer male.

Her har man den særegne Skik, at naar Sorg ved Dødsfald møder, da skal Porcellæn-Tallerkener, Tin-Tallerkener og anden opstillet Stads straks nedtages.«

Da A. Fabricius skildrede Drejø Sogn i 1882, fandtes et Stueur i hvert Hus. Prydting i Stuerne er der i de mellem-liggende 60 Aar aabenbart samlet en stor Mængde af: »I den tredje eller øverste Stue, Stadsstuen, hvor Alkovegæstesengene med de opstablede Dyner plejer at findes, ses ogsaa paa Skabe og Dragkister en mærkværdig Samling af hvide og farvede Glas, endog Champagneglas, Thekopper, Thepotter, Flødekan-der, Ølkruse, medens Væggene er bedækkede med en Mængde Spejle og Skilderier, der fremstiller de mest uensartede Genstande som Kejseren af Kinesien og Mongoliet, den forlorne Søn, General Rye o. s. v. Loftet er undertiden prydet med en Lysekrone. Al denne Stads staar og bliver staaende alene til Stads, da den aldrig bruges. Dog har den den særegne Anvendelse, at den tjener til Tegn paa Sorg i Huset, nemlig ved sin Fjernelse, da den, naar der indtræder Dødsfald i Familien, straks borttages. Det samme er Tilfældet med Porcellæns- og Tintallerkener, der imidlertid sidder paa Hylder under Loftet langs med Væggene i det andet Værelse, Dagligstuen.« Fabricius's Skildring er tydeligt nok en Gentagelse af Tommerups Fremstilling; men man ser, hvorledes Opgangstiden i det 19de

Aarhundrede har medført, at en troskyldig Skønhedsglæde har fyldt Bønderstuerne med Prydgenstande til Overlæsselse, og at den Luksus i saa Henseende, som i 1823 fandtes i et enkelt Hjem, i 1882 er blevet almindelig Skik og Brug. — Man aner, at det næste Skridt vil blive, at man vrager sine egne hjemmegjorte Genstande, sit eget Landsby-Bohave for at forsyne sig med købte Ting fra Købstaden. — Dog har under denne Ændring af Smagen den gamle halvt religiøse Trang til at fjærne al prangende Pynt og Pral, naar Dødens Alvor meldte sig i Huset, holdt sig.

Fig. 37 Taasinghusmand pløjer.

LANDBRUG, HAVEBRUG OG SKOVBRUG

Landbruget paa Sunds Herreds Øer spændte for en 130 Aar siden over vidt forskellige Typer. Paa nogle af Øerne, særlig dem i Drejø Sogn, dreves det efter aarhundredgammel Overlevering, i mange Retninger maaske som det var drevet, da der først opstod en Landsby paa disse Øer; ogsaa Strynøs Landbrug og hele Landsby-Indretning var overmaade gammel-dags. Paa disse fjærne Øer, der laa langt fra de Godsers Hovedsæde, som de hørte under, havde Bondesamfundene faaet Lov til at leve uforstyrrede paa Forfædrenes og egne Erfaringer, der havde tilpasset det gammeldanske Bondebrug efter de særlige stedlige Forhold. — Paa Turø havde man i lange Tider været delvis afhængig af det nære Bjørnemose; til Gengæld var Turinerne de Øboer, der først blev Selvejere. — Men Taasing beherskedes helt og holdent af Juelernes driftige Slægt. Herregaarden førte her an i de allernyeste Fremskridt i Landbruget, og Herremændene gjorde, hvad de kunde, for at

faa deres Fæstebønder til at følge Trit paa Landboreformer-
nes og Landbrugsforbedringens Omraade. Naar vi da skildrer
Landbruget i Rækkefølgen: Drejø, Stryn, Turø og Taasing,
vil der ligesom i Fortætning blive givet et Billede af danske
Landbrugsforhold fra middelalderlige Tilstande til det 19de
Aarhundredes mest fremskredne, inden Nutidens Maskin-Land-
brug blev gennemført i Aarhundredets Slutning. Det vil der-
under vise sig, hvilken mægtig Indflydelse en fremskridtsivrig
Godsherre kunde øve ved sit Eksempel og ved sin Tilskyndelse
overfor Bønderne; det vil ogsaa vise sig, hvorledes et ensartet
Bondesamfund under en saadan Fremmarch kløves, idet Frem-
skridtmændenes Fordele øges, mens det gamle Sammenhold,
den nedarvede Fællesfølelse svækkes, saa der dannes en ilde-
stillet, besiddelsesløs Underklasse. Naturligvis breder Frem-
skridtene sig ogsaa til de smaa tilbageblevne Samfund, saa de
maa indrette sig efter den ny Tids Krav, en 30—40 Aar efter
at de var gennemført andre Steder.

Til en Fremstilling af den stærke Omvæltning, der foregik
i Bondesamfundene og i Landbruget i Slutningen af det 18de
og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede foreligger der et
særlig fyldigt Materiale fra de nævnte Øer, idet de med faa
Aars Mellemrum blev skildret af stærkt interesserede land-
brugskyndige Mænd. Idet vi betragter vore Smaa-Øer, er det,
som vi ser hele Danmarks daværende Landbrugsudvikling un-
der et Glas, der giver en formindsket Maalestok, men des større
Skarphed og Tydelighed i Linjerne.

En tysk Landøkonom, *von Essen*, der besøgte *Drejø* i 1805,
har i sin Bog »Mærkværdige Jordbrug i Danmark og Tysk-
land« givet en Skildring af denne Ø's Landbrug, der baade
var særdeles gammeldags og samtidig meget ejendommeligt,
men saa vel afpasset efter de naturlige Forhold, at denne ivrige
Fremskridtsmand finder, at de sædvanlige Forandringer og
Forbedringer, som han ellers var Talsmand for, ikke burde
bringes til Anvendelse her. Igennem *von Essens* og *Tomme-
rups* Fremstillinger faar vi et meget godt Begreb om saadan
et nedarvet Landbrug, der fra *Arilds* Tid var inderlig sammen-
vokset med Stedets særlige Forhold og Hjælpekilder.

Man drev dengang paa *Drejø*, som endnu ikke var udskiftet,
et *Tomarks* Jordbrug, noget enestaaende i hele Europa, med

Undtagelse af, at nogle smaa Nabøer havde samme Dyrkningsmaade som Drejø. — Jordbundens naturlige Beskaffenhed i de Marker, der pløjedes paa Drejø, var gult, bindende Ler med noget Sand; men ved stærk Gødskning med Tang var Jorden i et Kvarters Dybde forvandlet til en skør, graalig Muld. —

Fig. 38. Drejø-Mand og Drejø-Kone i Nationaldragt.

Overdrevet, »Skoven« og de laveste Strækninger, havde derimod sit naturlige Jordsmon med paaskyllet Grus. Hvert Aar bar Jorden i Bymarken Afgrøde, for det meste Korn. Jorden laa aldrig brak; dertil kunde der daarligt afses noget af de 14—15 Tdr. Land, der skulde ernære en Familie, bestaaende af Mand, Kone, Karl, Pige, Dreng og nogle Børn, og tillige føde 4 Heste, 4 Køer, 2 Kvier og 8 Faar. — Jordens store Ydeevne skyldtes Tanggødningen.

Efter hver Storm begav Jordejerne, med Oldermænden i Spid-

sen, sig til Stranden og delte den opskyllede Tang — baade Søgræs og Bladtang — i lige Dele; Tangen kørtes sædvanligvis straks hjem til Byen, hvor enhver satte sin Del i Stakke; kun i Saatid og Høst lod man den staa i Stakke paa højere Steder ved Strandbredden, til man fik Tid at køre den hjem. I Byen stod Tangstakkene nær ved Møddingen, der fyldte Pladsen i Gaarden mellem Huslængerne. Paa Møddingsstedet lagde man først et Lag Tang 1 Fod tykt. Derpaa dryssede man Gødningen fra Husdyrene i et tyndt Lag; dette tildækkedes atter med et Lag Tang, og saaledes blev man ved, saa længe Kvæget stod paa Stald. Hele Gaarden var Møddingssted; men man gik rent og blødt der; for begyndte det at blive skiddent, hentede man nogle Læs Tang og lagde paa. Hver Gang Kvæget vandedes, blev det drevet frem og tilbage over Møddingsstedet for at trine og blande Gødningen og Tangen sammen. Naar Hestene var ledige, red en Dreng med to Heste paa kryds og tværs rundt over Møddingen, alt for at blande Tang og Gødning og findele Tangen. Under Svinene strøede man tykt med Tang og lod dem gennemælde og gennemrode den. Ubearbejdet Tang var uden Gødningsværdi, mente man, da den ikke kunde raadne i Jorden.

De to dyrkede Bymarker kaldtes *Vestermarken* og *Østermarken*, og desuden dyrkedes 60 Tdr. Land af »Skoven«. Disse tre Stykker Agerland brugtes skiftevis som *Vintermark* og *Sommermark*; i Sommermarken avledes der seksradet Byg; i Vintermarken avledes der Rug til Husbehov; men det var ikke nogen god Rugafgrøde, man fik, og derfor anvendtes en stor Del af »Vintermarken« hvert Aar til Havre, Ærter og Rødkløver og desuden ogsaa til noget Byg. I Bælgafrøden tør man vel se en Paavirkning af nyere Tidens Jorddyrkning selv paa dette afsides Sted. — Naar Byg fulgte efter Rug, Byg eller Havre, blev der altid gødet med Tanggødning; naar Rug fulgte efter ugødet Byg, blev der ogsaa gødet for den; ellers blev der i Reglen ikke gødet, navnlig ikke efter Ærter. Og dog gav Byg efter ugødede Ærter en dejlig Afgrøde, der i Vangen tegnede sig som kraftige, mørkegrønne Striber. Men som Regel kan man altsaa sige, at den dyrkede Jord blev gødet hvert andet Aar. Byggen paa Sommermarken gav 8—10 Fold eller mere, hvad der i de Tider var et mægtigt Foldudbytte. v. Essen ud-

bryder begejstret: »Aldrig har jeg haft det glade Syn at se en saa stor, uafbrudt, ypperlig Bygmark af 200 Tønders Udsæd. — Den var stærk af Straa, lang af Aks, stor i Kornet, kraftig og yppig som Marskbyg og kun lidet fyldt med Ukrudt«. — Ærter lod sig derimod med Held kun dyrke med nogle Aars Mellemrum. — Tomarksdriften var jo en langt mere sparsommelig Udnyttelse af Jorden end det sædvanlige Trevangsbrug, hvor den ene Vang hvert Aar »laa i Træde«, d. v. s. ikke ydede anden Afgrøde end selvgroet Græs og andre Urter. — Men den blev kun mulig ved Tangens Hjælp.

Tiden før Udskiftningen kaldes jo gerne Fællesskabets Tid. Men Ordet *Fællesskab* maa tages med et stærkt Forbehold for den ene Side af det gamle Landbrugs Vedkommende. Landbruget her i Landet har jo fra gammel Tid haft to Hovedgrene: 1) Agerbrug med Avl af Afgrøde i den pløjede Mark, 2) Kvægavl med Græsning paa upløjede Strækninger. Dette sidste har muliggjort et virkeligt Fællesskab i Sommerhalvaarets Udnyttelse af den selvgroede Græsning: paa den fælles Fæled og det fælles Overdrev vogtedes Kvæget i een Flok af den fælles Hyrde. Markfællesskabet derimod indskrænkede sig til, at man efter fælles Raadslagning og Beslutning gav sig til Arbejdet, men vel at mærke hver paa sine afgrænsede Omraader, og saaledes at hver havde Umagen med, men ogsaa ene havde Udbyttet af Avlen paa sine bestemte Enemærker. Kvægavlen øger Fællesskabet fra Overdrevet ind over Fælled og i Efteraarstiden over Avremark, Agerbruget kræver bestemt afgrænsede Stykker for dets Udøvere. Det var dette Dobbeltforhold, der især krævede Forhandlingerne mellem Bymændene paa Bystævnet. Og jo mere lovydigt et Bysamfund var, des regelmæssigere virkede det i Samdrægtighed, om end ikke i Fællesskab, ved ethvert vigtigt Forehavende. Saaledes var Forholdet ogsaa paa Drejø. —

Efter Kornhøstens Tilendebbringelse saaedes der paa Drejø som andetsteds Vintersæd (Rug); men derefter skulde Gødningen køres ud og nedpløjes i det følgende Aars Sommermark, hvor der skulde saas Byg. Hver Morgen, saa snart man kunde se, spredtes saa megen Gødning ud, som man kunde pløje ned i Dagens Løb. Dermed var det kommende Aars Sommermark vinterbehandlet. — I April Maaned pløjedes anden Gang til

Byg. Den 21de Maj om Aftenen stilledes hver Mands Hjulplov op ved et af hans Markstykker, kiledes og gjordes rede. Og den 22. Maj Kl. 4 Morgen slog Bytrommen, saa det ramlede over hele Byen. Bønder, Karle og Drengene samledes til Hest uden for Oldermændens Dør, og hele Byen drog i Optog ud til Sommermarken for at saa Byg. Forrest red Oldermændens Dreng, og efter ham fulgte alle Byens Drengene to og to. Saa kom Oldermændene selv med sin Tromme og med Bymændene efter sig, alle til Hest, forstaar sig; men smaa Heste var det. Saa snart Optoget kom til Marken, skyndte hver Gaards Folk sig til sit Stykke og spændte alle Gaardens fire Heste for den ventende Plov. Oldermændens Tromme lyder igen, og paa een Gang lægger alle Hestene sig frem i Selerne, og Muldfjælen vælter den graa Fure. Ager op og Ager ned gik det, til Oldermændene paa ny rørte Trommen; øjeblikkeligt blev alt stille, og hvem der ikke vilde udsætte sig for Straf paa sin Krop, turde ikke forrette en Haandsbreds Arbejde mere.

Hen ad Aften tilsaaedes den Jord, som var pløjet om Dagen. — Derefter harvedes Bygsæden ned, og derpaa bandt man Tromlen fast bag Harven, hvorefter Sæden harvedes endnu en Gang og med det samme tromledes. Arbejdet gik hastigt fra Haanden; i 3—5 Dage var hele Bygsæden gjort færdig.

Naar Byggen var 3—4 Tommer lang, blev den tromlet paa ny, dels for at Jordskorpen kunde skørnes, og dels for at Rødderne kunde brede sig mere, blive stærkere og derefter med mere Kraft skyde Straaet frem.

Hovedhensigten med Kløveravlens var at faa Hø og Frø; paa den slaaede Kløverager kunde græsses en god Ko. Høavlens paa Drejø var iøvrigt ubetydelig; thi al den højeste og bedste Jord var under Ploven, og kun det lave, sure omkring ved Stranden brugtes til Hø og som Græsning (bortset fra de enkelte Kløveragre). Derfor maatte hver Mand hjælpe sig med 4—6 Læs Hø, — hvilket ikke var mere, end den halve Snes Faar kunde have fortæret; men Manden narrede sine Faar og lod dem gaa ude den meste Vinter. — Det var ogsaa for Pastor Tommerup øjensynligt, at de gode Bygafgrøder skyldtes Tangen; »thi hvo her ager 100 Læs Tang mer end en anden, avler kendeligt langt mer end han. Ja!

»Ilvo tør nægte Tangens Kraft,
 som ser dens hundredaarig Magt?
 Dit Søgræs, o Neptun! det er,
 som frodigt driver Kornet her.«

Græsgangen, hvor Kvæget græssede i Sommerhalvaaret, var Drejøs lave Strækninger og navnlig det meste af Halvøen »Sko-ven«, som kun var knyttet til Moderøen ved det smalle *Drej*, og som ved sin Beliggenhed og sin naturlige Afgrænsning var som skabt til at være Overdrev i hine Tider. Overdrevet var forblæste og sure Strækninger paa tilsammen 306 Tdr. Land, og det afgav en ussel Sommergræsning til 742 Heste, Kør og Faar; tit overskyllede Havet større Dele af det og gjorde Græsset salt, »og i hele Verden gives der maaske intet Kvæg, som saa godt har lært at taale Hunger og Tørst som det paa Drejø«.

Der fandtes ingen Drejø-, Skarø-, Hjortø- eller Birkholm-Hest; alle Sognets Agerdyrkere købte deres Heste i en Alder af 3, 4, 5 Aar. Den løse, aarligt bearbejdede Jord kunde godt pløjes og harves med Forspand af fire smaa unge Heste. Ejerne solgte dem igen, naar de blev 6—7 Aar, og fik da gerne noget mere, end de gav. Men det var ikke godt at være Sognets Hest; thi længe pintes de ude, og inde var Foderet kun Hakkelse af Byg- og Ærtehalv. Kun i Pløjetiden om Foraaret gaves der Korn paa.

Kvæg udførtes ikke fra Sognet; det sædvanlige Antal holdtes blot vedlige. — Der holdtes 8—10 Faar paa hver Gaard, paa Hjortø dog flere. De var af de smaa korthalede, som var mest haardføre, og som var de eneste, der kunde holde Vinteren ud paa disse aabne Sletter. Der blev ingen Svin lagt til i Drejø Sogn; men hver Mand købte sig et Par fra Fyn eller Lange-land og fedede dem med Korn, og særlig med Ærter. — Der holdtes ingen Gæs, og Biavlens var ubetydelig. — De 20 Husmænd paa Drejø havde ikke det mindste Land, men ernærede sig og Familie ved Fiskeri.

Det var aabenbart ikke Kvægavlens, der havde imponeret v. Essen, men derimod Agerdyrkningen: Uden at brakke Jorden helt eller halvt, som det sker paa den 3dje Mark af et Tre-Marks-Jordbrug, — uden at rense Jorden ved Brakfrugter, — uden at styrke Jorden ved flere Aar at lade den ligge til Græsning, — uophørligen at dyrke Markerne, for det meste med

Halmfoder, og med et lidet, usselt fodret Antal Kvæg at gøde disse Jorder hvert andet Aar, — »det er virkeligen et sjældent agronomisk Fænomen«.

»Uagtet hver Bonde blot har $14\frac{1}{5}$ Tønder Pløjeland, hvorpaa en hel Familie, bestaaende af Mand, Kone, Karl, Pige, Dreng samt nogle Børn, ernærer sig, saa er disse Mennesker dog velhavende, — hvilket de alene har at takke deres Tanggødning, deres Flid og deres Sparsomhed for. De skal være meget gæstfri, fredelige og dertil meget maadeholdende i Henseende til stærke Drikke. Kun ved Gilder, i Høsten og ved Sædens Nedlægning erholder de mandlige Arbejdere noget Brændevin; Kaffe og The kender man her endnu ikke. Den eneste By her paa Øen, som bebos af en Præst, 26 Gaardmænd og 20 Husmænd, har et smukt Udseende. Overflødighed hersker i deres Huse, og man bemærker her en sjælden Grad af Renlighed. Deres Indtægt bestaar i Korn og Salg af Straa, som de til Vands bringer til Ærøskøbing paa Ærø. [De solgte ogsaa noget Kløverfrø]. Deres Marker, som de med muligste Flid bearbejder, staar fortræffeligt; men al deres Umage vilde være forgæves, dersom de ikke havde Tangen, og ikke forvandlede samme til Gødning«. — Værdien af denne Tanghøst og Vanskelighederne ved at fortsætte den, hvis Øen blev udskiftet, har sikkert bidraget til, at Fællesskabet her holdt sig saa længe, lange Tider efter at Udskiftning havde fundet Sted paa Ejeren, Grev Bille Brahes øyrige Ejendomme paa »Fastlandet«; desuden var det en øjensynlig Fordel, at Kvæget vogtedes i Fællesskab paa Overdrevet, idet Dyrene ved Højvande og under Oversvømmelse uhindret kunde ty fra de overflydte Steder til de højere liggende og holde sig der, til Vandet sank igen. — Men Fællesskabet medførte efter Essens Mening ogsaa større Hurtighed med Markarbejdet. Naar Oldermænd som paa Drejø kommanderede Arbejdet i Saa-, Pløje- og Høsttiden, gik det utrolig hurtigt fra Haanden. Det er en stor Skam at være den sidste, og et halvt Aar igennem spottes den, som ved Arbejdet blev tilbage for andre, af Piger og Børn. Man forretter her næsten dobbelt saa meget som paa Steder, hvor Fællesskabet er ophævet.

v. Essen fandt, at det lille Øsamfund havde indrettet sig saa vel og udnyttet Naturforholdene saa godt, at han advarede stærkt

mod Udskiftning paa dette Sted, idet den vilde geraade alle eller de fleste Beboere til Fordærvelse; — — »jeg har atter overtydet mig om, at der gives Tilfælde, under hvilke Bøndernes Omstændigheder ved Udskiftning ikke forbedres, men i højeste Grad kunne forværres«. — Dette var v. Essens Indtryk af Drejø i 1805.

Da Peder Tommerup i 1823 skrev sin Bog om Drejø Sogn, var Fællesskabet kun ophævet paa Skarø; ikke des mindre roser han Sognet som Helhed for den gode Drift og deraf flydende Frugtbarhed; dets fire Byer bebos af mange og lykkelige Mennesker, idet der næppe andensteds bor flere Mennesker paa en Jordplet af 75 Tdr. Hartkorn, og idet Jorden omhyggeligt plejet ved Tang og skørnet ved aarlig Drift hidtil rundeligt har ydet dem et anstændigt Udkomme. De kender her ikke de større Øers mangehaande Byrder. Her er intet Hoveri; forbi disse Fredens Boliger løber ingen Landevej, altsaa intet Vejarbejde, ej engang Sne at øse. Naar andre i Vinterkulde, barske Storme og Snefog maa bane Vej for den Rejsende, da baner disse Øboere sig Vej over Afgrunden, idet de bygger og udbedrer deres Baade og udreder de Garn, der om Sommeren bringer en og anden velmagende Fisk paa Borde. Dette gælder om alle de fire til Sognet hørende Øer. —

Naar Drejø By dog alligevel blev udskiftet i 1832, var en af Grundene dertil Frygten for Ildsvaade. »Gud af Naade bevare Sognet fra alt ondt«, udbryder den gamle Præst, »men især Drejø By, der er sammenføjet næsten som en eneste Bygning og kan ved en uforsigtig henkastet Gnist forvandles til en Askehob!« — S. 43 er Træk fra Udskiftningen fortalt efter Folkemunde. — Ogsaa efter Udskiftningen blev Drejø i lang Tid ved at være Fæstegods. —

I en Gaard, hvor der var kommet Velstand, der blev den; thi ældste Søn paa hvert Sted var en lille Stamherre, der altid fik Gaarden og dens Besætning og sædvanligvis kun gav 100 Daler til Deling til de andre Søskende og noget Udstyr. Men hvor ny Begyndere ikke støttedes ved fædrene Midler, slog de sig kummerligt nok igennem.

Længe efter Udskiftningen blev det gamle Gildelav, der omfattede hele Øens Befolkning, ved at bestaa. Optagelsen i Lavet skete ved et *Indgangsgilde*. Hvert Par, som bosatte sig

paa Drejø, gav Byen — alle Mænd og Koner — to Tønder Øl, saa snart de kunde overkomme det. Det blev til hele to Gilder, hvor der hver Gang blev drukket en Tønde Øl. Giverne opvartede ved disse Lejligheder ogsaa med Øens Musik. Mændene og Konerne dansede da tre—fire Timer, og naar Konerne gik hjem, medbragte de hver en Skive Brød med en Klump Smør paa den ene Ende og Kød og Pølseskiver paa den anden.

Endnu i 1882, da Pastor A. Fabricius skrev om Drejø Sogn, holdtes *Aldermændsgilderne* paa gammel Vis. *Aldermænden* gav et Gilde, baade naar han tiltraadte, og naar han nedlagde sit Embede. Det gjaldt baade paa Drejø, Skarø, Hjortø og Birkholm; hver Ø havde sit Oldermændslav, og Drejø og Skarø havde endda hver to, et for Gaardmændene og et for Husmændene. Aldermænden valgtes for et Aar. Selv efter at Udskiftningen havde indskrænket Oldermændens Virksomhed stærkt, havde han dog adskillige Forretninger. Han samlede Beboerne hos sig, for at de kunde tage Beslutninger i deres indre Anliggender, sammenskyde Penge til deres Afgifter o. s. v. Kom der Købmænd for at købe Korn, politiske Udsendinge o. a., da skete Forhandlingerne hos ham. Naar en Forsamling skulde holdes, gik Trommen gennem hele Byen og kaldte med sine vækkende dybe Toner inden et Kvarters Forløb — under Straf af Bøde for Forsømmelse — alle, selv fra den søde Hvile, hen til Samlingsstedet. Trommen fandtes i Forstuen hos Aldermænden som Tegn paa hans Værdighed.

Oldermændslavene holdt sig paa Drejø langt ned i Tiden. *Gaardmændene* holdt Oldermændsvalg Hvide Tirsdag (Dagen efter Fastelavns Mandag), og den ny Oldermænd varslede da til Gilde Aske-Onsdag. Konerne kom med Madvarer Dagen i Forvejen, men var ikke med til Gildet. — Ved det mødte alle Gaardmænd Kl. 3 om Eftermiddagen og spiste Steg, hvortil der vankede dygtigt med Snaps. Særlig indbudt var Øens »Embedsmænd«, Præsten, Læreren, Smeden og senere Mejeristen. Den afgaaede Oldermænd aflagde Beretning om vigtigere Begivenheder i Sognet i Aarets Løb og fremlagde Regnskab for Driften af Engdraget *Søen*, der tilhørte Lavet, og Smeden lejede Smedjen, der ogsaa ejedes af Oldermændslavet. — Blandt de Ting, som Lavet tog sig af efter Fællesskabets Ophævelse, var at holde *Faaresyn*; to Mænd gik hver Lørdag Morgen hele

Øen rundt og saa efter, at ingen Faar eller Lam gik løse. Skete det, ikendte de Manden Bøde. Hvis det løse Faar havde en Stump af Tøjret om Halsen, fik Ejeren en Advarsel. Var det derimod helt uden Tøj, idømtes han en Bøde paa 4 Skilling, der blev inddrevet ved Oldermændsgildet.

Første Onsdag i Februar holdt *de jorddrivende Husmænd* paa Drejø Oldermændsgilde i deres Oldermændslav. Dagen

Fig. 39. Ved Kaffepunsjen.

forud mødte Husmandskonerne hos Oldermænden for at til-lave Mad og Drikke, og da fik de Middagsmad, hvorimod de ikke var med til selve Gildet. Ved det fik Lavets Mænd Steg til Middag. Om Eftermiddagen blev der spillet Kort og drukket Kaffepunsj. Om Aftenen gaves der Æbleflæsk og Snaps. Hver Mand gav 25 Skilling til Brændevin; Maden gav Oldermænden. Den ny Oldermænd blev hvert Aar »valgt« ved Oldermændsgildet, og Valget »gik paa Omgang«.

Ogsaa *de jordløse Husmænd* holdt før i Tiden et lignende Omgangsgilde.

Paa Skarø solgte man Korn til Købmænd i Jylland og Slesvig. Naar en Jagt ankrede ved Kysten, og Skipperen vilde i

Land for at forhandle med Bønderne om Køb af Kornet, gik Trommen, og alle gav Møde. Skipperen maatte da betale et Par Potter Brændevin, fordi Trommen havde lydt. — Paa *Birkholm* gik Trommen hver Aften, naar der var Havis. Man skiftedes da til at gaa rundt langs Strandvolden og tromme hele Natten, — for at holde Ugeringsmænd borte fra

Øen. Det samme har ogsaa været brugt paa Drejø og andre Øer.

Gildernes Mængde stod paa Drejø i en besynderlig Modsætning til den Tarvelighed i Levevis, der ellers viste sig. *Tyregilde* holdtes af den Gaardmand, hos hvem Bytyren stod; den gik paa Omgang, saaledes at den var et Aar hvert Sted. — *Pumpegilde* gaves paa Omgang mellem dem, der var fælles om en Pumpe. Der beværtedes ved disse Gilder kun med Smørrebød, Brændevin, Øl, senere i Tiden med Kaffe, samt Tobak.

Gamle Peder Tommerup mindedes med Fryd og Gammen, hvorledes det svære Bord bugnede under Potters Vægt, naar Bymændene bænkedes og med fælles Kraft tømte Tønden lige til Bærmen; — til alle Gaard-

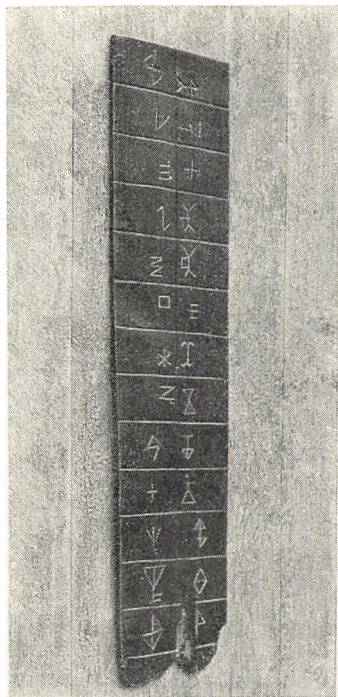

Fig. 40. Bysens Bræt.

mændenes Ølgilder indbødes ogsaa Kirkens Tjenere, der mødte et Par Timer, naar de havde Tid og Lyst.

Et mærkeligt Minde fra Fællesskabets Tid paa Drejø er *Bysens Bræt*, der nu opbevares i »Dansk Landbrugsmuseum« i Lyngby; denne Fjæl, der er fra Aaret 1776, skal være brugt af Oldermændene paa Drejø Bystævne; han holdt Fjælens øverste Ende med venstre Haand og støttede den nederste Ende mod højre Træske; deraf er Sliddet paa Fjælens Underende kommet. Og saa satte han med sin højre Haand en Kridt-

Streg i den Rubrik, som hørte til en Byfælle, der havde forset sig. Hver af de 26 Rubrikker bærer sin Gaards Bomærke. Med visse Mellemrum blev Kridtstregernes Regnskab gjort op, og de skyldige maatte betale deres Bøde, paa Drejø i Form af Øl, i Lighed med, hvad der andensteds brugtes.

Karl A. Jørgensen har i et lille Skrift »Fra gamle Dage«, Lyngby, 1924, givet en Tolkning af disse Bomærker, d. v. s. søgt at finde ud af, hvad Bomærkerne skulde betyde: »Merkurstaven«, »Korset med de tre Skaar«, »Hagekors« o. s. v. — Paa Drejø har disse Bomærker været i Brug fra gammel Tid; et saadant Bomærke findes saaledes paa en Købekontrakt (meddelt af Tommerup) fra Aaret 1664; den er medunderskreven bl. a. af Øens Degn og Foged; medens nu Degnen prenter sit Navn *Henrich Nielsson* med »Egen handt« og sætter sit Segl under, sætter Fogeden, Strange Nielsson, sit Bomærke . Dette er det samme Mærke, som vi finder paa Byfjælen som Nr. 11 i den højre Række, og som Jørgensen kalder »Laasbuen« eller »Armbrosten« — blot med den Forskel, at Trekanten forneden paa Bomærket er vendt til modsat Side. —

Naar der er tretten Mærker i hver Række, er dette nok et Minde om, at Gaardenes Antal oprindeligt var 13; men disse Helgaarde blev delt i 26 Halvgaarde. Det berømteste af disse Tegn er vel nok Hagekorset, der er ældgammelt og har stor Udbredelse paa Jordkloden. Det synes at have været Himmel- eller Tordengudens Tegn, og jeg drister mig til at tyde det som en snurrende Bomerang, Tordengudens Vaaben, der vender tilbage til sit Udspring.

Foruden at bruge disse Bomærker til Underskrift og paa Byfjælen, anvendte Drejøboerne dem ogsaa paa deres Redskaber. Naar Mand og Karl om Vinteren stod paa Huggehuset for at fli de Redskaber, man fik Brug for i Aarets Løb, forsøgte de aldrig at indridse eller snitte i hver Del, Skovl, Greb o. s. v. Gaardens Bomærke, — saa vidste enhver paa Øen, hvem den tilhørte.

Til Fællesskabets gamle Vartegn maa vel ogsaa regnes det *Majtræ*, der for et hundrede Aar siden stod i Drejø By saa vel som paa Strynø. De tjente »som Tegn til en Forsamlingsplads«, udtrykker C. Dalgas sig i 1837; »Før blev de bekrandsede ved Majridning; men dette bruges nu sjældent«. Paa Drejø

tjente Majtræet under den engelske Krig til at signalisere, naar Fjenden nærmede sig. I den Hensigt havde Baron Rantzau paa Hvidkilde skænket et Flag; det hejstes senere ved Bryllupper og andre festlige Lejligheder.

Paa *Hjortø* brugtes samme Driftsmaade med *Tomarksbrug* som paa *Drejø*, og holdt sig der endnu længer, da Øen blev udskiftet adskillige Aar efter *Drejø*. — Paa *Birkholm*, som ogsaa meget sent blev udskiftet, havde man kun een Mark, nemlig det inddigede Land nærmest Byen. Denne Mark blev aarlig gødet; men for Resten var Sædskiftet ganske det samme som paa *Drejø*. Uden for det inddigede Land havde man paa *Birkholm* to store Fællede, hvoraf den en tjente til fælles Græsgang, den anden til Høbjærgning. Som Følge af det rigelige Hø og ved Brugen af Tang blev det paa *Birkholm* muligt hvert Aar at gøde hele den Mark, som var under Dyrkning.

Et ældgammelt og stedligt særpræget Landbrug dreves alt-saa paa *Drejø-Sogns Øer*, og Afsidesheden i Forbindelse med de særlige Ejendommeligheder bevirkede, at Fællesskabet her holdt sig usædvanlig længe, og da det var ophævet ved Udskiftningen, bevarede endda Skik og Brug, der havde sin Rod i Fællesskabet, Oldermandslav, Gilder, Bomærker og lignende, endnu meget længere. Men naturligvis gjorde den ny Tid sig ogsaa gældende, og ny Indretninger i Landbruget vandt Fodfæste, i Særdeleshed efter at Hovedøen var udskiftet. Man vandt med saa godt og saa hastigt, som de stedlige Forhold tillod.

Netop som Udskiftningen vel var tilendebragt, og *Drejøboerne* havde indrettet sig under de ny Forhold, fik Øen paa ny Besøg af en Landbrugsforfatter, *C. Dalgas*, som samlede Oplysninger til sit økonomiske Værk »*Svendborg Amt*«, der paa Landhusholdningsselskabets Foranstaltning blev udgivet i 1837. *Mejlhovedet*, *Hyldehovedet* og *Fæleden* var stadig side Strøg, der var udsatte for Oversvømmelse; de bedre Dele af disse Sylte frededes til Engslæt; Resten afbenyttedes til Græsning. De højere liggende fortrinlige Lerjorder havde paa det egenlige *Drejø* ved Gødskning hvert andet Aar faaet et Muld-lag paa en halv Alens Dybde, mens *Skoven*, der aldrig før Udskiftningen havde faaet Gødning, havde Muld i et Kvarters

Dybde. Paa *Skoven* havde Udflytterne fundet Vand i 7—8 Alens Dybde, mens Brøndene i Drejø By var 13—14 Alen dybe.

Af de tre Holme, der hørte til Drejø, var Grydholm ikke andet end en Grus- eller Stenhob (saa svarede den godt til sit Navn, for det er netop det *Gryd* betyder), Græsholm afgav Føde til 20 Faar, og Flæskholm græssede 10 Faar. Der var intet drikkeligt Vand paa nogen af disse Holme, som om Efteraaret og Vinteren næsten altid stod under Vand.

Paa *Skarø* med dens gode, lerede Jord oversvømmedes Revet ved den vestre Ende og *Fælleden* i den østre Ende. Paa *Hjortø* og *Birkholm*, der endnu laa i Fællesskab, var Jorden ikke saa god, den var løsere, og paa Hjortø var Underlaget rødt Sand. Udkanterne paa Hjortø oversvømmedes; Birkholm vilde have været ubeboet, hvis ikke den højeste Del havde været inddiget. — *Hjelmshoved* ved Hjortø var endnu ubeboet; den omtr. 20 Tdr. Land store Ø pløjedes af Beboerne paa Hjortø. Man kunde køre over til den; var Vandet højt, lod man Bunden af Vognen være tom, og saa kunde man f. Eks. stille Sæden paa den øverste Kant af Høsthaverne paa Vognene. Paa *Odden* græssede 16 Køer, og der var drikkeligt Vand til dem. *Mejlholm* havde gode Græsgange. Baade Hjortø og Birkholm Sylte hørte til de bedste ved Smaaøerne, og havde saa betydelig Høbjærgning, at man derfra solgte Hø til *Ærø*.

Niels Rasmussens gamle Tangdiger paa *Birkholm*, der omsluttede en 40 Tdr. Land Agerjord, var Tid efter anden forbedrede; de var nu 2—2½ Alen høje og et Par Alen vide og havde aldeles lodrette Vægge; hver Mand paa Øen havde sit Stykke at holde i Stand. Ved Højvande var alle Mand paa Færde for straks at afhjælpe paakommende Brøst; selv ved et Højvande 11te Marts 1834, da Havet steg 2 Alen, lykkedes det at afværge Faren. — Birkholmerne havde imidlertid begyndt at opføre Jorddiger med Dossering. Det var ikke for meget, at Herskabet paa Langeland som Vederlag for Opførelsen og Istandsættelsen af Digerne gav Beboerne Brændeudvisning. — Det viste sig imidlertid ved de to store Stormfloder i 1870'erne, at de ikke kunde holde Havet ude.

Da Udskiftningen paa *Drejø* fandt Sted, udflyttedes straks 4 Gaarde til *Skoven* og 1 i Nærheden af Drejet, og 7 Huse udflyttedes dels paa *Skoven* og dels paa andre Udkanter af

Øen. Og ret meget mere er det jo ikke blevet til med Udflytning i det forløbne Aarhundrede; derimod er der nok opført nogle ny Huse uden for Byen. — Overdrevene blev udskiftede lige saa vel som Agerjorden. For Tangens Vedkommende bestemtes det, at Udflyttergaardene beholdt den Tang, som skyllede op paa deres Grund; men de hyliggende Beboere havde Ret til den øvrige ilanddrevne Tang i Fællesskab, ligegyldigt paa hvis Grund den drev ind; og den deltes i Forhold til deres Hartkorn.

Fra Fællesskabets Tid havde Drejø-Konerne langt ned i Tiden en fælles Kaalhave nede ved »Søen«, lige ved Kirken; den passede de efter Aftale paa visse Dage om Aaret.

I Drejø Sogn, der den Gang rummede 478 Mennesker, var der saa at sige ingen *Fattige*, d. v. s. ikke ret mange, der levede af offentlig Understøttelse. — Fra ældgammel Tid fandtes der hverken Legater eller Fattighus i Drejø Sogn. De Fattige, der som Følge af Alderdom eller Svaghed intet kunde fortjene, gav man Kost Mand fra Mand. De gik paa Omgang i Gaardene, og mangen En beværtede den fattige Kostgænger bedre end Husets Folk. Holdt den fattige Sengen, blev der baaret Mad hen til ham.

Husfolk hentede daglig Mælk hos Gaardmændene uden Betaling. Havde de ikke Mælk at give, hvad der med deres fire Køer kunde ske, gav de dem Øl. Mindre trængende samlede For- og Efteraar Malt og Rug. — Godsejeren sendte aarlig Pengebidrag til de Fattige.

Alt Høstarbejde af Smaafolk lønnedes rigeligt af Gaardmændene med Korn, Mel, Gryn, Smør o. s. v. Denne Tilstand vedblev — uden nogen Klage — til 1872, da man *frivilligt* indførte det *tvungne* Fattigvæsen, som det var indrettet efter Lov og Anordning i det øvrige Land.

Paa *Stryn* var Landbruget ligesom paa Drejø i mange Retninger ejendommeligt, og af et uudskiftet Land at være var det ved det 19de Aarhundredes Begyndelse, da Betrup beskrev det (»Agerdyrkningens Tilstand«, 1806), bragt til en saadan Fuldkommenhed i Ydeevne, at det kunde ernære en usædvanlig Folkemængde, 500 Mennesker paa 870 Tdr. Land. — Den smukke, renlige og pyntelige Bondeby midt paa Øen med dens 50 Bøndergaarde, 35 jordløse Huse, Præstegaard, Degnebolig

og Kirke var omgivet af et stort Stendige; gennem 4 Led førte Veje ud paa Marken. Øens tre Marker samt dens Fæland, »Sylten«, var skilt fra hinanden med Stengærder, og paa Markerne dreves et Trevangsbrug af særegen Art. De dyrkedes aarlig uden Hvile; Driften var: 1) Rug, hvortil der gødedes, 2) Ærter og Kløver, 3) Byg. — Den fortrinlige, mergelholdige Jord holdt meget godt til denne Drift, takket være den stærke Tanggødning samt Ærte- og Kløversæden.

Efter Pastor Bredsdorf, som var Præst paa Strynø fra 1793 til 1802, meddeler C. Dalgas (»Svendborg Amt«, 1837), at Sædfølgen i hans Tid almindeligvis var: Byg, Byg, Ærter, Byg, Rug, og den stod næsten altid overordentlig stærk. 1ste og 4de Aars Byg blev gødet, i Særdeleshed med den meget omtalte Tanggødning. Stærkere Byg end paa Strynø og Drejø saa man ikke.

Af Engbund, Tørveskær og Krat fandtes ikke det ringeste paa selve Stryn; men paa Holmene var der Græsning og Høslæt, naar det ikke blev ødelagt af Vandrotter. Dette Utøj huserede til Tider slemt paa Smaaøerne; de omtales under forskellige Benævnelser, men regnedes ikke for Rotter. Tommerup skriver: »Rotter findes ej i hele Drejø Sogn; men undertiden lider Kløver og Korn betydeligt af et Slags Hamstere, som her kaldes *Jordmus*. De er sorte, ej saa lange, men lige saa tykke som Rotter, korthalede og har ingen Ørelappe«. Paa *Strynø* kaldtes de *Markmus*; de hjemsøgte til Tider i store Mængder Holmene ved Strynø, afgnavede Græsrodderne og omrodede Jorden saaledes, at man næppe kunde gaa der. Det kunde gaa saa vidt, at Holmene slet ikke kunde benyttes. Svær Kulde om Vinteren kunde dog udrydde dem; men Sommerflod skadede dem ikke; de svømmede godt baade over og under Vandet. I mindre Antal fandtes de ogsaa paa selve Strynø. Paa Bredholm, der tilhørte Gaardmændene i Fællesskab, blev Græsset slaaet efter fælles Aftale og hjemført i store Pramme og Joller. Senere kom man ind paa at slippe det ikke mal-kende Kvæg paa Græs der, og det blev da ført dertil og derfra ved Lavvande eller i Pramme. Markarbejdet udførtes ogsaa efter fælles Overenskomst. Pløjningen fandt Sted samme Dag, for at ingen skulde pløje hinanden for nær. Naar Trommen den første Pløjedag om Foraaret havde lydt, drog Bønder og Tjenerfolk ud for at begynde Markarbejdet.

For at opnaa at faa en af Strynøs Smaagaarde paa et Par Tdr. Hartkorn i Fæste, maatte en ny Fæster købe Bygningerne af den fratrædende Fæster for 3—400 Rigsdaler og give Greven paa Langeland en lignende Sum i Indfæstning; og henimod det samme Beløb gik til Besætning, Saasæd, Bohave m. v., saa en Mand maatte kunne fremskaffe 1000 Rdlr. for at kunne overtage et saadant Fæste. Han maatte endvidere købe alt sit Ildebrændsel og Gavntræ. Men til Gengæld beløb Landgilde og Hoveripenge sig kun til 7 Rigsdaler om Aaret.

Paa Overdrevet »*Sylden*«, hvoraf Engen *Plækkær* endnu er en Levning, var der kun tarvelig Græsning; en Gaardmands 2—3 Køer kunde kun daarligt forsyne Huset med Mælk og Smør. Dertil kom, at der hverken var Frugt- eller Køkkenhaver, lige saa lidt som der fandtes et vildt Træ paa hele Øen. — Derimod havde de fortræffelige Kommenhaver, og Jorden var fortrinlig til Byg og Ærter, særlig de store graa. — Medens Rugen og Havren forbrugtes paa Landet selv, og Ærterne brugtes til Fedning af Svin og Foder for Hestene, udførtes der Byg — det bedste firradede Byg i Danmark —; en Gaard paa 2 Tdr. Hartkorn kunde sælge ca. 40 Tdr. Byg om Aaret. Desuden spillede Kløveravl en stor Rolle. — Fra Midten af 18de Aarhundrede avlede de først Rødkløver i stor Stil og derefter Hvidkløver. Ved deres Overflødighed af Tanggødning tvang de Kløveren til en saadan Frodighed i een Sommer, at de først kunde slaa den midt i Juni til kort, men kraftigt Hø, dernæst lod de den staa til Frø hen mod Efteraaret, og naar den var høstet, afgræssede de Stykket; det var af Ærtemarken, de tog Halvdelen til Hvidkløver, og et saadant Stykke tjente da i Løbet af eet Aar først til Vinterfoder, saa til Frø og endelig til Græsning, inden det paa ny blev pløjet for at anvendes til Byg. I mange Aar bragte denne Kløveravl store Penge til Øen. Der solgtes gerne Kløverfrø fra Øen for en 1600 Rigsdaler om Aaret.

En god Indtægtskilde havde Strynboerne ogsaa i deres Kommenhaver. Hver Gaardmand og Husmand havde en Kommenhave paa 1000—3000 Kvadratalen. Naar man vilde anlægge en Kommenhave, saae man om Foraaret Frøet i særdeles god og vel beredt Jord. Den lugedes 2—3—4 Gange i Sommerens Løb, for at den kunde holdes omhyggeligt ren for Ukrudt. Til

Lugningen brugte man et *Lugejærn*, det var en tretandet Jærngaffel med Skaft af Træ. Hvor Kommenplanterne stod for tykt, maatte de overflødige rykkes op. Om Høsten gødedes Stykket ovenpaa med Sommertang og Staldgødning. En god, velpasset Kommenhave kunde vedblive at give Afgrøde i 30 Aar eller mere, uden at omlægges eller omgraves. Kommen fornyede sig ved Selvsaaning.

Man afskar den med Kniv, naar Kærnerne var brune, men den maatte skæres med største Forsigtighed, helst om Morgen tidligt eller om Aftenen silde, naar Duggen var paa. I Blæst og slet Vejr toges Afgrøden straks i Hus, efterhaanden som den blev skaaret af. Kom der en Storm paa, mens den endnu stod paa Roden, men var moden, maatte den straks skæres af og tages ind, enten det var Nat eller Dag, da Frøet ellers faldt af. Var Vejret godt, naar den blev afskaaret, lod man den ligge paa Ageren en Dags Tid. Toges Afgrøden *straks* i Hus, spredtes den tyndt paa Loen for at tørres noget. Stænglerne blev derpaa rystet dygtigt med Haanden, hvorved næsten alt Frø faldt af. Derefter blev der slaaet paa dem med Stokke, saa at Resten maatte følge. Stænglerne brugte man godt tørrede til at ildne ved Bagning, og de gav en god Aske; man brugte dem ogsaa til Koste.

Naar saadan en Kommenhave var anlagt, holdt man den altsaa blot ren for Ukrudt, og paa en Skp. Land lagdes der aarlig en Snes Læs Staldgødning og forraadnet Tanggødning, og den kunde da give indtil 2 Tdr. Kommen, og Prisen kunde være en 15 Rigsdaler Tønden eller mere, — en god Indtægt i de Tider af en Skæppe Land. Ogsaa af Kommen solgtes der aarlig for en 1600 Rigsdaler fra Øen. — Der opstod endelig en stærkt udviklet Avl af brun Sennep paa Stryn.

I det hele taget muliggjordes Strynboernes yderige Landbrug ved deres Tanggødning. Halmfoderet havde de ikke saa stor Nytte af til Gødning, idet de ogsaa brugte det til at ildne med, da de fattedes Brændsel. — Om Efteraaret samledes Tangen i Hobe ved Stranden, og hver Mand hentede i Vintrens Løb fra Stranden 100 Læs Tang. Denne strøedes frisk og grøn i Gaarden, under Kreaturerne, særlig i Svinegaarden under Fedesvin, og ligeledes paa Vejene. Naar den havde ligget saaledes en Vinter og var blevet kort og raadden, blandedes

den med Gødningen fra Stalden og førtes om Sommeren ud paa Marken, hvor den sattes i Kog og brændte sammen. Og derfra førtes den om Efteraaret paa Bygstubben, som pløjedes til Rug. — Det var et artig Syn om Sommeren at se den lille Ø med alle dens Gødningshobe rundt omkring paa Marken, og man maatte undres over, hvor dette lille Land fik al den Gødning fra, dersom man ikke vidste, at Havet forsynede det med en 5000 Læs Tang aarlig. — Virkningen af Tangen var ligesaa umiskendelig paa Strynø som paa Drejø. Uden Tang vilde Afgrøden ikke have udgjort det halve af, hvad den var; thi uagtet meget Foder opbrændtes, og uagtet Besætningerne var smaa og slet holdte, havde man dog altid frodige Afgrøder, især af Byg og Kløver. Ja, i de Tider var Tanggødningen ligefrem Forudsætningen og Betingelsen for, at der kunde bo saa mange Mennesker paa saa lille et Omraade; derfor sparede man ogsaa saadan paa Tangen, at man ikke nænnede at rygge Huse med den, for at der kunde blive des mere Gødning deraf. —

Strynboerne forsynede sig med Trækkraft paa deres egen Maade. De havde kun Heste i større Antal om Vinteren og om Foraaret, mens de om Sommeren havde meget faa Heste. — Ærøboerne indrettede sig for Resten paa samme Maade. — Der var Mangel paa Græsning, og en Mand, der til sin Avling havde Brug for fire Heste, holdt i Sommertiden, da der var mindst Arbejde for Trækkdyr, højst to Heste. Naar Høsten var for Haanden, tog Strynboerne til Fyn og købte unge Heste, og med dem udførte de deres Tangkørsel og Vinterpløjning — fire for Ploven forstaar sig. — Om Vinteren var der jo ingen videre Kørsel; da fodrede de dem godt med Ærter, og naar Bygsæden var lagt, førte de et Par Heste til Holsten og fik dem godt betalt. De fik altsaa et Par friske, unge Heste hvert Aar, sparede paa deres Sommergræsning og havde Trækkraften frit. — Foruden Hestene havde man paa Stryn 140 Køer, samt Faar, Svin og Gæs.

Husmændene var daarligt stillede; de havde næsten ingen Jord og kunde ingen faa til Leje. De levede af deres lille Kommenhave og af den Fortjeneste, som faldt af i Høslæt og Kornhøst, og saa drev de lidt Fiskeri. Men i Indfæstning af en Kommenhave paa 1500—2000 Kvadratalen maatte de give 120—

150 Rigsdaler og desuden 2 Rdlr. i aarlig Afgift. Huset købtes særskilt og var Husmandens Ejendom. Det var ikke sært, at unge Strynboer saa sig om efter andet Udkomme. I 1805 lod tre sig hyre i Marstal, Aaret efter gik fem til Søs, — og i Tidens Løb blev Havet den unge Strynbos Tilflugt. Velstand fandtes i det hele taget ikke paa Stryn. Den rigeste Bonde ejede 1000 Rigsdaler. — Bondesønner og Husmandssønner, der ikke

Fig. 41. Johan Skjoldborg ser paa Axel Thosings Heste paa Stryn.

kunde finde Arbejde ved Landbruget, levede i hurtigt stigende Tal nogle Aar om Bord; i 1837 søgte over 50 af Landets Sønner Hyre i de nærmeste Søstæder. De var meget afholdte for deres Orden og Nøjsomhed. — Fra Barns Ben kendte Øboerne ingen anden Landevej end Havet; hjemme var Vejene, i hvert Fald før Udskiftningen, ikke andet end Markveje, daarligt vedligeholdte; ja, paa Øer som Hjortø og Birkholm var der næppe Spor af Vej at finde. Stryn havde vel 50 Baade og Joller. Selv Præsten styrede som en Mester sin velindrettede, store Baad. — Den største af Baadene var en svær Egetræsbaad, der gik under Navnet *Aldermandsbaaden*, d. e. *Oldermandsbaaden*. Den var bygget af Beboerne i Fællesskab. Older-

mandslavet bemandede og vedligeholdte den; den anvendtes til Sejlad i Byens fælles Ærinde, og et Par Gange om Aaret gjorde den Ægt, d. v. s. sejlede med Korn o. lign. for Grevskabet. Baaden, der kunde laste omkr. 30 Tdr. Korn, kunde ogsaa udlejes til den enkelte Beboer, imod at han betalte to Mark i Kassen; den Sum, der blev samlet paa den Maade, brugtes til Baadens Vedligeholdelse.

Saa længe, der var aabent Vand, klarede man nemt Forbindelsen med Omverdenen. Ogsaa naar Isen laa fast og stærk, gik det an; men naar det blev *Spærrevinter*, naar Isen hverken kunde bære eller briste, kneb det, og man var tit længe uden Samkvem med andre. Ned i Tiden dannede de fleste Strynboer et Ejerlav, der hed »Isprammen«. En stor Egetræspram af norsk Snit blev bygget og forsynet med Slædeskinner i Bunden. »Bjørnen«, som den kaldtes, kunde næsten altid klare Vanskelighederne.

Paa *Strynøkalv* med dens tre Gaarde laa alle Udkanterne hen som Sylt, der benyttedes til Høslæt og til Græsning for Køerne; men Agerjorden inddæmmede man, da hele Øen ellers var udsat for Oversvømmelse. Digerne her var af Jord og blev færdige omkr. 1830; men de led, f. Eks. i 1836, meget ved Højvande.

Af Hensyn til Jordens Knaphed og af Frygt for, at Husmændene vilde kræve deres Del af den, samt af Ængstelse for, hvorledes det vilde gaa med Kommenhaverne og Tangens Fordeling, udskød Strynø-Gaardmændene Øens Udskiftning en Del Aar. Men i 1810 foranstaltede Sognepræsten, Hr. Bendixen, *Udskiftningen* saavel af Agerjord som af Overdrev. Saa vidt Øens Omkreds tillod, fik hver Mand sin Lod i en Firkant, som blev omgivet af en Jordvold, der somme Steder blev tilplantet med Pil; men det kneb med Vedligeholdelse og Markfred. *Udflytning* fandt efterhaanden Sted ved fælles Hjælp. De 35 Huse fik 12—20 Skpr. Land, og nogle Husmænd flyttede ud. De udflyttede Gaardes Kommenhaver blev overladt til andre Huse og Gaarde, eller ny Huse blev opbyggede ved dem, og alle Udflytterne anlagde ny Kommenhaver. Kysten blev inddelt i Tanglodder, og hver Mand fik sin. —

Trods Gaardenes Lidenhed og Husmændenes store Tal, var der kun faa egentlig »*Fattige*« (d. v. s. under Fattigforsørgelse)

paa Strynø; i Aaret 1837, da der paa Strynø var 550 Mennesker, var der 8 »Fattige«. —

Efter Udskiftningen blev Strynboerne endnu længe ved at være Fæstere under Langeland. Morten Jørgensen, hvis Gaards Indretning er omtalt S. 79, fæstede Ejendommen i 1843, mens Gaardens gamle, forfaldne Bygninger endnu laa midt i Strynø By. I Fæstebrevet hedder det: »I Jordebogspenge [Landgilde] haver Fæsteren at udrede 9 Rigsbankdalere og 60 Skilling, at erlægge hvert Aar d. 1ste Novbr.«. »Fæsteren bør erlægge de Udgifter, som ham paalægges af sine Landsmænd eller af Strynø Kommune«. — I Indfæstning skulde Fæsteren give 400 Rigsbankdaler, »at betale med 300 straks og 100 til Dcbr. Termin 1843«. Bygningerne og Hornkvæg var Fæsterens Privatejendom, hvorimod Heste og Avlsredskaber var Grevskabets, og det paalagdes Fæsteren at holde disse i forsvarlig Stand eller i modsat Fald erlægge Vurderingssummen. Disse Ting var vurderet saaledes: 1) En brun Hest 50 Rbdlr.; 2) En brun Hoppe 55 Rbdlr.; 3) En jærnbesslaet Vogn med to Træk og tilh. Seletøj 40 Rbdlr.; 4) En Plov med Tilbehør 8 Rbdlr.; 5) En Harve med Jærntænder 3 Rbdlr. — Desuden medfulgte 4 Tdr. Rug; 7 Tdr. Byg; 2 Tdr. Havre og 4 Skæpper Vikker — beregnet til Udsæd.

Paa saadan en Gaard holdt man sjælden over 4 Køer, og Ungkvæg *optøjede* (opdrættede) man ikke uden til eget Tillæg. Man *tøjede* aarlig et eller to Svin; tit lod man dem leve Aaret over; de blev da det, man kaldte *Overtøjlinger*, og naaede ofte en Vægt af 1 Skilpund og 3—4 Lispund (1 Skilpund = 20 Lispund = 320 Halvkilo). 3—4 Faar holdt man for Uldens og Slagtelammets Skyld. Høns holdt man til eget Forbrug af Æg og *Suppehøns*. Nogle faa Steder holdt man ogsaa Gæs og Ænder til eget Forbrug.

Dyrene blev i Almindelighed daarligt fodrede; navnlig Køerne blev tit i Vinterens Løb saa magre og elendige, at de maatte *taljes* op, naar de om Foraaret skulde paa Græs. For Køerne var om Vinteren det staaende Foder Rughalm iblandet *Holme-hø* (d. e. Hø fra Bredholm); en saadan Blanding kaldte man en *Klapning*.

I Tidens Løb optog man efter Udskiftningen Planter til Dyrkning, som man tidligere ikke havde lagt megen Vind paa, saa-

ledes Hør, hvortil Tanggødningen ansaas for særlig nyttig, og Raps. — Man vedblev helt ned til vor Tid at dyrke Sennep i Haverne, og om Efteraaret drog nogle gamle af begge Køn til Langeland og Taasing for at afsætte deres Sennep.

C. Dalgas tænker sig, at den Indretning, at Fæsterne selv ejede Bygningerne, havde sin Oprindelse fra, at Herskabet havde skænket Bygningerne til Beboerne, hvorved Omsorgen med deres Vedligeholdelse og Nybygning sparede for Herskabet. »At denne Indretning imidlertid ikke i mindste Maade bidrager til bedre eller smukkere Bygninger, tvært imod til det modsatte, er tydeligt at se paa Strynø; thi Byen er, alt hvad Begtrup end derom siger, styg og urenlig, og med Udflytterstederne ser det slet ikke bedre ud i saa Henseende«, paastaar Dalgas. Kan det tænkes, at det sete i saa høj Grad afhænger af Øjnene, der ser? — Eller kan det tænkes, at Byen virkelig i 1806 var renlig og pyntelig og i 1837 det modsatte? Begtrup skildrede jo Strynø By i den blomstrende Tid før den engelske Krig, Dalgas efter mange Aars Landbrugskrise, inden Opgangstiderne igen var begyndt. Dette kan vel nok forklare en Del af Meningsforskellen.

Oldermandslavet og Oldermandsbaaden holdt sig længe efter Udskiftningen; men navnlig det gamle Bylavs Vartegn, Majtræet, er stedse blevet holdt vedlige. Der gaar Sagn om, at Majtræet, i dets nuværende Skikkelse som en stor Flagstang, i sin Tid skal have afløst en stor gammel Bøg; da denne blæste om i en Storm, rejste Bylavet en Mast i Stedet. Fra 19de Aarhundredes Midte overtog Øens Ungdom »Træet« med Forpligtelse til at vedligeholde det. Og til dette Formaal dannede Ungdommen den Majforening, som endnu bestaar.

Trommeslagning som Oldermandens Signal gik i Tidens Løb af Brug; i Stedet blæstes der i et Oksehorn; saaledes lod Oldermanden (Allermanden) om Vinteren *blæse* til Snekastning. De jordløse Husmænd skulde da kaste Sne paa Møllevejen; de øvrige Veje skulde gøres farbare af Jordbesidderne.

Et Stykke ældgammelt Fællesskabs-Arbejde vaagnede til Live hver Sommer, naar Enggræsset paa Bredholm var tjenligt til at slaas. Da sejlede alle Mand af Sted til Bredholm, slog Græsset, bandt det i Knipper med lange Halmbaad og sejlede

det hjem til Landingsstedet, der hvor Møllen nu ligger, og her blev det delt mellem Bymændene.

Efter Udskiftningen blev Bredholm ogsaa delt, og endnu ses de gamle Mærker, der tilkendegav hver Mands Maal. Efter den Tid sørgede hver for sit Høs Bjærgning; men dog holdt man i mange Aar efter paa, at Bjærgningen burde begynde samtidig. Hver Mand lavede sig da en Tanghytte paa Holmen, hvor man overnattede for at være paa Pladsen tidligt om Morgen; for Græsset var lettest at slaa, mens Duggen endnu laa paa det. Om Efteraaret sendte man saa Kreaturerne derhen og havde en *Vogter* til at passe dem. Den sidste *Vogter* paa Holmen var Lars Fabricius Pedersen, der kunde rose sig af at have været i uafbrudt »*Fart*« i 50 Aar. Hans Broder, Peder Hansen Pedersen, hvis Billede findes Side 14, var Fisker paa Strynø. De døde bægge i 90-Aars-Alderen. En hel Del af denne Bogs mundtlige Beretninger har sin Oprindelse fra disse to gamle, begavede Mænds Fortællinger.

Om Bylavet og dets Ophør fortælles følgende: I gamle Dage samlede Strynø-Oldermanden Bønderne til Møde omtrent paa det Sted, hvor Majtræet stadig staar. Pladsen her var den Gang betydelig større, og det egentlige Mødested er nu bebygget. Det kunde en Efteraarsdag være koldt for Bymændene at sidde Timevis paa de haarde Sten. Da en Mand nu bad om Lov til at bygge et Hus paa Mødepladsen mod, at han indrettede en Mødestue i sit Hus til Bymændenes Raadighed, tog man gerne imod det. Men det viste sig senere, at man havde givet Manden Lov uden at faa hans Forpligtelse gjort vitterlig. Alt gik dog i god Forstaaelse, saa længe den Mand ejede Huset. Men da han senere solgte det, nægtede den ny Ejer at anerkende Bøboernes Ret til at holde Møde i Huset, og da de ikke ad Lovens Vej kunde hævde deres Ret, faldt Sagen bort, — og Oldermandslavet — der vel paa den Tid ikke havde stor Betydning — ophørte.

Turøs gamle Landbrugsforhold frembyder ikke saa mange udprægede Ejendommeligheder, som Tilfældet var for Drejø Sogns og Strynøs Vedkommende, og de gamle Besiddelses- og Driftsmaader holdt sig ikke nær saa langt ned i Tiden. Af det ret høje og temmelig jævne Jordsmon var før de store Bonde-reformers Tid for 150 Aar siden mere end Halvdelen bevokset

med god Ege-, Bøge- og Lindeskov. Avlingen paa Ellen Marvins Ladegaard var blevet delt mellem 8 Mænd, og i Landsbyen var der 22 Gaardmænd og 14 Husmænd. Ligesom paa de andre Smaaøer holdtes Agerjorden idelig under Plov. Man lagde allerede da megen Vind paa Frugtavl og solgte mange Æbler og Pærer, og desuden betød Skovhugst noget for Øens Befolkning, — ikke at tale om Fiskeri og Skibsfart.

Efter Købet af Øen til Selvejendom og Udskiftningen, som er omtalt S. 30 f., gled Landbruget paa Turø ind i en ganske lignende Skure som paa tilgrænsende Egne af Fyn. Men Søfart og Skibsbyggeri tog snart Luven fra Landbruget, selvom Gaardmændene i Følge gammel Tradition blev ved at udgøre en Slags Aristokrati (sml. Side 33). Husmænd og deres Sønner, ligesom Gaardmandssønnerne, slog sig paa Søfarten og tog Hyre saavel paa Øen og i Omegnen som i København. Frugtavl vedblev fremdeles at være et Særkende for Turø som for Taasing; hver Mand paa Turø havde en eller to Frugthaver.

Udflytning fulgte med Udskiftningen; kun et Mindretal af Gaardene blev liggende i Byen; Størstedelen flyttede ud til de tildelte Marker; og paa en Del af det tidligere Tilliggende til Ladegaarden byggedes der Udflyttergaarde, saa hele Øen kom til at frembyde Synet af et dyrket Agerland, der kun hist og her havde ladet Skovene beholde en større eller mindre Plads; selv paa den sydlige Halvø kom der nogle Gaarde og en Mængde Huse. En ypperlig Vej førtes hele Øen rundt fra Færgestedet paa den nordlige Halvøs Vestkyst gennem Byen til Grasten. En af de udflyttede Gaarde paa Øens nordøstlige Hjørne blev fra 1819 *Møllegaard*; den højtliggende Vejrmølle, som blev opført der, befriede omsider Turinerne for at sejle med deres Korn over til Skovmøllen ligeoverfor paa Fyns Side, hvad de hidtil havde gjort.

40 Huse fik Jord ved Udskiftningen, og ved Udstykninger blev der endnu flere Husmandssteder med Jord; men desuden blev der opført mange jordløse Huse. Alle Jorderne dyrkedes med Omhu, saa Skovpletter og Tjørnekrat snart forsvandt; kun et enkelt Skovtræ hist og her i det levende Hegn, som adskilte Markerne, stod som et Minde om fordums Skov. Der saaedes ikke andet end Rug, Byg og Havre samt lidt Boghvede og Ærter, og det gik langsomt med at optage de nyeste Fremskridt i

Landbruget (Befolkningens Tanker og Kapital var jo optaget af Skibsbygning og Søfart). Nogen Humle avledes paa Øen.

De tilbageblevne Skove var Fredskove og holdtes af Ejerlavet i ypperlig Stand, og der iagttoges den strengeste Orden med Hensyn til Udvisning og Fred.

Der var intet rindende Vand paa Øen, og der var i det hele taget Vanskeligheder med Vandforsyningen; paa bægge Halvøernes nordlige Side, ganske nær ved Havfladen, var der naturlige Kilder; mange Forsøg paa at grave Brønde oppe paa Højden, hvor Gaarde og Huse laa, mislykkedes. Man maatte derfor køre eller bære Vandet nede fra de naturlige Kilder op til Beboelserne. Langs Nordkysten fandtes *Overbykilde*, *Byens Kilder*, *Bispens Kilde*, *Ladegaardskilde* o. fl. Paa Grasten fandtes ud mod Turø Bund *Stenskilde* og *Peters Kilde*. — En Smule Eng fandtes Øst for Turø Bund paa Tangen meller de to Halvøer.

Landbruget drejede sig saa at sige udelukkende om Kornavl; Smør og Ost udførtes ikke; Kornet solgtes i Svenborg. I 1859, da Engelstoft udgav sin Skildring af Turø, havde Erhvervsforholdene forskudt sig saadan, at kun 42 af Øens Familier drev Landbrug (og af dem tog adskillige endda ogsaa Del i Skibsrederi, Fiskeri o. s. v.), hvorimod der var 29 Haandværkere (mest Tømrere og Skibsbyggere), og 54 Familier »levede af Søen«.

Medens Strynø og navnlig Drejø usædvanlig længe holdt sig til aarhundredgammel Sæd og Skik i Landbruget, og mens Turø efter Selvejets Indførelse satte Penge og Arbejdskraft ind paa Udviklingen af helt andre Næringsveje, kom *Taaasing* i adskillige Retninger til at indtage en Førerstilling i Landbruget i sidste Halvdel af 18de og i Begyndelsen af 19de Aarhundrede. Det lod sig gøre paa dette af Naturen saa rigt udstyrede Omraade, der havde en saadan Størrelse, at man der maatte føle sig tilskyndet til en Fuldstændiggørelse i alle Retninger, saa man paa Øen selv saa vidt muligt havde alle de Indretninger og Goder, som man i hin Tid tiltrængte. Og i Slægten Juel, der efterhaanden blev Enejere af hele Øen, opstod der navnlig to Mænd, der ved deres Driftighed og Dygtighed førte an i Fremskridtet. Den første af disse var Kammerherre Niels Juel, der overtog Stamhuset 1714 og havde det til sin Død i 1766.

Det var ham, der tvang Bønderne til at plante Frugttræer, oprettede Industrivirksomheder i Troense, foretog store Byggearbejder ved Slottet, anlagde Vemmenæs By paa det fjærntliggende Overdrev, byggede Dæmningen ved Slottet, hvorved »Søen« udtørredes, og ligeledes Dæmningen over Vejlen, foruden at han tog Digtere, Skuespillere og Musikere i sin Tje-

Fig. 42. Kammerherre Niels Juel.

neste, hvad der affødte megen Skæmt, som der gik Frasagn om. Det var ham, der med Urette kom til at bære Navnet »den onde« eller »den gale« i Folkemunde; hans Fremskridtsiver og hans Lystighed er ikke faldet i de gamle Tøsingers Smag. Men han var altsaa af de kraftfulde Herremænd, der fremsynet, men uden Blødsødenhed tog sig af Godsets Opkomst.

En Godsstyrer af en helt anden Type var Generalløjtnant Frederik Juel; han kom selv til at forestaa Stamhusets Drift fra 1781 til 1827, altsaa i en lang Række af dansk Landbrugs

allerstærkeste Udviklingsaar, da Grundlaget for alt senere Landbrug blev tilvejebragt. Og Frederik Juel var blandt de allerfremmeligste af Fremskridtsmændene, en smuk Repræsentant for de ivrige, nyskabende, velmenende Godsejere med Almensans fra Oplysningstiden. Rastløst, man kunde næsten sige stundesløst arbejdede han paa at ændre og forbedre Landbruget paa Hovedgaarden, og samtidig søgte han i mange Ret-

Fig. 43. Generalløjtnant Frederik Juel.

ninger at højne og fremme Fæsternes aandelige og materielle Forhold.

Foruden Slottets Jord rummede Taasing ved Frederik Juels Tiltræden 18 Landsbyer, fordelt i tre Kirkesogne. Stamhuset var eneste Ejer af hele Øen, og Bøndergaarde og Huse blev fæstet bort for Fæsterens og hans Kones Levetid. Fæsteren betalte Indfæstning ved sin Tiltræden og aarlig Landgilde samt ydede Hoveri, og desuden havde han Tiende at betale, $\frac{1}{3}$ til Kongen, $\frac{1}{3}$ til Godsejeren og $\frac{1}{3}$ til Præsten.

Jorderne dreves paa Taasing i en Slags Firemarksbrug. Landsbyens dyrkede Jord var inddelt i fire Marker, f. Eks. i

Lundby: Søndermark, Nørremark, Bøllesvang og Lundemark. Hver af disse Marker var delt i »Holme«, og i hver Holm kunde hver af Byens Gaarde have sin Ager. I *Lundby* havde de fleste Gaarde saaledes en 30—40 Agre spredte paa forskellige Steder i de fire Marker. Agrenes Størrelse vekslede (efter »Holmens« Størrelse) fra $\frac{1}{2}$ Skæppe til 2—3 Tdr. Land. Bortset fra Hegnene om de fire Marker var hverken Markjorder eller Skovstrækninger indhegnede. — Alle Bønderne boede i de store, tætte Landsbyer, og Vejene var slette og krumme. I deres Firemarksbrug dyrkede de Byg, Rug og Havre, og lod derefter Marken ligge eet eller flere Aar til fælles Græsning, og andet Land lod de ligge helt hen til Fællesgræsning, navnlig blev Godsets Skove benyttede til Græsning.

De brød Brakmarken, gødede den om Efteraaret og pløjede den en Gang før Vinteren; om Foraaret pløjede de den endnu to Gange og saaede Byg i den. — Bygstubben blev vendt en Gang, og der blev saadet Rug deri, og efter den kom der eet Aar Havre, hvorpaa der fulgte Græsmark.

Udskiftningen foregik efter Frederik Juels Tilskyndelse — i Bregning Sogn 1787, i Landet Sogn og Vemmenæs 1789 og i Resten af Bjærgby Sogn i 1800. Agerjord og Skovstrækninger blev regelmæssigt og omhyggeligt indhegnede (som det kan ses paa C. A. Theills Kort fra 1822). Kun ganske enkelte Strækninger blev ved at ligge uudskiftede hen; det var de side Enge ved Øens Sydkyst, Skovballe-, Søby- og Vaarø-Syltmade eller *Maaene*, samt *Stjovl Kohave*. Overalt blev der anlagt fortræffelige lige Veje.

Hver Bonde, Husmand og Haandværker fik sit Stykke Jord (eller for Bondens Vedkommende et Par Stykker Jord) som en indhegnet Firkant. Jordstykker, som laa for langt fra Byen til bekvemt at kunne dyrkes derfra, blev bebygget med særlige Gaarde, der saaledes kom til at ligge midt i deres Agerjord. De gamle Landsbyer blev liggende med deres Jord uden om. Men en Del Gaarde og Huse blev udflyttede.

Ikke blot Enkelthederne, men ogsaa Helheden blev taget med i Betragtning, saadan at hver Landsby og hver Gaard fik Forbindelse med Hovedvejene med mindst mulig Bortødslen af Jord. Til hver Bondegaard blev der igen lagt Husmandssteder eller Daglejerhuse. Mange Bønder blev foreløbig ved deres

sædvanlige Markinddeling, men fik dog toaarig Kløver i Stedet for deres tidligere slette Fællesgræsning. Men andre mere fremskredne gik over til at dyrke 1) gødede Bælg- eller Rodfrugter, 2) Byg, 3) Kløver, 4) Kløver, 5) Rug. En almindelig Drift var: 1) Byg, 2) Rug, 3) Ærter, 4) Havre, 5) Byg med Kløver, 6) Kløver.

De uindhegnede Skove var før Udskiftningen blevet brugt til Græsgange af Bønderne, og var derfor i slet Tilstand. Nu blev de indhegnede, og Juel afkøbte de Bønder, som fra ældre Tid havde Græsning der, deres Ret; saaledes betalte han en By, som havde Ret til at græsse paa 70 Tdr. Land Skov, 130 Rigsdaler aarlig, indtil alle Bønderne døde. — Selve Skovbevoksningen paa Øen var 600,000 Rigsdaler værd — Grunden ikke medregnet. Af Bøgene blev der aarlig hugget $\frac{1}{100}$ og af Egene $\frac{1}{130}$.

Da Frederik Juel var færdig med at faa Bøndergodset udskiftet, tog han fat paa at bringe sin Hovedgaard ind i en ny Driftsform. Da han i 1785 selv overtog Hovedgaardens Drift, var Agerlandet delt i 7 Løkker og under følgende Drift: 1) Byg, hvortil der blev pløjet een Gang om Efteraaret og to Gange om Foraaret, 2) Rug efter een Pløjning, 3) Havre ligeledes een Gang pløjet, 4—7) Græs til Hø og Græsning. — Altsaa en Drift, der blot adskilte sig fra Bøndernes ved, at Marken kunde ligge flere Aar i Græs. Disse syv Løkker hed: Rugkrogen, Vester Sellevang, Vidjemarken, Øster Sellevang, Sletten, Tronøret og Nordmarken.

Af Bøger og af Selvsyn kendte Juel andre Slags Jordbrug fra England, Nederlandene og Tyskland; men først da han i 1798 havde læst den tyske Godsejer og Landbrugsforfatter Thaers »Einleitung zur Kenntniss der englischen Landwirthschaft«, tog han for Alvor fat paa at omlægge sit Landbrug efter dette Skrifts Grundtanker: Dyrkning af Brakfrugten (særlig Rodfrugter), Vekseldrift i Sædafgrøderne (med Bælgfrugtafgrøder mellem Straasædafgrøder) og Staldfodring. De 7 Kobler blev nu dyrkede med: 1) Stærkt gødede Brakfrugter (Kartofler, Hestebønner, Gulerødder, Hvidkaal, Grønkaal, Kaalrabi, Runkelroer og Turnips), 2) Byg med isaaet Kløver, 3) Kløver til grønt og tørt Foder, 4) Kløver til Hø, 5) Hvede og Rug, 6) Vikker og Ærter, 7) Havre.

Ved en overordentlig dygtig og energisk Gennemførelse af denne Drift opnaaede Taasing og Frederik Juel en Navnkundighed, der bredte sig baade over Danmark og Tyskland. Praktiske Landbrugere og Landbrugsforfattere baade fra Danmark og Tyskland valfartede til Øen og forkyndte i Skrifter paa Tysk og paa Dansk Taasings Skønhed og Frugtbarhed i Almindelighed og Valdemars Slots Jordbrugs Ypperlighed i Særlighed. Oehlsenschläger, der dog ikke kunde betegnes som landbrugskyndig, havde jo besøgt Taasing i Sommeren 1804 og var blevet betaget af Øens Skønhed og dens historiske Minder; men af dens Afgrøde havde han særlig haft Smag for Eriksens Jordbær paa Vemmenæs Færggaard.

Samme Efteraar fik Frederik Juel og Taasing Besøg af Hertug Frederik af Holsten-Beck, Farfar til Kong Christian d. 9de; denne ejendommelige Fyrste havde tilbragt sin Tid dels som Militær i prøjsisk og russisk Tjeneste, dels som Gods-ejer i Østprøjsen og dels som en Lærd, der syslede med Fysik, Kemi og Matematik. Som Følge af pekuniære Vanskeligheder i Prøjsen begav han sig i 1804 til Danmark for at sikre sig selv og sin Søn en Stilling der. Kongen af Danmark udnævnte da Hertugen til Generalløjtnant og forlenede ham med Godset Wellingsbüttel i Holsten. Da Hertugen var paa Vej til Danmark, gjorde den ovennævnte Godsejer og Landbrugsforfatter Thaer, der allerede havde modtaget Efterretning om Frederik Juels Jordbrug, Hertugen opmærksom paa, at der paa Taasing var noget usædvanligt at se og lære paa Landvæsenets Omraade. Den stærkt interesserede Hertug kom til Taasing og blev henrykt og begejstret baade for Øen og for dens Ejers storstilede Virke.

Som den for Almenvellet ivrige Mand, Hertug Frederik var, beholdt han ikke sine Indtryk fra Taasing for sig selv, men skrev i Thaers »Annalen des Ackerbaues« (1805) en varm og lovprisende Fremstilling af sine Oplevelser paa Øen. Han kom dertil, netop som Juel var i Færd med at udskille de fire fjernest liggende Kobler af Slottets Jorder for paa dem at opføre en ny Avlsgaard, som han benævnedes Thaers-Minde til Ære for den tyske Landbrugskyndige. Da Frederik Juel overtog Driften, havde Hovedgaarden 16 Arbejdsheste (men dertil kom jo Hestekraften ved Bøndernes Hoveri), 60 Køer, 12 Ungnød

og 20—24 Faar. Nu en Snes Aar efter var der 70 Arbejdsheste, 140 Køer, 24 Ungnød, 30—40 Faar og om Vinteren 50—60 Fedestude. Den gamle Lade var gjort Halvdelen større, og tre ny Lader var bygget; men selv disse kunde ikke rumme Kornet; der stod 8 store Kornhæsse i Gaarden. Staldene var mere end fordoblede. Alt Kvæget saa fortræffeligt ud og blev fodret med rigeligt og ypperligt Foder; Køerne var mest af den temmelig lille, men meget velbyggede fynske Slags. Til at forøge Møddingen brugt Juel Tang, der blev skyllet op paa den nære Bred, og straks blev ført ind, mens den endnu var vaad, da den ellers vanskeligt raadnede. Endvidere havde Juel ved Anlæg af Diger mod Havet indvundet betydelige Omraader til Græs og Hø.

Til dette Jordbrug var der anskaffet ny og fortræffelige Landbrugsredskaber: Saamaskine, Smals Plov, Extirpator, Hypperedskab med tre Skufler, to Tærskemaskiner (til at trækkes af Heste) og et Par Hakkelsemaskiner. Alle disse nymodens Maskiner var fabrikerede i Frederiksværk paa Sjælland, og Hertugen anbefalede, at man i Nordtyskland hellere forsynede sig med Landbrugsmaskiner herfra end fra England.

Hertugen fandt, at Taasing var et sandt Paradis og sikkert hørte til de skønneste Steder i Nordeuropa. Landsbyerne var yderst nette og renlige og rummede foruden Landbrugere ogsaa en Mængde Sømænd og Skibsbyggere (han tænker naturligvis paa Troense), der holdtes for de bedste i Danmark. — Hertugen fartede godt omkring paa Taasing og fik det bedste Indtryk, enten han saa overskuede Øen og de omgivende Vande og Lande fra det »Observatorium«, Frederik Juel havde indrettet i Bregninge Kirketaarn, eller han besøgte det pæne og velindrettede Fattighus i Troense. Ikke mindst her paa Taasing blev denne østprøjsiske Godsejer overbevist om Værdien af de Bondereformer, der var gennemført i Danmark i den sidste Snes Aar: »Hvem der vil overbevise sig om, hvad Udskiftning, Løsning af Stavnsbaandet og Ophævelse af ubegrænset Hoveri, men især Opnaelse af en sikker Ejendom, kan udrette i Løbet af faa Aar, han kan se det med egne Øjne i Danmark og Hertugdømmerne, hvis han ellers vil se. Af Mennesker, der næsten har været Tiggere, er der blevet velhavende, glade, lykkelige Mennesker. Tiltagende Industri, voksende Vel-

stand, Orden og Renlighed i den ringeste Hytte, tilfredse, glade Ansigter er, hvorhen man ser, talende Vidnesbyrd om den forbedrede Tilstand for disse Mennesker, der føler og skatter deres Lykke«. — Dette var altsaa det Indtryk en Fremmed maatte faa ved et Besøg paa Taasing i de lykkelige Aar efter Stavnsbaandets Løsning og inden den engelske Krig udbrød.

Ikke mindre begejstret omtalte Hertug Frederik af Holsten-Beck det taasingske Landbrug i et Brev, der blev optaget i »Landwirthschaftlichen Zeitungen«: »Frem for alting har jeg meget glædet mig paa min Rejse ved at gøre Bekendtskab med en af Danmarks, maaske af Europas største Landmænd, Kammerherre von Juel, Ejer af den lille tæt ved Fyn beliggende Ø *Thorseng*, — en i enhver Henseende agtværdig og sjælden Mand, hvis Navn burde være enhver Landmand helligt, og til hvem alle vantro Landmænd burde gøre en Valfart. Hos ham finder man vort Vekseljordbrugs System udført i herligste Glans, trefoldig formeret Mængde af Gødning og forholdsmæssigen formerte Kornlader. . . . En fra 800 til 14,000 Rigsdaler formeret Indtægt er Resultaterne af denne store Mands Flid«.

Da den unge Agronom *v. Essen* havde læst dette, tog han skyndsomst til Taasing, hvor alle hans Forventninger blev overtrufne af Virkeligheden, og det følgende Aar fornyede han Besøget. Da *v. Essen* i Juli 1805 for første Gang saa denne ny Verden, »og havde den Lykke dagligen at kunne belæres under Vejledning af denne elysiske Ø's ædle Ejer«, var den ny Gaard, *Thaers-Mindes*, Lader og Stalde allerede fuldførte, og *v. Essen* overværede en landlig Fest af over 300 Bønder fra Øen, en Højtid, der efter Bygningernes Fuldførelse blev givet som en Indvielsesfest, Geheimeraad *Thaer* til Ære. — Udbyttet af disse Rejser blev *v. Essens* Bog om »Mærkværdige Jordbrug«, der allerede er omtalt som et Kildeskrift til vor Viden om det ældgamle Jordbrug paa Drejø, men som ogsaa indeholder en udførlig Beskrivelse af Landbruget paa Juels Avls-gaarde, et af de mest fremskredne Jordbrug, der da fandtes i Nordeuropa. Det ældgamle og det nyeste var for *v. Essen* i lige høj Grad »mærkværdige Jordbrug«. — Men han dvæler ogsaa ved andre Iagttagelser paa Taasing. Han omtaler f. Eks. Bregninge-Bjærgene som en Sandbakke, hvor Græs- og Lyngskorpen ikke overalt tildækker Jordbunden, men hvor Vin-

den sammenblæser Sandet i smaa Bakker, og hvor der intet vokser uden Boghvede og Rug. — Men han paaviser ogsaa, hvorledes det Jordbrug, som Juel førte an i, bredte sig til Gaardmændene paa Øen. Navnlig var der den dygtige Lars Rasmussen Bødker i Vemmenæs; han eftergjorde, hvad han saa udført paa Kammerherrens Marker og tvang desuden »med faderlig Strenghed« sine Svigersønner til at følge samme Eksempel. Han havde optaget Slottets Sædfølge, avlede foruden Byg, Rug og Havre ogsaa Hvede, Roer, Kartofler, Ærter og Vikker, staldfodrede det meste af Kvæget om Sommeren og holdt paa sine 56 Tdr. Agerland og 1½ Td. Engbund Aaret rundt 15 Køer, 5 Ungnød, 6 Heste, 8 Faar og 5 Svin, fødte mod Betaling fremmed Kvæg, købte ogsaa selv Kvæg om Efteraaret og solgte det om Foraaret. Hans Marker var indhegnede med Stendiger og Jordvolde, tilplantede med Pil og Ask, som kunde skaffe ham Baand til Bødkerarbejde og Knippelbrænde. Han havde plantet 3500 Træer og saet Granfrø, der var blevet til Træer paa 9 Alens Højde. Han havde ny Bygninger om en langagtig Gaardsplads, hans Have prangede med Apothekerurter, Frugttræer og Bikuber. Han havde afskaffet de sædvanlige slette Plove og Avlsredskaber og anskaffet samme Slags Redskaber som Juel, baade Plove, Tærskemaskine, Hak-kelsemaskine o. s. v. — I Stuehuset havde han 8 Værelser, forsynede med Jærnkakkelovne. Hele Lars Rasmussens Virksomhed var et uigendriveligt Bevis for, at dette fuldkomne Jordbrug ikke alene med største Fordel kunde drives af rige Godsejere, men ogsaa af enhver Landmand eller Bonde.

Som den humane Mand, Frederik Juel var, hjalp han ogsaa lejlighedsvis Smaafolk med deres Landbrug, naar de ikke selv magtede det. Der var saaledes en Husmandskone, hvis Mand om Sommeren for til Søs, og en Arbejdsmand, hvem Jordens Drift kostede mere, end den indbragte ham. Hver havde de 12 Skæpper Land. I deres Nød henvendte de sig til Godsejeren, og Juel paatog sig at føre Tilsyn med Driften af Jorden, til et bedre Jordbrug kom i Gang. Deres Marker blev da delt i 4 Dele, og der blev begge Steder drevet Vekseljordbrug: 1ste Skifte bar først Vikker, der gjordes til Hø, gødedes derefter godt og bar Kartofler og Roer; 2det Skifte Byg med Kløver;

3dje Skifte Kløver til Staldfodring for en Ko; 4de Skifte Vintersæd een Gang pløjet efter det eetaarige Kløverland.

Paa den Maade indførtes lidt efter lidt Hovedsynspunkterne i Godsejerens Landbrug i Jordbrug af alle Størrelser paa Øen. I 1805—6 lagde saaledes over 50 Gaard- og Husmænd Vind paa Kartoffler. Naar Gaardens Malkepiger blev gift, opmuntrede de deres Mænd og Slægtninge til at gøre Forsøg med Fodring og Fedning ved Hjælp af Rodfrugter, fordi de paa Hovedgaarden havde set Fordelen derved. — Ogsaa paa Fyn og Langeland efterlignedes Juels Landbrug.

Der fandtes dengang paa Taasing enkelte Arter af Jorddyrking i det mindre, som ikke var helt almindelige. Kommen dyrkedes ligesom paa Strynø. Og dernæst avledes der en Del Pebermynte. Aflæggere af Planten sattes i en Afstand af 6 Tommer i Rader, der var en halv Alen fra hinanden. Stykket lugedes, hakkedes og hyppedes, og Rødderne tildækkedes om Vinteren med tør Tang. Apothekerne i Svendborg og i Rudkøbing købte saa meget de kunde faa deraf, om det saa var hele Skibsladninger. Blandt andre havde den driftige Fæster Eriksen paa Vemmenæs Færgegaard en stor Plantning af Pebermynte og udvidede den stadig. Første Slæt af denne Afgrøde fandte Sted omkr. 1ste Juli, anden Slæt i September. — Det er da nemt at gætte, hvad Ærinde Apotheker Ørsted fra Rudkøbing, der ledsagedes af den unge Oehlsenschläger, havde hos Eriksen paa Vemmenæs, da de var til Jordbærgilde hos ham.

Da Professor i Landøkonomi Gr. Begtrup i tredje Bind af sit store Værk om »Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« kom til Beskrivelsen af Fyn med hosliggende Øer (1806), besøgte han to Somre Taasing og indhentede desuden skriftlige Efterretninger hos Juel; han ofrer et betydeligt Stykke af Bogen særskilt paa Taasing og sammenfatter sit Indtryk i Ord som disse: »Paa intet Stamhus i Danmark, hvor Fæstegods gives, har Ejerne saa kendelig sørget for deres Godses Vel, som her. Især har den nuværende Stamhusejer i en Række af over 20 Aar paa en velgørende og indsigtfuld Maade fremmet Øens Tarv og Bedste. Derom vidner Bondens Velstand, hvoraf ikke faa skal have en Formue af 2—3000 Rigsdaler, og Fiskerlejet Tronses tiltagende Virksomhed, men og de mange skønne

Indretninger, som her er gjorte til Hovedgaardens og Godsets Vel. Dertil henhører Hovedgaardens nyere engelsk-flanderske Drift med Brakfrugters Dyrkning, som er for Gaarden selv en sand Vinding og giver et lærerigt Eksempel for Omegnen og Godsets Bønder; endvidere Godsets ypperlige Udskiftning, de mange skønne levende Hegn, de gode Frugthaver, Kløveravlens heldige Fremgang og Handel med Kløverfrø, foretagne Inddæmninger fra Stranden, et udsøgt Stutteri paa Gaarden, fortrinligt Malkekvæg, fortræffelige Politi-Indretninger, Forsørgelse- og Plejeanstalter for de Fattige, herlige Veje, Befordringsvæsen og Færgeanstalter m. v. Under Juelernes faderlige Tilsyn forsvinder det trykkende, som Indretningen med Fæstegods overalt plejer at medføre. Øen ligner en Have, som synes at blomstre under Sikkerheds og Ejendoms veldædige Skygge og giver Øen en Interesse og Værd, som ingen Ejendom af lignende Størrelse har i Danmark«.

Begtrup oplyser, at af Øens 179 Gaardmænd var de 49 udflyttede, og af 300 Huse med Jord er 52 udflyttede til Strandkanten, for at disse Husmænd tillige kunde ernære sig af Fiskeri. Foruden disse Husmandssteder var der jordløse Huse, som var byggede og indrettede senere til Inderste-Familier, som ernærede sig af at gaa i Dagleje. Til Arbejderne ved Hovedgaarden var der bygget Familiehuse, hvori der allerede var anbragt 13 Familier; »de nyde der fri Huus med Kaalhauge, to Læs Brænde aarlig, og efter Aarets Tid fra 16 til 26 Skilling daglig i Dagleje, samt Mælk til Købs, saa meget de forbruge«. — Ved denne sidste Oplysning lige efter den begejstrede Skildring af Øens Velstand falder et Nutidsmenneske maaske lidt i Tanker, ligesom det allerede virkede noget forbløffende, at 2—3000 Rigsdalers Formue hos »ikke faa« Gaardmænd anførtes som Bevis paa Bøndernes Velstand (de ejede jo intet af Jorden). Saadanne Oplysninger røber det svælgende Dyb mellem Naturalhusholdningens og Pengeøkonomiens Tidsaldre. Det forklarer ogsaa den yderlige Forsigtighed og Sparsommelighed, hvormed vore Bedsteforældre og Oldeforældre omgikkes Penge.

Under alle Omstændigheder tiltog Folkemængden efter Udskiftningen, Jordens Frembringelser var forøget med en Tredjedel, og Frembringelserne var blevet bedre; Sæden var blevet

renere, og den fik nu Tid til at blive moden, mens Bonden tidligere maatte ile med Høsten, og hvem der havde god Sæd i Fællesskabet, fik den smittet af Naboernes Ukrudt.

Overalt havde man haft travlt med at opføre ny Hegn. Omkring Hovedgaardens Marker og Skove var der Stengærder; ligeledes i og ved Byerne; men ellers var det mest 5—6 Kvarter høje Jordvolde med Grøfter, og paa disse Diger plantedes der Hvidtorn, Slaaentorn, Hyben, Kræge og Hassel samt højstammede Pile til Stævning; imellem Pilene sattes der et lavt Risgærde (et Sned). En Favn Hegn kunde opsættes for en Pris af 10—14 Skilling — 20 Øre for at rejse to Meter Grøftvold og tilplante den. Ved de mange Hegn skaffedes god Markfred; ogsaa Svin holdtes fra Markerne. Mænd som Lars Rasmussen Bødker i Vemmenæs, der i Aarene 1788—89 plantede 970 Favne Hegn paa Grøftvold og satte 244 Favne Stengærde, har sat deres Præg paa Taasings Udseende til denne Dag. Ja, en Gaardmand i Melby plantede 1413 Favne levende Hegn og satte desuden 1070 Stykker Pil. En af Grundene til, at man var saa ivrig med Plantningen, var, at der ikke fandtes synderlig Gærdselskov paa Taasing. Efterhaanden afgav Plantningen baade Forraad af Staver og Gærdsel og et betydeligt Overskud til Brændsel.

Af *Byg* saaedes det sædvanlige *firradede* (seksradede) Korn, dog ogsaa noget toradet. Der avledes baade hvid og brun *Rug*; men man holdt for, at den brune bedst kunde holde sig i haard Vinter og koldt Foraar. De gule *Ærter* med de hvide Blomster dyrkedes som de fineste og bedste til Kogning; de graa *Ærter* med røde og hvide Blomster brugtes til Svinefedning og til Hestefoder i Vaarsædstiden. *Ærter* sattes ofte i Hæs og tærskedes i Gaarden. Der saaedes almindeligvis dansk *Havre*, og den gav sjældn under 10 Fold.

Al Sæden mejedes med Le; man havde en særlig kort Le, der var ejendommelig for Taasing. — Kornet, især Vintersæd, *mejedes indad*; efter hver Høstkarl fulgte en Pige, og af hende blev Kornet straks bundet op med Baand i smaa Neg, der opstilledes paa Ageren tre og tre med Toppen mod hinanden; senere brugtes ret store Neg, der sattes sammen to og to paa Ryggen af Ageren og kaldtes en Kærv. — Derpaa kørtes det ind i Kornladen, som i Forvejen var godt udluftet og belagt

i Bunden med et tyndt Lag Straa. Det første Lag Neg sattes paa Roden med Toppen i Vejret og tæt sammen. De øvrige Lag lagdes paa Siden med Toppen ind i Gulvene, eller i Hæsene, naar Kornet sattes ude.

Al Agerjord, som ikke bar Korn, var udlagt med *Kløver*, baade rød og hvid. En Gaardmand kunde aarlig sælge for 30, 40, ja 50 Rigsdaler Kløverfrø.

Frugthaverne var Taasings Stolthed. Ved hver By, hver Gaard, ja, hvert Hus fandtes Frugthaver. Ved Udskiftningen vilde Ejerne nødig forlade dem; derfor blev til at begynde med langt de fleste Gaard- og Husmænd boende i Byerne, selvom de havde deres Marklodder langt borte fra Byen. Men flyttede de ud, anlagde de straks ny Frugthaver ved deres ny Boliger. Der kunde aarlig sælges for mellem 2000 og 5000 Rigsdaler Frugt fra Øen. Ikke sjælden var Frugten Husmændenes bedste Indtægt. Den solgtes til Øens Skippere, der førte den til København. Skipperbyen Troense havde selv et Hundrede Frugthaver.

Omkring 1820 var der en 13 000 Frugttræer paa Øen, og deres Tal forøgedes stadig, idet hvert nyt Par, der satte Bo, plantede, og hvert nyt Husmandssted og hver ny Gaard, der byggedes, straks omgaves med Frugttræer. Midt i 1830'erne regnede man med 15 000 Frugttræer paa Øen. Paa Taasing nøjedes man ikke med den sædvanlige Frugt, der dengang avledes i Bønderhaver: tidligmodne, søde Sorter eller simpel Madfrugt; paa Taasing dyrkedes desuden: Sommer- og Vintercalviller, Kardinaler, Paspommerouges, Løgæbler, Figenpærer, Sommerpærer, Bergamotter o. s. v.

Saa vidt muligt blev Frugten plukket og ikke nedrystet. Var den i lav Pris, pressedes der Most, dog mest af den umodne Frugt, som faldt ned. Mosten blev drukket i Stedet for Øl eller brugtes til at dyppe Grød i. I adskillige Husholdninger tørredes Æbler og Pærer til eget Brug. Vidste man ingen anden Anvendelse for Frugten, gav man Svinene og Køerne den; Køerne malkede godt efter den.

For at fremme Frugtavlens var der anlagt en stor Frugttræskole ved Slottet, og Husmand Rasmus Hansen i Vaarø havde ligeledes anlagt en god Frugttræskole, hvorfra navnlig Bjærgby Sogn forsynedes. — Mange Bønder opelskede Frugttræer dels

paa Kærnestammer, dels paa vilde Stammer fra Skoven, som de selv forædlede eller fik en Herregaardsgartner til at pøde; men man kunde paa Taasing næsten bestandig købe nye, pødede Stammer. Mange unge Træer førtes ogsaa til Øen fra Lybæk, Odense, Hofmansgave og fra Træskolerne ved København. — Træer, som ikke vilde bære, eller som gav maadelig Frugt, kunde ompødes eller, som det kaldtes, *gøres om*. Grenene afsavedes paa 2 til 4 Tommers Tykkelse, og ædlere Frugtkviste indpødedes, undertiden 30 til 50 Kviste i eet Træ. Dette lykkedes meget godt, og faa Aar efter havde man et nyt Træ med herlige Frugter.

Køkkenurter dyrkedes ved Aarhundredets Begyndelse ikke af alle, men af nogle enkelte, som solgte til andre. Kun i Troense var der dengang ordentlig anlagte og veldrykede Haver, især ved Skippernes Fæstehuse. Fra omkr. 1810 bredte Dyrkning af Urtehaver sig ud over Øen; mens man tidligere i Landsbyerne foruden Frugttræerne kun saa Grønkaal som Havevækster, kom der nu ogsaa hos Bønderne, først og fremmest i Bjærgby Sogn, vel anlagte og smukt vedligeholdte Urtehaver. Navnlig gjorde Skolelærer Niels Mortensen i Vemmenæs sig meget fortjent af Havevæsenet paa Taasing; han anlagde Haver hos Bønderne, og han havde selv en Have, der kunde tjene som Mønster. Desuden ledede han en Skolehave, hvor Skolebørnene i Vemmenæs undervistes i Havedyrkning. Vemmenæs afsatte Havesager som Hvidkaal, Løg og Jordbær til Rudkøbing, og Troense til Svendborg. — Ogsaa Humleavl lagde Tøsingerne sig efter, saa de næsten kunde forsyne sig selv til deres Ølbrygning. Og efterhaanden avledes der ogsaa i enhver Bondehave de nødvendige Urter til eget Forbrug til Madlavning: Kartofler, Sennep, Grønkaal, Hvidkaal, Gulerødder, Persille, Rødbeder og Løg. — Desuden dyrkedes der jo paa Taasing ligesom paa Strynø en Mængde Kommen i særligt anlagte og behandlede Kommenhaver.

Den ypperste Have paa Øen var naturligvis ved Valdemars Slot. I Frederik Juels Tid maatte de stive Hække vige for Arboreter og Blomsterpartier af alle Slags inden- og udenlandske Vækster. Det blev et smagfuldt Anlæg paa 20 Tdr. Land. Men ogsaa Bønderhaverne begyndte at faa nyere Tids Præg ved en Forening af Abildgaard, Køkkenhave og Blomsterbed.

De taasingske Bønder var i den Henseende af de fremmeligste i Danmark. Det er vel nok Præstegaardshaverne, der har tjent til Forbillede. Navnlig i Bjærgby Sogn havde flere Bønder allerede i 1830'erne anlagt meget velindrettede Haver, som var inddelte i Afdelinger til Humle, Kommen, Kaal, Suppeurter og Blomster, og Hovedgangene var beplantede med Frugttræer. Det var især Skolelærer Niels Mortensens Eksempel og Virksomhed, denne Fremgang skyldtes; delvis kunde den ogsaa tilskrives Høeghs Anvisning, som i en Række af Aar var indført som Læsebog i Sognets Skoler. I de andre to Sogne af Landet fandtes vel ikke saa mange, men dog nogle ret vakre Bønderhaver.

Paa en Helgaard paa 6 Tdr. Hartkorn holdtes gerne 4—6 *Heste* af Middelstørrelse. For det meste fodredes de godt. Ofte købte man 3—4 Aars Heste om Foraaret og solgte dem i Efterhøst eller næste Aar i velfodret Stand; de solgtes i hvert Fald altid, inden de havde »tabt deres Kende« (d. v. s. var 9—10 Aar gamle). I 1810 fik Pastor Lund i Landet oprettet en Hesteassurance, der efterhaanden kom til at omfatte hele Øen, — medens andre Forsikringsindretninger havde en kort og krank Skæbne.

En Del Gaardmænd paa Taasing drev Hestehandel i stor Stil og tjente store Penge ved det. De købte unge Heste paa Markederne i Fyn og Jylland, fodrede og fedede dem og solgte dem saa til Ærø eller Smaaøerne; Handelsstedet var gerne i Skovballe.

Bønderne kunde frit bringe deres Følhopper til Hingst paa Herregaarden, hvorfor der ogsaa var en Del Tillæg af Føl. — Man kurerede Krop eller Kværke med hakket Peberrod og Grønkaal sammenblandet, at halvt Pund Morgen og et halvt Pund Aften, og Dyret vandedes med Vand, hvori der var lagt en Peberrod i otte Timer.

Man havde paa en almindelig Gaard 8 gode *Køer* af fynsk Race, 3—4 *Kvier* og noget *Ungkvæg*. — Man holdt 8—12 *Faar* af den lille, danske Slags. *Svin* lagdes ikke til paa Øen; *Tøsing*erne købte deres *Grise* fra Fyn eller Langeland og fedede dem til eget Brug og til Salg. En tidlig født *Foraarsgris* af den store langelandske Race kunde veje 8—10 *Lispund*, naar den slag-

tedes om Efteraaret, og et overfødt Slagtesvin kom paa 12—16 Lispund.

Baade Gaardmænd og Husmænd holdt Gæs, Høns og Ænder.

Næsten hver Mand holdt Bier i sin Have; de havde dem paa renlige Steder, hvor ingen Vind kom, og som laa for Middags-solen. Ukrudt holdtes borte omkring Staderne, og der førtes nøje Tilsyn med dem, især tidligt om Foraaret. Da løftedes Kuberne een eller to Gange, mens Urenlighed fejedes bort. Straks naar Biværket toges ud af Kuben, solgtes det i Købstaden til Bagere eller Mjødblendere for en Pris af 40 til 42 Skilling Kanden.

Hoveriet afløstes paa Taasing saa hurtigt, som de praktiske Forhold tillod det. Midt i 1830'erne forrettede 17 Gaarde endnu fuldt Hoveri; men alle andre Gaarde gjorde Ægt ved Gødnin-gens Udførelse paa Hovedgaardene og Kørsel med Favne-brænde samt 12 Gangdage.

Det var ikke blot paa materielt Omraade, Frederik Juel var en utrættelig Foregangsmand for Befolkningen paa sin Ø, han vilde ogsaa forbedre dens Sæder og Vaner. Han saa med Bekymring paa, at Tøjlesløshed tog Overhaand hos Almuen, og han søgte at dæmpe den ved nøjere og skarpere Polititilsyn. Den bosatte Jordbruger var sædvanlig fredelig og holdt sine Børn under Opsigt. Derimod blev Børn af fattige Forældre eller de, hvis Forældre var døde, — naar de ikke var under godt Polititilsyn, — let studsige og grove og forfaldt ikke sjældent til Drik, Svir og Spil og lededes derved til Dovenskab, Frækhed og smaa Tyverier. Og de Defensorer, der af Øvrig-heden beskikkedes Anklagede, satte en Ære i ved hemmelig Undervisning at underrette den Anklagede om, hvorledes han skulde hjælpe sig, dels ved Benægtelse, dels ved Fordrejelse af Sandheden og andre Kneb. Juel mente, at Defensorernes Pligt var at iagttage, at en Uskyldig ikke blev straffet, men ikke at bidrage til, at en Skyldig blev ustraffet.

Da det nu saaledes i 1802 forekom den retsindige Herre-mand, at Uorden daglig tog mere og mere Overhaand, saadan at det lille Land blev næsten ukendeligt som Følge af Tyveri og Indbrud (hvoraf der for nylig i een Uge havde været to), Drikfældighed, højt Spil (hvori mangan Ens Velfærd i faa Timer blev et Offer for nogle faa listige Oprækkere), Løssagtig-

hed, Dovenskab og deraf følgende Opsætsighed og Ulydighed blandt Tjenestefolk, ansaa han det for en Pligt for enhver retskaffen Mand, der beboede Taasing-Land, og som attraaede Ro og Sikkerhed for Liv og Ejendom, at anvende alle Midler, som stod i hans Magt, til at sætte Grænse for disse Uordener. Og efter Opfordring af adskillige af Landets hæderlige Mænd udarbejdede han et Udkast til en Vedtægt blandt Landets Beboere om en forbedret Politi-Indretning, som han anbefalede til Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Bekræftelse. Foruden det almindelige Politi-Opsyn gennem Sognefogederne, skulde der i hver By udtages een, to eller flere Mænd efter Omgang, hvem et særligt Polititilsyn skulde paahvile. De skulde paase, at ingen ulovlige Sammenkomster i Kroer eller i andre Huse fandt Sted, at ingen om Natten fandtes paa Gaderne uden i bestemt lovligt Ærinde, og at ingen laante Hus til Drikke- eller Spilleselskaber. De skulde forbyde aabne Brønde, forhindre, at Vogne holdt med forspændte Heste uden Kusk paa Gaderne, og i det hele taget afværge alt, hvorved der kunde befrygtes Fare og Skade for Mennesker, især Børn. De skulde angive fremmede Lediggængere og Tiggere for Sognefogederne. Og de skulde sørge for, at ingen Skyden, Tobakstrygen paa Gader og i Gaarde eller anden Ildebrandsfare fandt Sted. Fra Jul til Faste skulde de unge have Lov til at samles i hver By een Gang om Ugen til Dans og anstændig Forlystelse; men Kl. 1 skulde enhver gaa til sit Hjem, og hver voksen Deltager skulde betale 2 Skilling til Fattiggassen. Fandtes Nogen efter Kl. 10 om Aftenen paa Gader, Veje eller Stier, maatte de gøre Rede for Aarsagen dertil, og kunde de ikke give nogen antagelig Grund, skulde voksne Folk bøde 8 Skilling første Gang og siden hver Gang 8 Skilling mere og anmeldes som mistænkelige for Sognefogeden og paa Slottets Skriverstue. Var det Børn, skulde deres Forældre eller Plejeforældre bøde 4 Skilling første Gang og siden hver Gang 4 Skilling mere, fordi de ikke holdt dem bedre i Tugt og mere i Orden. — Ingen maatte huse Tiggere og Lediggængere.

Skønt det danske Kancelli bifaldt Vedtægtens Poster, havde det dog Betænkeligheder ved at indgaa med Forestilling til Hs. Majestæt om Bekræftelse paa dette Udkast. — Den enevældige Regering i Kongens København har formodentlig

ment, at det dog var for skrappt et Politiregimente, Frederik Juel anmodede om at faa indført paa sin lille Ø. — Da Politivedtægten ikke fik kongelig Underskrift og altsaa ikke Lovs Kraft, blev den ikke overholdt. Men Sagen toges op igen i 1816, og der forfattedes et nyt Udkast, i Følge hvilket Politivæsenet paa Øen sattes under Bestyrelse af Stamhusejeren, Præsterne og Sognefogederne, til hvis Forhandlinger Øens Birke-dommer indbødes tillige med andre Mænd, der var kendte for Indsigt og Ordenskærlighed. Dette Udkast blev under Navn af *Forslag til Torsing Lands frivillige Politindretning* i 1819 indsendt til Kancelliet. — Det var Kancelliet særdeles behageligt, hedder det i Svaret, i Udkastet at erkende et nyt Bevis paa Hans Excellences Attraa og Omsorg for at tilvejebringe og vedligeholde Orden i hans Kreds. Kancelliet kunde ikke have noget imod, at Vedtægten, hvis Overholdelse samtlige Vedkommende havde samtykket i, gjordes til Regel for dem, som havde vedtaget de deri indeholdte Forskrifter, — en, som man skulde synes, selvfølgelig Sag, da Vedtægten jo ikke indeholdt noget ulovligt eller samfundsnedbrydende! Men stadig fandt Kancelliet det betænkeligt at indgaa med Forestilling om kongelig Bekræftelse paa Udkastet, og det mente derfor, at det var rettest, at Udkastets Forskrifter, som vel at mærke var frivillige, foreløbig kun gjordes gældende i en Tid af tre Aar, for at Vedtægternes mere eller mindre gavnlige Følger nøjere kunde prøves; Udkastet blev derfor billiget som et *frivilligt* Politireglement for tre Aar.

Som man ser, var Kancelliets Embedsmænd: Kaas, Ørsted, Berner, Lassen og Hans Fisker, stadig betænkelige ved saa skrappt Polititilsyn som det, de verdslige og gejstlige Myndigheder paa Taasing ønskede. Politivedtægten var denne Gang mindst lige saa streng som første Gang, og var den virkelig nogen Sinde blevet overholdt i al sin Strenghed og efter alle sine Paragraffer, kunde den have ført til et slemt Posekiggeri og Snusen i Medmenneskers Færd foruden til et utiltalende Angiveri for at opnaa de udsatte Belønninger for »dem, der ved Mod, Klogskab og Virksomhed bidrager til Opdagelse af skjulte Uordner, eller Opbringelse af Tiggere, Landløbere eller den gode Ordens Forstyrre.«.

Blandt de Ting, der var forbudte efter denne Politivedtægt

var ogsaa »de saakaldte Fastelavnslege, med Riden eller Løben efter en Kat i en Tønde, eller en ophængt levende Hane, saavel som alt, hvorved kan befrygtes Fare eller Skade for Mennesker (især Børn) eller for Creature, uden at have nogen bestemt Nytte i Følge med sig«. — Altsaa: foruden en forbedret Sædelighed og Afværgelse af Forbrydelser tilsigtede man ogsaa at afskaffe Dyrplageri og anden Raahed, hvorved der med Vilje eller tankeløst tilføjedes Mennesker eller Dyr Fortræd. Det unyttige og hensigtsløse stod ikke i høj Kurs hos de Taasing Myndigheder, hverken naar det gjaldt Erhvervslivet, særlig Landbruget, eller naar det drejede sig om selskabeligt Samkvem; dog var der een Indrømmelse til Tøsingernes Livslyst; deres kæreste Fornøjelse maatte man indrømme et større Spillerum i Aarets Løb end i det første Udkast: »Samlinger til Dands og Lystighed bør ej finde mere Sted end een Gang ugentlig fra 1. November til Medio Martii, og hele Juni Maaned igennem, foruden de Høst- eller Skuregilder, som Mændene selv giver deres Tyender«. Til Dansen skulde Søndagen helst vælges over hele Øen; den maatte ikke vare længer end til Kl. 1, og Politiopsynsmanden skulde altid have Besked om saadan en Sammenkomst i Forvejen.

Det skrappe Politi-Tilsyn var jo særlig begrundet ved den Tøjlesløshed, der hovedsageligt udvistes af de fattigste, løse Bestanddele af Befolkningen, som ikke havde Hus og Jord. Dette i Forbindelse med Omtalen af de meget smaat og tarveligt aflagte Inderster, der for en ringe Betaling var Daglejere paa Herregaarden eller hos Bønderne, viser, at der under det Folkelag, Gaardmænd og jorddrivende Husmænd, der var hjulplne ved Udskiftningen, var ved at danne sig et nyt Samfundslag, der selv i Landbrugets gyldne Tider var saadan stillede, at de blev Urovækkere paa den blomstrende Ø. Et Par ny og gode Fattighuse var ikke tilstrækkelige til at bøde paa denne Ulempe. At en Del Huse ved Udflytningen var lagt ud til Stranden for at fremme Fiskeriet, har naturligvis gjort sit — omend ikke meget — til et øget Næringsliv og derved til Modarbejdelsen af Arbejdsløshed og Nød. Men det har ikke været tilstrækkeligt. Man ser paa forskellige Maader, hvorledes Brudet paa Fællesskabet, der i Almindelighed maatte betragtes som et stort Fremskridt, for de svagest stillede blev

et socialt og moralsk Tilbageskridt. — Her havde man den ny Befolkningsdel, der maatte overtage Hovningsbondens Arbejde paa Herregaardsmarkerne eller paatage sig lignende Arbejde hos Fremskridtsgaardmændene. Men denne Befolkningsdel havde ikke som Hoveribonden en Gaard i Ryggen til at holde sig økonomisk og moralsk oppe; — de havde allerhøjest en Stump Kaalhave. Naar det da ikke var muligt at føde og klæde Kone og Børn for en Løn af 16—26 Skilling daglig Aaret rundt, saa maatte naturligvis Konen ogsaa se at fortjene noget, forsømme Hus og Børn, og Børnene maatte ud at tjene, saa snart de kunde svinge en Tøjrekølle eller pille en Kartoffel op af Jorden. — Og dette besiddelsesløse Befolkningslag maatte meget hurtigt øges, naar det forholdt sig saadan, at Gaardmændene regnedes for særdeles velstaaende, blot de havde 2—3000 Rigsdaler i Ryggen (og vel at mærke intet ejede af Jorden); een Søn kunde af denne lille Kapital (der altsaa var en Undtagelse) faa en tilstrækkelig Sum til at betale Indfæstning i en Bondegaard og de øvrige Udgifter ved Overtagelsen af en saadan. Men var der en større Børneflokk, blev der lidet eller intet at dele for de andre Børn. Det besiddelsesløse Samfundslag maatte hurtigt øges, hvor en Udstykning af Jorden vel havde fundet Sted ved Udskiftningen, men en yderligere Deling i en Snes Aar eller mere blev en ren Undtagelse. (Det taler Fredrik Juel til Ære, at en ny Udstykning senere fandt Sted). Og samtidig var noget af den gamle Fællesskabsaand bristet. Man ser det i saadan et lille Træk som dette, at Herregaardsdaglejerne havde Ret til at købe Mælk paa Herregaarden, mens man f. Eks. paa Drejø holdt paa gammel Sæd og Skik, at enhver, der trængte dertil, altid fik Mælk forærende, og havde Gaardmandskonen ikke Mælk at give, gav hun Øl. — Og medens man paa Taasing søger at afhjælpe Fattigdommens Følger og Ulemper dels ved velordnede Fattighuse og dels ved Polititugt, havde man i Drejø Sogn slet ikke Brug hverken for en ny Fattigordning eller noget som helst Politi — undtagen Trommeslageren paa Birkholm og andre Øer, der gik ved Islæg for at skræmme Landstrygere bort.

Sammenligner man det stillestaaende Samfund i Drejø Sogn og Fremskridtsbefolkningen paa Taasing, bør man dog billig-

vis huske paa, at uheldige Samfundsmedlemmer lettere holdes i Ave under smaa, let overskuelige Forhold, som man havde i Drejø Sogn, end paa det større, mere sammensatte Omraade Taasing. Men man kommer ikke helt uden om, at det stærkere, rigere, mangfoldigere, selvstændigere Liv, der udfoldede sig efter Fællesskabets Ophævelse, ogsaa havde Skygger, der traadte kraftigere og sortere frem end under Fællesskabet. Et slaaende Udtryk for Forskellen paa den folkelige Jævnhed og Lighed inden for Fællesskabet paa den ene Side og de voldsommere Afskygninger og Modsætninger efter Udskiftningen paa den anden afgiver de to Præster, der i samme Aar, 1823, beskrev hver sin Del af Sunds Herreds Øer. Peder Tommerup siger, at der i Drejø Sogn hverken gives Retsbetjente eller Tinghuse. Naar noget Uvæsen finder Sted, klages der til Sognefogeden, Trommen røres, Gaardmændene forsamles, og Klageren fremfører sin Sag. Forbryderen stilles for Forsamlingen; vil han ikke finde sig i Rimelighed og yde de idømte Bøder til de Fattige, da gaar Sagen videre; — men i de 18 Aar, Peder Tommerup var paa Drejø, var der aldrig nogen, der appellerede. »Mine Brødre!« udbrøder Tommerup bevæget, »dette bør saaledes være! Gid saa over al Kristenheden!« — Øboerne var høflige og tjenstagtige imod alle, hjælpsomme mod hverandre indbyrdes, kærlige mod Fattige, muntre og snaksomme i deres Sammenkomster, trofaste i Ord og i Gerning mod den, der havde vundet deres Hjærter; men det modsatte kunde de ogsaa blive enige om, hvis nogen ikke søgte at gøre sig elsket af dem. De udmærkede sig frem for andre i Ædruelighed. I 20 Aar var der kun født 5 uden for Ægteskab; kun eet ufordrageligt Ægteskab fandtes i Tommerups Embedstid. — En saa lys Afbildning giver denne Præst af sin Menighed. Med Velbehag dvæler han i Tanken ved Sognets Moro og nyder i Mindet den Fryd og Gammen, som her vankede, naar det svære Bord bugnede under Potters Vægt, naar Øboerne bænkedes for med fælles Kraft at tømme Tønden lige til Bærmen. — Til alle Gaardmændenes Ølgilder indbødes Kirkens Tjenere, der ogsaa mødte et Par Timer, naar de havde Tid og Lyst. — Man faar det bestemte Indtryk, at det i Almindelighed hverken skortede den brave Præstemand paa Tid eller paa Lyst!

En saadan Idyl frembyder Landet-Præsten Fred. Christ. Lunds Beskrivelse over »Øen Thorseng« slet ikke. Der ser vi ikke »Vor Far« siddende ved Bondelavets Egetræs-Bord, tømrende Ølpotten til Bærmen. Tvært imod samles han ved Naadigherrens Bord paa Valdemars Slot sammen med Øens to andre Præster og Øens Sognefogeder og Birkedommeren og andre Ordensmænd, bestemt fire Gange om Aaret, og under Stamhusejerens Forsæde drages der Omsorg for, at Polititilsynets Iver og Virksomhed ikke slappes, idet der aflægges Regnskab for, hvad der i afvigte Fjerdingaar er udrettet eller foregaaet, som fortjener at drøftes af Udvalget. Desuden holdes der Afdelings-Møde i hvert Sogn under Præstens Forsæde. Alt for at holde Taasingernes overstrømmende Livslyst og Kaadhed i Ave og for hurtigst muligt at uskadeliggøre forbryderske Tilbøjeligheder hos den usleste Del af Befolkningen.

Delvis kan det forskellige Syn paa de to Omraaders Beboere og de to Præsters forskellige Stilling over for deres Menigheder forklares ud fra de to Forfatteres personlige Ejenommeligheder. Der bliver ganske naturligt en anden Indstilling hos den elskværdige, skæmtsomme Tommerup end hos den myndige, nøgterne Lund. Men Tøsingerne *var* efter Udskiftningen øjensynligt blevet et mere lagdelt Folkefærd med mere lysende Glans foroven (Folk som Lars Rasmussen Bødker i Vemmenæs) og mørkere Skygger i Bunden end Drejø Sogns godlidende Lavsfæller, der levede efter Fædrenes Sæd og Vane.

Lunds Bog giver et Billede af Tøsingernes Forhold, som de var, da Udskiftningen havde været fuldbyrdet en 20—30 Aar, og da Frederik Juel havde øvet sit Foregangsværk paa Øen godt 40 Aar, — paa et Tidspunkt, da Fredstidens Opgang omkring Aarhundredskiftet for længst var forbi, idet den først var afbrudt af Englænderkrigens Uro og dernæst var fulgt af Landbrugskrisen omkr. 1819. Billedet fuldstændiggøres af C. Dalgas's Værk om »Svendborg Amt« (1837), der bl. a. ogsaa indeholder en hel Del Oplysninger af Pastor Lund.

Øens Skønhed og Ynde havde vundet meget ved Udskiftningen. Dertil bidrog ikke alene de mange udflyttede Gaarde

og Huse, der gav Øjet mange flere Hvilepunkter, som de laa i Grupper, omgivne af indhegnede Haver, men især de levende Hegn langs Veje og Markskel, der gav Øen Udseende af en stor og yndig Have. Da disse Hegn vekselvis stivedes (huggedes), betog de ikke den Rejsende Udsigten, idet de kun for en Tid skjulte det, der straks efter des mere overraskende frembød sig for Synet. Om Foraaret forlystedes man ved Frugthavernes brogede Blomsterfarver og Duft, og om Efteraaret bugnede Træerne under herlige Frugter. Veldyrkede Korn- og Foder-Marker afvekslede skønt med hinanden. Bøndernes Agerbrug var i mange Henseender forbedret, hvad der ikke blot var nyttigere for Pungen, men ogsaa behageligere for Øjet. Det trættedes ikke her, som i saa mange andre af Danmarks Egne, ved Synet af den evige Halmsæd, Rug, Byg og Havre, samt de nøgne, skaldede Overdrev, men oplivedes bestandig og frydedes ved snart at støde paa en blomstrende Kløvermark, snart paa en frodig Ærtemark, snart paa en eller flere Agre med Vikker, Vikkehavre eller Bønner, snart paa et Stykke Land med Kartoffler, Hør og Hamp, stundom ogsaa paa et Stykke Hvede- eller Boghvede-Land. Hertil kom de mange smaa, ofte særdeles veldyrkede Husmandslodder, der enten laa spredte mellem Gaardmændenes større, indhegnede Kobler, eller ogsaa, som ved Troense, samlede ved hinanden, blandt hvilke mange som Følge af deres herlige Indhegning og deres frugtbare Afrøder med større Ret førte Navn af Haver end af Marklodder. Denne Flække med dens Fartøjer, der laa paa Stabel under Brinken, dens Huse, Vandmøller og Skibe paa Vandet afgang et saare skønt og sjældent Skue.

Siden Udskiftningen var Ejendommenes Værdi steget betydeligt. Medens Indfæstningen for en Gaard før Udskiftningen vekslede fra 140 til 300 Rigsdaler Kurant, var den nu for en Gaard paa $5\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn blevet til 320—480 Rigsdaler Sølv. For et jordløst Hus med Have betaltes i Indfæstning før Udskiftningen 20—50 Rigsdaler Kurant; ved Udskiftningen fik de fleste Huse 3 Skpr. Hartkorn Jord (i Troense dog mindre), og Indfæstningen paa et saadant Husmandssted blev 120—180 Rigsdaler Sølv. Fæstet gjaldt stadig for Mands og Enkes Levetid.

En hovningsfri Gaard betalte før Udskiftningen i aarlig

Afgift til Herskabet 36—50 Daler Kurant; naar en Gaard gjorde Hoveri, 20 Daler mindre. — Pengeydelsen blev dog under de urolige Pengeforhold omsat fra Penge til Korn, saadan at der omkring 1820 af de hovningsfri Bønder svarede 24—27 Tønder Korn, lige meget Rug, Byg og Havre, mens de hoverigørende betalte 9 Tdr. mindre. I den omtalte Afgift var baade Landgilde, Konge- og Kirke-Tiende, men ikke Præstetiende, indbefattet; men desuden svarede der Ydelam, Gæs og *Smaaredsel* (det var 1 Lam, 2 Gæs med to Skæpper Havre til hver, 2 Høns, 1 Snes Æg og nogle Skæpper Kartoffler).

En Husmand med Jord, 3 Tdr. Land, svarede i aarlig Afgift til Herskabet 16 Rigsdaler Sølv, eller han leverede 15 Skpr. Korn, eller han slap med en ringe Pengeafgift, men gjorde en Hovdag om Ugen. Af jordløse Huse med en Have paa 1—2 Skpr. Land, hvor der kunde være gode Frugttræer, betaltes en Indfæstning paa 40—80 Rigsdaler Sølv og gjordes en Ugedag.

Foruden Rente af Indfæstningssummen, aarlig Kornafgift til Herskabet og Præstetiende maatte en Tøsingbonde udrede mindre Kornafgifter til Degne- og Skolekorn, Fattigkorn og Dommerkorn. Desuden maatte han sørge for at avle Korn til Udsæd, Korn til Brød, Gryn, Mel og Malt til Husholdningen, samt til Husdyrenes Fodring og Fedning. Paa en Gaard til 5½ Tdr. Hartkorn kunde der med 6 Fold, der var det almindelige Gennemsnit, avles en 150 Tdr. Korn, og naar alle de nævnte Poster var trukket fra, kunde han have 40 Tdr. Korn at sælge eller paa anden Maade gøre i Penge; deraf skulde han bestride de kongelige Skatter, Skolelærernes Pengeløn og Udgifter til Skolebygninger, til Jordemoder, Fattigvæsen, Folkeløn, Vedligeholdelse af Avlsredskaber og andre Ting, der dels var helt nødvendige for ham (Jærn og Salt), dels forskaffede ham beskedne Behageligheder. At afholde alle disse Udgifter alene ved Salget af 40 Tdr. Korn var næsten en Umulighed. Mange, som ingen anden Næringsvej drev end deres Agerbrug, sad derfor kun smaat i det. Og de maatte bøde paa Indtægten af Kornsalget ved Tillæg og Opdræt af Kvæg, samt ved Salg af Smør, Flæsk, Æg, Kløverfrø, Kommen, Frugt og Biværk. Selverhvervet Velstand fandtes kun hos dem, som

havde udmærket gode Gaarde, og Overflod faldt næsten kun i snilde og heldige Hesteprangeres Lod.

Det viste sig ret snart, at den Drift, som Frederik Juel bød Slottets og Thaersmindes Jord efter engelsk-flandersk Forbillede, og som baade Hertugen af Holsten-Beck og v. Essen havde været saa begejstrede for, var alt for streng og udtømte Jordens Kræfter; det var derfor nødvendigt at lægge Markerne ud til Kløver i mere end eet Aar, og der indførtes Vikkehavre og Boghvede til Afslaaning i Stedet for Dyrkningen af forskellige Brakfrugter, der ikke vilde svare Regning. Juel var stadig den ivrige Foregangsmand, der indførte Forandringer og Forbedringer og rettede paa de Fejl, som Erfaringen i Tidens Løb afslørede. — Bønderne fulgte langsomt med paa den Maade, at de først indførte Forandringerne, naar Fordelene var blevet øjensynlige, og Skavankerne blevet rettede. Det sædvanlige var Seksmarksdriften med: a) Byg, b) Rug, c) $\frac{1}{2}$ Havre med Kløver, $\frac{1}{2}$ Bælgsæd (gule Ærter, Vikker og Bønner), d) $\frac{1}{2}$ Kløver, $\frac{1}{2}$ Byg, e) Kløver, f) Kløver. Men der var større Afveksling og Forskellighed i Driften end paa andre udskiftede Bøndergodser, — aabenbart en Følge af de skiftende Forsøg paa Hovedgaardene. Bønderne hang mindre ved gammel Vane end andensteds; man begyndte hist og her med Forsøg i det smaa og gjorde sine Erfaringer uden at udsætte sig for betydelige Tab. Man havde ofte, mest i Bælgsædmarken, et Par Agre med Kartoffler, der paa Taasing dyrkedes i større Mængde, end det ellers var almindeligt i Danmark, og en særlig Kartoffelplov var kommet i Brug. Hvede dyrkedes af mange og lykkedes vel; ren Brak var temmelig almindelig. Vikkehavre dyrkedes til at slaas grøn. Staldfodring fandt større og større Udbredelse; især holdt Husmændene deres Kvæg og adskillige Gaardmænd deres Heste og Ungkræ paa Stald. — Stamhusejeren tilskyndede Husmændene til at pløje med Køer, saa de kunde blive mere uafhængige af Gaardmændene; han gav dem selv Eksemplet og fandt flere Efterlignere. — Et Par ny Fæstere fra Sundeved medbragte en ny let Hjulplov med bevægelig Muldfjæl, og den blev straks eftergjort af adskillige. Den gamle taasingske Plov var temmelig tung, men gik ellers sikkert og godt. — Og efter de samme Sundevedboers Eksempel begyndte man hist og her at mergele.

— Kløveravl var almindelig; men Høet tørredes for stærkt; der avledes Kløverfrø til eget Forbrug; men det meste af det Kløverfrø, der handledes med af Tøsingere, var avlet paa Ærø, Stryn, Langeland o. s. v. — Hør og Hamp dyrkedes en Del under Krigen; men denne Avl aflagdes af mange efter Freden. Kommen dyrkedes endnu; men især under Krigen havde den for mange været en stor Indtægtskilde.

Tøsingerne var stadig ivrige til at plante Frugttræer og Pileplantninger ved Haver og Indhegninger, — og det til Trods for den store Vanskelighed, der beredtes denne Plantning fra Vildtets Side, saa længe Træerne endnu var unge og glatte i Barken; navnlig om Vinteren kneb det at bevare de unge Træer imod Dyrene.

Som Eksempel paa, hvorledes gammel Vane, der egentlig ikke længer havde nogen Berettigelse, kunde holde sig, kan anføres: I Almindelighed spændtes efter nedarvet Skik 4 Heste for Ploven; dog brugtes ogsaa ofte, især af Bolsmændene, kun to; men alligevel brugtes der Plovdriver foruden Plovmanden, skønt han var ganske overflødig. — Efter Omstændighederne maatte man efter Pløjningen *een* *tinne*, *to* *tinne* eller *tre* *tinne* Jorden (d. v. s. overharve den een, to eller tre Gange). — Tromlen anvendtes kun paa Byg og Havresæd, der nylig var kommet op af Jorden.

Mens Gødningen om Vinteren samledes i og ved Gaarden, kørtes den tidligt paa Sommeren ud i en stor Mødding paa Bygmarken, hvor den blandedes og tildækkedes med levnet Foder, gammelt Tækkehalm eller Tang. Saa snart Bygsæden var indavlet, lagdes der en 50 Læs Møg, hvert paa 4—500 Pund, paa hver Tønde Land, som Gødske til Vintersæden. Det var selvfølgelig særlig Strandboerne, som brugte Tang og straks efter Højvande bjærgede den. Den grønne Tang blandedes i Møddingen eller kastedes ind i den brolagte, stenhegnede Svinegaard, hvor Svinene altid holdtes, undtagen naar de dreves paa Olden i Skovene. Det brugtes ogsaa — som paa Drejø — at lade Tangen blive gennemæltet af Kreaturerne paa Gaardens Stenbro og derpaa blande den med Gødningen i Møddingsstedet. Til Kartoffelavl kunde man anvende den halvraadne Tang, der laa opskyllet paa Strandbredden. Foruden til Gødning brugte man paa Taasing ogsaa Tang til at

rygge Tage, flette Gavle og tække Kartoffelhuse og Svinestier med. Naar der efter frugtbar Høst sattes Kornhæs, takkedes de ofte med Tang.

Til adskilligt Arbejde slog Gaardenes daglige Arbejdskraft ikke til; man lejede da *Husmænd* og *Inderster* til at udføre det. — Til at istandsætte de mange Grøftevolde og Gærder om Foraaret krævedes der mange Hænder. Bonden lejede da en Husmand eller Arbejdsmand dagvis eller gav ham Grøftearbejdet i Akkord; Daglejeren fik gjerne Kosten hos Gaardmanden. — Ved den begyndende Mergling var der ogsaa Brug for Daglejere. — Om Efteraaret gav Optagningen af Kartofler Fortjeneste for Arbejdere af begge Køn og alle Aldre. Optagerne betaltes med Kartofler; naar de samlede dem op efter Plov, fik de gerne hver 9de Skæppe; naar de selv hakede eller gravede dem op, fik de hver 5te eller 6te Skæppe. — Husmænd og Inderster lod sig ogsaa leje af Hovningsbønder til Gangarbejde paa Hovedgaarden, saa Gaardmanden sparede sin Karl og sin Madpose.

Om Vinteren afgav Skovene den bedste Fortjeneste for Husfolk og Inderster. Der var Husmænd, som Vinteren igennem vandrede hver Morgen, før det dagedes, en halv Mil paa slette Veje til Skoven, for paa egen Kost ved besværligt Arbejde at fortjene en tarvelig Dagleje. — Da der paa Øen manglede Tørveskær, og Bønderne selv ingen Skov havde, var det let for Godset at afsætte Brænde til Beboerne; det meste solgtes paa Roden, og kun 2—300 Favne udskibedes aarligt. De bedste Ege afsattes til Skibsbyggerne i Troense. Hele Skovdriften var rationel, Fredning for længst indført, de store Træer takserede og nummererede; der plantedes og saedes forstmæssigt, og der var begyndt en regelret Inddeling i Hugster. — Det var tit mægtige Kæmper fra Fortiden, Skovarbejderne maatte i Lag med. I Pederskov, Bregningeskov og Vornæsskov var der Bøge, der holdt 14—15 Favne storkløvet Brænde. I Nørskov, Pederskov og Rugkrogsskov var der Ege, der kunde afgive Mølleaksler, og som altsaa holdt en 28 Tommer i Kvadrat. I Vornæs Skov var der en Bøg, hvis Omkreds var 9 Alen, som holdt 24 Favne Brænde foruden Knippel. Blandt Egene udmærkede sig et stort Træ, som stod ved Pederskovs Mølle, i en Mark grænsende til forreste Pederskov.

Dens Stamme, som var 9—10 Alen høj, maalte 1 Alen fra Roden 7 Alen 19 Tommer i Omkreds. Toppen skød ud til alle Sider i meget store, horisontale Grene, hvoraf adskillige kunde sammenlignes med almindelige brugbare Ege. — Efter Beskrivelsen og Stedet, maa det være »Ambrosius's Eg«, — der endnu ikke havde faaet Navn. I Godsets Skove huggedes aarlig 800 Favne Brænde, saa der var noget at gøre med at save og kløve og sætte i Favn; adskillige Husmænds meste Vinterarbejde bestod i at rydde og oprykke Stubbe og Rødder.

Fig. 44. Ambrosius's Eg.

Andre savede Hustømmer. For at fælde Træet og forarbejde og sætte en Favn Brænde betales der 24 Skilling slesvig-holstensk Kurant.

Medens *Fattigforsørgelsen* paa Smaaøerne foregik efter gammel nedarvet Skik, var Fattigvæsenet paa Taasing bragt i en bestemt Gænge under Præsternes Ledelse i det mindste fra 1767. Der uddeltes da een Gang om Aaret Penge, Mel, Malt og lidt Fødevarer af anden Slags til Almissenyderne. — Frederik Juel tog sig fra 1790 ogsaa af denne Sag, fik udstedt en Bekendtgørelse om et bedre Fattigvæsen og udgjorde sammen med Præsterne og deres Medhjælpere en Kommission, der tog sig af dets forsvarlige Ledelse, Fattigkassen fik bestemte Indtægter, de Fattige inddeltes i fire Klasser efter deres Trang, og alt Tiggeri forbødes. I 1803 kom der en almindelig Anordning om Fattigvæsenet for Danmark, og der fastsloges

nu en forbedret Indretning af hele Øens Fattigvæsen, der var underlagt een Bestyrelse, hvori Stamhusbesidderen og de tre Sognepræster havde Sæde. Denne Bestyrelse samledes sammen med Fattigforstanderne fire Gange om Aaret paa Valdemars Slot. De aarlige Bidrag lignedes paa hele Landets Beboere, dels efter Hartkorn, dels efter anden Næringsbrug. De to Fattighuse, i Troense og i Bjærgby, der var opført af Stamhusejeren, stod under denne Fattigbestyrelse, og denne forestod den fjerdingaarlige Uddeling af Almisserne efter bestemte Takster til hver af de fire Klasser Fattige. Der uddeltes Rug og Byg; efter Omstændighederne tilstodes ogsaa Lærred, Vadmæl og Brænde; »ligeledes gives fri Kur og Medicin, samt undertiden Sengeklæder og saa megen Hjælp til Begravelse, som en *Ligkurv* er værd«. De allerfattigste var enten anbragte i Fattighusene eller tingedes i Kost hos Familier, der modtog Understøttelsen i Korn og Brænde, og derfor forsynede den indtingede Fattige med det nødvendige. $4\frac{1}{2}$ Skæppe Rug og $3\frac{1}{4}$ Skæppe Byg var beregnet til den helt fattiges Kost for hvert Fjerdingaar.

Ved disse Foranstaltninger var det opnaaet, at intet Tiggeri, *undtagen om Mælk*, blev drevet af Øens egne Fattige; men ikke sjælden plagedes man af Tiggere fra Svenborg og Ærø, der — maaske uden Grund — klagede ynkeligt over den Understøttelse, de fik hjemme, og talte med Misundelse om de taasingske Fattige.

Der var saaledes ved den driftige Stamhusejers Initiativ skabt en Organisation, der paa en anstændig Maade afhjalp den værste Nød. — Men ogsaa de, der kunde klare sig selv, maatte være nøjsomme, og de, der havde en Jordlod, maatte slide jævnt paa den.

En *Husmand* med god Lod og faa Børn kunde undertiden leve bedre og sorgfriere end en Gaardmand. Men var han ikke saa heldigt stillet og drev han ikke noget Haandværk, var hans Kaar ofte trange, og paa sine gamle Dage, naar han ikke længer kunde tjene Plovlejen af, led han ikke sjældent Nød. Da saa mange Gaarde blev udstykkede, blev det vanskeligt for mangen Husmand at faa sin Jord pløjet, hvis han ikke selv pløjede med sine Køer.

Bonden gik for det meste selv bag sin Plov og tog sammen

med sine Folk Del i ethvert, selv det møjsommeligeste Arbejde. Kun de gamle og svage eller de meget velhavende Bønder eller Prangerne unddrog sig det. Hos enhver anden blev Unddragelse fra Arbejdet anset for en Skam. I Almindelighed nødtes Gaardmanden ogsaa til at indskrænke sit Folkehold saa meget som muligt og selv bruge sine Kræfter; thi hans svære Afgifter gjorde ham det ellers vanskeligt eller umuligt at bestaa.

Dog havde Bønderne det omkring 1820 utvivlsomt bedre end før Udskiftningen. De Tider var nu forbi, da man overalt saa 6—8 elendige Kraliker for Ploven, der ved Foraarets Begyndelse næppe kunde rejse sig selv; man mindedes med Overlegenhed den Tid, da det ansaas for en stor Velstand, hvis en Bonde havde en fuldbeslagen Vogn og en Jærnkakkelovn; ikke engang beslaaede Forhjul var dengang almindelige! — Nu var der gennemgaaende gode og velfodrede Heste, og nu saa man aldrig et ubeslaaet Vognhjul, det vilde anses for en Skam, som noget, der nu slet ikke kunde gaa an. Kneb det, sled Bonden paa de Heste og det Vogntøj og andre Redskaber, han havde, saa længe han kunde, og hellere end at indrette sig efter Fortidens nøjsomme og tarvelige Vaner, gik han under Krisen fra Gaard og Jord og blev Husmand, Inderste eller Fattiglem. — Dette er aabenbart et meget udbredt, til veksellende Tider genkommende Karaktertræk, — i hvert Fald er det *almindeligt dansk* baade fra Fortid og Nutid: hellere end at opgive et ydre Tegn paa et tilkæmpet Kulturfremskridt, sætter man sin Stilling over Styr, — selv om dette Kendetegn fra en senere Slægts Synspunkt kan synes ringe eller ligegyldigt! — Det ses baade nu og før: en Bonde vil kendes paa sit Køretøj.

Naar Pastor Lund fra 1820'ernes Kriseaar kaster et Blik tilbage over de økonomiske Forholds Udvikling *før, under og efter* Krigen, kan man ikke undgaa at bemærke det mærkværdigt ens Forløb med Begyndelsen af vort Aarhundrede, Verdenskrigen og Tiden derefter. Freds-, Krigs- og Efterkrigstiden forløber med omtrent 100 Aars Mellemlum næsten som efter de samme Love — uanset de store Ændringer, der er sket i Landbrugets Produktion i Mellemtiden, — og Menneskene ter sig ens.

Taasings Bønder tiltog i Velstand i Aarene før og under den engelske Krig. Høsten var i disse Aar for det meste god; Afsætningen — endog af maadeligt Korn — var let, og med Værdien af faa Tønder klarede man uden Møje sine Skatter og Afgifter, der i Krigstiden med hvert Kvartal i Virkeligheden blev mindre. Mange Bønder skulde yde en aarlig Pengeafgift som Landgilde, og de, hvis Fæstebreve lød paa Penge eller Korn, vedblev, saa længe man ikke fordrede andet, at betale Pengene, hvorved de sparede betydeligt. Stod en Bønde i Restance fra ældre Tid, solgte han i Krigstiden blot et Kreatur, og betalte dermed flere Aars Gæld. Folkeløn, der altid fastsattes et Aar forud, blev lavere, end man efter Tiderne skulde have væntet, til Trods for at alt det værnepligtige Mandskab forlod Øen. Og mangen Udgift, der fra gammel Tid var fastsat ved Lov eller Sædvane klaredes med det samme talmæssige Pengebeløb, til Trods for Pengenes forringede Værdi.

Der var ganske vist Tab for Bønderne ved Korn- og Foderleveringer, ved Indkvartering om Vinteren, ved Mangel paa Tjenestefolk om Sommeren, ved en almindelig Prisstigning paa Varerne; men alt det vejede ikke nær op imod Fordelene. Ogsaa Bøndernes Varer steg, og der var altid god Afsætning. Men da Krigen var forbi, og Freden kom, steg Skatterne pludselig til det mangedobbelte. Landgilden blev, hvor det var muligt, af Herskabet krævet i Korn. Folkeløn fastsattes i rede Sølv og maatte betales i denne Mønt. Brænde, Stenkul og Jærn blev ved at være i høj Pris. I de første Aar efter Krigen holdt dog ogsaa Korn, Kreaturer, Smør og Fedeverer sig i god Pris, og derfor aftog Velstanden kun lidt. Men efterhaanden som Bondens Varer sank i virkelig Værdi, følte han mer og mer Tidernes Tryk. I de fugtige Aar 1815—17 havde han ikke meget til overs at sælge. Paadrog han sig nu Restancer til Herskabet, kunde han ikke faa dem slettet ved Salget af en Ko eller en Hest; men han maatte betale med Penge, og da disses Kurs stadig forbedredes, maatte han betale Gæld med Penge, der var dobbelt saa gode som da han paadrog sig Gælden. Og da nu Kornet og alle Landbrugsvarer fra 1818 faldt til lavere Priser, end man havde haft dem endog længe før Krigen, kunde mange ikke bestaa, men blev forarmede og

maatte endog gaa fra den Bolig og Jord, som de havde fæstet — altsaa købt for deres egen og deres Kones Levetid — og overlade den til andre. Imidlertid maatte det indrømmes, at ikke faa af dem, der saaledes maatte gaa fra Gaard eller Hus, selv ved Magelighed eller Drikfældighed eller Sløvhed og Lige-gyldighed havde medvirket dertil. Men blandt dem, der led den sørgelige Skæbne at maatte forlade Hus og Hjem var der ogsaa adskillige Enker, der var blevet forarmede, fordi de havde maattet hensidde ugifte, da der ikke fandtes Karle, som havde rede Penge til at indfæste sig med, og Enkerne selv ikke havde Indsigt eller Driftighed nok til med Fordel at drive deres Jord. — Dette sidste giver et dybt, man kan vel sige rystende Indblik i, hvorledes et økonomisk Forhold som Fæstet kunde gribe afgørende og bestemmende ind i et personligt Spørgsmaal som Giftermaal. Man faar herigennem en jævn Forklaring af, hvorfor Pengeforhold og andre økonomiske Spørgsmaal — men ikke Følelser — igennem Aarhundredreder havde været særlig afgørende ved Indgaelse af Ægteskab blandt vort Lands — og andre Landes — Bønder. For den ugifte Karl og Pige blev Spørgsmaalet: »Kan jeg med den eller den fremtidige Ægtefælle tilvejebringe saa stor en Penge-sum, at der kan blive en Indfæstning ud af det? Og hvor er den fæsteledige Gaard, vi saa kan fæste?« En Enke vilde kunne sige: »Her er Gaarden!« Men hyppigt maatte hun vel tilføje: »Men hvor er Karlen med Penge til ny Indfæstning?« Enkemanden, der allerede havde indfæstet, var vel i Regelen friest stillet i sit Valg af en ny Livsledsagerinde, — men saa havde han tit en Redefuld Børn, som det ikke var helt morsomt for en Pige at gaa ind til. Men en Kone til at passe Huset var for ham omtrent ligesaa nødvendig, som en ny Ægtefælle var for Enken til Gaardens Drift. — Det var da meget hyppigt ikke Følelser, men det nødvendige og trofaste, økonomisk underbyggede Samarbejde gennem Aarene, der udgjorde Ægteskabets Grundvold. Det har sikkert krævet sine Afsavn, ja, sin Fortvivlelse. Men der er ingen Tvivl om, at der ogsaa paa den Grund kunde opbygges varig ægteskabelig Lykke. Man var jo nødt til at føje sig efter hinanden og ikke løbe fra hinanden for en Nykke. Og Agtelse for hinandens gode Vilje og trofaste Arbejde er maaske den Følelse, der varer længst af alle.

Da under Krisen saa mange Gaarde maatte fratrædes i Utide, og det var vanskeligt for ny Fæstere at tilvejebringe saa stor en Sum, som Indfæstningen til en hel Gaard beløb sig til, lod Frederik Juel fra 1818 mange af dem udstykke i mindre Ejendomme; de blev da bortfæstet dyrt i Forhold til, hvad en Helgaard kostede i Fæste. Unge Mænd, som sammenskra- bode hver en Skilling, de var i Stand til at tilvejebringe, til- traadte Fæstet paa disse Halvgaarde eller Boelssteder. Tit var de derefter aldeles blottede for Driftskapital, og deres Jord var ofte i daarlig Kraffttilstand, fordi den havde ligget langt borte fra den oprindelige Gaard og var blevet daarligt passet af den forrige Fæster; de maatte desuden selv udflytte eller nybygge Huse paa denne Jord. Disse Folk maatte i de vanske- lige Tider hænge haardt i for at blive ved deres Ejendomme; men de forøgede Antallet af Hjem og Folkemængden i betyde- lig Grad.—Denne Udskiftning raadede Bod paa et uheldigt For- hold ved den oprindelige Udskiftning. Thi under Udskiftningen 1787—1800 havde Bønderne nødig villet forlade deres Frugt- haver og flytte ud; dette havde ført til, at mange havde faaet deres Jord paa to-tre forskellige Steder, som oftest en større eller mindre Toft, undertiden to, ved deres Gaarde, og den øvrige Jord en Fjerdingvej eller endog en halv Mil borte; til at begynde med var de udflyttede Gaardes Antal derfor ogsaa ringe, i 1806 var der af 179 Gaarde kun 49 udflyttede og af 300 Huse kun 52. — Ved den omtalte Udstykning omkr. 1820 kom i mange Tilfælde ny Gaards- og Husbygninger til at ligge paa deres Jord; først herved blev Udskiftningen rigtig fuldragt med vel beliggende Gaarde og Hussteder. Fjerne Udlodder opdyrkedes paa den Maade og bragtes til at yde lige saa stort Udbytte som hele Gaarden tidligere, ja større. Det hed over- alt, da General Juel fra 1818 begyndte at parcellere paa Taa- sing, at han ødelagde Landet. Men Følgerne viste, at Tanken og dens Udførelse var saare velberegne- de. Som oftest var det en Helgaard paa omkr. $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, der deltes i to Halvgaarde, eller ogsaa saadan, at en mindre Parcel blev ved Gaardspladsen i Byen, og Hovedparcellen paa 4—5 Tdr. Hart- korn blev »flyttet ud«. Familien paa Toften kunde godt er- nære sig og holdt undertiden en Hest og tre Køer samt et Par Faar paa sine 8—10 Tdr. Land, medens en ung, krafftfuld

Mand i sin Gaard ude paa Hovedparcellen brakkede og mergede, gravede og fyldte, — og saaledes til Tider avlede det dobbelte af, hvad der før avledes paa hele Gaarden. At der imidlertid ogsaa blandt Parcellisterne gaves Prakkere, som ingen Vej kom, stod ikke til at nægte. — Men som Helhed viste der sig heldige Virkninger ogsaa af Frederik Juels Bestræbelser med at oprette Husmandsbrug; — saa gammel er altsaa Husmandsbevægelsen under en vidtskuende Godsejers Ledelse. — Som en Husmand, der paa sin Vis drev et Mønstterbrug kan nævnes Anders Hansen i Vaarø. Han var Krøbling og gik ved Krykker og ejede en Lod paa tre Tønder Land. Hans Drift var saaledes: 1ste Aar gødede Kartofler; 2det Aar Byg; 3dje Aar Kløver; 4de Aar Hør, Vikker, Ærter, alt gødet; 5te Aar Rug. Naar Rugen var afhøstet, tilsaaede han $\frac{2}{3}$ af Rugstubberne med Spergel til Afgræsning og $\frac{1}{3}$ med Rug og Hvede til Staldfodring næste Foraar. Derefter lagde han Kartofler i Juni Maaned og kunde avle en 20 Tønder. Han holdt 2 Køer og 1 Hest, men købte — ligesom andre Husmænd — noget Hø fra Engene i Herskabets Skove.

Set under eet var Velstanden i 1820'erne — trods Krisen — altsaa større end 20—30 Aar tidligere, da Udskiftningen begyndte; derom vidnede bedre Bygninger, bedre Bohave, bedre Redskaber og Husdyr, især Heste, til Dels bedre daglig Føde og en vis Luksus i Klæder. — Og efter de værste Kriseaar omkr. 1820 steg den almindelige Velstand daglig. Og Tøsingerne forøgede stadig deres Agerland, saaledes da de 7 Skovballe Gaardmænd i 1830'erne opdyrkede 40 Tdr. Land af deres Fællesgræsgang, *Maanen*, idet de brakkede med fem Pløjninger og derefter paa Øbovis gødede med Tanggødning.

I hele den mægtige Forandring, der var foregaaet, havde Frederik Juel været Sjælen. Tøsingerne havde mere eller mindre villigt fulgt ham. Det var ingenlunde saadan, at de i dybeste Underdanighed, ubeset, sagde ja til alt, hvad Naadigherren foreslog. Nedarvet Misforstand og Mistænksomhed gav mere end een Gang Anledning til Stridigheder og Retssager mellem en Del af Øens Beboere og Herskabet. Der kunde ogsaa baade blandt ældre og yngre ytre sig en Slags Opsætsighed. Blev der fremsat et Forslag, et Krav eller en Paastand om, at en Forsamling skulde rette sig efter en eller anden

Forskrift, kunde et stridigt Hovede finde for godt »at sætte Finger« eller »at gøre Paalæg«; den, som da nægtede sin Tilslutning, satte Tommelfingeren paa Bordet, og alle de, der var enige med ham, fulgte Eksemplet. Og det skete af og til, at de tilstedeværende straks var rede til *at sætte Finger*, naar der blev fremsat et Forslag fra Herskabets Side. En ejendommeligt tyst Fremgangsmaade til i samlet Flok at undlive et overilet Forslag eller et formentlig uretfærdigt Krav fra de Mægtiges Side, hvor det maaske vilde have været lidet formaalstjenligt fra den enkeltes Side aabent at tage til Gemæle. — En Mistænksomhed, som var vakt og næret af Forurettelser fra gammel Tid, herskede for en Del endnu og forhindrede eller forhalede ikke sjældent Udførelsen af almennyttige Foranstaltninger; man formodede egennyttige Hensigter hos den, der foreslog noget, og »aabnede Øret for enhver Indvending, som Dumhed, Selvklogskab, Vrangvillighed eller Surfittighed fremførte«, siger Pastor Lund noget forarget. — »Man sætter derfor sjældent noget igennem her, hvortil Fleres Samtykke udfordres, ved at samle dem alle, men blot ved møjsommelig at fremsætte Sagen for hver især; og dog maa man ikke sjældent lade sig nøje med det elendige Svar: Jeg vil, naar alle de andre ville«. — Selv som Fæstere og under saa fortræffelig en Herremand som Frederik Juel har de gamle Tøsingere aabenbart været af et Stof, der ikke var egnet til at styres efter »Førerprincippet«.

Et Vidnesbyrd om, hvilket fremmedartet, samtidig løndomsfuldt og mægtigt Indtryk Frederik Juel kunde gøre paa enfoldige Almuesfolk af gammeldags Tænkemaade, er det, at han allerede omkring 1800 blev betragtet som en Slags Heksemester. Ved den Tid gik der Ild i Svops og Ungmands Tvilninggaarde i det tæt sammenbyggede Strammelse; det saa meget faretruende ud for den øvrige Del af Byen. Da kom pludselig General Juel ridende i fuldt Firspring, og da han havde redet rundt om de to brændende Gaarde, var Ilden begrænset, og Strammelse reddet. — Man kan tænke sig, der var Vanskeligheder at overvinde for en Oplysnings- og Fremskridtsmand som Frederik Juel, naar hans Indsigt og Driftighed førte til en Vurdering som denne.

Men Frederik Juel trættedes ikke. — Som 6-Aars Dreng

havde han i 1767 — midt i Stavnsbaandets Tid — staaet som Arving til Stamhuset. Efter at være opvokset hos Slægtninge, studerede han i Kiel og rejste til Udlandet. Lidt før den Tid, da Landets Regering tog fat paa de store Landboreformer, tiltraadte han selv Bestyrelsen af Gaard og Gods. Fra 24-Aars-Alderen satte han personlig sit Præg paa Driften. Udskiftningen gennemførtes overalt paa Øen inden det 18de Aarhundredes Udgang under hans Ledelse. I Fredsaarenes Opgangstider førte han an i et Landbrug, der var nyt her i Landet. I Krigstiden 1801 og 1807—14 var han en virksom og dygtig Militær, der i 1815 fik Generalløjtnants Titel; men hele Tiden var Taasings Opkomst Genstand for hans varmeste Omhu. Ustandselig forbedrede han sit eget Landbrug; paa Valdemars Slots Jord lagde han Driften om i 1801, 1805, 1812 og 1818; han rettede Fejl ved Nyforsøg og tilstræbte en Forening af Dyrkningsmaadernes Fordele ved Helbrak, Brakfrugtavl, Halvbrak, Græsleje o. s. v., og han søgte materielt og aandeligt at hæve sin Øs Befolkning. Med en levende Begejstring for alt skønt, godt og nyttigt vedblev han til sin Død — ogsaa i de strenge Aar, der fulgte efter Krigen — at virke for Godssets Opkomst. Skolevæsenet, Fattigvæsenet og Politivæsenet tog han sig af med kraftigt skabende og ordnende Haand. Med Smaaskrifter og Stykker i Tidsskrifter og Dagblade greb han ind i Tidens Spørgsmaal; han skrev om Fattigvæsenet, om Skole- og Politivæsenet, om Fæsteindretningen, som han ønskede afløst af fri Forpagtning; han udgav en »Haandbog til Brug for Avlskarle, som oplæres paa Valdemars Slot«. Og han ydede et forstandigt Forslag angaaende det forvirrede Pengevæsen, idet han tog til Orde for, at der skulde indføres en *Normaldaler*, hvis Værdi var fastlagt i Forhold til de vigtigste Livsfornødenheder, saaledes at der for den samme Sum af *Normaldaler* altid kunde købes den samme Mængde af almindeligt brugte Varer (Bolig, Brændsel, Klæder, nødvendige Fødemidler o. lign.). Men hans største Virke blev i Agerbrugets Tjeneste. Han var en af de første, der indførte Vekslerbrug i Danmark og paa dansk Grund forplantede Svingplov, Ekstirpator, Hypeplov og mange andre hidtil ukendte Redskaber. Han fandt sig dog jævnlig foranlediget til lidt efter lidt at ændre, hvad han først ansaa for rigtigt; thi han hørte

ikke til dem, der tvært imod Erfaring fremturer i forudfattede Meninger. — I Eftersommeren 1825 foretog Frederik Juel en Sørejse til Rostock for at festligholde sin Ven Geheimeraad Thaers Jubilæum paa Møgelin, og paa denne led han saa meget af Storm og Vand, at han kom syg hjem og ikke senere genvandt sit Helbred. Dertil kom huslige Bekymringer. Da han mærkede, at Døden var nær, udtalte han det Ønske, at han vilde hvile paa Bregninge Kirkegaard for ligesom endnu i Døden at overskue sit kære Taasing. Hans Søn og Efterfølger Carl Juel-Brockdorf lod i Bregninge By rejse en Mindestøtte for ham med de sande Ord: »Fattigdommens Lindrer, Ungdommens Oplyser, Agerdyrkningens Fremmer, Thorsengs Velgører, Videnskabens Dyrker, De skønne Kunstners Vel-ynder«.

Det var et godt Stykke Fremskridts-Arbejde, der var gjort paa Taasing fra de ynkelige Tilstande paa Svenskekrigens Tid, og særlig skyldtes det de to Godsbestyrere Kammerherre Niels Juel og General Frederik Juel, der hver for sig havde forestaaet Øen omkr. 50 Aar. I deres godt 100-aarige »Regerings-tid« fik Taasing sit særlige Kulturfysiognomi, og Landets Næringsliv havde faaet en Skikkelse, der holdt sig nogenlunde uændret, til den store Omlægning af Danmarks Landbrug fandt Sted i 1880'erne, — og i mange Retninger er Kammerherre Niels Juels og Frederik Juels Virke kendeligt den Dag i Dag. — Der var god Jordbund for Frederik Juels Bestræbelser, og han fandt Medarbejdere i Præsterne Lund i Landet og Møller i Bjærgby; men ogsaa Lærere som Skolelærer Niels Mortensen i Vemmenæs, der i en Skolehave underviste Børnene i Havedyrkning, var blandt Foregangsmændene.

I det hele taget var der øjensynlig mest Røre blandt Befolkningen i det sydligste af Taasings tre Sogne, Bjærgby Sogn. Det var jo en Tid, da der var stærk Sans for at bedre Opdragelse, Undervisning og Oplysning. Der var en gærende Forstaaelse af, at man ikke kunde slaa sig til Taals med den anordnede Børneundervisning; man maatte fuldstændiggøre den og fortsætte den op i Ungdomsalderen. Man maatte vænne de Unge fra Sløseri med Tiden eller daarlig Anvendelse af den og føre dem til Fritidssyssel, der samtidig var nyttig og heldig for hele deres Færd og Vandel. — Saaledes stiftede Pastor

Møller i 1812 »Bierreby Sogns Industri-Selskab«. Dette syssel-satte sig i Begyndelsen mest med Opmuntring til Husflid; men siden søgte det ogsaa at virke for Landbruget. Man brugte Oplysning og mundtlig Opmuntring til Fremme af Formaalet. Et Par Gange udbetalte Frederik Juel igennem det nogle Pengepræmier for Pløjning med Køer. — Pastor Møller fandt i Begyndelsen mange Hindringer for Selskabets Virksomhed, særlig i Medlemmernes og de øvrige Sognemænds Trevenhed. I nogle Aar søgte han især at virke paa den opvoksende Skole-ungdom, idet han i Skolen lod den fremvise det, den Ugen igennem havde forfærdiget hjemme, og uddelte Smaabeløn-ninger derfor. Efterhaanden kom der ogsaa Aftenlæsning i Gang i Sognets forskellige Byer, og derved blev der Lejlighed til at opmuntre den voksne mandlige Ungdom til Husflid og til en nyttig Anvendelse af Aftentimerne. Ved Aftenlæsningen læste Præsten eller Lærerne op af religiøse, moralske, histo-riske og økonomiske Bøger. — Til Brug for Sognets Beboere indrettede Pastor Møller en Samling af Almueskrifter, for største Delen skænkede af ham selv. I Aaret 1815 paatog Fre-derik Juel sig Formandsskabet i Selskabets Bestyrelse, og nu kom der Fasthed i Arbejdet, og Virkekredsen udvidedes til ogsaa at omfatte Landøkonomiens forskellige Grene. Man op-muntrede til Haveanlæg, og aarlig skete der flere Anmeldelser af nyanlagte Frugt-, Køkken- og Humlehaver. I Vemmenæs blev der anlagt en Børnehave; Juel gav Jorden dertil, og ældre Børn, som viste Lyst og Anlæg, blev under Skolelærer Niels Mortensens Vejledning øvede i at udføre, hvad de i Skolen havde hørt eller læst om Havevæsenet.

For at tilskynde de unge Karle til Aftenarbejde om Vinte-ren overlodes der dem Gavnræ til Forfærdigelse af Redska-ber, og Formanden gav nogle Sommerfester med Dans paa Valdemars Slot for de Karle, der om Vinteren havde udmær-ket sig ved Sædelighed og Aftenernes gode Brug; ogsaa de Mænd i Selskabet, som havde været virksomst, indbødes. Dette Opmuntringsmiddel virkede utroligt. Intet blev nu let-tere end at bevæge de unge Karle til at lægge sig efter et eller andet Aftenarbejde og ved Aftenlæsningerne at forevise Prø-ver deraf samt lade det indføre i en Protokol. — En Vindskibe-lighedsfest blev ligeledes aarlig givet af Pastor Møller i Præste-

gaarden for de Dreng og Piger, som var flittigst i Haandarbejde. I Aaret 1816 var der saaledes til denne Fest indbudt 53 Børn, som ved Eksamen havde faaet mg eller ug for Husflid, og der uddeltes fire Præmier.

Foreningen tilskyndede fremdeles til at indskrænke Gæstebud, og alle Medlemmerne lovede at rette sig derefter.

Der blev opfordret til at bruge Tang efter Smaaøernes Forbillede, og alene i Aaret 1819 blev der i Bjærgby Sogn benyttet over 2000 Læs Tang. — Man arbejdede for en Forædling af Faareavl, for Anvendelse af Mergel o. lign.

Ogsaa for Fiskeriet, brændebesparende Bagerovnes Anlæg, Biavl, lang og tro Tjeneste, Sparekassers Oprettelse o. lign., søgte man at virke. Man bekendtgjorte Landhusholdningsselskabets og Fyns patriotiske Selskabs Præmielister o. s. v.

Da Oplæsning ved Møderne af, hvad en eller anden havde udrettet af godt og nyttigt, virkede velgørende som en hædrende Belønning for den vindskibelige og som en Opmuntring for andre, og da man vilde bevare ædle og gode Handlinger fra Forglemmelse, lededes fra 1820 Selskabets Forhandlinger i Overensstemmelse hermed. Et af Selskabets Formaal blev derfor ved General Juel og Pastor Møller at opmuntre Medlemmerne til det nyttige, ædle og gode, ved Medlemmerne igen at udbrede disse Opmuntringer blandt deres Jævnlige og aflægge Indberetning om Frugterne deraf.

En Aarrække virkede Selskabet med fuld Kraft; men saa døde Frederik Juel, og i 1828 kom der fra Langeland en ondartet Feber til Bjærgby Sogn. Sygdommen svækkede i den Grad Arbejdskraften, at det næppe var muligt at faa de aller nødvendigeste Sysler udført. Der maatte derfor tænkes mere paa Sygepleje end paa Husflid, og da Feberen var smitsom, var det betænkeligt at holde Sammenkomster, Aftenlæsningerne ophørte. 30te Januar 1828 var Selskabet sidste Gang samlet. Husflidsfesten var allerede bortfaldet ved General Juels Død, og Børnehaven i Vemmenæs var blevet bortfæstet. Det hele Foretagende laa stille godt 5 Aar.

Den 7de Juli 1833 havde Pastor Møller sammenkaldt til Møde for at faa Foreningen genoplivet. Netop samme Dag kom Beretteren af dette, Kammerraad C. Dalgas, til Vaarø Præstegaard (d. e. Præstegaarden i Bjærgby Sogn) og over-

værede Mødet. En halv Snes unge Gaardmænd og Sognets tre Skolelærere var til Stede. Den lille Forsamling lyttede med Opmærksomhed til Pastor Møllers Tale, og det var øjensynligt, at Interessen for Selskabet ikke var tabt. Præsten oplæste ogsaa en lille Afhandling om Rapsavl og opmuntrede til at lægge sig efter den. Skolelærerne afgav Indberetning om, hvad overordentligt der i Aarets Løb var udrettet af Beboerne og Skolebørnene. Man samtalede og drøftede det fremførte, og Dalgas bemærkede med Glæde den Grad af Kultur, som Beboerne paa dette afsides Strøg var naaet til.

Der ligger jo i disse Bestræbelser et Program for Opdragelse, Undervisning og Oplysning: udvidet praktisk Skolegang, Husflidssag, Studiekredse, Sommermøder o. s. v., som endnu staar paa Dagsordenen.

Blandt Gaardmændene havde Juel sin ivrigste Lærling i den tænksomme og virksomme Fæstebonde Lars Rasmussen Bødker i Vemmenæs, uden Tvivl den første Bonde i Danmark, som dyrkede Brakfrugter og staldfodrede. Som 80-aarig Olding var han endnu en saare driftig Mand. Det kgl. Landhusholdningsselskab belønnede ham med en Præmie. Han levede til midt i 1830'erne og blev 90 Aar gammel. Kort før sin Død blev han hædret med Dannebrogskorset. Han og andre Bønder, især hans Søn Sognefoged Hans Larsen Bødker i Lundby og flere af Slægten, var rede til at overføre det anvendelige af Herremandens Landbrug til deres Gaardmandsbrug. Sognefoged Hans Larsen Bødker blev endogsaa offentlig fremstillet som et Forbillede i Landbrug baade for Tøsing og Landsmænd i videre Forstand. I 1821 skrev Pastor Lund et Bidrag til »En Læsebog for Fynboer«. Dette bestaar i en Samtale mellem den omrejsende Landmand Anders Kjærbye og to taasingske Gaardmænd: Sognefogeden Hans Bødker og en Type paa den almindelige konservative Bonde, der kaldes Jens Mortensen. Begge er de naturligvis kommet ud over Driftsmaaden fra Tiden før Udskiftningen, og selv Jens Mortensen ser overlegent tilbage paa de Dage, »da næsten det halve af Byens Jorder kun blev drevet hvert niende Aar, en Gang eller to, og et stort Stykke blev aldeles ikke drevet, men laa bestandig som Overdrev eller Græsning«.

Men Jens Mortensen følger endnu omkr. 1820 den Drift, som

hans Fader indførte ved Udskiftningen, der i Lundby fandt Sted i 1789: Han bryder sin Jord til Havre; derpaa gøder han til Rug, saa saar han Byg efter to Pløjninger og saa Havre med Kløver efter een Pløjning, hvorpaa Marken hviler 4 Aar. — Denne Maade, som endnu er i Brug hos mange der paa Landet, »den følger jeg«, siger Jens Mortensen, »og den vil jeg med Guds Hjælp følge i Fremtiden, for den har jeg lært, og den har været god i saa mange Aar. — Saaledes gjorde min Far før mig; og saaledes har det været siden Udskiftningen, og det er jo mange Aar siden«.

Som Modsætning til denne traditionsbundne Mand, der udtrykker sig i de sædvanlige konservative Vendinger, fremstiller Sognefogeden nu sin forstandige Vekseldrift: »Jeg bryder min Jord om Efteraaret og pløjer den atter een eller to Gange om Foraaret for at saa Byg eller Havre deri. Derpaa brakker jeg, enten aldeles uden nogen isaaet Sæd, eller ogsaa med isaaede etaarige Foderurter, f. Eks. Vikker, der afslaas grønne. Til Vikkerne gødes forud, ifald man kan overkomme det; hvis ikke, da naar Vikkerne er borte. Og nu følger Vintersæden, helst Hvede, da min Jord er sikrest til den. Efter denne kommer Kartofler og Bælgæd, som modnes, og dernæst, efter een Efteraars- og een eller to Foraarspløjninger, Byg med isaaet Kløver, som staar i to Aar«. — Anders Kjærbye, der er Pastor Lunds Talerør, optræder nu som Dommer imellem de to diskuterende Gaardmænd og fremstiller straks Fordelene ved Sognefogedens Driftsmaade. Jens Mortensen giver sig ikke med det samme, »godt«, siger han, »men saa har han ogsaa kun to Marker til Udlæg, og hvor vidt vil han vel komme dermed, naar han ingen Eng har?«

Men Kjærbye svarer: »Han kommer lige saa vidt som I, hvad I kan se i hans Lade, hvor der just ingen Mangel er paa Kreaturer, og Aarsagen er let at fatte. Paa hans to Kløvermarker staar Kløveren altid tæt og sluttet, saa eet Skaar indeholder lige saa meget som to eller tre paa Eders Marker; thi da Jorden ved den omhyggelige Bearbejdning er saa aldeles rensed for Ukrudt, da saavel Græsfrø som Græsrodde ved Brakningen er udryddede, og Jorden er skør og dyb pløjet, saa hindres Kløveren højt sjældent fra at udbrede sig, og skulde saa ugunstigt Vejr indtræffe, saa forsømmer han ingenlunde at

pløje Marken om og saa Foderurter, og saa er han endda ikke forlegen«.

Sognefogeden tilføjer: »Og dertil kommer, at jeg har en halv Mark med Vikkehavre, der afslaas grøn til Sommerbrug, og Kartofflerne har før erstattet mig Savnet af Hø om Vinteren«.

Kjærbye fremhæver endvidere, at Sognefogeden foruden større Afrøde ogsaa faar mere Gødning. — Jens Mortensen indvender: »Han kan jo sagtens faa en Del Korn ved al den Pløjning og alle de Anstalter med Brak og Kartoffler; men lad os se, naar han kommer om igen. Jeg tænker, han piner Jorden saaledes ud, at den til sidst giver slet intet«.

Imod dette anføres, at Vekseldriften allerede er saa gammel »her paa Landet«, at man kan fremvise Jorder, der uden at svækkes har udholdt to Omgange af en saadan Drift og endnu i tredje Omgang viser en Kraft, der endog er større end under de to første, f. Eks. hos Sognefogedens Fader, Lars Rasmussen Bødker i Vemmenæs. — Jens Mortensen fortsætter med sine Indvendinger; men Kjærbye gendriver dem een for een og giver den brave Taasingbonde et helt Kursus i Vekseldriftens Grundsætninger, efter hvilke langstraaede Kornsorter ikke maa følge efter hinanden, men maa »adskilles ved Brak eller ved rensende og skørnende Sædarter som Ærter, Bønner, Vikker, Boghvede og Kartoffler«. Jens Mortensen føler sig efterhaanden noget overvældet: »Jeg maa rigtignok sige, at jeg er kommen i Skole i Dag, for jeg lærer her saa meget, jeg aldrig har hørt før eller nogensinde tænkt paa. Een Ting har jeg dog endnu at indvende mod den ny Avlsdrift, og det er en Ting, som næsten gør mig tvivlsom, om jeg ogsaa tør begynde paa den: Hvor faar man Tid til det hele? Der skal Brakmarken pløjes fire—fem Gange, siger Hans Larsen (Bødker), Bygmarken to—tre og til Kartofflerne ligeledes, og endda skal de hypes og luges, og mellem Pløjningerne skal der harves«.

Kjærbye indrømmer: »Ja, Vekseldriften kræver ganske vist mere Arbejde end den ældre Dyrkningsmaade, det kan ikke nægtes; men meget af det Arbejde, der fordres ved Vekseldriften, falder paa en Aarstid, da man ikke har meget andet at bruge sine Heste til, nemlig fra Bygsæden til Høets Indkørsel. Desuden vil Jorden ogsaa stedse blive lettere at pløje, jo længer den behandles efter denne Drift«.

Jens Mortensen har endnu en sidste Skanse: »Men hvad vil Præsten og Skolekommissionen sige, naar jeg pløjer hele Sommeren og holder Plovdriveren fra Skolen?«

Men der besøger Sognefogeden Angrebet: »Du skal gøre ligesom jeg og kun pløje med to Heste uden Plovdriver. Saa sparer du et Barn, der kan bruges til andet nyttigt Arbejde, og dine Heste kan godt trække din Plov, naar den er gjort derefter«.

Og nu giver Jens Mortensen sig over paa Naade og Unaade: »Saa vil jeg da i Guds Navn til næste Efteraar begynde at drive min Jord efter det, jeg i Dag har hørt og set. Sagtens vil mine Naboer . . .«

Det ved Sognefogeden Besked med: »Lad du dem snakke; inden tre eller fire Aar vil de drive deres Jord ligesom du . . . Naar vi vil foretage os noget, som efter vor Overbevisning er lovligt og rigtigt, maa vi ikke bekymre os om Folkesak. Begynd derfor med Gud; brug de Kræfter og den Indsigt, han skænker dig, og du skal se, at han ikke vil lade dit Arbejde blive ulønnet«.

Denne sokratiske Undervisning, som Pastor Lund har sat i Stil, gengiver sikkert Indholdet af mange af de Drøftelser, som de taasingske Bønder har ført om de gamle og de ny Driftsmaader. Og støt og sindigt har det ny stadig vundet Fremgang hos Gaardmændene. — Bagefter kunde de gode Tøsingere undre sig over deres egen Uforstand overfor det ny, som det fremgaar af følgende sagnagtige Fortælling: En Smed paa Langeland havde lavet en Jærnplov, som han bad Gaardmændene paa Taasing om Lov til at vise dem. Muldfjælen var imidlertid ikke sleben, og Ploven vilde ikke »skyde Jorden«. Forsøget mislykkedes da; alle lo ad den uheldige Opfinder, saa han løb og lod Ploven, som ingen af Bønderne vilde eje eller have, blive staaende. Men en Tjenestekarl, der hed Jisse, gik og keg saa længe paa den herreløse Plov, at han fik Lyst til at prøve den og fik Lov af sin Hosbond at bruge den i Marken en Dag. Da Ploven var slidt til, gik det strygende med Pløjningen, og snart blev Jærnplove udbredt paa Øen.

Ogsaa Husmænd som Krøblingen Anders Hansen i Vaarø og Frugttrævleren Rasmus Hansen samme Steds var ivrige for at eftergøre Herremandens Forbillede paa deres Smaa-

brug. Mange af Fremskridtshusmændene indrettede sig paa Staldfodring i det mindste en Del af Sommeren. En Husmand med 3 Tdr. Land maadelig Jord kunde ved *Tøjring* holde een Ko; laa nu Lodden noget ude paa Bymarken, mens Huset, som tit var Tilfældet, laa i Byen, maatte han løbe 5—6 Gange om Dagen ud til Lodden blot for at flytte *den* ene Ko. Koen kom paa Græs først i Maj og afgnavede efterhaanden alt, saa han intet Hø fik paa sin Mark. — Indrettede et Par stræbsomme Husmandsfolk sig derimod paa *Staldfodring* en Del af Sommeren, kunde de holde to Køer. Han tilsaæde sin Have med Vikkehavre, som endog kunde gro under Frugttræerne, hvor disse ikke var alt for store. Hans Kone skar Grønt ved Grøfter og Gærder overalt, hvor det tillodes hende; i sin Mark avlede han en halv Snes Tdr. Kartoffler og tjente endnu nogle ved Opsamling hos andre. Hans Kornavling formeredes. Han holdt nu sine Køer inde til sidst i Maj; en kort Tid aftøjrede han et lille Stykke Kløver, som der nu var Forslag i. Ind i Juni begyndte han at staldfodre en 4, 5, 6 Uger efter Omstændighederne, bar fra en Ager Vikkehavre paa Marken eet eller to Bundter Grønt hjem om Dagen. Imidlertid voksede hans Kløver til; en Del af den anvendte han til Staldfodring i et Par Uger, Resten slog han til Hø. — Hans Kone løb fra Spinderokken en halv Snes Gange om Dagen ud til sine to kære Køer i Laden; hele Foraaret igennem hakkede og rørte og mængede hun, og om Sommeren rystede hun det grønne Foder i smaa Mængder for sine Køer. Hun syntes, at de malkede bedre, naar de blev passet paa den Maade, end naar de blev tøjret. Og om Efteraaret havde de en Mødding, som kunde anvendes der, hvor Gødningen var tjenligst. Han saaede nu maaske 1 eller 1½ Skp. Rug mere, end han ellers vilde have været i Stand til, eller gødede stærkere og avlede mere. Jo, vist kunde en Husmand ogsaa drive sit lille Brug op, naar han var om sig paa alle Ledder og Kanter.

Der var da fra øverst til nederst i det taasingske Samfund løftende og fremskridtsivrige Kræfter, der var vakt ved det 18de Aarhundredes Oplysnings- og Frigørelsesvirke, og som beredte Jordbunden for Højskole- og Landbrugsskole-Arbejdet senere i Aarhundredet som den aandelige Forudsætning for Landbrugets Overgang til Nutidens Driftsform. Ligemeget

hvordan Rationalisme, Romantik og Realisme ytrede sig i de litterære Lag af Befolkningen og paa religiøst Omraade, — i den jævne Landbefolknings Dagligliv drager de i samme Retning. — Bort fra det nedarvede materielle og aandelige Fællesskabsliv føres Almuen baade af det 18de Aarhundredes humane Oplysning og Reformer, af den grundtvigske Vækkelse

Fig. 45. I en taasingk Dagligstue.

og Landbrugsskolernes praktiske Belæring, af Dagblade og politisk Røre.

Man kan undres over, at Fæsteforholdet bevaredes saa længe — helt til nyeste Tid — paa et Land som Taasing. Men hvor dette herskede i en menneskelig og hensynsfuld Form som paa Juelernes Stamgods, havde det ved Siden af sine iøjnefaldende Skavanker ogsaa sine forstaaelige Fortrin. I Tider, da Pest og Kvægdød, Ildsvaade, Misvækst og Krig saa vel som personlige Uheld eller Ulykker nemt kunde vælte den enkelte lille Landbruger over Ende, idet der hverken fandtes Kapitalreserver, Kreditforeninger, Forsikringer eller andre Indretninger til at tage Stødet af (bortset fra den store Hjælpsomhed

mellem Bysfæller), — da kunde det være en Fordel at have Herremanden som en velstaaende og mægtig Husbond, der kunde støtte og hjælpe, hvor der var Trang til det. Idet han raadede over hele Godsets Kapital, kunde han sætte den ind, hvor menneskelige Grunde talte for det. Og kom Fæsterne i Forlegenhed overfor Omverdenen, kunde det være godt at have en mægtig Forsvarer. — I en saadan ansvarsbevidst Aand har Juelerne for det meste styret deres Fæstegods, og det var derfor ikke mærkeligt, at Taasing var et af de Steder, hvor Fæstevæsenet bestod længst.

Hvor afhængig en Fæsterbefolkning paa den anden Side kunde være af Herskabets Forgodtbefindende, afgiver følgende lille Historie et Eksempel paa: Der var en Fæster paa Taasing, der kun havde een Datter og ingen Søn. Da han døde, kunde Datteren blive paa Gaarden, hvis hun kunde skaffe sig en Mand efter Kammerherrens Hoved. Hun mødte da ogsaa snart med en køn ung Karl paa Valdemars Slot. Mens man nu talte frem og tilbage om Betingelserne, gik det pludselig op for Kammerherren, at han kendte Karlen. »Var det ikke dig, der pryglede Ræven ihjel i din Hønsegaard?« spurgte Kammerherren. »Jo, det var«, svarede Karlen. »Du har ikke givet Ræven en ærlig Død«, raabte Kammerherren forbitret, — og Karlen blev hurtigst sendt ud ad Porten. Efter Kammerherrens Æresbegreber havde Karlen forset sig haardt ved at slaa Ræven ihjel med en Knippel i Stedet for at skyde den. — Tre Uger senere mødte Pigen med en ny Karl, der fandt Naade for Kammerherrens Øjne og blev antaget som Fæster.

I vor Tid har en nemmere Adgang til Laan af Kapital, et udbredt Forsikringsvæsen og mange offentlige Indretninger og private S sammenslutninger som Andelsselskaber o. lign. givet Selvejerne det Rygstød, som Fæsterne tidligere kunde have i deres Godsejer. Og det er da naturligt, at Fæstet ogsaa afløstes her, og at Ejerne fik de Fordele, som der jo altid har været ved Selveje, først og fremmest den større personlige Uafhængighed og større Tilskyndelse til Driftighed i enhver Henseende.

Paa Taasing tillod Forholdene, at man nemt fulgte med i den ny Udvikling af Landbruget, da Andelsmejerier og anden Maskindrift indførtes; ogsaa de større Smaaøer: Turø, Stryn,

Drejød indrettede sig forholdsvis hurtigt paa det ny. Men selvfølgelig maatte man tit anlægge sine ny Virksomheder i meget lille Format. Paa Hjortød oprettede man et Andelsmejeri; men det blev sikkert Danmarks mindste. Derimod blev man paa Birkholm ved at behandle Mælken hjemme paa Gaardene som i gammel Tid, og Mælkeprodukterne førte man til Ærøskøbing eller Marstal, — og saa kunde man tage nogle Spande godt Vand med hjem, for Øens eget Vand var jo noget saltholdigt.

Enkelte Rester fra Fællesskabet holdt sig det 19de Aarh. igennem, ja, ind i det 20de. Byerne paa Taasing havde deres

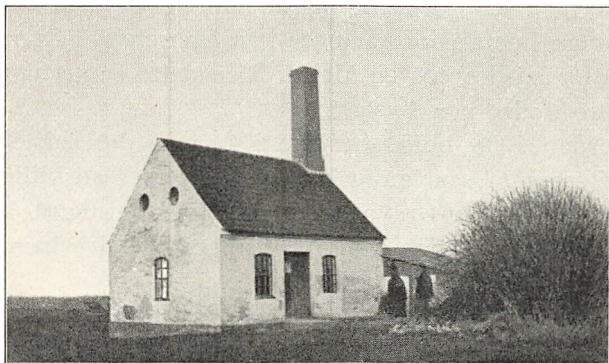

Fig. 46. Hjortød Andelsmejeri.

Bylav. Oldermændene kaldtes *Aldermænd* eller *Bysmænd*, og han skiftede hvert Aar. Gaardmændene havde deres Bylav og Bysmand, Husmændene deres. Paa *Bystævnet* havde Gaardmændene hver sin Sten i en Kreds og Oldermændene sin i Midten. *Bysmandsgilde* med Bysmandsskifte fandt i Lundby Sted Fastelavns Søndag, i Bjærgby Askeonsdag, i Stjøvl ligesaa (her var Konerne ikke med til Gildet), i Vornæs *Kørmes* (Kyndelmisse, 2den Februar). Ved Bysmandsgilderne fik man Mad et Par Gange, særlig kogt Flæsk, og man spillede Kort og drak rigeligt dertil. — Det var den afgaaende Oldermænd, der f. Eks. afsluttede sin Virksomhed ved et *Kyndelmissegilde*. Kl. 12 Nat overtog den ny Oldermænd Bestillingen.

I Bjærgby var der tidligere ni Gaarde i selve Byen og *een udenfor*. Manden *der* var med i Bylavet, men han var aldrig Bysmand. Alligevel holdtes hvert 10de Bysmandsgilde ude

hos ham, idet disse Gilder gik paa Omgang. — Bysmandens Hverv var bl. a. at *vare for* Klapjagt, Skovauktioner og lignende af fælles Betydning, naar han fik Tilsagn derom fra Godset, at kalde til Raadslagning om Fællessager og tilsige Bymændene til dette eller hint Pligtarbejde. I Bjærgby og Stjovl kaldte han til Møde med Tromme, i Lundby *varede han Folk til* (tilsagde dem til Møde). Ogsaa *Sneøsning* (at kaste Sne kaldtes »at øse Sne«) hørte under Bysmanden. Snefogeden skulde den Gang kun se til, at Arbejdet blev udført. — Naar der var Ildebrand, slog Bysmanden paa Tromme med een Stikke, ellers med to. — I Strammelse havde man ogsaa Tromme; men ved Ildebrand blæste man her i Horn. I Bjærgby mødtes man i de senere Aaringer i en Dansebod, i Lundby i et Lokale, der lejedes hos en Mand. Men dette er vel noget, der har afløst Møder paa Bystævne.

I Februar 1908 holdt Gesinge Bymænd det sidste Oldermandsgilde; som sædvanlig blev der drukket adskillige gode Bægre; men det var Gravøl for Bylav og Aldermand, kortsagt den sidste Rest af det gamle Byfællesskab; det havde intet Virkeomraade mere tilbage.

I Skovballe opretholdt man *Kyndelmissegildet*, men lagde ligesom en ny Betydning ind i det. Byens Gaardmænd indbød ved Kyndelmisse alle Byens Beboere: Tjenestefolk, Husmænd og Arbejdere til Spisning og Dans. Fra først af skiftedes man paa Gaardene til at tage mod Gæsterne; men da Tallet paa disse voksede, henlagde man Festen til Kroen, hvor den endnu holdes. Gaardmændene holder nu dette Gilde som en Tak til deres Medhjælpere, det har styrket Sammenholdet i Byen, og man taler meget paa Egnen om det venskabelige Forhold, der hersker i denne By.

Syd ude paa Øen laa der et stort, lavt Stykke Græsning, der kaldtes *Maanen* (paa Theills Kort: *Syltmae* eller *Maaene*); det var delt i tre Omraader, hvoraf hvert i Fællesskab tilhørte Gaardene henholdsvis i Skovballe, Søby og Vaarø. Disse Strækninger var tillagt Gaardmændene, mens Husmændene intet fik. Paa samme Maade tilhørte *Stjovl Kohave* Gaardmændene i Stjovl i Fællesskab. — For Skovballes, Søbys og Stjovls Vedkommende er disse *Mader* for længst udskiftede og opdyrkede (omkr. 1830). Men Vaarø Maane har lige til vor Tid henligget

i Naturtilstand og udgør et Omraade paa omkr. 250 Tdr. Land; det bruges om Sommeren til Græsning for løsgaaende Kreaturer, — i Fællesskab som i ældgammel Tid. Derfor udgør Ejerne i Vaarø stadig et Bylav, der hvert Aar vælger en Oldermann (en *Bysmand*), der varetager Bestyrelsen og sammenkalder til det aarlige Bysmandsgilde, hvor man opvartes med Aftensmad og faar et Slag Kort. Indtræffer der i Aarets Løb Begivenheder, som vedrører Fællesskabet, drøftes de paa Møder, der holdes ved Vaarø Smedje — sikkert et af Danmarks sidste Bystævner i Virksomhed!

Øreklip paa Kvæget holdt sig ogsaa et Stykke Tid efter Fællesskabets Ophævelse. I Fællesdriftens Tid, da Byernes store Flokke af Køer og Faar gik paa Fællesgræsningen, var det nødvendigt for hver Gaard at have et Kendemærke paa hvert af dens Dyr. Hver Mand paa hele Taasing havde da et Mærke, som ingen anden maatte bruge; det bestod for Faarenes og Ungkreaturerens Vedkommende i Hak eller Huller i Ørerne; der kunde laves over Tusind forskellige Mærker paa den Maade. Efter som der var et eller flere Hak eller Huller i venstre eller højre Øre, kaldte man Faaret »Forteist«, »Afteist«, »Riist«, »Skovfod« (et Hul i venstre Øre), »Affod« o. s. v. — Herskabets Faar manglede — som Kendemærke — alle det højre Øre. — Langt ned i Tiden lod man Faarene løbe løse efter Høst. Naar man sent paa Efteraaret indfangede Dyrene, kunde det ofte volde Besvær at faa dem rigtigt fordelt. Men i Gesinge var der en gammel Husmand, der hed Søren, han kendte og huskede hvert eneste Øreklip paa Øen. — En Søndag stod han uden for Bjærgby Kirke og hørte, at Degnen i Bjærgby talte om Faarene med Degnen i Søby, der lige var kommet til Eggen. »Jeg har klippet to Hak i venstre og et i højre Øre paa mine, for det var min Fars Mærke paa Fyn«, fortalte Søby-Degnen sin Værkfælle. — »Saa kommer du til at finde paa et nyt, Far«, faldt Søren ind, »for det Mærke er Jens Nielsens i Bjernemark«. — Alle, der hørte det, saa noget forundrede paa Søren; men ingen tvivlede om, at han havde Ret.

Hver Mand havde jo fra gammel Tid sit *Bomærke*, og man blev ved at bruge disse, ogsaa da enhver kunde skrive sit Navn. Det var almindeligt, at Folk laante Redskaber, ja, lej-

lighedsviis, som ved Gilder, ogsaa Bohave af hinanden. Derfor mærkede man stadig sine Ejendele med Bomærker, som man skar i Borde, Stole, Harver, Plove, Grebe og Skovle. Enkelte af de yngste Bomærker kunde være formede som Mandens Forbogstaver.

Skønt det ingenlunde havde Medhold i Loven, var Tøsinjerne tilbøjelige til at betragte Skovene som Fællesgods. — Fra gammel Tid stod der mægtige Træer i Skovene. Den store Bøg i Vornæs Skov (Side 139), der kaldtes *Fruens Bøg* — som det hed sig efter Fru Hedvig paa Svenskekrigens Tid — var blevet stærkt medtaget af Ælde og Blæst; de øverste Grene var tørre og delvis faldet til Jorden, og i 1863 blev Træet fældet. Der var i dette Træ skaaret en Mængde Navne og et Vers, som lød:

Ædle Frue! kom mig at skue!
 Jeg er Frue saa vel som De.
 Kom hver Karl og kom hver Pige;
 jeg vil eder Sandhed sige:
 Ej min Lige findes kan
 paa det ganske Thorsengs Land.

Træet maalte ved Rodenden tre Alen i Gennemsnit, og fra-regnet det, der allerede tidligere var nedblæst, var der 32 Favne Brænde i det. Stubben blev undersøgt, og der taltes over 300 Aarringe paa den. — Men det var ikke blot saadan, at »Karl« og »Pige« en Søndag Eftermiddag gik i Skoven for at glæde sig ved dens Grønhed og store Træer og skære deres Navne i Barken. Paa en helt anderledes haandgribelig Maade blev de taasingske Skove fra gammel Tid betragtet som Allemandseje.

De fleste af Taasings Skove grænsede oprindeligt med den ene Side til Stranden. Dette gav Anledning til, at der ved Nattetider kom mange sejlende fra de omliggende Øer, lagde til ved Skovene og gik i Land og huggede løs baade af Brænde og Gavntræ, alt hvad de havde Brug for. Godsejeren lod da paa de mest hærgede Steder rydde langs Stranden, et Par Hundrede Alen i Bredden, og Jorden inddelte han i Husmandslodder, som han saa fæstede ud. Disse Fæstere skulde være Skovbetjentene behjælpelige med at fange de »udenlandske« Skovtyve, hvis de endnu stadig indfandt sig, selv om de skulde føre

Træet over den ryddede Jord. Skovtyveriet blev da ogsaa snart »Udlændingene« for besværligt, og det faldt lidt efter lidt bort fra den Kant. Dette var Tøsingerne lige saa glade ved som Herremanden, for naar der ingen fremmede Skovtyve kom, kunde det ikke ses saa meget, naar de selv tog noget. — Have Brænde staaende ved Huset, naar man ikke havde købt noget, lod sig jo ikke gøre. Manden gik da paa Skovavktion og købte lidt, i Reglen en Bøg paa Roden. Hen paa Vinteren skulde man ud og nedskære det købte. Karlene og Daglejeren drog da af Gaarde tidligt om Morgenen, væbnede med Sav og Økse og et langt, stærkt Reb samt Mad til hele Dagen. Det første, man ivrede sig for, naar man havde fundet det købte Træ, var, om der paa et af Nabotræerne var en god Gren, som man kunde slaa ned, naar man lod det købte Træ falde til den Side, eller om der var et mindre Træ, som hurtigt kunde kappes, naar Skovbetjenten hen paa Eftermiddagen havde passeret for sidste Gang, eller om der maaske kunde være en tyk Gren, som man kunde trække ned med Rebet. Hen imod Aften kom Manden kørende, og det første, man sørgede for at faa paa Vognen, var det »huggede« Træ.

Ogsaa Karlene »fægtede« jævnlig i Skoven for egen Regning. Kornet tærskedes jo med Plejl, og Slaglen var af Ask. Et Par Karle gik da en Søndag Eftermiddag ud i Skoven for at undersøge, hvor de bedst egnede Aske fandtes. Naar de saa havde fundet et Træ, som de syntes om, mærkede de sig nøje Stedet og gik hjem. En af de følgende Aftener gik saa en 4—6 Karle ud paa Rov. Det skulde helst være Stormvejr, saa Saven og Huggen ikke kunde høres ret langt bort. De fældede da det udsøgte Træ, og skar et Par Alen af Rodenden af. Og dette Stykke gjaldt det saa om at føre hjem. Var det en større Ask, var dette ofte meget besværligt. Men Spændingen øgede jo Iveren, og saa lykkedes det for det meste. Undertiden kunde det hælde, at een Flok paa saadan en Færd krydsede en anden. I Mørket blev de da bange for hinanden i den Tro, at de var stødt paa nogle Skovbetjente. De kastede da Træet fra sig og løb deres Vej.

Fattigfolk, som ikke havde Raad til at købe Brænde, havde Lov til at samle nedfaldne Grene visse Dage om Ugen. Dette Arbejde var i Reglen overladt Konerne, da Mændene ikke godt

kunde afse en Dagløn, — den Gang omkr. otte Skilling! — Konerne gik da om Morgenens til Skovs. Det gjaldt om at komme først for at faa de bedste Grene. Naar de havde faaet samlet sig et godt Knippe, skulde det ordnes nøjagtigt paa den ene Side, saa ingen Knuder eller Kviste stak frem. Denne Side skulde vende ind mod Ryggen, naar de bar det hjem. En Gang

Fig. 47. Kone med Kvasbunker i »Gasrummet«.

imellem maatte de hvile; men det var for besværligt at tage Knippet af og læsse det paa igen. En Jordvold eller en større Sten blev da benyttet til Hvilested. Man havde bestemte Sten, hvor man altid tog Hvil, og en saadan kaldtes da *Hvilestenen*. De vendte Ryggen mod Stenen, lod Knippet ligge paa den, og hvilede paa denne Maade. — Ældre svage Mennesker, som ikke mere kunde gaa til Skovs, gik om Efteraaret omkring paa Markerne og afskar *Regnfær* og andet større Ukrudt, ligesom de opsamlede Kogødning og tørrede den for at bruge den til Brændsel.

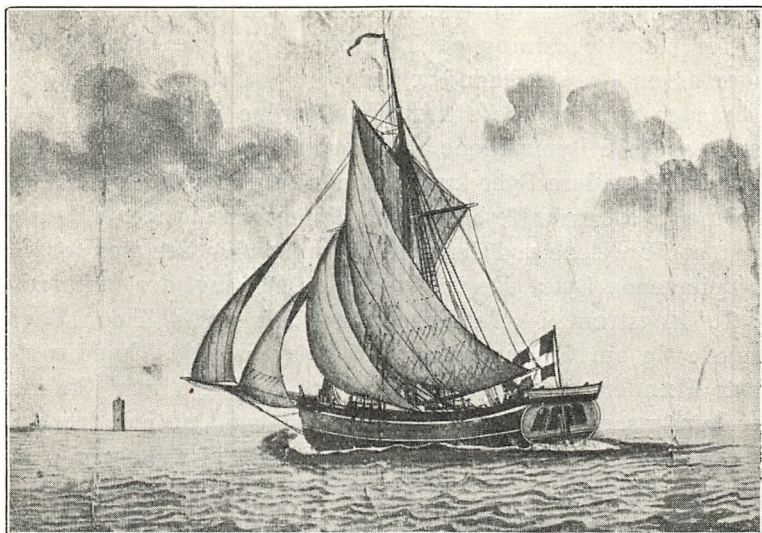

Fig. 48. »De seks Søskende af Troense«, bygget 1765.

HAANDVÆRK, MØLLEBRUG OG JAGT

I Begyndelsen af 19de Aarhundrede var der paa Sunds Her-Øer Husflid til eget Forbrug, men der forfærdigedes intet til Salg. Paa Taasing kunde Fattigvæsenet ikke en Gang hos Beboerne købe det fornødne til Klædningsstykker for de Fattige, men maatte bestandig købe det paa Odense Marked, paa den Smule nær, som forfærdigedes i Bjærgby Hospital.

Paa Taasing og især paa Smaaøerne lavedes der mere uldne end linnede Tøjer, da Klædedragten saavel for Kvinder som for Mænd førte det med sig, og Høravlen desuden ikke var vidt fremskreden. — Men Aarhundredet igennem var der dog mange travle Hænder i Virksomhed med Husflid, og der drevs særlig paa Taasing en Del Lærreds-, Hvergarns- og Vadmelsvævning.

Taasing havde i det hele taget de nødvendigste Haandværkere: Tømmermænd, Murere, Snedkere, Smede, Hjulmænd, Sadelmagere, Skomagere, Skræddere og Vævere. Det var maaske tit middelmaadigt Arbejde, de gjorde; men man var ikke bedre vant, og skulde der foretages Istandsættelse

paa et eller andet Mon eller Redskab, var det forbundet med alt for stor Bekostning og Tidsspilde, hvis den skulde foretages af en Købstadhaandværker.

Smeden var en af de mest nødvendige Haandværkere, og derfor sørgede Bymændene altid for at have en i deres By eller i Nærheden. Flere Byer kunde slaa sig sammen om at indrette en Smedje og anskaffe sig en Smed; men man vogtede da nøje over, at Fordelene ved denne Indretning blev lige stor for alle de deltagende Byer. Derom vidner en Retssag, der omtales af C. G. Høgstrøm i »Taasinge paa Niels Juels Tid«. Sagen drejede sig om Gødningen ved Bjærgby Smedje. Smedjen tilhørte Mændene i Bjærgby, Vaarø og Stjovl, og hvad Gødning der kunde samles i Aarets Løb, havde Mændene i de tre Byer lige Lod og Del i. — Mens saa mange Haandværkere gik omkring til Gaardene og udførte Arbejdet der, fandt Smedearbejdet næsten altid Sted ved Essen og Ambolten, og Bønderne kom med deres Karl og deres Heste til Smedjen, derfor kunde der i Aarets Løb godt blive en god Mødding der. I det omtalte Tilfælde tog nu Bjærgby-Mændene al Smedjens Gødning og kørte den ud paa deres Agre. Men Mændene fra Vaarø og Stjovl klagede over det paa Birketinget og fik Bjærgbymændene idømt en klækkelig Bøde. Og noget lignende vederfores Smeden, da han engang havde overladt Præsten nogle Læs Møg. Høgstrøm anfører ogsaa, hvorledes Smeden i Gesinge lønnedes. Han var Smed for Bymændene i Gesinge, Hellev, Søby og Skovballe. Bønderne overlod ham til Brug nogle Stumper af deres Agerland, som de lovede at pløje ham i rette Tid; fremdeles skulde han have Græsning til to Bæster, to Køer, fire Faar og fire Svin, og hver Mand gav ham to Skæpper Korn, nemlig 1 Skæppe Rug og 1 Skæppe Byg i Saatiden; og endelig holdt de ham Husene ved lige kvit og frit, som de havde været fra Arilds Tid. Derimod lovede Smeden at svare dem til deres Grovsmedearbejde, saa vidt som forsvarligt kunde være.

Det Haandværk paa Taasing, der naaede højest i Fuldkommenhed, var Skibsbyggeriet i Troense. Ved hjemmelært Erfaring og Haandsnilde naaede Skibstømmerne her meget højt. Der byggedes Skibe til Svenborg, Korsør, Horsens og flere Steder. Generalpostamtet lod bygge Postsmakker der; under

den engelske Krig byggedes her Kanonbaade. Og Skibsbyggere, der var uddannede i Troense, søgtes til Værfterne i Svenborg, Faaborg, Flensborg, Ærø og andre Steder, idet de havde et overordentlig godt Ry paa sig. Der var i den første Snes Aar af det 19de Aarhundrede 9 Skibsbyggere, hos hvem der arbejdede omkr. 20 Tømmere, 2 Rebslagere, 1 Smed, 2 Snedkere og mange Daglejere, ialt omkr. 200 Mennesker. — Lige omkr. 1820 i de allerdaarligste Tider stod det skralt til

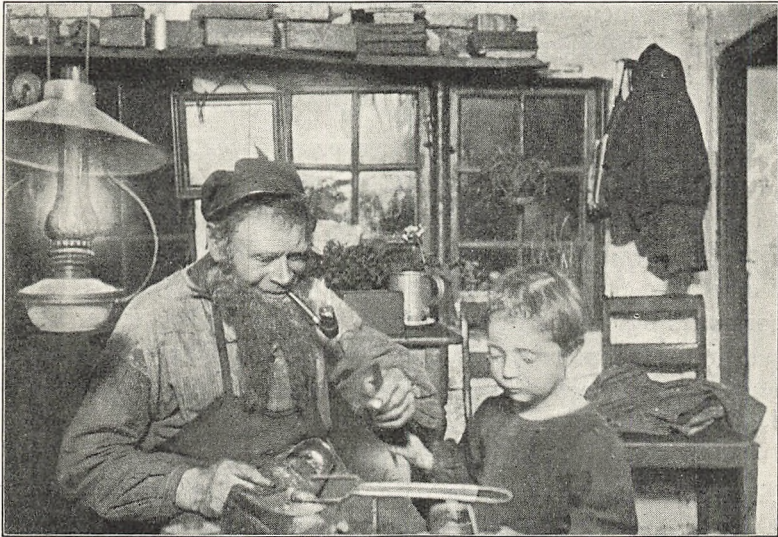

Fig. 49. Skomager.

med Skibsbyggeriet; men allerede fra 1823 kom det lidt efter lidt paa Fode igen, og Troense kappedes nu med Svenborg, mens Turø endnu kun vandt smaat frem i Skibsbygningen.

De betydeligste Skibsbyggere i Troense var Rasmus Møller (hvis to Brødre var Skibsbyggere i Svenborg og Falsled), Lars Andersen Smith og Peder Pedersen. Men mangen Skipper befattede sig ogsaa med Skibsbyggeri, ligesom Skibsbyggerne igen forstod at føre et Skib. I Ungdommen sejlede de alle mer eller mindre, og naar Søfolkene ikke sejlede, greb de til Øksen.

De mange Skibsbyggere paa Taasing købte gerne, hvad Egetræ der var til Salg i Godsets Skove; Træerne blev først afbarkede paa Roden og fældede i den paafølgende Vinter, hvor-

paa de afdeltes efter den forskellige Brug. Saaledes havde de Troense Skibsbyggere et godt Trælager med velegnede Stykker, naar en ny Skude sattes paa Beddingen eller en gammel skulde »fortømres«.

Undertiden solgtes Skibet, saa snart det var færdigt; men i Almindelighed blev Skibene brugt i nogle Aar, til der fandtes Lejlighed til at afsætte dem. Undertiden blev der ogsaa bestilt Skibe af en vis Bygning og Størrelse, og der sluttedes Aftale derom.

Sammen med den tiltagende Skibsfart fulgte en stærk Vækst i *Turøs* Skibsbyggeri. Det ældste Skibsværft laa ved *Præstelæningen*, hvor de første Jagter løb af Stabelen. Senere fik Øen flere større Værfter. — Det er tidligere nævnt, hvorledes Turø 1856 havde een Haandværker af hver Slags: Bødker, Murer, Smed o. s. v., — men tre Skomagere (man mærker Forfinelsen hos Turinerne, der var vante til at komme ud i Verden) og hele 15 Tømmere og fire Skibsbyggere, et Vidnesbyrd om den Skibsfart og det Skibsbyggeri, hvis Vækst fortsattes lige til Verdenskrigen. Fra Turøs Skibsværfter klang paa stille Sommerdage de muntre Slag paa Tømmeret som en egen vilter Xylofonmusik ud over de smalle, blaa Sunde mellem de grønne Øer.

Det hørte fra gammel Tid til Turinerne — saa vel som Troenseboernes — Festdage, naar et færdigbygget Skib fik Navn og løb af Stabelen. Naar i fordums Dage en Jagt »skulde løbe«, stod en Mand i Stavnen og »slog en Flaske Vin i Snuden paa hende«; — senere slog man Flasken i Agterenden paa Fartøjet. Navnet var skrevet i Agterenden med Kridt, og et lille Bræt var sømmet oven paa det. Brættet var med en Snor fastgjort til en Pæl, saadan at det blev revet af, idet Skibet løb. Naar *Mester* gav Tegn, slog den ældste Tømmersvend til en Kile under Agterstavnen, og Forstavnen skød sig ud paa *Fedtlappen*, en tjæret Plankestump, der laa foran Stævnen. Og under Hurra blottedes Navnet i det Øjeblik, Skuden stak i Søen. (Udførlig Fremstilling i Johānnes Olsen: »Den sydfynske Sejlskibsfarts Historie«).

Man nøjedes paa *Stryn* med saa faa Haandværkere som muligt; man havde daarligt Raad til at betale, og de fleste Genstande og Redskaber lavede Folk hjemme. Der var et Par

Vævere og der var en Smed. Da Øen langt om længe fik en Bager, gav han sig ogsaa af med at mure; adskillige Huse og Gaarde paa Øen er bygget af Per Bager.

Gaardmændene paa Stryn havde et *Smedelav*, der holdt en lille Smedje, hvor Byens Smed var ansat. Før Markarbejdet skulde begynde, havde hver Gaardmand en *Smededag*, hvor Smeden skulde arbejde for ham. Bonden bragte selv Brændsel og hvad der ellers skulde bruges den Dag med til Smedjen. Som Løn for dette overlod Bønderne Smeden et Husmandssted til et Par Køer og de to smaa Holme *Grensholmene*. Hvad Smeden forrettede ud over de bestemte Dages Arbejde for Smedelavet fik han — en beskeden — Betaling for. Da Smedelavet blev ophævet, solgtes Holmene til Særeje.

Tog man *Drejø Sogn* som Helhed, fandtes der vel de fleste Haandværkere, som man behøvede under jævne, landlige Forhold. Men paa hver enkelt af de smaa Øer havde man naturligvis ikke hele Rækken af Haandværkere. Der var i Drejø Sogn: Skræddere, Vævere, Snedkere, Tømmermænd, Skibsbyggere, Smed og Træskomænd; men man savnede f. Eks. en Skomager, og paa Drejø manglede i 1830'erne saa vigtige Haandværkere som Hjuler og Bødker; og langt ringere stod det til paa Smaaøerne. Det kunde ske, at der f. Eks. paa Skarø slog sig en Smed ned; men hans Søgning blev for lille, og han maatte fortrække, og han kunde jo ikke erstattes af en eller anden Træhaandværker. Hvad Haandværk man ikke selv kunde udføre eller faa udført af en Mester paa sin egen Ø, maatte man enten til Naboerne med; eller man maatte hente en Haandværker til Øen for nogen Tid; under alle Forhold var det bekosteligt, tidsspildende og besværligt med fremmed Hjælp; — ikke sært at man sørgede for at faa sine egne Hænder til at sidde godt paa Skafterne.

Bymandslavet paa *Drejø* ejede Smedjen og lejede den ud til Smeden ved Oldermansgildet. Lavet skulde holde ham med Værktøj og pløje, harve og tilsaa ham Smedelodden, der var 14 Skæpper Land stor. Smeden havde ligesom Mølleren og Jordemoderen Krav paa »en Morgens Mælk«; d. v. s.: alle Landbrugerne paa Øen skulde en Dag om Aaret, naar vedkommende krævede det, levere ham (hende) deres Morgenmælk uden Vederlag. —

En Tid havde man baade Horn og Tromme til Brug for Oldermændene. Ved Gildet laa da Horn og Tromme foran Oldermændene paa Bordet; i Hornet var alle Gaardens Mærker indskaarne; med det kaldtes der paa den Tid til Oldermændsgilde, mens Trommen blev brugt til at samle hele Øens Befolkning med, naar det gjaldt alle Beboernes Anliggender. Naar nogen da fordrede, at Trommen skulde røres, kostede det en Flaske Brændevin.

Naar ved Oldermændsgildet de alvorlige Sager og Forhandlinger var overstaaet, kunde man med god Samvittighed tage sig et Slag »Mis, — en Skilling Stikket«, oplivet ved en Kaffepunsj! Og bagefter tog man »til Aftes« med god Madlyst for sig af det kogte Flæsk med Sennep, der efterskylledes med »Lunkeøl med en Pind i«, — det er varmt Øl med Brændevin; det blev da gerne sent inden man skiltes; men saa havde Smeden ogsaa faaet sin retsindige Behandling.

Bregninge Sogn var fra gammel Tid rigeligt forsynet med Møller, baade Vandmøller og Vejrmøller. Før Udskiftningen laa der tre Stubmøller ved Siden af hinanden paa Bregninge Banke, hvor de var anbragt »for at faa Luft«, som Folk sagde. — Mens der blev een Grubbe- og Sigtmølle tilbage paa Banken, flyttedes den anden Stubmølle i 1800 ud til *Bjærgby*, og den tredje genopførtes paa Stavs Høj, en gammel Kæmpehøj med Gravkammer nær ved Skovballe. I 1843 ombyggedes denne til »hollandsk« Mølle, og for at faa Gennemkørsel under Møllen sløjfedes Midterpartiet, og Gravkammerets Sten blev anvendt til Møllens Sokkel. — Nær ved Vindeby byggedes først i 19de Aarh. Birks Mølle, og Lundby Mølle opførtes 1858; dermed fik *Landet* Sogn endelig sin Mølle.

Paa Øens nordlige Del, hvor der fra de høje Bakkedrag kom smaa Vandløb og Kilder, kunde der bygges Vandmøller. Hele fire var der: Bregninge Skovmølle, Røde Mølle, Bukkehavn Mølle og Pederskovs Mølle. Bregninge Skovmølle kaldtes almindeligt Ventepose Mølle, og den svarede godt til sit Navn; der førte ikke noget Vandløb til Møledammen; men denne fyldtes af Kilder i Bunden. Med dette Vand kunde der gerne males en 6 Timer; derefter maatte man vente med sin Møllepose i 6 Timer, til der paa ny var tilstrækkelig Vandkraft. — De tre

andre Møller kaldtes *Græsmøller*, fordi der kun om Vinteren var stemmet Vand op til at drive dem, mens Omgivelserne bar Græs om Sommeren. Røde Mølle havde Navn efter det Sted, hvor den var bygget, *Røde Mølle* (Eng). Bukkehave Mølle dreves af Overfaldsvand fra Strammelse Mose; men Vandet slap op i strenge Vintre. Fra 1819 havde *Turø* sin egen Vejr-mølle.

Om Aftenen, mens Kvinderne kartede og spandt deres Uld,

Fig. 50. Strynø Mølle.

stod Karlene paa *Stryn* og malede med Haandkværne Korn til Mel, Gryn og Grut. Det var et svært og sent Arbejde, som ikke mange yndede.

Paa *Strynø* anlagdes der i Aaret 1832 en »hollandsk« Mølle ved et bekvemt Landingssted, brat ved Stranden; Havet skyllede tæt ind til Møllens Grundvold, som var opført af store Kampesten. Det var en Ærbo, som tilskyndet af Pastor Petersen paatog sig Anlægget; det lykkedes baade til Møllerens og Øboernes Tilfredshed. Efter den første Forbavselse og Tøven lagde Beboerne de gamle Haandkværne til Side og lod male i Møllen. *Strynø Møllens* Beliggenhed lige ud til Stranden har givet Anledning til et Sagn, der er et fortræffeligt Eksempel paa, hvorledes en paafaldende Ejendommelighed i Jordsmon-

net, ved en Bygning eller lignende hurtigt fremkalder en Forklaring af sagnagtig Beskaffenhed, hvilket kan ske mens visse historiske Kendsgerninger endnu mindes. Om Møllens Oprindelse og Beliggenhed hedder det nu om Dage: For hundrede Aar siden kom en Møllersvend fra Ærø over til Strynø. Han vilde købe Jord til at bygge en Mølle paa; men Greven paa Tranekær vilde ikke sælge. Derimod fik Svenden Lov til at fylde op i selve Stranden. Møllen byggede han selv fra Syld til Top, med Kampesten i Grunden og Straa til Tække; han fik en vældig Søgning og døde som en velstillet Mand. — Man kan sige, at det er et »socialt« Sagn, lige saa ejendommeligt for vor Tid, som det gamle Hævnsagn om de Krigere, der fik saa megen Jord, de kunde omspænde med en Oksehud, var karakteristisk for Oldtiden, og som de kendte Kirkebygnings-sagn var prægede af Middelalderens Tankegang. — Den virkelige Forklaring paa Møllens Beliggenhed har vi sikkert i en lignende Tankegang som den, der længe hindrede en Møllens Opførelse paa Drejø: der kunde væntes Møllægæster fra Naboerne, og da burde Øens egne Folk ikke have Umage med at age Kornet fra Baadene til Mølle for de fremmede eller med at vise dem Gæstfrihed.

Da Præsten fik Planen til Møllen gennemført, var det hans Hensigt, at Mølleren ogsaa skulde anlægge et Brødbageri; men Mølleren fik saa god Fortjeneste og saa meget Arbejde, at han ikke brød sig om at udvide sin Virksomhed. Paa denne Ø, hvor Brændsel var saa sparsom en Vare, var der stærk Trang til et Bageri, særlig for Smaafolk. De 50 Husmandsfamilier købte deres meste Brød i Købstæderne. — Men man maatte bie, til den rette Mand kom, som forenede Bager- og Bygningskunsten i een Person.

Langt ind i 19de Aarhundrede fandtes der i hele *Drejø Sogn* ingen Mølle. Peder Tommerup fortæller om den ejendommelige Tankegang hos Øboerne, der længe hindrede Opførelsen af en Mølle. Det skete af og til, at en Mand vilde opføre en Mølle paa Drejø; men dette var højlig Beboerne imod; de søgte Øens Herskab og fik det i Tide afværget. De frygtede, at hvis Udskiftning af Jorden fandt Sted, vilde der blive tillagt Mølleren Jord til at holde et Par Heste, hvorved deres Gaardes Tilliggende vilde formindskes. Og fik Mølleren ikke Jord til at

holde Heste paa, forudsaa de, at de selv vilde komme til at køre Møllekorn op fra Stranden til Møllen og fra Møllen ned til Stranden for Bekendte og gode Venner fra Naboerne, som søgte til Møllen; og desuden vilde mangen Pot Øl og mange Stykker Mad gaa med til hidsejlende Møllegæster. — Denne Tankegang er meget betegnende for den Hjælpsomhed og Gæstfrihed, som god Omgangstone i hine Tider krævede. — Men hvor gæstfri Øboen end var, havde han naturligvis ingen Lyst til daglig Ulejlighed og Udgift. — Øboernes Møllefærd var heller ikke til saa stor Ulejlighed, som man kunde tænke. Man havde alle Slags Ærinder til Ærø, Faaborg, Svenborg og Taasing og kunde altsaa for det meste ved bekvem Lejlighed faa sit Korn til og fra Mølle. Havblik, Uvejrs eller Drivis kunde ganske vist standse Farten; men for at bøde paa det havde Øboerne altid en god Forsyning af Mel og Gryn. Om Efteraaret lod hver Familie male, hvad Mel der behøvedes for hele Vinteren. Andetsteds lod Folk male baade Gryn og Malt paa Møllen. Men i Drejø Sogn gjorde enhver selv dette, da en Haandkværn var et Stykke, der fandtes i hver Gaard og i adskillige Huse. Hvem der ikke ejede nogen Kværn, fik Lov til at male hos sin Nabo. Disse Smaakværne gav ikke saa meget Mel som Stenene paa de store Møller; derved blev der da aarlig vundet ikke saa faa Skæpper Gryn. De vindskibelige, tarvelige og sparsommelige Beboere havde da — ogsaa efter Tommerups Mening — betydelig Fordel af, at de ikke havde nogen Mølle i Sognet. Dette Synspunkt opgaves dog senere, og i 1842 fik Drejø sin Mølle, der blev opført paa Herskabets, Hvedholms, Foranstaltning; over Møllens Indgang stod »Hvedholms Gave«. Men i visse Henseender toges der Bestemmelser om Møllens Drift ved Oldermansgildet.

Da Stormfloden kom 13de Nov. 1872, havde *Hjortø* en Mølle, som anvendtes baade som Vandingsmølle og Kornmølle; den blev da ødelagt saa vel som flere Gaarde og Huse paa Øen.

Skarøboerne bragte deres Korn paa de store Øbojoller til Vester-Skerninge paa Fyn, naar de skulde have det malet. Fra 1842 kunde de bringe det til Mølle paa Drejø.

Med Undtagelse af Strynkølv, Birkholm og Hjelmshoved har alle de beboede Øer i nyere Tid faaet deres Mølle.

Rigsraad Otto Krog til Egeskov ejede i 1663 Drejø, Kors-havn og Avernakø. Nu var der en Bondekarl, der hed Peder Eskebjærg, fra Ballen i Skerninge paa Fyn; han blev truffen med en ladt Bøsse paa Drejø, og der hang en haard Straf over Hovedet paa ham; men der var Godtfolk, som gik i Forbøn for ham, og Otto Krag lod ham slippe med, at han leverede ham tre Sæler eller Huder og Tran af dem inden Pinsedag 1664. Og for Fremtiden blev der truffet den Overenskomst, at Peder Eskebjærg aarlig skulde give tre Sæler med Hud og Tran for alle de Sæler, han kunde skyde under Otto Krags Øer; for de gjorde stor Skade paa Bøndernes Fiskegarn. Men lod han sig finde paa Øerne selv, vilde han være hjemfalden til Straf baade for de gamle og de ny Forseelser. — En Ordning, der var fordelagtig baade for Herremanden, der var nidkær for sin Jagt, og for den forvovne Krybskytte!

Endnu i Peder Tommerups Tid blev der i strenge Vintre stukket nogle Sæler paa Havis. Og til andre Tider blev der skudt en Del Sæler ved Grundvandene paa de store Sten.

I gammel Tid, da alle Øerne var Fæstegods, havde Godejerne, som det forstaas af ovenstaaende, al Jagten paa og omkring Øerne; men de vaagede med særlig Strenghed over Landjagten, mens den mindre behagelige Strandjagt kunde afstaas mod et passende Vederlag.

Det større Vildt, som i Middelalderen fandtes paa en Del af Øerne, var i nyere Tid forsvundet fra Smaaøerne, — samtidig med Skovene sagtens. Men paa *Taasing* var der ypperlig Jagt saavel af Daavildt, som af Harer og mange Slags Fuglevildt.

Daavildtet var jo en Herlighed for Herskabet; men for Øens øvrige Beboere var disse Dyr en stor Plage og Skade. Pileplantninger og unge Frugttræer blev skambidt af Daadyrene; idelig led Bønder og Husmænd Tab paa deres Sæd derved, især naar den stødte op til Skovene, og de kunde slet ikke dyrke Raps, saa længe der var saa mange Daadyr, der løb frit om paa Markerne. Store Jagter blev der holdt af Herskabet paa *Taasing*; men det talrige Vildt var ogsaa en haard Fristelse for mangan Jægersjæl uden Jagtret.

Krybskytتهistorier gik der mange af; en enkelt maa gøre det ud for dem alle:

For mange Aar siden var der paa *Taasing* en Skovfoged, der

var kendt for den Iver og Snuhed, han udviste, naar det gjaldt at paagribe Vildttyve. Et Par Fiskere fra en af Naboerne gjorde ham dog mange Knuder. Ofte havde han været efter dem, men stadig undslap de. En Dag, han var ude i Skoven, mødte han et Par store Kvindfolk, der bad, om de maatte samle Brænde. Paa et afsides Sted greb de pludselig-fat i ham og bandt ham til en gammel Eg og forsvandt saa. Alt hvad han raabte og skreg inde i den fjærne Skovtykning, hjalp ham

Fig. 51. To Skibsbyggere:

Niels Nielsen, Troense,
1784—1861.

L. Kaas, Turø,
til 1879.

ikke; i næsten to Dage stod han bastet og bundet uden at faa vaadt eller tørt. Da han var ved at forgaa af Udmattelse, Sult og Tørst, dukkede de to Gavtyve op — uden Forklædning — og skyndte sig, da de »opdagede« ham, at løse ham og at bringe ham Hjælp paa bedste Maade; de udtalte deres inderlige Medfølelse og deres Harme over den Tort, der var overgaaet ham.

Skovfogeden var dog ikke i Tvivl om den rette Sammenhæng og var dobbelt ivrig efter at holde Vagt i Skoven om Natten for at faa Ram paa de to Krybskytter. Naar han om Morgen træt og mødig vendte hjem efter sin rastløse Strejfen, stod der uden for Skovfogedstedet plantet en Stage med et nylig afhugget Hjortehoved paa. Endelig overraskede han dem en

tidlig Aften ved Stranden. Hastigt vadede Fiskerne ud til deres Baad og satte Sejl. Den ene kastede sig ned i Bunden, og den ældste, der skulde styre, sad bøjet ned bag Rælingen, saa kun hans højre Arm ragede op ved Rorpinden. Skovfogeden tog Sigte med sin Riffel og gav Krybskytten et Strejfskud i Albuen. Skovfogeden mente nu, han havde et fældende Bevis og sejlede, saa hastigt han kunde faa fat i en Baad, efter Fiskerne. Han fulgte deres Spor op til Købstadens Læge og traadte ind i hans Modtagelsesstue. Den gamle Fisker vendte sig mod den indtrædende og sagde: »Det var da godt De kom, Skovfoged! Min Kammerat kan ikke taale at se Blod, nu kan De hjælpe Lægen at forbinde min Albue, — jeg har stødt den saa slemt paa Vejen her til Byen«. — Det var umuligt at overbevise de to forhærdede Benægttere, saa de ogsaa denne Gang slap for Straf.

Ned imod vor Tid er Vildtbestanden paa Taasing taget stærkt af. Daadyret, der i gammel Tid voldte Agerdyrkerne og Træplanterne saa stort Besvær, er for længst borte, og Raa-dyret er næsten udryddet. Ræven gør endnu et fortvivlet Forsøg paa at leve; men ogsaa Mikkels Saga synes snart ude. — Man har fortalt, at Maaren før ikke fandtes paa Øen; men senere er den kommet i stort Tal. Væselen har været der, saa længe Folk mindes; den blev i gamle Dage kaldet »den herske«.

Der var en stor Mængde Harer paa *Stryn*, og de blev jaget baade lovligt og uretmæssigt. — Een Gang aarlig blev der af Lensgreven paa Langeland holdt en Klapjagt; men det var for lidt til at holde Bestanden inden for rimelige Grænser. Harerne tiltog i den Grad, at de blev en hel Plage for Beboerne. Efterhaanden som disse begyndte at anskaffe sig Bøsser, ind-saa Greven Nødvendigheden af at forsyne Øen med en Skytte, og ham lykkedes det ogsaa at begrænse den ulovlige Jagt en Del. Skytten, der var Langelænder, fik et mindre Fæstehus, hvortil bl. a. *Vogterholmen* hørte; Holmen kaldtes derefter af Strynboerne gerne for *Skytteholm*. — I Begyndelsen, naar Skytten var ude efter Haretyve, kunde det ske, at de fyrede paa ham; men han gjorde Gengæld og viste saa jærnfast en Vilje og Kraft, at Lovbryderne indsaa, de maatte holde sig i Skindet.

Den aarlige Jagtdag var en af Øens store Festdage. Da indfandt Greven sig med sit Jagtselskab for at afholde Klapjagt. — Baade unge og gamle af det mandlige Køn paa Stryn mødte op for at deltage i Jagten som Klappere. Drengene fik Slikkerier, og de voksne fik rigeligt med Snaps. Nord ude paa Øen gjorde man Holdt om Middagen, og Gaardene der beværtede da Jagtselskabet. Naar Jagten om Aftenen var til Ende, var de fleste Klappere ikke til Sinds at gaa hjem; de blev indbudt forskellige Steder, hvor man fortsatte Selskabeligheden hele Natten. — Harejagtsdagen længtes de fleste efter og saa hen til med store Forhaabninger om en glad Dag.

Der var ligeledes paa Drejø og de andre Øer i *Drejø Sogn* en stor Mængde Harer. Paa Drejø holdt Herskabet gerne Klapjagt hen imod Juletid; der skødes da ofte en 60 Harer paa nogle faa Timer, og hvis det ønskedes, kunde der godt skydes mange flere: — Men de forskellige Herskaber paa Drejø Sogns Øer betragtede dem som Vildtbaner, hvor de ønskede at vedligeholde Vildtbestanden og skød derfor kun et begrænset Antal Harer. Det var da ikke nemt for Beboerne at holde disse Dyr fra deres Kaalhaver; dog gik en Del til Grunde ved Over-svømmelser, og en Del slap bort ved at løbe over Isen til Taa-sing og Fyn. Nogen Formindskelse af Bestanden frembragtes ogsaa af Krybskytter og Rovfugle.

Alle Slags Wade- og Svømmefugle gæstede Smaaøerne i store Mængder. Viber, Bekkasiner, Havsneppe, Vildænder, Grav-gæs og andre Slags Vildgæs, Hjejler og Regnspover skreg og peb, flagrede og løb her. Brushøns med deres Kokke, der skinnede i skønne Farver, kom ogsaa i betydeligt Antal. Disse morsomme Fugle valgte sig Dansepladser paa ubeboede Holme, hvor de løb i Kreds efter hinanden. Men Øboerne spændte i gammel Tid Hestehaars Doner ud for dem og fangede dem i dem.

I ældre Tid, da hele *Hjørtø* var Fæste under Valdemars Slot, var det Herrerne derfra, der holdt Jagt paa Øen. Men da hele Øen blev Selveje, fortsatte Beboerne med at holde en aarlig Klapjagt paa Harerne i November Maaned. Naar Jagten var holdt, solgtes nogle af Harerne for at skaffe Penge til Drikkevarer og andre Sager, der skulde bruges til et stort Haregilde for hele Øens Befolkning; til at begynde med stod det hos en

Gaardmand, senere i Øens Forsamlingshus. De Harer, man ikke havde solgt, brugtes til Steg til Gildet.

Fælles for alle *Birkholmere* — gamle og unge — er den Kærlighed, hvormed de altid har set op til Øens Ejere, Greverne paa Tranekær. Greverne har ogsaa kun gjort Birkholmerne godt, og der har til enhver Tid hersket den bedste Forstaaelse mellem Øboerne og Greverne.

For en Del Aar tilbage kom »den gamle Greve« altid paa en bestemt Dag til Birkholm med et stort Jagtselskab, der gjorde Jagt paa Øens Harer; Øens Beboere var da Klappere, — og den Dag var deres morsomste Festdag. Der var gerne Damer med Selskabet, — og Grevinden samlede Øens Børn om sig og talte med dem; de holdt af hende; de vidste, at til Jul kom der hvert Aar en stor Tønde Frugt til Deling mellem alle hendes smaa Yndlinge paa Øen.

Birkholmerne har i det hele taget altid nydt godt af, at de var under Ahlefeldterne; Øen er i Modsætning til Naboerne indtil den nyeste Tid blevet ved at være Fæstegods, og det paa meget billige Vilkaar for Fæsterne. Øens Beboere har altid set en stor Fordel ved at være hjælpsomme og elskværdige mod Greven, der til Gengæld satte Birkholmerne betydelig højere end Strynboerne, som morede sig med at skyde hans Harer og stemme mod ham paa Valgdagen. — Paa Birkholm værgede Beboerne Vildtet paa bedste Maade mod fremmede Krybskytter. — En Dag for mange Aar siden opdagede Birkholmerne, at nogle Jægere var gaaet i Land paa Engen. Oldermændene samlede hastigt Bønderne, og alle ilede ned og slog — i god Afstand — Kreds om Vildttyvene, og Oldermændene opfordrede dem med høj Røst i Lovens Navn til at overgive sig og udlevere Bøsserne. En Mand traadte ud af Jagtselskabet og gav sig til Kende som Øens Ejer, Greven af Langeland. Denne Begivenhed forøgede yderligere det venskabelige Forhold mellem de to Parter. Naar Greven holdt sin store aarlige Jagt paa Øen, var den i Festskrud, Flagene vajede, og Landgangen var smykket paa bedste Maade.

En Gang Greven og Grevinden var paa Besøg paa Birkholm, blev det en saadan Storm og et saadant Lavvande, at de ikke kunde komme bort om Aftenen. Gode Raad var dyre for at skaffe de to fornemme Gæster det bedst mulige Soveværelse

med det bedst mulige Udstyr; man anstregte sig fra alle Sider til det yderste, og med tilbageholdt Stolthed anviste man Gæsterne Nattelejet. Paa de andre Øer fortalte man, at det blev en meget hed Nat for Greven og Grevinden; de var nær blevet kvalt under de mange solide, hjemmevævede Dyner. Men dette var naturligvis et misundeligt Forsøg paa at latterliggøre Birkholmernes Hengivenhed overfor Herskabet. Strynboerne var særlig ondskabsfulde i den Retning; de beskyldte Birkholmerne for, at de om Natten sejlede til Stryn og fangede Harer for at sætte dem ud paa deres egen Ø, — saa de altsaa stjal fra Greven selv for at glæde ham desmere paa Birkholm.

Senere i Tiden forærede Greven Birkholmerne Jagten paa Øen. Man fanger Harerne levende og sælger dem. Dette har været en indbringende Forretning, og Overskudet er blevet anvendt til Opførelse af Øens lille Forsamlingshus.

Var Jagten paa de vilde Dyr en Eneret for Herskabet — saa havde alle — og ikke mindst de fattigste — Lov til at sanke vilde Blomster. Om Sommeren samledes der paa Taasing Urter i ret stor Mængde, og de solgtes til Apotekerne i Svenborg og Rudkøbing, som igen afsatte meget til København.

Paa Hjortø og Birkholm voksede der megen Strandmalurt; den købtes af Apotekerne, og den blev revet saa graadigt af, at Roden fulgte med, og derfor aftog denne nyttige Plante betydeligt.

Fig. 52. Fiskere, der sætter Baad i Vandet.

FISKERI

Ved Fiskeri tjentes paa *Taaasing* omkring 1800 for over 1000 Rigsdaler aarlig; men der synes derefter at være kommen nogen Tilbagegang i denne Næringsvej. Omkr. 1820 fiskedes der paa *Taaasing* af to Fiskere med hver sit Bundgarn, et ved *Valdemars Slot* og et ved *Vemmenæs*, og de betalte sig meget godt. Der fangedes deri en Mængde Torsk og anden Fisk. Men udover det var der ikke synderligt Fiskeri, saadan at det udgjorde Hovederhvervet for en Mand. I *Troense* havde de fleste Skipperne Garn og Baade; men dette Fiskeri betød ikke stort. De fiskede dels for Fornøjelse, dels for at faa en Ret Fisk; lidt solgte de, og Resten gav de bort. Enkelte Mænd rundt ved *Øens Kyster* satte undertiden Flynderkroge eller stangede Aal ved *Blus*. I Almindelighed havde jordløse Husmænd ikke Raad til at anskaffe sig dyrere Fiskeredskaber, og Manden med Jord passede hellere sin Avling og søgte Arbejde paa Land, end han underkastede sig Fiskeriets Møje og Farer. *Tøsingerne* i Almindelighed boede saaledes midt i Havet, næsten uden at nyde

andre af dets Frembringelser end en Smule Sild og Flyndere. Uden for de egentlige Søfolk gaves der kun faa paa Taasing, som forstod at sejle med Baad, saadan som Bønderne paa de mindre Øer gjorde. Herskabet havde Ferskvandsfiskeri i næsten 40 Fiskedamme. — I 1830'erne var der i Troense og Vindeby syv Familier, der levede af Fiskeri. En enkelt Mand fra Lundby og en Medhjælper drev Fiskeri paa Torsk i Store Bælt og Kattégat; han saltede Torsk og solgte den i Maribo og Sakskebøing for 3 Mark Lispundet. Han kunde fra 1ste Marts til 1ste November fange Torsk for en 120 Rigsdaler. Fiskerne i de hjemlige Farvande afsatte al Fiskeren fersk, paa Øen selv, i Svenborg, i Rudkøbing eller til Fiskerkvaser, der førte Fiskene til København.

Fra Midten af 19de Aarh. opstod der en Fiskerbefolkning paa *Stener Odden* og den sydlige Kyst af Taasing; det var særlig Flynder- og Torskefiskeri, man drev, baade med Kroge og Garn. Aalefiskeri med Blus dreves ogsaa af dem, paa Tøsinggrunden og Sællegrundene Syd for Øen.

Man drev ogsaa Fangst paa *Hopper* (Rejer); man flettede et Risgærde ud fra Land og satte en flettet Kurv, en Slags Vidjeruse, for Enden; der kom da tit mægtige Rejestimer, og Udbyttet var ofte rigt.

Paa *Turø* var der i 1830'erne fire Familier, der ernærede sig af Fiskeri; de fiskede Torsk, Aal, Sild og Makrel, senere ogsaa Rødspætter. Hvad der ikke brugtes paa Øen selv eller afsattes i Svenborg, bragtes af Kvaser til København. — Efterhaanden levede betydeligt flere Turinere af Fiskeri; i 1856 levede saaledes elleve Familier udelukkende af Fiskeri.

I *Drejø* Sogn havde Præsterne fra Arilds Tid Eneret paa Ferskvandsfiskeriet i Kærene, hvor de i sin Tid havde sat Karudser ud; det største af disse *Kær* var *Mosen* Øst for Præstegaarden, en dybtliggende, aflangrund Indsænkning omtrent midt paa Øen.

Paa *Drejø* fiskedes der Flyndere, Torsk og Aal. Aalene fangedes om Sommeren paa Kroge eller stangedes paa en stille Sommeraften ved at oplyse Havbunden med Blus. Om Efteraaret i mørke, stormende Nætter fiskedes der stundom en Mængde Aal i Ruser. Husmændene fiskede flittigere end Gaardmændene; men næsten alle deltog mere eller mindre i

Fiskeriet, uden at det havde stor Betydning som Hovederhverv. Fiskeri dreves paa *Skarø* af enkelte, mest som et Sideerhverv.

Paa *Birkholm* blev der fisket meget, og Fisken førtes til *Ærøskøbing* eller *Marstal*; man besøgte næsten daglig disse Byer for at afsætte Fisken eller for at drive Smaahandel, og saa tog man gerne nogle Tønder fersk Vand med tilbage, som man især behøvede til Brygning. Det var først og fremmest Husmændene, der var Fiskere. —

Naar der havde været Stormflod, hændte det, at der var slaaet hele Stimer af Fisk ind paa *Agrene* bag *Digerne* paa *Birkholm*. Naar Vandet da sank, kunde der gøres en god Fangst ved, at Beboerne jog og spiddede dem med Forke i de Vandpytter, der endnu stod tilbage.

Paa *Strynø* dreves der fra ældgammel Tid temmelig meget Fiskeri, især af Husmænd, men ogsaa af en Del Gaardmænd. Mangen Husmand fortjente i 1830'erne paa denne Maade i en Sommer 40—50 Rigsdaler foruden sit eget Forbrug af Fisk. Megen Torsk vindtørredes, dels til eget Brug, dels til Salg. Af Leveren smeltedes der Tran til Lysning om Vinteren; med Hovederne og Indvoldene fodredes Svin og *Ænder*. Flyndere røggedes og solgtes som *strynske Flyndere* i *Rudkøbing* for 1—2 Skilling Stykket.

Det var mest om Sommeren, Fiskeriet dreves i ældre Tid. Redskaberne var særlig Garn og Kroge, hvormed der fiskedes Flynder og Aal, af hvilke der fandtes en Mængde. Om Efteraaret og Vinteren fangede Fiskerne Torsk.

De Farvande, *Strynbofiskerne* færdedes i, var meget kringlede og krogede, opfyldte af Grunde og store Sten. At sejle her, især ved Nattetid, kræver en godt stedkendt Mand ved Roret. — Disse Sejløb, Grunde og Sten har Fiskerne fra ældgamle Dage givet Navne, og disse har holdt sig til Nutiden.

Den Vig, der Syd for *Skovballe Maaene* skærer sig ind i *Vaarø Maaene* kaldes *Bjesservigen*; her skyder *Vaarø Knude* (*Knøvn*) sig ud mod Syd tillige med *Brævnsstenene* (Brændevinsstenene). Den østlige Spids af *Maaene*, som skrives *Langeodde*, kaldes *Laure* eller *Laureodde*. Farvandet mellem *Vaarø Knude* og *Laure* hedder *Lerbæk*, og to store Stene, der rager op nogle Hundrede Alen uden for Kysten nævnes *Hvidestenen*

og *Sortestenen*. Øst herfor skærer *Vaarvigen* (*Vaarø Vig*) sig ind med *Pellegrunden*. Længere hen mod *Stjovleknøv* (*Stjovl Knude*) ligger *Kjelestenen*. Ud for *Stjovl* findes et ret stenfrit Farvand med *Strynkalledybet*, et lille Dyb, der er overgroet med Søgræs, og i Nærheden deraf er der et lignende lille Dyb, der kaldes *Karens Gryde*.

Kysten drejer nu ind ved de to smaa Holme *Lille Ral* og *Store Ral* med den lille »Blødning« (d. e. Dyb) *Rallehaggerne*. Herfra skyder et langt Rev sig ud, som hedder *Bjærgby Hage*; denne grener sig til de to Grunde: *Vorgrund* og *Visgrund*, paa hvilke der ligger adskillige store Sten, der er yderst farlige for Sejladsen. Øst herfor, ad *Siø* til, findes et Utal af Grunde og store Sten, af hvilke de navnkundigste er *Maestenene* (*Maagestenene*).

Naar vi herfra atter gaar mod Vest, strækker *Tøsinggrunden* sig næsten helt over mod *Stryn*, og her træffer vi *Lille Frederikssten* og *Store Frederikssten* og *Tingstenene*, en mægtig Stenhob. Indløbet Vest herfor kaldes *Per Hjulmands Dyb*. — Farvandet — den dybe Sejlrende — mellem *Tøsinggrunden* og *Stryn* kaldes ud for denne Ø *Næbberenden*, længere mod Vest: *Knøwdybet* (*Knudedybet*, efter *Vaarø Knude*).

Fra *Næbben* (*Øksenebbe*), *Stryns* nordøstlige Punkt, skærer *Jostevigen* sig ind som en lille Bugt paa *Øens* Østside; Farvandet uden for *Jostevigen* kaldes *Nationalen*; en lille Grund midt i *Vigen* hedder *Degnehagen*. — Syd for *Strynø* Dampskibsbro ligger ude paa ret dybt Vand en mægtig stor Sten, *Vienten*, der er overgroet med *Kløjr* (*Alger*).

Syd paa fra *Øen* strækker sig to lange Stenrækker, der kaldes *Den sydøstre Hage* og *Den sydvestre Hage*, og som omfatter *Indskæringen Baasen* og *Engdraget Plækkær*. — Fra *Den sydvestre Hage* til *Strynkalvs* *Sydspids* strækker sig *Ylkegrundden* (*Ulkegrundden*). Fra *Stryn* skyder en Odde sig ud mod Vest, kaldet *Ørnen* (*Ørerne*) med tre-fire store Stene, der bærer Navnet *Hørbedet*. Lidt længer mod Nord rager et andet Punkt frem, kaldet *Løghovedet*; imellem disse to smaa Næs ligger der en ret stor, grund *Vig*, der kaldes *Den vestre Vig* eller *Veien*. Farvandet mellem dette Sted og *Strynø Kalv* kaldes *Strynkalledybet* med *Snubsrøn* Grund og en stor Sten, *Pe-Stausens Sten*.

Strynø Kalvs Dyb begrænses mod Nord af en Grund, der hedder *Vejlen*, hvorpaa den store *Vejlesten* ligger. Nord for *Vejlen* er et lille Dyb, *Den vestre Blødning* med *Limstenen*, der er den største Sten i hele Farvandet og den farligste for Sejladsen. Dens Sider er slimede og overgroede med Alger, og der er over en Favn Vand. Mange Fiskerbaade har her lidt svært Havari ved Sammenstød med Stenen, naar der udvistes Uforsigtighed, eller uheldige Omstændigheder indtraf. Man afmærkede aldrig en saadan Klippe; men man *havde Mærke paa den*. Alle Fiskerne vidste — ofte for Snesevis af Stens Vedkommende — bestemte Sømærker for dem paa Land. Det gamle »Mærke« paa *Limstenen* — som sagtens har været kendt i Aarhundreder — lød: *Strynkalleodde til Ristinges Klinte og Strynsodde til Rudkøbing Kirke*. — Paa saadanne »Mærker« kunde Fiskerne sejle lige hen til Stenen. — Indløbet til *Den vestre Blødning* kaldes *Plads Gab*.

Fra *Limstenen* strækker en lang Grund, *Fovlegrunden* (Fuglegrunden) sig ned til Birkholm. — I den nordlige Del af *Den vestre Blødning* ligger *Kostenen* eller *Grisen* en stor Sten, der med »lavagtigt Vande« rager op over Vandet og da ligner Ryggen af et Dyr. Herfra strækker sig lige til Bredholm en Grund, der hedder *Koholmshage* med den umaadelige Stendynge *Koholmsstene*.

Nord for Grunden ligger de to Blødninger (Sænkninger) *Knubbedyb* og *Græsholmslaa*, og hvor disse grænser til hinanden to store, sorte Sten *Knubbestenene*. — Syd for Grundene har vi *Højeholmsdyb* og *Heinien* (Hejningen). Fra Grensholmene skyder *Grenshage* sig langt mod Syd, ligesom der fra Strynø Kalv gaar en dyb Grund, *Armen* (*Arn*), mod Syd.

Ved Bredholm ligger de store Stene *Høstenene* (man mindes Strynboernes fælles Høslæt paa Bredholm). Og mellem *Buen* (Buddiken) og *Græsholm* og *Den store Hage* har vi Blødningen *Raadholmsvejle*.

Alle disse Grunde og Blødninger, Holme og Dyb, Sten og Hager danner et Virvar af Krinkelkroge, hvor en fremmed vilde være prisgivet til at rende Baaden paa Grund eller løbe paa et af de mange Skær. Men den gamle Øbofisker ved, straks han kaster Blikket paa Bunden, hvor han er. Han kender *Snerler*, *Tang*, *Kløj* og *Tolles* (forsk. Bundplanter),

og er det ved Nattetid, tager han en Stage og støder paa Bunden. Af Bundens Haardhed eller af Klangen ved han Besked. Et langt Livs Færden har gjort ham saa fortrolig med dette Farvand, der skys af alle andre Søfarende, at han sidder rolig ved Rorpinden, selvom Søen bryder paa et Utal af blinde Skær omkring ham.

Øboerne sætter en Ære i at kunne færdes i disse Farvande uden at komme Stenene for nær. Sker det, tier de helst dermed, — ellers bliver de til Latter blandt deres Fæller. Men de er stolte over at kunne »navigere hende blandt Stenene«; som en gammel Strynøfisker udtrykte det: »I et stenfrit Farvand kan enhver Torsk manøvrere, — men kom til her — varsko!«

Til Færdselen paa Vandet havde Fiskere og Sømænd mange særegne Ord og Vendinger. — Det kunde jo træffe sig saa heldigt, at man kunde »løbe *houn drovn*« eller »løbe *plat for de Gat*«, d. v. s. »bære for Vejret«, løbe for en god Vind; men det hændte ogsaa tit, at »Vinden *skralede*« (blev imod). Det hed da f. Eks. »Vi kunde ikke *pege Pynten op* og maatte derfor *gøre en Trip* eller *slaa en Bøvt*« (vende og krydse). Naar »det blæste, saa det peb i Toldene«, blev der *Rulling* eller *Skvalp*, og Skuden tog da en *Overhaling*. Man kunde da »stikke hende et Reb« for at mindske Sejlføringen. Stilnede det af, »gav man Nokken et Stræk«, d. v. s. spillede Sejlet yderligere ud. — Det kunde ogsaa volde Vanskeligheder, hvis det var »Hav hei, død Dam stille« (blikstille); — eller hvis Baaden var *luggerrig* (vilde gaa nær til Vinden), saa vilde den ikke *falde* (gaa fra Vinden), og saa hændte det, at den uforvarende »gik over Stav«. I en snæver Vending maatte man *kovende* (dreje Baaden den forkerte Vej, med Agterenden mod Vinden). Lod man Jollen løbe i Vinden for at naa ind til Bolværket, gav man den *et Ærbostik*. At smide en Trosse los hed »at stikke Tampen fra sig«.

Dette var nu den gamle Fiskers Arbejdsmark og hans Færdselsveje. Hans Bolig laa i Strynø By. Det Stengærde, der indrammede Bygaden var paa et lille Stykke afbrudt af en Hæk; bag den laa en Smule Blomsterhave og en Stump Brogaard. Og inden for dem laa Fiskerens lille, straatakte Bindingsværkshus med Kartoffelhave til den ene Side og Sennepshave til den anden. Gennem Husets eneste Dør kom man ind i en smal

Gang, hvorfra der ligefor var Indgang til Dagligstuen, mens Bryggerset laa til højre. Kom vi ind i Bryggerset med den aabne Arne, Bryggekedel (Vadskekedel), Egetræskisten og den hvidskurede Vadsk, og med Manglebrættet, det store udskaarne Saltskrin og »Baskeren« paa Væggen, opdagede vi ved deres Side seks smaa keglannede Træting; de var til »at slaa Tavse«, d. v. s. de brugtes til at sno Garn til Krogsnøre, ved at de bragtes til at snurre rundt. Fra Bryggerset, der indtog Husets ene Fjerdedel fra Gang til Gavl, førte der en Dør ind til Spisekammeret, et lille Rum langs den anden Halvdel af Gavlen, paa hvis tre Hængehylder der stod Mad, Lurfade og Skaale; i Krogen under Vinduet stod Sulebaljen. Fra Spisekammeret førte to smaa Træluger ind under Dagligstuens Senge. Lugerne toges ofte ud, for at der kunde »komme Luft under Tilen (Sengebunden)«, og ofte sattes Musefælden derind. Til venstre for Gangen var der et Værksted, et Arbejdsrum, hvor Fiskeren om Vinteren lavede Husflidsarbejde ved en Høvlbænk eller bødede Garn; et lille Bord med Redskaber til Arbejdet stod ogsaa i dette Rum, og paa den ene Væg hang *Kaesrækken* (Tinrækken) med Tallerkner og Kopper. Et lille Rum var Pulterkammer — fuldstændig mørkt og med al Slags gammelt Ragelse og med Plads til Rok, Hæspe og Vinde, naar man satte dem til Side om Foraaret. I et andet lille Rum ved Værkstedet stod en Seng af Værelsets Længde og under det smalle Gavlvindue et lille Bord — det hele saa snævert som et Sovekammer overhovedet kunde være. Ved den Side af Huset, som var modsat Gangdøren, var Dagligstuen og Overstuen. Overstuen stødte med sin ene Ende op til samme Gavl som det lille Sovekammer og Værkstedet; i den var der et Skab til Gangtøjet og en Dragkiste til Linned. Paa Dragkisten nogle af de Nipsgenstande, Sømændene sædvanligvis hjemførte, smaa Porcellænhunde, Sneglehuse o. lign.

I Dagligstuen stod under de to Vinduer en Træbænk, og foran den Bordet. I Væggen ind mod Spisekammeret var Alkoven med to Senge. Ved Bænkens Ende, hen mod Alkoven, stod Bornholmeren og i det modsatte Hjørne hang et trekantet Vægskab; ved Alkovens indre Ende havde Kakkellovnen sin Plads; her fik man i Aarhundredets sidste Halvdel en stor Jærnovn paa fire Ben og med to Kogehuller; ovenover dem var

der et lille Lukke, hvor Kaffekegel eller Mad kunde holdes varm. — Forhænget for Alkoven var broget Tøj, der var op-hængt paa to lange Pilekæppe. Der var Halm paa Tilen, rød-stibede Dynevaar og Hørlagener, alt hjemmevævet. — I bægge de to Stuer var der Fjælegulv, ellers Stengulv i hele Huset.

I et lille Udhus, ud til Bygaden, var der Høsehus, Grisesti og Brændselsrum.

Dette var Fiskerens snævre Raaderum paa Landjorden. Men her udførtes en hel Del af Forberedelserne til hans Virke paa Havet. Mangen Vinterdag og Vinteraften sad Fiskeren, hans Kone og deres Børn hjemme i den lune Stue og bandt Torske- og Flyndergarn. Man tilberedte selv Hørren og spandt den til de Traade, hvoraf Fiskergarnene dannedes. — Det var et sent Arbejde og betød adskillige Dages Slid for hele Husstanden at faa saadan et Garn gjort færdig. Gik et tabt i Havet, vakte det derfor ogsaa Sorg og Bekymring.

De mindre Børn *træede Naale*; de voksne bandt Garnene: man stak Naalen gennem Masken, og derefter *knyttede* man. Mand og Kone sad da gerne for hver sin Ende af Bordet og knyttede, mens Børnene sad overfor hinanden ved Bordets Langsider. — Der blev da tit sunget Fisker- og Sømandsviser eller fortalt Historier og Sagn om Fiskeriet i gamle Dage:

Jo, for i ældre Tider, da var der en vældig Fiskerigdom i Havet omkring Øen. Sild, som man nu aldrig ser nogen af, myldrede da i uhyre Stimer. Man bragte dem i Land i saa store Mængder, at der maatte udlægges en temmelig stor, aaben Plads ude ved *Sandvejen* til at dyngede dem op paa, og her delte man dem i Tønder; mindre Maal regnedes der slet ikke med.

Men til andre Tider kunde en eller anden Slags Fisk helt forsvinde. Saadan var Torsken en Gang helt forsvunden i mange, mange Aar. — En Dag indbragte to Strynboere en ny Slags Fisk; store og kønne var de, og gamle og unge strømmede til for at se paa dem. Der kom da ogsaa en ældgammel, værkbruden Kone humpende ved sine Krykker, og da hun havde lempet sig ind igennem Stimmelen, stod hun en Stund og kiggede paa de mærkelige Fisk og pillede lidt ved deres Mund. »Dem kender jeg godt«, sagde hun, »jeg har set dem i min

Barndomstid; de kaldes Torsk; jeg kan grangivelig kende dem paa den Traad, de har under Hagen«.

Saadan gik Snakken, mens Garnet knyttedes. —

Til andre Tider slog Fiskeren Tavse, lavede Liner og Snører i Stand med Kroge o. s. v. Krogen blev med Tavsens bundet til *Krogetejlen* (Linen).

Krogene var i gammel Tid det almindeligste Fiskeredskab; de benyttedes baade til Aale- og Torskefiskeri. Agnen (*Avnen*) skaffede man sig paa to forskellige Maader alt efter Aarstiden. Om Sommeren brugte de *Hopper* (d. e. Rejer) til Agn. Saa maatte Fiskerne først ud »at løbe et Skaa (Skud) Hopper« (fange Rejer); dette udførte man ved Hjælp af en *Hoppebrejl*: man udspændte et snævert Garn under en Bøjle af Hasselkæppe. Paa Forsiden blev det med Søm eller *Maner* slaaet fast til et sværddannet Stykke Træ, som man kaldte *Brejlebordet*. Dette Redskab bandt man til en lang Stage. Med Hoppebrejlen vadede man omkring og strøg den hen over *Kløjr* (Stenalger) og anden Grøde; hvis Vandet var for koldt til at vade i, f. Eks. om Foråaret, stod man i Jollen og strøg hen over Bundens Tangvækst. Fangsten var da hovedsagelig Hopper eller *Smør-bøtter* (Smaafisk); og dem anvendte man saa til Agn.

Om Sommeren hjalpes Mand og Kone gerne ad nede paa Stranden med at *øre Krow*. Manden tog Krogen af *Klemmen*, og Konen *satte Hoppen paa*; derpaa firedede de Snoren ned i Truget og gjorde den saaledes klar til at kastes ud i Havet.

Om Vinteren, naar Rejerne var borte, og Smaafiskene af Kulden var trængt ned i Mudderet, maatte Fiskerne »se højt« efter Lavvande. Fiskerne tog da deres *Ormegreb*, et stort, svært Redskab med tre lange Jærnflene paa et Tjørneskaft; med det begav de sig da ud paa Lavvandet for at grave Sandorm til *Krogene*; for det var lige Mad for Torskene. Hele Strandbredden kunde være fuld af Ormegravere. At grave med en saadan Greb, der kunde veje en halv Snes Pund, var et tungt Arbejde, særlig naar der var dygtigt med Blaaler i Bund, og Sveden randt, selv paa kolde Frostvejrdsdage. Ofte hjalp Konerne til; de skyede hverken Frost eller Slæb. Og Arbejdet gik med Lyst og Munterhed; den ene søgte at overgaa den anden med Tilraab, naar de fik noget. »Nej, sikke en«, — »Nej, sikke to«, lød det hvert Øjeblik.

Naar Krogene var *ørede*, gik Fiskeren ud med sin Jolle og *satte Kroge*, d. v. s. firede dem ned i *Stranden* (som man kaldte Havet). Den næste Morgen *drejede* han Krogene (d. v. s. haledem ind), og naar Fangsten var taget af, *tog han Krow op*, d. v. s. redede Krogene ud, og satte dem i *Klemmen* (en Træpind med en Spalte i, anbragt i Kanten af Truget).

Var der flere Fiskere, der i Fællesskab satte Aalekroge, blev de to-tre bedste Aal hver Morgen taget fra inden Delingen

Fig. 53. Fiskere, der reder Garn ud.

fandt Sted; de kaldtes *Baadsaal* og tilfaldt den Mand, der ejede Jollen.

En Aal, der var fanget paa Krog, og som ikke havde *vredet sig i Bund* (filtret sig ind i Snøren og Tangen), kaldtes en *Løsgænger*; var det modsatte Tilfældet, var det en *Dødeaal*, og det Sted, hvor den havde viklet Snøren i Knude og afsat Slim og Tangstumper, kaldte man et *Vre* (Vrid); »den har Nathue paa«, hed det om en saadan Aal. — Man brugte et *Gliv* eller en *Kitse* (et Net paa en Bøjle) til at tage Fisk op af et Hyttefad eller lignende med.

Garnene blev *stejlet* hjemme ved Husgavlen, d. v. s. hængt op paa Stager, og der rensede og redt ud til Brug paa ny.

Flynderfiskeriet, der foregik med Garn, fandt for det meste Sted i *Græsholmslaa* (Dybet ved Græsholm) eller ude i *Sønderhav*, Farvandet uden for Marstal.

De gamle *Lystre* var *firsognede*: de bar fire Flene og var meget tunge. Inden man skulde *paa Huggen*, ud at stange med Lyster, eftersaa man dens *Sogne* (Flene) og *Brodde* (Pigge). Lysteren brugtes særlig til at stange Aal med, og denne Fangst kunde foregaa baade Vinter og Sommer. »Saa snart Isen kunde bære en Krage«, som det hed, vandrede Strynboen ud paa den med sin Lyster, huggede et Hul i Isen og kunde en Vinterdag tage mangen god, sprællende Aal op igennem det. — Der kunde være stor Forskel paa Bundens Beskaffenhed; den kunde være *sej*, rallet (stenet) eller *vaamet* (vommet, blød). Naar man spiddede en Aal, *brynede* man den, eller man sagde: »Der bed den«, naar man paa Stagen mærkede Aalens Sprællen.

Om Sommeren — i de stille Aftener og Nætter — brugtes Lysteren ved *Blusning*. Man *blussede* (bløvsede) efter Aal paa den Maade, at to Mand, eller undertiden en Mand og hans Kone, tog ud i en Baad, medbringende deres Lyster og et Knippe Halm. Dette Fiskeri var der god Lejlighed til paa de store Grundes lave Vand. Den ene *blussede* nu med Halmen, tog en Josk Halm og stak Ild i den, tændte Visk ved Visk og holdt den ud over Vandet, mens den anden med Lysteren stangede Aalene nede paa den oplyste Bund. Senere stangede de ved Lyset fra Tranlamper, der atter afløstes af Petroleumsløgter, indtil man nu om Stunder anvender Karbid til Aaleblus. (Sammenlign »Aaleblusning ved Sydfyns Kyster og Smaaøerne« af Fisker N. J. Jensen, Fiskop. I »Fynsk Hjemstavn«, 1934, Side 73).

En to-tre Mand kunde ogsaa ved Dagens Lys tage ud i en Jolle og stange Aal. — Den første Aal, der af hver Mand blev stanget, kaldtes *Brævnsaalen* (Brændevinsaalen); Betalingen for den anvendtes til den daglige Snaps. Naar de stod og stak længe uden at faa nogen Aal, var det *Pølteri*. Og fik en Mand en Ulk — *Grete*, som den kaldtes — paa Lysteren, var det et daarligt Varsel for Fangsten. Ligeledes forholdt det sig, naar den bed paa Krog. Ulken var og blev en *Uheldsfisk*. Hvis de om Morgenen, naar de trak Kroge, fik en Ulk paa en af de

første Kroge, hed det: »Føj for en Ulykke, der er den stygge Fyr, den har nok jaget al anden Fisk bort!«

Der kunde ogsaa være »noget i Vejen« paa anden Maade; Aalelysteren kunde være forgjort. En gammel Fisker kunde forsikre, at han havde en Lyster, han umuligt kunde bruge, da en gammel Kone fra Nabolaget havde »skævet til den«. Opdagede han paa Vej til Vandet denne Kone, gik han en lang Omvej, for at deres Veje ikke skulde krydses; thi da kunde han den Dag lige saa godt blive hjemme fra Stranden. Han fik da ingen Fangst.

Paa Stryn tiltog Fiskeriet meget i sidste Halvdel af det 19de Aarh.; især var der stort Opsving i Aalefiskeriet, der om Sommeren foregik med Drivvaad. — Da Rygterne gik om, at nogle Fiskere paatænkte at anvende det ny Aaledrivvaad, blev der stor Opstandelse blandt Øbofiskerne, og straks blev Brugen af det ny Redskab forbudt i de fleste Farvande, fordi man frygtede, at Yngelen vilde blive ødelagt. — Efter nogen Tids Forløb gav Strynboerne Køb overfor Drivvaadsfiskeriet, mens Ærboerne holdt paa den gamle Vedtægt; dette gav Anledning til Rivninger mellem de to Øers Befolkning. Naar Strynboerne med deres Aaledrivvaad kom for nær til Ærø, hændte det flere Gange, at deres Fangst og Redskaber blev taget af den ærøske Øvrighed. Men Strynboernes Standpunkt sejrede i Tidens Løb, og dette Fiskeri gav godt Udbytte.

Før en Aalevaadsfisker *gir ud* (kaster Vaaddet ud), binder han for *Snovsen* (yderste Ende) og ser efter, om der er nok *Synk i Kværken* (Jærnlodder til at trække Garnet ned).

Naar han saa drager sit Vaad, kan det hælde, han *faar Hold* (at Garnet gribet fast i en Sten eller noget andet paa Bunden), og maaske faar han da revet *Bysset* (Garnmaskerne). Naar han saa har gjort *et Hal* (Indhaling), har han maaske faaet en *Døipang* i Garnet (d. e. en Dyndhob) eller en *Lægning Brændebovler* (en Mængde Vandmænd); det kan være, at hans Udbytte kun er syv *Straa* (smaa Aal). — Han *gir igen* og faar maaske denne Gang et Par Aal, der er endnu mindre, — dem skælder han ud for *Røjsere*, *Prinse*, *Orm* eller *Søile* (Syle). — Næste Gang kan det være, han *bliver dyndbegravet i Skidt* (faar en Mængde Mudder, Tang o. lign. op); men deri kan der dog godt være *en gammel*, *en bredhovedet*,

en *Mungi* (Engelsk: Abe), en *Vallak*, alt sammen Udtryk for en stor Aal. Naar han har taget sin Fangst ind i Baaden, maa han *krænge*, d. v. s. tage fat i Enden af Garnet og hælde dets Indhold af Tang og Mudder ud af det.

Er der slet ingen Aal i Garnet ved et Hal, er det en *Munke-drive*, og Fiskeren siger da: »Jeg saa ikke et levende Øje«. — Kom Fiskeren i Land med daarlig Fangst og blev spurgt om Nattens Udbytte, svarede han: »Nej, de blev paa det grønne Tang« eller »Nej, *Tang-Rasmus* (en skæmtende Personliggørelse af Havbundens Behersker) vilde ikke af med nogen«. — Naar det slumpede med Fiskeriet, hed det: »Det er Bommel og Spil«.

Den ubetydelige Del af Fiskefangsten, der kunde afsættes paa Stryn, forsløg kun til det daglige Brød. Fiskerne fik her næsten ingen Penge for Fisken; naar de solgte den hos Gaardmændene, fik de Landbrugsvare, Mælk og Brød og andre Levnedsmidler, som Vederlag; men de gav ogsaa kun sjælden rede Penge ud. Der var kun to Gaardmænd paa Øen, der betalte Fisken med Penge; de var særlig velstillede; den ene ansloges til at være Mand for 600 Daler!

Strynbofiskerne fik de faa Skillinger, de tjente, fra Lange-land og Taasing. Her tog de Fisketruget — ofte med to-tre Lispund Fisk — paa Nakken og vandrede Mil efter Mil rundt til Gaardene for at faa dem afsat.

Lad os nu lytte til, hvad en Flok Fiskere i de sydfynske Farvande kan have at fortælle hinanden af smaa Oplevelser paa Vandet, hvis de f. Eks. en Aften efter endt Dagsgerning sidder hyggeligt i Kvasens snævre Lugar ved en lille Hjærte-styrkning og en Pibe Tobak. Hver har da sit Bidrag at yde; alle med Hjemstavnens syngende Maalføre. En af Selskabet tager altsaa til Orde:

En Gang var vi ude med Baaden og fiske med Skovlvaad. Det var i December Maaned, og vi laa en Flok Baade i Søby Havn ovre ved Ærø. Saa fik vi Frost i to Døgn, og alle de andre Baade løb deres Vej; men Jens Knøwsen (Knudsen) og Broren ude fra Dreje-Skov med deres Baad og je og Johannes med vores vi blev der. Saa sier je til Jens Knøwsen: »Vi ve prøve et Træk i Morgen ude ved Skjoldnæs«. Og det blev vi

enige om. Det var Dagen før Lillejowleawten. Men næste Morgen skal jeg love for, at Vaet (Vandet) var tykt; Maerne (Maagerne) gik øwe (ude) paa Havnen. Naa, vi fik dog Baadene hugget og halet øw (ud). Men saa skal I høre, hvordan det gik vos den Dag. — Om Natten hade je drømt saa græmt om alt muligt. Je sier saa te Johannes: »Naa maa du passe paa, Makker! at vi enne (ikke) faar Benene i Linerne, naar naa de rowser (rudser) øw. Saa snart du naa har smidt Skovlene øw, gaar du forenfor (hen for i Baaden) og det ju ha!« — Je stod netop og saa over mod Jens Knøwsens, og hvad saa je? Pløwseli kom Jens's Bror agter etter (efter), — og det gik stærkt! Gud Fader bevaar' vos, Kløren hade faaet en Bovt (Bugt, Løkke) om Benet. »Holdt!« raawte je og strakte begge Arme op imod Himlen, »se der, Johannes, nu gaar han lukt ned til Rødspætterne!«

Jens Knøwsen — den Tosk — stod øwen at gøre now (noget); men da den unge Fyr kom hen agter og sku øw over Sien (Siden), da hug han Kløerne i Lønningen som en Kat og stod agter øw som en Fjer. Je ska love for han blev rokken, inden vi fik ham bjærget ind. Da vi kom i Land, mente je, je ku se, ha var bleet helt voksen af det«.

Saa tager Rasmus, en ung Fisker fra Drejø, Ordet:

»En Nat laa je og den Gamle med Kvasen og drev Aale-vaad nede ved Vornæs Skov. Far var lige gaaet ned i Lugaret for at stoppe Piven, og je sad paa Damtragten og faldt i Tanker. Je sad og tænkte paa, at der var skrevet i Bladene om, at der var drøwnet en Mand nede ved Sant Jørns, og at de fik 50 Kroner, hvem der ku kitse Kalen. Naa æ 50 Kroner judde (jo ikke) te aa putte i Næsen; — men je vilde naa nødig tjene dem i dette Tilfælde. Je kom te aa ryste over hele Kroppen ve Tanken om, at vi ku faa den Fyr i Garnet. »Naa maa vi helre haale, Rasmus«, kom den Gamle og sa. Jeg gik op og tog Forlinen og halede ind. Faen i'et, om det Skit edde vaa saa tungt, saa det vaa grøwsomt. »Je meen edde, du haler, Rasmus«, sier ha den Gamle. »Gud ved, Far«, siger je, »om vi har faaet den døde Mand fra Sant Jørns i Vaadet«. »Ti dog stille«, siger han, »Je blier skidt ved Tanken«. — Vi halede og halede, — da, Søren sprætte me, hang Kalorius

over den ene Arm af Vaaet. »Her æ han, Far«, sa je. »Ind med ham«, sa den Gamle. Og mens Sveen havlede ned ad mig, la je mig paa Knæ, bukkede mig øw, og med et Snup-tag røg Kalen ind paa Dækket; — det vaa kun en sort Stor-trøje, men den vaa go; den Gamle gaar med den den Dag i Dag«.

Straks er der en tredje — en yngre Strynbo —, der har sit Bidrag at yde:

»Je vaa en Sommer øwe med gamle Povlsens Kvase fra Faaborg, og vi vaa ankret nee ved Skare-Rev. Saa sier ha Skipperen: »Hvad mener I, Karle! Skal vi ind til Svenborg i Aften?« Det besluttede vi vos te, og alle tre, mig selv, Povlsen og Kokken, sejlede vi med den store atten-Fods Damjolle ind te Svenborg. En hamrende vestlig Kuling vaa det, og *hown-drown, plat for de Gat* gik det ned til Byen. — Vi vaa nunne (nu ikke) helt ædru, da vi sku om Bord, og naa sku der kryd-ses. — Naa, Baavt om Baavt (Bugt om Bugt) og Slag i Slag gik den ud ad Sundet. Vi havde vendt ovre under »Tanke-fuld« og stod over mod Taasing. Skipperen styrede, og je la mig ner i Buen (Bunden) paa Jollen og faldt i Søvn. Je vaag-nede ve, at vi løv paa en Sten, — helt op paa'en kom vi, og saa smed et frisk Pøvst (Pust) vos ne, og je blev væltet ud af Jollen. Der var dyvt, og da je havde faaet Hovedet ovenfor, havde je faaet et ordentlig Svælg Saltvand i mig. Jollen laa og malflød; men ingen af de andre hverken hørte eller saa je. Jeg tog fat i Lønningen paa Jollen og opdagede, at Vandet gik mig lige op til Halsen. Naa, je maatte jo om paa den anden Sie for aa se etter de aer (andre). Da kom Maanen frem a en Sky, og i det samme saa jeg et Ansigt, saa blegt som et Lig, med et langt, hvidt Skæg, der flød ud i Vandet til alle Sider. — Naa ku je dog godt ha tænkt mig, at det vaa gamle Povlsens Skæg; men saadan æ'et i et saadant Øjeblik, — je kom i Tanker om, a je hjemme hos min Bedstemor paa Stryn havde set et Billede af Patriarken Abraham, og dette Aasyn mindede mig saadan derom, at je gav et Vræl fra mig og masede gennem Vandet, foren om Stævnen paa Jollen, mens je stadig saa ba om Skuldren etter det gamle Uhyre, der rakte Haanden frem etter mig. Da rendte jeg Skallen mod

Jens — Kokken —, der kom fra den anden Sie. »Hvad Søren«, sier Jens, »ka du'ne se dig for, — hvor er Povlsen henne?« »De ve je'ne«, sier je; je vaa lidt led ved aa sie, je hade taet ham an for Abraham. Vi hade et Pokkers Mas med aa faa Jollen øst læns, og i November Maaned var det, saa de vaa enne sjovt. Men fra den Dag fik je den Mening, at vi ska'ne drikke vos fulde, naar vi ska øw aa sejle«.

Fig. 54. Fisker, der tjærer Baad.

Og saa er det Rasmus, Drejøboen, der tager fat igen:

»Se, vi laa hjemme ved Drejø og havde faaet en Ladning Blankaal ind, som vi sku te Assens me. Om Morgenen, da vi begyndte at sejle, vaar det snart Hav hei, dø Dam stille. Da vi vaa kommen lidt paa Vej, saa sier je te den Gamle: »Gaa du ne, Far, og steg vos en Bitte Flæsk te Frokost«. — Mens je nu staar te Rors og ser forud, faar je Øje paa en Edderfovul. Dette her Skab ve'dde (vil ikke) jerne lette, naar det er flovt, og je tog Bøssen, satte et Skaa (Skud) i og la Bøsepipen øw af Styrehøvsveiet (Styrehusvinduet). Edderfovlen kom nærmere og nærmere, da tesidst blev je klar over, a sku der skyes,

sku de være naa. Og dermed trykkede je a. I det samme stak den Gamle Hovedet op af Lugaraskappen; men det forsvandt paa Øjeblikket igen. Je ska love for, der var en vis Rasmus, der blev bleg; — je ku næsten ha giet me te aa græe ve Tanken om, a je sku hjem aa fortælle Mor, a je hae skaat den Gamle. For lisaa snart je hae skaat, gik de jo op for me: »Hvis du har skaat ham, saa har du skaat ham«, ja, je meen, saa hae je jo skaat ham ihjel; for det var jo i Hovedet, ha hae faa'et. Je brølte a fuld Hals: »Hvor ble du a, Gamle? Du er da'ne kommen now te?« Ingen svarede. Ja, saa maatte je hen og kige ne. Je vaa forberedt paa a finde den Gamle skamskaat. Men før je naaede Kappen, jog han Hovedet op. »Har du mere, du ska ha skaat, Rasmus?« sa han. »Nej, je har edde mere, Far«, sa je. Je glemmer aldrig de Øjne, han langede mig. »Du er vel edde kommen now te?« sa je. — Han tog Hatten a og viste mig. Der sad tre Hagl i'en, saa langt fra vaa det ju'dde«.

Og saa er det en Strynbo, der har Ordet:

Der vaa nu Lavs fra Taasen, ha ku se godt, den samme Lavs, — ja, hvad ku Lavs enne (ikke)? Engang stod hans Nabo og saa i sin Kikkert over mod Langeland, — det var en god Mils Vej. »Hvad ser du etter?« spurgte Lavs. »Je ka se, de saar ovre paa Faarevejles Marker«, sa Naboen, »det er en god Kikkert, je har«. »Lad mig se«, sa Lavs og satte Kikkerten for Øjet. »Det er søreme Havre, de saar«, sagde Lavs og gav Kikkerten tilbage til Naboen. —

Ja, den Lavs ha ku faa det til at passe saa mærkværdigt sammen. En Nat laa han i sin søde Søvn ved Siden af Trine. Da gaar pludselig det ene Sengeben gennem Gulvet, saa Sengeben krængede over og fik Slagside. »Hu ja, hu ja, Jøsse Kaas, Lavs«, raabte Trine. »Læ!« brølede Lavs og vendte sig om paa den anden Side for at sove videre. — Senere fortalte han, at han netop drømte, at det var Morgen, og at han vaa øw me den grønne Kragejolle; de stod lige ind mod Vor Grund; da saa Lavs »den store Sten« forøw, og da der i det samme kom et Vindpøwst, der smed Jollen over, skød han Roret i Borde og raabte »Læ!« — I det Øjeblik er Benet jo gaet gennem Gulvet; — det var dog sært, det ku passe saadan.

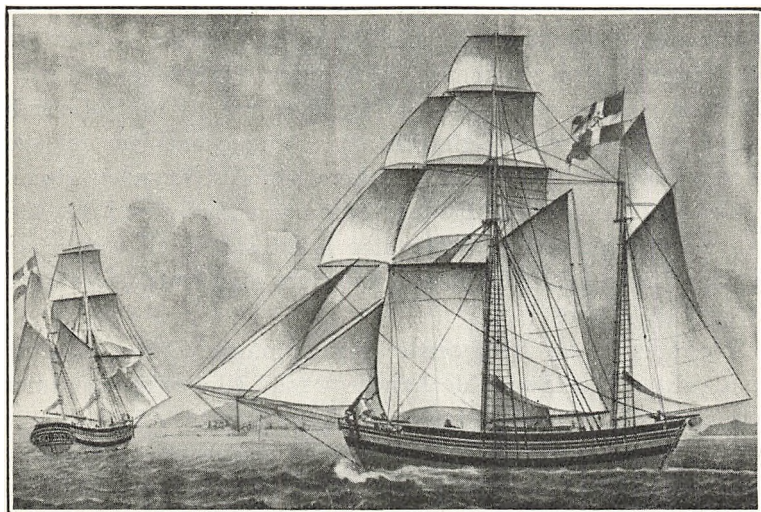

Fig. 55. Skonnerten Anne Kathrine. Thuro 1809—20.

SMAAHANDEL OG LANGFART

Fra ældgammel Tid skete *Taaings* Forbindelse med Fyn med Færge fra Vindeby paa et Sted, hvor Svendborg Sund var 630 Alen bredt. Der var fastsat Færgetakster, som Færgemændene dog var tilbøjelige til at overskride. Omkr. Aaret 1700 var det fastsat af Niels Juels Enke, Margrethe Ulfeldt, at Færgemanden for hendes Bønder skulde overføre paa Torve- og Markedsdage deres Korn og andre Varer, deres Heste, Vogne og deres Personer frit frem og tilbage for den Skæppe Korn, han nød af hver Mand; paa andre Dage nød han af en Vogn fire Skilling over og fire Skilling tilbage, for en Hest to Skilling over og to tilbage, med mindre det var i Herskabets Ærinde; da skulde han føre dem frit frem og tilbage. Overfarten var meget afhængig af Strømmens Gang. Kom Strømmen fra Øst, sagde man, at den *gik ind*, og kom den fra Vest, *gik den ud*.

Overfarten til Langeland fandt Sted fra Vemmenæs Færggaard. Skovballe var privilegeret Færgested til Ærø og videre frem.

Til de rejsendes Bekvemmelighed var der paa *Taaing* ad-

skillige Kroer. Bregninge Kro forsynede dem, der rejste paa Landevejen til Langeland, med Spise og Drikke. — Den ene af Troenses Kroer var en ældgammel privilegeret Kro. I *Rødekro* solgtes der Spise- og Drikkevarer til de Søfarende, som laa til Ankers i Eghaven. Paa Smaaøerne var der derimod ikke offentlige Kroer. Omkr. 1840 fik Stryn en Høkerbutik; da Indehaveren af denne ogsaa *skænkede* for Folk, blev han kaldt Kromanden. Dette har holdt sig op til vore Dage, og naar nogen gaar til Købmanden, siger man endnu paa Stryn: »Jeg skal til Kros«.

Strynboerne og *Drejboerne* havde mange Farter i deres Baade over Havet, naar de handlede med Kløverfrø, Kommen, Sennep o. s. v. De købte ogsaa Kvæg og Svin paa Fyn, Langeland eller Taasing og solgte Flæsket i Svenborg og Faaborg, Kødet paa Ærø. Undertiden handlede *Drejboerne* med Korn, som de opkøbte paa Avernak eller paa Fyn og igen solgte paa Ærø. —

Paa *Drejø* ligesom paa flere andre Øer var det jo Brug, at der ved Islæg vandrede et Par Mand rundt i Byen og omkring den og slog paa Oldermændens Tromme hele Natten igennem for at vise Ildgerningsmænd andensteds fra, at man var vaagen, og for at Trommens Lyd kunde virke vejledende for Øens egne Folk, som var paa Vej hjem over Isen. Noget lignende foretog man sig, naar der var Taage om Natten, for at Øens Joller kunde have Lyden at rette sig efter, naar de var for hjemgaaende. Trommen blev da rørt ved Landingsstedet eller Havnen.

Helt ned til vor Tid har man, f. Eks. paa *Birkholm*, naar der var tyndt Islæg eller Drivis, maattet iværksætte Istransport. Man anvendte en tung Pram; kom man paa Roturen med den til svær Is, roede eller skød man Prammen op paa Isen, saa den knækkede. Eller hvis Isen holdt, trak man Prammen efter sig. I tyndere Is hagede man Prammen og sig selv frem gennem Isen ved Hjælp af Hager, som man huggede i Isen. Paa den Maade fører de tit om Vinteren deres Landbrugsvarer til Marstal.

Paa deres Rejser, f. Eks. i alle Slags Ærinder til Købstaden, var Øboerne i Almindelighed ædruelige. Heller ikke borte fra Hjemøen misbrugte de deres Penge. Sejlede de til Svenborg,

Faaborg, Ærøskøbing eller Marstal, da medgav deres omhyggelige Koner dem tilstrækkelig Mad i Rejseskrinet. Hvor Varerne solgtes, fik de til Nødtørft en Drik til Brødet. Glade, ædru og velkomne og skikkede til ny Daggerning naaede de deres fredelige Hjem; intet var tilsat til Overdaad, og Penge bragte de med hjem.

En Del af Fiskerne paa *Stryn* gav sig af med Smugleri. Ærø hørte før 1864 under Slesvig, og naar der førtes Varer herfra til Langeland, skulde der betales Told af dem. Strynboerne søgte at foretage Overførselen uden Toldvæsenets Mellekomst; men de fik mangan haard Dyst med Betjentene; der anvendtes baade Magt og List. — Her er et Par Eksempler, der viser bægge Dele:

En mørk Efteraarsaften, der var *Havis*, kom en Flok Mænd trækkende med en Slæde ind ad Rue Toldport i Rudkøbing. Øvrigheden havde Mistanke om, at det var Strynboere, der var paa Spil, og en Toldbetjent og en Vægter vilde anholde dem. Da traadte en høj Mand, der var Skarens Anfører, frem og bad indtrængende om Lov til at gaa videre. Da Toldbetjenten gjorde Tegn til at ville se, hvad der var paa Slæden, trak Manden en Pistol frem af Lommen og skød ham ned paa Stedet. Og derefter satte de paa Flugt med Slæden. — Rudkøbing Politiet og andre fulgte efter og halede ind paa dem ude paa Isen. Da Smuglerne saa, at de ikke kunde undgaa Forfølgerne, smed de Varerne i en Vaage og skød som rasende. Man maatte opgive Forfølgelsen. Hvem der havde dræbt Tolderen, blev aldrig opklaret.

Det var dog sjældent, det gik saa blodigt til. En af de ivrigste Smuglere var en ældre Mand, der boede i det gamle straa-tækte Hus ved *Saes Dam* (Gadekær). En Aften i Krigens Tid, da han var ved at sætte Sejl uden for Marstal, der hvor H. C. Christensens Skibsværft nu ligger, kom Toldkontrolløren og raabte: »Hvad har De om Bord, gamle?« »Ja, det har De s'gu Ret i, Hr. Kontrollør, stærk Storm og gamle Sejl«, svarede han. »Jeg spørger om, hvad De bringer med Dem«, skreg Kontrolløren rasende. »Ja, jeg reber; det er jeg s'gu nødt til; for fløjer Sejlene, har jeg ikke Raad til at faa nogen igen«. »Hør, sig mig nu, hvad De farer med!« brølede Kontrolløren saa højt, han kunde. — »Ja vel saa, Hr. Kontrollør, gammel Mand! Men

tre Sønner med i Krigen, og kniber det, gaar jeg Fanden for-tume mig med selv!« — »Aa, gaa ad Helvede til, dit gamle, døve Asen!« mumlede Kontrolløren og vendte sig for at gaa. »Ja, Tak i lige Maade!« sagde den gamle og sejlede til Stryn med sine Smuglerkoster.

Smugleriet ophørte, da Toldgrænsen mellem Hertugdømmet og Kongeriget ophævedes.

Smaaøernes Husmænd, f. Eks. paa *Birkholm*, var jo baade Landbrugere, Fiskere og *Handelsmænd*; de opkøbte Smør, Korn, Skind, Faar, Lam og Flæsk og solgte det dels til Faaborg og dels til Marstalskipperne. Varerne fragtedes fra og til Øen i Joller. Første Mandag i November var hele Øens Slagtedag. — Om Formiddagen skulde alle Øens Mænd *syne Gris* hos hinanden. Een Mand gik ind hos sin Nabo og synede hans Gris; de fulgtes derpaa ad til den næste, og saaledes gik det videre med stadig større Følge. Alle Steder blev de beværtede med *Lunkeøl* (varmt Øl), Snaps og *Kavringer* (Tvebakker). Om Eftermiddagen var det Konernes Tur til at *syne Flæsk* hos hinanden, og de blev beværtede med Fedtegrever og Brød. — Efter disse grundige Forberedelser hjemme bragte Birkholmerne et Par Dage efter det Flæsk, de kunde undvære, om Bord i Jollerne og sejlede i Flok og Følge med det til Faaborg Marked for at sælge det der.

Og som det gik til paa Birkholm, forløb det ogsaa paa Drejø Sogns andre Øer, man synede Gris, slagtede og førte det meste af Flæsket til Faaborg. Det var gerne 3dje og 4de November, at der saas hele Flaader af Øbojoller, lastede med Flæskesider, stævnende ind i Faaborg Havn. Øboflæsket var det mest efterspurgt i Faaborg.

Al denne Smaasejlad og Smaahandel var et nødvendigt Led i Øernes Økonomi. — Men Øernes Beliggenhed ved en vigtig Sejlroute og den fortrinlige Naturhavn mellem Taasing og Turø bevirkede, at der her opstod Skibsfart og Handel i stor Stil, og Øboerne blev Langfartsfolk.

Den gennemgaaende Sejlads af større Skibe fra Bælt til Bælt gik gennem det snævre og dybe Svenborg Sund og Turø Sund, hvor ikke alene svære Koffardiskibe kunde sejle, men endogsaa armerede Brigger og ikke alt for dybtgaaende Fre-gatter. De fleste Skibe, som fra den sydvestlige Del af Fyn,

fra Kolding og Haderslev og sydligere Byer i Hertugdømmerne vilde gaa ad Store Bælt eller Øresund, eller som derfra vilde sejle hjem, kom igennem Svenborg Sund og Turø Sund' og overnattede da tit i *Eghaven* mellem Taasing og Grasten, hvor der var en udmærket Ankerplads. Var der Modvejr, kunde her

Fig. 56. Kvindedragter (Piger fra Taasing).

omkr. 1820 godt ligge over 50 Skibe fra forskellige Landsdele; endog i stærk Storm var de her i Sikkerhed. I denne Omstændighed har vi nok en af de vigtigste Aarsager til Troenses og Turøs Opblomstring i Skibsbygning og Skibsfart. Troense var jo oprindelig kun en Landsby og et Fiskerleje, men voksede til en Flække, der beboedes af Skippere og Haandværkere. Den fik to privilegerede Kroer, et »Hospital« (d. v. s. Fattig-

hus), en Skole, og havde omkr. 1820 omtrent 100 Huse med 6—20 Skæpper Jord, der toges dels fra nogle Gaarde i Byen selv, dels fra Lodder af nedlagte Gaarde i Nyby.

Ved det 19de Aarhundredes Begyndelse stod *Marstal* i Velmagt; der solgtes da meget Korn fra det sydlige Langeland, fra Taasing og Smaaøerne til Ærboerne, som med deres Fartøjer lagde til ved Kysterne og tilhandlede sig store Forraad af Kornvarer. Men ved det danske Pengevæsens Krise, ved Tabet af Norge og ved Standsningen af Handel og Søfart i Østersøen sank den rige Flække *Marstal* dybt, og i Havnen blev der nu øde og stille. Mange af dens tidligere velhavende, muntre og virksomme Indbyggere, der før vandt et hæderligt og rundeligt Brød ved Handel og Fragtfart, søgte nu et kummerligt Ophold ved en Mellemandel med deres Landsmænd og Naboer paa højre og venstre Side, en Handel, som Statens Love forbød, — kort sagt, de slog sig i deres Nød paa Smugleri. Kom de nu for at handle hos deres gamle Leverandører, maatte de betale alt kontant og formaaede ikke at gøre store Indkøb. Deres Handel tiltog vel igen, og paa deres Smaafartøjer udskibede de en Del Korn fra Langeland, Taasing, Stryn, Drejø o. s. v. — Naar der kom engelske Kommissionærer til Kiel, og dette spurgtes paa Ærø førend paa de andre Øer, søgte Ærboerne at drage nogen Fordel deraf og ilede med at gøre Indkøb. Men Ærboerne var ikke de eneste, der drev saadan Handel. Ogsaa Skippere fra Taasing, Turø og den fynske Kyst udskibede Korn paa egen Regning. Kornet udførtes til Kiel og andre slesvigske og holstenske Havne, for at det derfra kunde sendes videre som »holstensk« Korn, der nød bedre Ry og derfor betaltes med højere Pris end dansk Korn.

Troense ejede i den første Snæs Aar af 19de Aarhundrede omkr. 20 Fartøjer paa tilsammen en 12,000 Tønders Drægtighed; samtidig var to Fartøjer hjemmehørende i Vindeby og eet i Vornæs. Man sejlede især med Frugt og Brænde, Fedevarer og Korn. Handelen gik, særlig før den engelske Krig, paa Østersøen og Norge, paa England og Middelhavet. Denne Skibsfart fra *Troense* var allerede begyndt før den nordamerikanske Krig 1776, men i det smaa, idet hele Handelsflaaden den Gang bestod af tre Jagter.

De *Troense* Skippere, som til Dels tog Borgerbrev i Sven-

borg, ejede ofte selv de Skibe, de førte, og var tillige Redere af dem; det kaldte man *Fart for egen Regning*; men de gik ogsaa i Fragtfart.

Skipperne hyrede Mandskabet enten for en hel Sommer, d. v. s. saa mange Maaneder, som Vinteren tillod, at der sejledes, eller ogsaa hyrede de Mandskab for hver Rejse.

Fragtfarten tog de, hvor de kunde faa den, og der var Tider, da alle Skibe stadig havde *Fart*; havde en Skipper 2—3 Uger ledige, løb han straks til Flensborg for at hente Mursten, idet han vidste, at han nemt kunde afsætte dem i København med god Fortjeneste. — De daarlige Tider efter den engelske Krig gjorde et slemt Skaar i denne Trafik; men der kom jo bedre Tider igen.

I 1831 var der nogle og tredive *Fartøjer* hjemmehørende i Troense og to i Vindeby. Største Delen af disse Skibe gik paa Fragt til Rusland, Prøjsen, Norge, Holland, England, Frankrig og Sicilien. Med de mindre *Fartøjer* drev Ejerne undertiden selv Handel.

I Almindelighed førte de egentlige Skibsbyggere ikke selv deres Skibe, ligesom adskillige gamle og formuende Skippere overlod dette Hverv til andre.

I Troense gav en eller anden Skipper om Vinteren Undervisning i Navigation for de unge Søfolk, hvorved der sparedes nogle Ugers Ophold i København, naar der skulde tages Eksamen.

Paa *Turø* levede i Midten af 1830'erne de fleste Beboere af Søfart. Husmænd og deres Sønner, ligesom Gaardmandssønner, tog Hyre saavel i Omegnen som i København. Paa Øen boede dengang 26 Skippere, og Øen ejede 18 større *Fartøjer*, de største paa en fire-fem hundrede Tønder. Der byggedes da ogsaa mange Skibe paa Øen, især Smaaagter.

Midt i 1830'erne søgte over 50 unge *Strynboer* Hyre i de nærmeste Søstæder; — afholdte var de for deres Orden og Nøjsomhed. De havde ogsaa Ord for Vovemod og Offervilje. Mangen Karl fra Strynø tog f. Eks. til Marstal og lod sig hyre »paa Ægt«, d. v. s. han forpligtede sig til at sejle med Skibet hele Aaret for en fast Løn. En voksen, maaske gift Matros kunde faa en 40 Daler om Aaret. Med Mandskabets Udstyr, Klæder og lignende, var det tit slet bevendt. En Dreng, der

kom til Marstal for at mønstre ud som Kok, manglede tit baade Oljetøj og Søstøvler. En gammel Mand fortalte, at han som Knægt havde gjort 6 Englandsrejser uden disse Beklædningsstykker. I et halvt Aar var han næsten daglig gennemblødt til Skindet. Der skulde Helbred til at taale sligt; men det havde man, eller man fik det.

I Marstal hed det: »Vi maa have en Strynbo med om Bord, — det giver Held, — men helst ikke flere paa eet Skib, end det har Master; for da gaar det galt«. —

Naar der tages Hensyn til den store Mængde Sømænd fra Strynø, der har pløjet Havet, maa man sige, at forholdsvis faa har sat Livet til derved. Det hed om Strynboerne: »De har det ligesom Rotterne, de forlader Skibet, før det gaar under«.

Fartøjerne fra disse Farvande var i gammel Tid enten Jagter (enmastede) eller bovenriggede Brigger (tomastede). En Jagt, der lastede 12—1500 Tønder, havde ofte en Besætning paa fem-seks Mand. *Lugaret* paa saadan et Skib var snævert og mørkt. I Kahytten under Skipperens Køje havde man altid tør Halm. Naar man saa en mørk Nat tænkte sig, at et fremmed Fartøj nærmede sig, slog man med Fyrtøjet Ild i en Josk Halm og blussede op til Luvert (*luv Side*) for at advare den anden Sejler. Fyr paa Kysten var det meget sparsomt med i hine Tider; man maatte om Natten mest tage Mærke efter Vandstanden, og »Lodlinen var derfor aldrig tør«. At staa og hive med Loddet paa en 10—20 Favne Vand Vinter-Dage og Nætter var et vaadt og koldt Arbejde, der gav »primende Næver« (det prikkede i Hænderne).

Naar man naaede Havn, samledes Mandskabet ofte i Lukafet om Aftenen. Penge til »at gaa i Land« for havde de i Almindelighed ikke. Der var da ogsaa nok at tage Vare paa om Bord. Der blev først og fremmest arbejdet med Losning og Ladning. Men desuden var der mange Ting, der skulde ses efter. Der skulde sys Sejl, *en Ende* skulde *spindes* og *splej-ses*; Takling manglede der hist og her; Kavlgarn skulde slaas. Og saa gik Arbejdet, tit i Halvmørke og Hundekulde, men med fuld Damp paa Kridtpiberne, der var brune af Tobakssovs. De gamle Matroser gjorde Arbejdet, og Drengen hjalp til saa

godt, han kunde. Og Arbejdet oplivedes ved mærkværdige Fortællinger om Oplevelser paa Hav og i Havn eller med en broget Afveksling af sørgelige og lystige Sømandssange.

Naar der om Dagen ikke lossedes eller ladedes, *gik* Mand-

Fig. 57. Gammel Drejøbo.

skabet *til Vejrs* og *lapsalede* Rigningen eller *skrabede Stængerne*.

Maden om Bord var langt fra altid god; der var for megen salt Kost. Mangen gammel Sømands Alderdomssvaghed var en daarlig Mave. — En meget almindelig daglig Spise var Beskøjter og Te. Det blev Sømanden en saadan Vane at drikke Te til Maden, at han ogsaa hjemme drak Te for hver Mundfuld Mad, han tog.

Det var mest Handelen, der oprindelig vakte *Turinernes* Lyst til Søen. Kornhandelen gav gode Penge, og særlig i Norge blev Efterspørgselen efter dansk Korn stor. Turinerne anskaffede sig da ret store Jagter, der kunde tage en 500—800 Tdr. Rug. Senere blev Fartøjerne dog større. Skibet var gerne Skipperens eget, og han handlede »for egen Regning«. Om Sommeren rejste han om paa Sydfyns Kyster og Øerne for at se, hvor godt den ny Høst tegnede, og hvad Handelsmod der var i Bønderne.

Naar man havde indhøstet og Tærskningen var godt i Gang, kom Turø-Skipperen sejlene og ankrede i en Vig paa den Kyst eller ved den Ø, hvor han mente, der nu var Udsigt til at købe en Ladning Korn. Oldermændene kendte straks de bredgattede Jagter og blæste i »Aldermændshornet«, og alle Bønderne mødte. — Det første Spørgsmaal, Skipperen stillede, var: »Har I hørt noget Nyt?« Dermed mente han, om der havde været nogen anden Skipper og budt paa Kornet. Havde der ikke det, var den første Hindring ryddet af Vejen, og tavs tog han frem af Læderpungen en Specie, som skulde omsættes i »klare Draaber«. Mens Snapsen gled ned, begyndte Forhandlingerne, og han saa paa medbragte Prøver af Aarets Høst. Kornet skulde være godt tørt, om der skulde opnaas Enighed om Købet. — Blev der handlet, gav Skipperen atter en Omgang til Lidkøb, og derefter begyndte Indladningen. Store Pramme færgede Kornet ud til Skibet, og her blev det maalt i Skipperens Trætønde, der stod ved Lugekarmen. Bønderne skævede noget til den, men fandt sig dog i, at Skipperen »bedst stolede paa den«. Kontant Betaling var det sædvanlige. Og saa lettede Jagten med Kristiania, Drammen eller Bergen som Maal.

Det regner meget i Bergen, og at faa Ladningen losset uden Væde hørte til Sjældenhederne; men det attraaede Skipperne heller ikke; Kornet *balmede ud*, og det gav Penge i Kassen. — En gammel Sømand fortalte: »Jeg var forhyret med en gammel Jagt, og vi havde indtaget en Ladning Byg til Bergen. Da vi kom ud i Nordsøen, fik vi Storm og drev rundt i adskillige Døgn. Da vi en Dag opdagede, at Skibet tog Vand, holdt vi paa Holland og kom ind i Zuidersøen. — For at faa Skaden udbedret maatte vi losse ud, da vi havde en Fod Vand i

Lasten. Det tørre Korn fik vi i Pakhus hos en Købmand; men da vi havde godt med Regnvejr i de Dage, kunde vi umuligt tage hele Ladningen om Bord igen; der var blevet adskillige Tønder mere ud af det efter det vaade Tilsæt. Saa solgte »den Gamle« Resten til Hollænderen, og vi stak atter i Søen fuldlastet. — Der var jo beregnet en klækkelig Fortjeneste for hver Tønde, saa man forstaar, det var en indbringende Forretning.

Til sidst nægtede baade Køber og Sælger at gaa med paa denne »Tøndehandel«. Der indførtes Brug af hollandsk Vægt. En Tidsalder, hvor Kornhandelen havde staaet i Flor, sluttede, og en ny Tid oprandt. Der maatte bygges større Skibe, for at de kunde svare sig i Koffardifart. Saa kom Rederiernes Tid, og Langfarten tog mægtigt Opsving. Og Befolkningens Velstand øgedes til op mod vor Tid.

Den almindelige Vinterhavn blev i Tidens Løb *Turø Bund*, hvor Masterne kunde danne en tæt Skov. Om Foraaret blev Sejlene atter slaaet under, og Skibene forsvandt bag *Grønne Odde* Syd paa gennem *Eghaven* (den gamle Ankerplads). Stor var Glæden, naar de vendte hjem. Og tung var Sorgen, naar et blev derude. »Kunde vi blot have faaet ham hjem paa Kirkegaarden«, har mangan sørgende Enke eller Moder sagt. Der laa for Øens Beboere en Trøst i, at de døde laa deroppe ved den hvide Kirke. Det var alt for sørgeligt og bittert, at »de skulde slides op derude«. — Havde man den døde hjemme, kunde man ligesom stedfæste Sorgen over ham, — finde et Hvilepunkt for sin Følelse, saadan som en Enke gav Udtryk for det i et troskyldigt Rim, hun satte paa Mandens Grav:

Naar Hjærtet søger længselsfuldt herhen,
 hvor Støvet gemmes af en elsket Ven,
 da mindes jeg med Vemod svundne Tid,
 du var mod os saa kærlig, god og blid.

Der gik en Mængde Fortællinger om Sømænd og deres Oplevelser, gennem dem ytrer sig snart Beundring for den forvovne Gut, snart Forestillinger om mærkværdige Væsner, Sømanden kan møde ude paa det vildene Hav, snart den Ængstelse, hvormed den fraværende i Tanken følges af dem derhjemme. —

I Slutningen af 1700'erne var der paa Stryn en ung Knøs,

der hed *Kristian Friis*. Hans Fars Gaard laa omme ved Jorde-moderens Have; det var før Udskiftningen. Gaarden var god i alle Maader, og Kristian var sine Forældres eneste Barn; men megen Glæde saa det ikke ud til, de skulde faa af ham. »Du skal være hjemme og hjælpe din Far, lille Kristian«, sagde Moderen. »Nej, jeg vil til Søs«, sagde Kristian. Det hjalp ikke, at Faderen skældte og Moderen græd; en Føraars-Dag stak Karlen af og for paa Ostindien og mange andre Steder vidt omkring i Verden. Han var borte i samfulde syv Aar, og næsten ingen hørte fra ham. Det kan nok hænde sig, at der var blevet Sømand af ham, da han en skønne Dag var hjemme paa Stryn igen. — Forældrene var glade. »Nu bliver han nok hjemme hos os«, tænkte de. Og nogen Tid slog han sig ogsaa til Ro. Men hver Aften gik Kristian Friis ud og skød Harer. Grevens Skytte meldte ham, og han kom paa Slottet til Forhør. Men ham ku de sgu'enne købe derude. »Je har faret Jorden rundt lige saa tit, som De har snydt Deres Næse«, sagde han til Fogeden, »og jeg skal skalle Dem, om De ikke lader mig gaa«. Bekende var der ikke noget, der hed.

Kristian tænkte paa at gaa til Søs igen; men saa kom der Besked om, at Engelskmanden var blevet toвле, og Kristian og flere med ham blev kaldt ind til København. »Jøsse Kristi Kaas, det gaar aldrig godt«, græd Moderen. »Aah, tag den dog med Ro, lille Moer«, sagde Kristian, »jeg har været Kap Horn rundt tre Gange; den skal jeg sgu nok klare«.

Han havde et vældigt Mod paa at slaas, Karlen, og nu fik han Lysten styret. Han kom ud paa et af Blokskibene, et af de yderste ved Kongedybet. Og saa blev det Skærtorsdag. Da Nelson kom sejlene, var de paa hans Skib de første, der sendte ham en Hilsen. Engelskmanden skød, saa der ikke var til at lukke et Øje op for Kugler. De fleste af Mandskabet faldt, og saa røg ogsaa Løjtnanten. De, der var tilbage, var sorte som Negere af Krudtrøg. Saa var der en Hosesok af en Københavner, der raabte: »Nu kapitulerer vi«, og vilde til at stryge Flaget. Da blev Kristian rasende, han sprang op paa en Kanon og raabte: »Hvad Søren er Meningen? Skal det siges om danske Sømænd, at de kapitulerer for en engelsk Kaper-gast?« Den forstod de; »Nej«, brølede de i Munden paa hver- andre, og Kristian hejsede atter Dannebrog til Tops, skønt

Engelskmanden skød, som han havde tabt Forstanden. Og de holdt ud, til Slaget var til Ende; men da var der ikke mange Mand tilbage paa Skibet.

Nogle Dage efter blev Kristian Friis kaldt op for en Forsamling af høje Officerer og dekoreret med Medaljen for Tapperhed; de sagde for Resten, det var Kronprins Frederik selv, der hængte den paa ham. Han var ikke lidt sej, da han kom hjem til Stryn og viste den Indretning frem. — Det varede ikke længe, saa maatte han igen ud til Forhør paa Tranekær; for nu kunde han overbevises om, at han havde skudt en Hare paa sin Fars Mark. Naa, Kristian stillede ude paa Slottet, — med Medaljen paa forstaar sig, — og Greven selv tog ham i Forhør: »Hvor tør du *vove* at skyde *mine* Harer?« »Undskyld, Hr. Greve, jeg troede smænd, det var vor Herre, der havde skabt Harerne, og Strynboerne der fødte dem, og Mod til at skyde det har jeg. Jeg har staaet for kinesiske Sørøvere og engelske Orlogsmænd (og saa skottede han ned til Medaljen), saa jeg tør nok *vove* at skyde efter en Hare hjemme paa Stryn«. Det blev Greven slaaet af, og han lod ham gaa, ja, da Kristians Far døde, lod han ham faa Gaarden i Fæste. Og Kristian drev Gaarden til sin Død. — Som gammel Mand satte han sig tit om Søndagen ved Kirketid paa en Stol uden for Gaardsporten. Det var mest i godt Vejr, naar Solen rigtig kunde skinne i Medaljen paa hans Bryst. En og anden Kirkegænger standsede og vekslede nogle Ord med ham; naar saa den andens Blik fæstnede sig ved Medaljen, kiggede Kristian ned paa den: »Ja, den fik jeg jo, den Gang jeg sloges med ham med det ene Øje og den ene Arm«. — Det sagdes for Resten for bestemt om Kristian Friis, at han var dus med Willemoes.

Der var to Strynboer med paa Kommandør Sten Billes Verdensomsejling med Korvetten Galathea i 1845—47. Hvad de oplevede, gik der længe Ry af paa Stryn. En af de Gamle maatte da op med »Sten-Bille Sangen«: »Om Bord paa Galathea vor Hyre den drejer —; med den skal vi sejle om hele vor Jord. — Gud ved, om vi mer igen kommer her — til den, som vi elsker, og den, vi har kær«.

Der var 13 strynske Søfolk med i Krigen 1848—50; særlig nævnes de, der var med paa *Kristian VIII* ved Ekernførde; een blev skudt, og de øvrige kom i Fangenskab. Drønet af Sprængningen hørtes tydeligt til Stryn, hvor Genstande, der stod paa Bordet, rystede, og Vinduerne klirrede.

En af dem, der havde været med til Orlogs i 64, fortalte: I ved jo, at jeg var med ved Helgoland, og da skal jeg love for, at vi lærte at sætte Pris paa »gamle Svendsen«. Ellers kunde han nok være noget bidsk af sig. Men der kom en Forandring paa det, da det begyndte at gaa rigtig haardt til. Da han saa vos manderere Kanonerne ved Helgoland, var det ligesom Piven med eet fik en anden Lyd. — Saa traf jeg ham ovre i Flaadens Leje lige efter Krigen. »God Dag, Svendsen, siger jeg, og Tak for sidst«. Han saa now (noget) paa mig; men saa grinte han og sagde: »Hvad Søren, det er jo en gammel Skivskammerat; ja, den klarede vi jo godt forleden«. »Uden Dem, Svendsen, havde den aldrig gaaet«, sagde jeg. »Mon enne?« sagde han. »Bestemt nej«, sagde jeg. Og saa skiltes vi og saas enne siden.

Der var Skippere, om hvem det hed, at det Held, de altid havde, skyldtes Hjælp fra den Onde. —

Der var saaledes en Skipper her fra Øerne, som altid havde god Vind og godt Vejr paa sine Rejser. Det var, fordi han var i Pagt med Fanden. Hans Standsfæller kaldte ham »Fanden fra Holbæk«. Han var en gudsforgaaen Krop; naar Vinden *skralede* (vendte sig, saa han ikke kunde holde sin Kurs), tog han en Baadshage og truede mod Himlen. Engang, hans Skib sejlede paa Nordsøen, roede han en Nat alene bort fra Skibet i Skibsjollen for at holde Stævnemøde med Fanden. Hver Aften lod han Mad, et Fad Smørrebrød og en Snaps, sætte op i Merset til den Onde. Hver Morgen var Maden spist. Der var dog dem, der ymtede om, at det var Mandskabet, der paa Skipperens Frivagt havde fortæret den. — Naar det var Vindstille, smed han en Skilling i Søen for at faa Luft. Da han en Gang i Nordsøen smed en Krone ud, fik de en Storm, saa de maatte *dreje Skuden til*. »Aldrig mere skal jeg smide en Krone ud«, sagde han, »naar jeg køber for 50 Øre, har jeg nok«.

Engang, da Skibet laa under Bornholm, blev det i længere

Tid Vindstille. Skipperen rasede, og Styrmanden hørte ham sige: »Blæs, Fanden! blæs, Fanden! — saa skal du faa Kokken!« Da røg det øjeblikkelig op med en pibende Storm. Men det blev dog Skipperen for voldsomt. »Nej, hold bare op, Gamle! Du faar ham ikke alligevel!« raabte han.

Det var tit fæle Syner, der viste sig for en Sømand, naar han stod paa sin Vagt ude paa Bølgerne. Den store *Søslange* var for mange en Virkelighed, de havde set med egne Øjne. En gammel Matros fortalte:

For mange Aar siden var jeg med en Skude, der gik langs Norges Kyst med Achangelsk som Maal. Det var fint Vejr, og de fleste af Mandskabet var under Dæk. Da hørte Rorsmanden pludselig en mærkelig Lyd agter ude, og til sin store Skræk opdagede han et mægtigt Havuhyre, der nærmede sig Skibet. Han raabte, som det gjaldt Livet, og i en Hast var hele den otte Mands Besætning paa Dækket. Vi saa alle sammen Utysket; det var en 15 Favne langt; Hovedet var kantet og tornet og uforholdsmæssigt stort. Dyret gabede uafbrudt og viste en uhyre, rød Flab med nogle vældige, skarpe Tænder. Det kunde have gabet over hele Agterenden af Skonnerten lige til Stormasten. Det fulgte efter Skibet fra om Morgenen Kl. 8 til Middag, men holdt sig i passende Afstand. Da vi satte Kursen ind mod Lofoten, forsvandt det.

Paa de farefulde Sejladsere kunde Sø mænd opleve, at der var Mennesker, som havde særlige Evner, der kom til Syne, naar det gjaldt Liv eller Død. Der var dem, der kunde vise sig som *Dobbeltgængere* eller kunde vise sig borte fra deres Opholdssted i Dyreham.

En Sømand fortalte:

Engang jeg var ude at sejle, kom der en Dag pludselig en fremmed Person kravlende op over Rælingen. Han gik hen i Bestiklukafet og skrev paa den sorte Tavle: »Styr NØ til Ø«. Derefter forsvandt han. Vi var tre af Mandskabet, der saa ham. Vi holdt Raad og enedes om at styre den Kurs, som han havde skrevet. Vi styrede saadan et Par Timer, men vi opdagede ingenting. Saa opgav vi det og styrede igen mod vort eget Maal. Men da kom der en sort Fugl, som en Ravn, og fløj som rasende mod Rorsmanden. Han drejede da Roret i den

skrevne Kurs, og saa forsvandt den; men saa snart han afveg fra denne Retning, var Fuglen der straks igen. Saadan sejlede vi da hele Dagen. Hen mod Aften sejlede vi lige ind mod et Skib, der havde lidt Skibbrud. Vi tog os nu af Besætningen, og af den fik vi at vide, at de med korte Mellemrum havde set den sælsomme Fugl. Mellem de skibbrudne lagde vi Mærke til en Mand, der grangivelig saa ud som ham, der var kravlet op over Rælingen og havde skrevet paa Tavlen i Bestiklukafet.

Der gik ogsaa Fortællinger om, hvordan der under Livsfare ved *Fjernsyn* kunde tilvejebringes Forbindelse mellem Søfarende. En gammel Strynbo fortalte: Se, det er mange Aar siden, jeg for med Briggen *Ane* af Ærøskøbing; vi var paa Vej fra London til Arkangelsk. Vi havde godt Vejr og god Vind; jeg stod til Rors; de andre var under Dæk. Da saa jeg ude i Læ bag Fokken en Jolle komme roende; fire Mand sad ved Aarerne, og paa Bagpligten sad en ældre Mand med Sydvest paa, og paa Skødet havde han en 15—17 Aars Dreng, der for mig at se var bevidstløs. — Jeg gav et Brøl fra mig, for vi styrede lige paa dem. Alle Mand kom paa Dækket; men da var Jollen borte. Skipperen skældte ud og kaldte mig et Fæ, da jeg fortalte, hvad jeg havde set, og alle lo de ad mig. — Da jeg tre Timer efter havde Frivagt, blev jeg purret ud med det Raab, at der var en Baad forude. Da jeg kom paa Dækket, saa jeg den selvsamme Baad nøjagtig paa det Sted i Forhold til Skibet, hvor jeg havde set den, og jeg genkendte Mændene, der sad i den. Bag i Baaden sad godt nok Skipperen fra et forlist Fartøj og holdt sin syge, bevidstløse Dreng i sine Arme. — Nøjagtig ved den Tid, jeg havde set Baaden, var Drengen vaagnet op og havde sagt til Faderen: »Nu faar vi Hjælp, jeg har set en Sejler forude«. Ingen af dem i Jollen kunde se nogen. Men tre Timer efter var det saa, de mødte os.

Eller der kunde ved *Fjernsyn* meddeles Efterretning om Dødsfald eller andre skæbnesvangre Begivenheder til Hjemmet.

En gammel Turø-Skipper fortalte om saadan et *Fjernsyn*, han havde oplevet som Dreng: Min Far var Styrmand paa min Farbrors Skib; jeg var hjemme hos min Mor, og vi havde lige faaet Bud om, at min Far og Farbror lykkelig og vel med deres Skib var kommet til London. Jeg sov hos min Mor i en Seng, der stod oppe i Overstuen. Uden at jeg selv vidste hvorfor,

vaagnede jeg en Gang ved Midnatstid; jeg for med et Sæt over Ende i Sengen, og i det svage Lysskær saa jeg en Ligkiste staa midt paa Gulvet. Kisten havde Form som en Fiolinkasse, og i den saa jeg tydeligt min Farbror ligge som Lig. Rundt om Kisten gik nogle Mænd, som jeg ikke kendte. Angst krøb jeg ned bag min Moder, og da jeg lidt efter atter vovede at kige op, var det hele forsvundet.

Næste Dag hen mod Aften bad min Mor mig gaa op i Overstuen og hente hende et Par Strømper. »Nej, Tak!« sagde jeg, »Farbror ligger i en Ligkiste deroppe, jeg saa ham i Nat«. »Saa du ham?« spurgte Moder, og saa alvorlig ud, »ja, jeg saa ham ogsaa; men jeg troede, du sov«. Hun havde ikke mærket min Bevægelse.

Et Par Dage efter fik vi Brev fra min Far, der meddelte, at hans Broder var død af Tyfus i London. Han havde været oppe paa Epidemihuset at hente ham i Kisten; den havde saadan en mærkelig Form, omtrent som en Fiolinkasse. —

Der gik mange Fortællinger om, at en eller anden Sømandskone om Natten havde set sin Mand komme ind i Sovekammeret og fortælle, at nu var han forlist og druknet.

Eller det var *Fjernhør*, man oplevede: En Strynø-Kone sad og vuggede sit Barn; da lød det for hende, som der under Vuggen blev kastet en Bunke Lertøj og slaet i Stykker. Dette gentog sig tre Gange. Hun styrtede ud og fortalte sin Mand det; men da han kom ind, hørte han intet. — Nogen Tid efter fik Konen Brev om, at hendes yngste Broder, som hun holdt usigelig meget af, i Amerika var omkommet ved et Ulykkestilfælde. Ulykken skete netop paa den Tid, hun hørte den mærkelige Lyd under Vuggen.

Alle saadanne Fortællinger, der gerne drejer sig om nære Slægtninge, Mand, Søn, Svoger, forklares ud fra den Ængstelse, som de hjemmenværende gik i for de bortrejste, og fra den Opfattelse, at Menneskesjæle, der staar hinanden nær, kan sende hinanden Bud i skæbnsvangre Stunder.

Vigtige Begivenheder som Stranding eller Død var ligesom forudbestemte og lod sig vanskeligt undgaa. Saadanne Begivenheder forkyndtes ofte forud, og hvem der kunde tyde Tegnene, kunde undertiden for sin Person undgaa den truende Fare.

Den ovennævnte Turø-Skipper fortalte om et *Forvarsel*, han havde haft som Styrmand om Bord paa Skonnerten *Hebe* af Turø: Engang laa vi med Skibet i London, og jeg sad en Aften sammen med Skipperen nede i Kalytten. Bedst som vi sad og snakkede, lød det for os, som om nogen kom op paa Halvdækket og gik hen og stod og lyttede ved Døren. Jeg gik ud; men der var ingen. Lidt efter lød det samme igen, og nu gik Skipperen ud; men heller ikke han kunde se noget. Vi blev bægge underlige til Mode. Da det samme gentog sig for tredje Gang, styrtede vi bægge ud paa Dækket; men stadig var der ingen at se. »Det varsler daarligt«, sagde Skipperen, vi naar nok ikke Havn mere, naar vi nu stikker til Søs«. — Vi blev enige om intet at sige til Folkene for ikke at gøre dem forskrækkede. Skibet strandede paa næste Rejse og blev Vrag; alle blev dog reddede. Men Skipperen og jeg troede fuldt og fast paa, at vi i Dokken i London havde faaet et Forvarsel om den Skæbne, der ventede Skibet.

En af de almindeligste Maader, hvorved Skæbnen kunde give sin Hensigter til Kende, var ved Drømme. Der blev lagt stor Vægt paa *Drømme* og paa, hvad de kunde varsle; for det var man ikke i Tvivl om, at de havde noget at betyde; men det kunde være vanskeligt at finde den rette Tydning.

Engang drømte en Turø Sømand, mens Skibet laa i Middelfart Havn, at det blev sagt ham, han skulde tage hjem. Denne Sømands Moder var nylig død, og han blev nemt noget ængstelig. Næste Morgen gik han da op til Skipperen og bad om at blive afmønstret, for saadan og saadan havde han drømt. Skipperen fæstede ikke Lid til den Slags Drømme og Røster; men han gav ham dog Lov til at rejse. — Da Sømanden naaede hjem, laa hans yngste lille Søn haabløst syg. — En Nat sad han og vaagede over Drengen. Han havde trukket Vuggen, Barnet laa i, hen til en Sofa og lagt sig paa den. Drengen havde hyppige Krampeanfald, og Faderen lagde sin Haand over til Barnet, der i Smerte knugede den mellem sine. Da blev Sømanden saa forpint og ulykkelig, at han lukkede Øjnene og mumlede: »Aa, Herre Gud! send Bedstemor ned og lad hende tage ham!« Da sprang Døren ud til Gangen op, en kold Aande luftede paa ham, og han følte, som nogen strøg

ham ned over Ansigtet med en klam Haand. Han saa intet; men da han forfærdet rejste sig, var Barnet død.

Noget senere fik han Budskab om, at Skibet, han havde sejlet med, var strandet i Østersøen. — Om det nu var Barnets Død eller Skibets Forlis, der var varslet ham med Drømmen, eller om det var bægge Begivenheder, der var Grund til hans Drøm, det grublede han over; men klar over det blev han aldrig.

Ytrer Nogen Tvivl om saadanne Drømmes Paalidelighed, bliver de gerne beskæmmet: Stine Hansen, Stryn, saa en Gang i Drømme sin Farbror, Lars Fabricius Petersen af Strynø, der var forhyret med Skonnerten *Carl* af Rudkøbing, staa paa en Klippe. Da hun spurgte, hvordan han havde det, svarede han, at de var forlist paa Islands Kyst, men var reddet alle. »Hvor er da Skibet, Farbror?« spurgte hun. »Det kan du ikke se her«, svarede han, »for det ligger langt inde paa tørt Land«. — Hun fortalte sin Far Drømmen; men han lo: »Du maa da indrømme, at det med Skibet paa tørt Land lyder utroligt«. Nogle Dage efter kom der Meddelelse om, at Skonnert *Carl* var strandet paa Island, og at alle Mand var bjærgede. Strandingen havde fundet Sted netop paa den Dag, Stine havde haft Drømmen. — Da Lars Fabricius kom hjem, fortalte han, at de laa til Ankers nær Kysten, og da de mærkede, at de ikke kunde sejle derfra, og Stormen tiltog, roede de i Land. Skibets Ankerkæde brast og det drev mod Land, Lars Fabricius stod paa en høj Klippe og saa paa det. Skibet førtes forbi de farlige Skær ind i en lang, smal Bugt, og paa Grund af Højvandet førtes det saa langt op, at det ikke kunde ses fra Kysten. — Altsaa passede Drømmen i alle Enkeltheder.

En Sømænd, der ved egen Uagtsomhed kom ulykkeligt af Dage, vilde gaa igen paa Skibet. Man skulde se sig godt for og holde ordentlig fast, naar man var om Bord.

Sømænd havde mange Forholdsregler at iagttage for at sikre sig *Held* eller for at vare sig for *Uheld*. Gamle Sømænd fortalte tit om, at de havde set Rotterne gaa fra Borde; saa skulde ingen Sømænd have noget af at tage med, om de saa fik aldrig saa meget for det; for det betød Undergang. — Løb Skibshunden fra Borde, vilde Skibet forlise.

En Sømand stak ikke i Søen en Mandag. Man kunde gøre alt klart til Rejsen og lægge sig for Anker paa Reden; men de sejlede først næste Dag.

At spille Kort paa Skibet var ofte banlyst, — det gav Uheld. Det er hverken heldigt at have Blomster eller Kvinder om Bord. Hvis en Mand dræber en Albatros, vil han falde over Bord og blive hugget ihjel af Albatrosser.

Ved forskellige smaa Greb, som Sømanden forstod, kunde han fremkalde heldigt Vind og god Rejse, en Slags *Tryllemidler* altsaa:

Man burde altid have en *Springerhale* (Delfinhale) paa Enden af *Jagerbommen* (Sprydet); det gav hurtige Rejser. — Aldrig maatte man fløjte om Bord; det gav Storm; dog var der dem, der i Stille fløjtede for at faa Vind. — Det er en almindelig Tro, at naar Katten kradsler paa en Træstamme eller en Mast, bliver det Blæst; i Vindstille kradsede de gamle Skipere derfor i Masten for at faa Vind.

Vejr og Vind havde i Sejlskibenes Dage en umaadelig Betydning for Søfareren, og det var ham meget vigtigt at vide forud, hvad Vejr han vilde faa. Derfor havde han visse *Vejrtegn*, han regnede med. Var der Straaler under Solen, fik man Regn. En Ring om Maanen varslede Storm. Det blev ogsaa Storm, hvis »Maanen havde Hækjolle«, d. v. s. hvis en Stjerne var nær Maanen. Naar det blæser Solen ned, flover det ud paa Natten; flover det ved Solnedgang, frisker det op om Natten. Om Sommeren kommer Vinden fra Banken (den skydækkede Side af Himlen), om Vinteren fra Blanken (den klare Side). Mange Stjerner smaa giver sydlig Vind, store Stjerner faa giver nordlig Vind. Naar Maagerne napper efter Fløjen, faar Skibet Modvind. Naar Maagerne lægger sig til Lu, bedrer Vejret sig; lægger de sig i Læ, stormer det fremdeles.

Fig. 58. Kvinder slagter.

DAGLIGLIVETS ARBEJDER OG SYSLER

Arbejdet i Bøndergaarde og Husmandssteder var ikke meget forskelligt fra det, der blev udført andensteds i Danmark; det gik som overalt hos Landbrugere i Takt med Døgnets Timer og Aarets Rundgang. — Paa de lidt større Landbrug, Gaardmandsbrugene, nøjedes man tit ikke med Familiens egen Arbejdskraft, men man holdt Karl og Pige. De blev *fæst* for en Løn, der foruden lidt Penge særlig bestod af hjemmegjort Tøj og Uld. En Betingelse var det altid, at de skulde »gøre Aftensæde«, de forpligtede sig til at sidde oppe om Vinteraftenen og arbejde for Husbond og Madmor.

Lønnen kunde for en Karl være 10—16 Specier om Aaret, noget Tøj samt Græsning og Foder til et Faar. Pigelønnen kunde f. Eks. være 8 Specier, 8 Alen Lærred, 8 Alen Vadmel, Hvergarn til et Forklæde, et Par Sko og et Par Træsko. — Gamle Hans Lærkes Moder fik i sin Tid den højeste Pengeløn, der gaves; det var 12 Rigsdaler for et Aar, og for det købte hun et Skørt, der varede, til hun døde.

Paa en *tøsing*sk Gaard stod man om Sommeren op Kl. 4 og arbejdede, til Solen gik ned, med Undtagelse af de nødvendige Spisetider og Hvil. Om Vinteren stod de op Kl. 5 og arbejdede hele Dagen og noget af Aftenen med.

Davren var Øllebrød til Forret og stegt Flæsk til Efterret. Som Eftermad brugtes efter Slagtingen om Efteraaret Fedtegrever eller Finker, der hos enkelte kunde vare til Kyndelmisse. Kl. 9 hed det *Formiddagsmellemmad*; men fra Mortensdag og til Fastelavnstiden eller noget senere fik de ingen Formiddagsmad; de ny Hyldeblade skulde være saa store som Museører, før de fik Mellemmaden, blev der sagt.

Kl. 12 var det *Middag (Unden)* med et Par Retter af egne Frembringelser. Og man sørgede for, at alle Næringsmidler blev udnyttet; der holdtes mange flere Gæs end senere; naar der saa omkring Mortensdag var slagtet Gæs og Ænder, samlede man Blodet, og saa blev der kogt en Suppe derpaa til Middag. Efterhaanden indførtes det med *Kaffe* Kl. 2 Eftermiddag.

Til *Nadver* gaves der Vandgrød eller Mælkegrød.

Med disse Spise- og Hviletider udførtes der en lang Dags Arbejde. Karlens første Arbejde var i Reglen (særlig om Vinteren) at skære Hakkelse til Heste og Køer med en Skærekiste.

Drengen muggede imens i Hestestalden og vandede Hestene samt passede Faarene, om Sommeren flyttede han dem, om Vinteren gav han dem Foder inde.

Pigen muggede i Regelen Kostalden om Vinteren; om Sommeren bar hun sine Malkespande ud i Marken; hun malkede Køerne og fodrede dem i Stald, eller flyttede dem paa Marken.

Dette Arbejde skulde alle have gjort til Davretid. Derefter gik Karlene paa Loen og tærskede om Vinteren; om Sommeren havde de Mergling og andet Jordarbejde, for ikke at tale om Saaning, Slæt og Høst. — Naar Pigerne om Vinteren havde faaet vasket op, Mælkefade, Tallerkener o. s. v., kartede og spandt de. »Til Jul skal vi have kartet og spunden Ulden; derefter kommer Hør og Blaar«. Desuden fodrede og passede de Køerne Dagen igennem. — Om Sommeren var Pigerne behjælpelige i Marken med at sprede Gødning, læsse Mergel af og sprede den, rive Hø i Slætten og binde Korn i Høsten. Arbejde med Le, Slaaning og Mejning, krævedes ikke af dem.

Skønt Tøsingerne med Hensyn til Mad — som i andre Retninger — var mere indstillede paa Forandringer end de andre Øboer, var den daglige Føde paa Pastor Lunds Tid endnu saare ensformig. Uagtet Havevæsenet omkr. 1820 havde forbedret sig noget, havde man endnu ikke rigtig faaet Smag for Havesager. Kartofler, Grønkaal, lidt Hvidkaal, Løg, Persille og Gulerødder var de eneste Frembringelser fra Haven, som krydrede Bondens Maaltider, der ellers for det meste bestod af Grød og Flæsk, hvorimod Fisk, der spistes saa hyp-

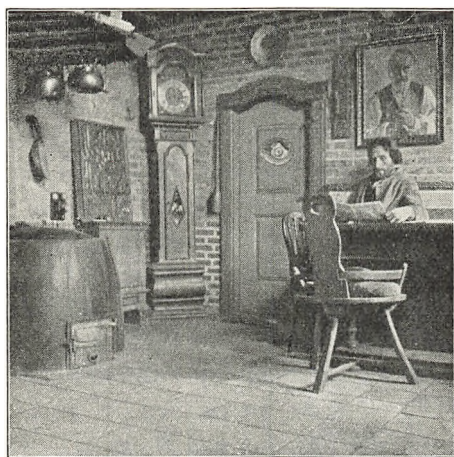

Fig. 59. Søren Lolk.

pigt paa Smaaøerne, var en ret sparsom Spise paa Taasing. Kvinderne havde ikke synderligt Kendskab til Havesagers Tillavning, og hverken de eller Mandfolkene skøttede i Almindelighed om dem. En Ret stuvet Hvidkaal, Kaalrabi eller Roer saa man aldrig paa Bondens Bord, og opvartede Præstekonen sine Tjenestefolk med denne Mad, vragede de den. — Derimod var Anvendelse af Æbler og Pærer til Mad mere almindelig. — Af Smør brugtes kun lidt i Mad; sædvanlig stegtes og bagtes der i Fedt. Men Smørrebrød spistes især om Sommeren til Mellemmad to Gange om Dagen. — At spise til Middag i Marken brugtes kun hos faa, som havde nogle af deres Marker fraliggende. Overdaadig var den tøsingke Bonde ikke; dog brugte han mere Sul til sit Brød end adskillige andre Steder i

Danmark. Under den engelske Krig tiltog Kaffedrikning meget paa Taasing, og da de daarlige Aar kom, regnedes den blandt Kilderne til mer end een Families Forarmelse.

Paa Taasings ret store Gaarde, hvor man baade holdt Karl, Pige og Daglejere, kunde det ned i Tiden være en ret solid Davre, man lagde for med. *Søren Lolk* har givet en Skildring deraf for Tiden omkr. 1880:

»Naar Daglejerne kom, begyndte de at bære Hestegødningen ud og vande Hestene ved at trække dem ud til Vandtruget. Lidt Strigling fik Hestene ogsaa. Det gjaldt om at blive færdig med Morgenarbejderne og komme ind til Davre. Saa snart Træskoene hørt i Bryggerset, blev Øllebrødet hældt op i et stort gult Lerfad. Ved det umalede Bord, hvor vi alle søbede af eet Fad, var der ingen Rangspladser. Karlen og Drengen sad for Bordenden paa Bænkekisten, da ingen ældre holdt af at sidde der for det lige Rygstøds Skyld. *Klokkekrogen*, Pladsen nærmest Bænkekisten, var ingen for at blive skubbet hen i; der var ikke saa mageligt at naa til Fadet fra. Fader sad gerne paa en Stol udvendig, og ved bægge Sider af ham søgte Pigerne staaende at naa til Fadet eller Panden. Daglejerne sad ad den lange Bænk hen under Vinduerne. Skeer og Gafler laa i Bordskuffen og blev lagt op i Bunker paa Bordet. Hver søgte sin mærkede Træske ud og gav sig straks til at søbe af Fadet, saa hurtigt det blev sat paa Bordet. — Øllebrød kunde være en dejlig Ret, naar den blev kogt, som Bedstemor forstod det. Brødet blev brudt i Stykker og sat i Blød i halvt Vand og halvt Øl Natten over, fik saa blot et Opkog om Morgen og stod derefter og trak i en halv til en hel Time. Det var da en sprød Masse, der fra Gryden kunde falde over i Fadet og staa der som en skør Stak. Med kold, skummet Mælk gydt paa efterhaanden smagte det udmærket. Ved Davrebordet var det gerne Karlens Bestilling at hælde Mælk over Øllebrødet lidt efter lidt; det gjorde han af en stor Mælkespand, der stod paa Gulvet. At det somme Tider skvulpede over, gjorde ikke saa meget paa et Træbord. Det var heller ikke altid saa nemt at søbe uden at spilde. Blev der spildt for meget, blev der med en Karklud tørret lidt op, inden Stegepanden kom paa Bordet. Hvad Øllebrød der levnedes, blev baaret ud i Katte-truget.

Saa snart vi var færdige med Øllebrødet, blev Fadet skubbet ned efter Bordenden, og Flæskepanden kom paa Bordet. Flæsket var, førend det blev stegt, skaaret i Strimler som en tynd Finger. En Stabel opskaaret Brød blev lagt hen ved Siden af Panden, og en forstandig Husmoder passede altid, at Brødet ikke var for tyndt skaaret. Det hørte til god Skik kun at dyppe Brødet paa den ene Side i Panden, mens vi spiste af Flæskestykkerne til, idet vi holdt dem med venstre Haands Fingre; men der kunde være dem, der var saa »svinske«, at de spiste Flæskestykker til Brød, der med bægge Sider var dyppet i Stegefedt. — Til Fader var der stegt et Par Smaaterninger Gaasekød mellem Flæsket. Jeg fik som den mindste undertiden overladt saadan en Tærning.

Saa snart den første lagde Gaffelen, blev der skænket Kaffe op i Spølkummer, som den, der sad nærmest Kedelen, rakte omkring til os. Kaffen kogtes i en stor Kobberkedel, og vi fik brun Kandis at patte paa til Kaffen. — Et forladt Davrebord kunde nok se lidt broget ud: Spildt Mælk, Brødsmuler, afgnavede Flæskesvær, Skeer og Gafler imellem hverandre. Efter Davre blev Bordet derfor vasket af.

Øl stod der altid paa Bordet i et stort, gult Lerkrus, som vi kunde drikke af efter Behag. At rende ind alle Tider paa Dagen og drikke af Kruset, ja, tage os en god Slurk lige før vi skulde i Seng, var i sin gode Orden. Tit var Karlens Tørst dog mest for at komme ind og snakke lidt med Pigerne.

Vi satte aldrig Træskoene, fordi vi gik ind. Det allerhøjeste, vi drev det til med Renlighed i den Retning, var at strigle Træskoene af paa en hjemmebunden Riskost, efter at vi havde *ryddet Lade*. Næverne skulde være slemst snavsede, førend det faldt os ind at vaske dem, inden vi gik ind at spise. Var vi paa Loen, dampede vi det værste Støv af os med et Halmbaand, viskede os i Ansigtet med en gammel Sæk og slog Kasketten mod Knæet. Uden at tænke paa nogen Urenlighed, spyttede vi paa Gulvet og snød Næsen med Fingrene og tørrede dem bagefter af i Bukseskrævet. — Der blev hverken sagt »Vær saa god«, før vi begyndte at spise, eller »Tak for Mad«, efter at vi havde spist.« —

Der udvistes stor Gæstfrihed i det daglige; blot nogen kom i et ubetydeligt Ærinde, blev der straks opvartet. Herom for-

tæller Søren Lolk: »Naar vi Børn kom ind til vor Faster, var vi aldrig saa snart kommet til Sæde paa Bænken, før end hun trak en stor Skuffe ud midt under Bordet og deraf fremtog Brød, Smør, Ost, Pølse og saltet Kød og gav sig til at skære og smøre Brød til os. — Hvis vi saa sagde, at vi ikke kunde spise noget, fordi vi lige havde spist hjemme, svarede hun: »Ja, det er jo, fordi I er store paa det, — saa kan I ikke spise hos Fattigfolk som mig.« (Hun hørte selv til de mest velhavende). — Og bagefter lod det sig heller ikke gøre at sige nej til Kaffe med Kringler. — Paa lignende Maade gik det os, naar vi paa den Tid gæstede de omliggende Øer.

Selv om man — i et eller andet Ærinde — gik Sted ud og Sted ind i de nærliggende Gaarde, blev der alle Steder straks sat Brød, Smør, Ost, Pølse, Øl og Brændevin frem for den indtrædende. Man havde da ogsaa disse Ting saa nær ved Haanden som muligt, idet der var et mindre Spisekammer i Dagligstuens Bordskuffe. — Børn kunde derfor ogsaa »forsyne sig« naar som helst. Om min Far og hans mange kraftige Brødre hed det: »Da Sørensdrengene først blev saa store, at de selv kunde trække Bordskuffen ud, kom der et vældigt Skub i dem«. — Min Far, der var den yngste af 13 Søsken, blev da ogsaa Taasings stærkeste Mand.

I Tidens Løb blev Kaffe og Kaffe-punsje (»Sorte«) et staaende Traktement. Kaffebrød mindes jeg ikke der blev bagt i min første Barndomstid. Derimod kom der regelmæssigt en gammel »Hvedebrødskone« og solgte 1 Øres og 2 Øres Kringler, Tvebakker og Kaffe-stænger.

Den Mand, der skulde Bjærgby rundt og *vaare* et eller andet *til*, kræve Penge ind el. lign., var sine 11 Sorte viss i de 11 Gaarde. Hvis en Pige eller Dreng gik Ærindet, var 11 Kopper Kaffe dem sikret. — Kaffe-kedlen var i de Tider aldrig kold. At Kaffen skulde kunne være nyskogt, var der ingen, der tænkte paa. Det tog derfor heller ingen Tid at blive opvartet med Kaffe. »Har du Kaffen til os?« hed det ud i Køkkenet, og straks var den store Kobber-Kaffe-kedel der med sit varme Indhold.«

Til at søde med brugte man langt tilbage i Tiden Honning, eller man lavede paa Taasing en Slags Sirup af modne Hyldbær. Man tørrede Hyldblomster og lavede Afkog deraf, lige-

som man nu bruger The og Kaffe. Eddike lavede man af Øl ved, at man satte den ved Varmen i et Anker, til det blev surt. Paa Taasing pressede man i store Mængder Most af Pærer og Æbler og brugte den til at dyppe Grød i.

Pigerne *møjede* paa *Drejø* som paa de andre Øer om Vinteren i *Koladen*; det var de jo fri for om Sommeren; men var

Fig. 60. Taasingske Piger med Malkepande fra Vaarø.
(Dansk Folkemuseum).

Kørne f. Eks. ude paa *Skoven*, bar de Mælken den lange Vej hjem. De bar da *Mælkekrykken* paa Hovedet oven paa en Krans. Unge Piger kunde bære 8 Kander Mælk paa denne Maade samtidig med at de *bandt Hoser*. —

Om *Drejø*berne fortæller *Essen*, at de var meget maadeholdende med stærke Drikke; kun ved Gilder, i Høsten og ved Sædens Nedlægning fik de mandlige Arbejdere noget Brændevin; Kaffe og Te kendte man her endnu ikke. Folk spiste paa

Drejø usædvanlig ofte. Hele Aaret igennem spistes seks Gange om Dagen og i Høsten syv Gange: om Morgenens Kl. 2—3 Smørrebrød og Øl, Kl. 6 Mælkegrød og Pandekager, Kl. 10 »sur Mælk« (sagtens Tykmælk), stegt Fisk og Smørrebrød; til Middagsmad Kl. 1 fik de Mælkemad eller oplagt Mælk, Fisk og Flæsk, Kl. 5 Eftermiddag Pandekager og Smørrebrød, om Aftenen Kl. 9 Mælkegrød og Smørrebrød, og derpaa efter en Pibe Tobak endnu Kl. 10 Aal eller anden Fisk med Sennep. — En rig Afveksling Dagen igennem af Øens egne Fødemidler, hvad der maatte skaffe Kone og Piger travl Syssel ind i deres øvrige Arbejde den lange Arbejdsdag igennem. Den korte Nattehvil paa 4—5 Timer forudsætter sikkert en solid Middagssovn paa en Times Tid eller to. —

Ved Besøg af Fremmede kunde de gæstfri Øboere opvarte med Hvedebrød, Flæsk, Vafler, Æbleskiver, Mjød og Vin. —

Man lægger Mærke til, at Drejøboerne i Sommertiden kunde spise Fisk indtil tre Gange om Dagen. Fisken tog man sin Tilflugt til, naar andet glippede. »Har du dit Sædebyg?« spurgte den ene Drejøbonde den anden. »Ja«, lød Svaret, »hist gaar det i Kløverrenden«. Thi i *Kløvertangrenden* gik de Aal, som kunde redde Gaardens Husholdning, hvis Agerens Afgrøde svigtede. Naar Havets Baand løsnedes og Isen brød op, naar Stormene piskede den fra Land til Land og splintrede den i Smaastykker, da vendte Øboen sig længselsfuld til det krusede Hav og stak sin Fiskerbaad i Søen. Da gav Aalen kraftig Suppe, Torsken nærende Kød og Flynderen velsmagende Steg. —

Ellers skaffede Drejøboerne sig i 19de Aarhundredes første Del mest *Sulet* paa Bordet ved snild Handel, mere end ved eget Opdræt. Om Efteraaret rejste Mændene til Kvægmarkeder og købte en Del Høveder; dem slagtede de, solgte Kødet til Ærø og beholdt Kallunet, der erstattede dem Smørret, som om Vinteren var ubetydeligt af fire Køer. Talgen solgte de, Huderne gjorde de i Penge, og denne Handel forstod de saa godt, at de sjælden tabte derved. — Saa længe Flæsket var i god Pris, udførtes det i stor Mængde til Norge og flere andre Steder. Drejøboerne købte da hele Stier Svin paa Herregaardene. Ved denne Handel beholdt de ofte Hoved, Ryg og noget Fedt til Overskud. Hvad da videre behøvedes af Sul til Aarets

Forsyning, afgav Faar og Lam og en Slagteko, der skødes ud af Besætningen i Stedet for Kvien, som sattes ind. Hver Gaardmand fedede ogsaa et Par Svin eller flere, dels for at sælge det meste af Flæsket, dels ogsaa for i Stien at faa en Del Tang smaatraadt til allerfedeste Gødning. Ved mange Rejser og vidtløftig Handel og megen Umage, men uden Bekostning, fyldte de Spisekammer og Kælder med hvad Sul det kommende Aar krævede.

En Gaardmand paa Drejø brugte omtrent 10 Tdr. Rug til Brød, og godt og vel 10 Tdr. Byg til Malt og Gryn. Forbruget af Malt var forholdsvis lille, da der ikke som andensteds daglig brugtes Øllebrød, men Grød til Davre og Nådver. — Drejboerne brugte langt ind i 19de Aarhundrede hverken Kaffe eller Te; de var fornøjede med den Spise og Drik, som deres Agre og Enge frembød; deres daglige Bøn var: »Herre! Giv os og vore Børn Brødet saa godt, som vi til denne Dag har nydt det!«

Kvindernes daglige Hussyssel begyndte paa *Stryn* paa følgende Maade:

Om Morgenen skyndte Husmoderen eller Pigen sig straks til Arnen for at se, om der endnu var Gløder under den Aske, man omhyggeligt havde dækket over dem om Aftenen. Tørv var ikke almindeligt Brændsel paa *Stryn*, og derfor kunde det nok hænde, at Ilden var gaaet ud. Man kunde da slaa Ild med Fyrtojlet; men meget nemmere var det at *laane Ild*. Pigen skyndte sig i saa Fald ud »for at kige til Skaastene«; hun keged efter, hvor Skorstenen dampede lystigst. Der hentede hun saa Gløder i *Glødeskaalen*, et aflangt, jærnbeslaaet Træredskab, der mindede om Bunden af en Træsko. Til at gøre Ild i hentede hun *Sprygger*, Pinde opsamlede ved Hegnene, eller hun brugte visne Siv, der var plukkede paa Strandbredden.

Kreaturerne passedes paa *Stryns* Smaagaarde — som paa de andre Øer — gerne af Kvinderne. Malkningen foregik tre Gange om Dagen. Paa mange Gaarde havde man ikke *Mælkestue*; men Mælken hældtes i Fade, der stod paa Hylder i Spisekammeret, ja, ofte i Køkkenet. —

Man havde tit Vanskeligheder med at faa Smør, naar man kærnede; for at sikre sig mod Hekseri og Trolddom brugtes det at lægge en Hestesko, der ellers havde sin Plads over Dø-

ren, under Kærnen. En Gang om Ugen kærnedede man. Den Dag passede man paa, at ingen Uvedkommende kom ind i Huset; for da kunde de gerne »rende med Smørret« eller »glo med onde Øjne« paa Kærnen. Der var gamle Koner, man nødige saa den Dag; skete det, forlod man Arbejdet og sørgede for, at vedkommende ikke kom gennem Bryggerset, hvor Kærningen gerne fandt Sted. —

Af de mange Historier om Kærning tager vi en enkelt, som er genfortalt af Lærer Høgstrøm: Gamle Skovfoged Rasmus Espesen i Vemmenæs havde en Morgenstund fyldt Kærnen med Fløde, og han og Konen sled i det til hen imod Middag; men der kom intet Smør, end ikke saa meget som en *Grysmé*. — Da tog de en Kop Fløde op af Kærnen, hældte den i en lille Kobberpote og satte denne over Ilden i Skorstenen for at prøve, om Fløden kunde koge, for kunde den ikke det, saa var den forhekset. De fyrede godt under Potten, og Fløden stod højt over Pottens Rand; men *af* Potten vilde den ikke. Nu var man klar over, hvordan det var fat, og Skovfogeden væltede med Vilje Fløden af Potten i Ilden. I samme Nu gav det et saa stort Rabalder, at de to gamle troede, Huset skulde ramle, hvad det dog ikke gjorde. Denne Tildragelse fortalte Skovfogeden næste Dag for sin Nabo, Klaus Kop, der da sagde: »Du skulde bare have hentet mig, saa skulde du have set Plaser«. Den Heks henne i Byen, som man mistænkte for at være Skyld i det hele, viste sig Dagen efter at være stærkt forbrændt, saa Straffen kom omgaaende.

I det daglige blev der ikke gjort meget ud af Rengøringen i Stuerne. Efter Middag kom Pigen med en Lyngkost og *fejdede ud*; derefter hentede hun et Forklædefuldt hvidt Strandsand fra Sandhuset og strøede det paa Gulvene.

Dagen før *Vask* sattes Tøjet i *Bøjeløw* (Bøgelud); denne Lud lavedes ved, at man tog Asken fra Arnen, kogte den og siede Afkoget gennem et Lagen. Dagen igennem blev Tøjet vendt i Luden af Pigen og bearbejdet med *Baskeren* (Banketræet, der ofte var smukt udskaaret). Dagen efter blev Tøjet *knovlet* og *toet*, d. v. s. gnedet mellem Knoerne og skyllet i rent Vand. Derefter blev Tøjet hængt paa *Lagustomhækken* (Liguster) eller lagt ud paa Græsmarken til Tørring. Var der i Vasken nyt

Uldtøj, blev det *vaalket* paa *Vaalkebrættet* for at blive blødt og filtet.

Slagtning foregik paa *Taasing* i Bryggerset, før Dag og ved Lys; man havde hedt Vand i Kedlen, og Lyset fra Tællepraaesen, som Drengen holdt, havde vanskeligt ved at trænge gennem Mørket og *Angen* (Dampen) fra Vandkarrene; det hændte da, at Drengen uforskyldt fik en Lussing, fordi han »ikke holdt Lyset rigtigt«. Man slagtede selv alle Dyr (i Reglen dog med Undtagelse af Heste og Køer), og Kvinderne udførte gerne Slagtingen af Kalve, Høns og andet Fjerkræ. Milt og Øjne kastedes bort, medens Tunge, Hjærte og Lunge spistes.

Paa *Taasing*, hvor Forholdene var ret store paa en Gaard, slagtede man fire Grise, 7—8 Lam, 10—12 fede Gæs og i Aarets Løb alle de Spædekalve, der ikke blev lagt til. Det var i hin Tid, da et Pund Oksekød kostede et Par Skilling, umuligt at sælge en Kalv til Slagtning. En Husmandskone kunde faa alt Kød af mangen Kalv blot for at trække Huden af den.

Naar man havde slagtet Faar, opbevarede man Talgen i en stor Jærngryde og brugte den til Lysstøbning. Af Lysgarn lavede man *Lysvejer* og hængte dem paa Rad paa en Stok. *Vejerne* dyppede man saa i den smeltede Talg og lod dem størkne imellem som man dyppede dem, til Lysene havde den ønskede Tykkelse. Til sidst lavede Børnene et *Helligtrekongerlys*. De tog tre halvfærdige Lys og trykkede dem sammen for-neden, saaledes at det blev eet Lys med tre Grene, og saa støbte man videre, til det var blevet ordentlig tykt.

Man havde store Trælysestager, der stod paa Gulvet og flyttedes efter Behag. Naar Lyset ikke længer kunde bruges i Stagen, tog man Stumpen, *Taen* (Tanden), og satte den paa et lille Bræt, hvori Odden af et Søm stak op. Dette Redskab kaldtes en *Profit*.

Naar de paa *Øerne* om Efteraaret skulde slagte Gris, blev der i Forvejen sendt Bud til mandlige Slægtninge og Naboer om at komme og være behjælpelige med Slagtingen. Hvis der inden for denne Kreds ikke fandtes en, der kunde *stikke* Grisen, sendte man Bud til en øvet »Slagter«. Hjælperne mødte ved 6—7-Tiden om Morgenen og blev beværtet med Stegeflæsk og Rugbrød, senere i Tiden Kaffe og Hvedekage. Derefter gik Gaardens Folk og Hjælperne ud for at *gisne* Dyret, d. v. s.

skønne over dets Vægt. Man stillede saa et stort Kar med Bunden i Vejret ude i Porten, og herpaa lagde man Grisen for at aflive den. En Mand »tog mod Blod« og rørte uafbrudt rundt i det med Ske. Derefter gik de ind og fik *Stikkesnapsen*, en »tør Snaps«, d. v. s. et Glas Brændevin uden noget til. Imidlertid var der kogt en Grukedelfuld Vand, og Grisen blev skoldet og skrabt. Derpaa blev den hejst op ved Bagbenene; der spistes Smørrebrød med Kaffepunsj efter, og *Indmaen* (Indvoldene) blev taget ud. Tarmene bragtes ind i Huset til Konen og Pigen. Til Middag spistes gule Ærter. Og Hjælperne gik hjem med Paabud om at komme om Eftermiddagen Kl. 5 med Kone og Børn. Grisen blev da *skaaret ned*, vejet og delt. Man samledes derpaa inde i Stuen og talte sammen, mens Huset fyldtes af Duft fra *Rævelsbensstegen*, *Morbrøjerne* (Mørbradene) og Flæskestegen, der brasedes ude i Køkkenet. Naar Maaltidet var endt, samledes Mændene om en Ølgrog og Kvinderne om Kaffekanden, og Samtalen gik lystigt til Midnat; enkelte Steder var der Dans.

Blodet blev saltet og anvendt til *sort Pølse*. — Stegeflask var almindelig Frokostret lang Tid efter Slagtningen. Naar man havde kogt Sul, satte man Gryden paa Bordet, og alle Husets Folk bænkedes sig om den og dyppede Rugbrødsskiver i Madfedtet; det var den yndede Ret, man kaldte *Dyppebrød*. Efter Griseslagtingen vankede der jo ogsaa Fedtegrever. — Flæsket blev nedsaltet i en *Ale*, en stor, udhulet Træstamme.

Fiskerbefolkningens *Indslagting* var selvfølgelig ikke saa stor som Gaardmændenes. Vel slagtede man næsten alle Steder en Gris om Efteraaret; men der var betydelig Forskel paa Størrelsen af Husmandsgrisen og Gaardmandsgrisen. Husmændenes Grisegilder var da heller ikke saa store som Gaardmændenes. Det tynde og udrøje Flæsk, der kunde være paa saadan en Husmandsgris paa en 12 Lispund, var ogsaa gerne fortæret ved Vinterens Udgang.

Om Efteraaret slagtede man paa Gaardene ogsaa gerne et Par Lam. Blodet brugte de til *Sve*; man rørte Blodet sammen med Gryn til en tyk Grød og satte Kryderier og Timian til. Dette varmede man op i en Pande og spiste paa lignende Maade som Fedtegrever.

Fiskerfamilierne brugte om Sommeren Fisk som daglig

Kost. — En meget skattet Fisk var *Køwn* (Kuden, Aalekvabben), der særlig om Foraaret næsten hver Dag fandtes paa Fiskernes Bord. Man kogte *Køwsuppe* paa den og tilberedte den med »surt og sødt« (Eddike og Sukker). — Ofte røgede man baade Sild og Aalekvabber i den aabne Skorsten. Aal var derimod ikke Dagligspise; den skulde altid helst gøres i Penge.

Spiste man Sild, og der var Børn ved Bordet, agtede man altid paa, at Børnene ikke spiste *Sildesjælen* (Svømmeblæren), for da fik de to Sjæle.

Væltede man Saltkoppen, fik man Uvenskab i Huset. — Det samme var Tilfældet, hvis Kniv og Gaffel kom til at ligge paa tværs af hinanden.

Grønærter kaldte man *Pilleærter*. — Man brugte ogsaa at spise Ærter som *Glæne-Ærter* (Glænø-Ærter); man kogte da Ærterne med Bælg i Vand.

Man spiste med Træskeer og Jærngafler. Fade og Tallerkener var ofte fine Ting, der var hjemførte af Øens Sømænd. Saaledes fandt man i mange fattige Hjem *Kaersrækken* (Tinrækken) tæt besat med smukt kinesisk Porcellæn.

Kvinderne besørgede *Bagningen*; Pigerne lagde Dej og fyrede om Morgenen i Ovn, der laa ud i Haven med et Skur over. I een Bagning lavede de af 12 Skæpper Rug 36 Brød. — Før 1800 havde næsten Ingen noget Ur; for at finde Rede paa Tiden havde man Mærker i Stuen, efter hvor Solen kastede Skygge; i Vindueskarmen kunde der saaledes være ridset en Skure, hvor Sprodsen kastede Skygge Kl. 12. I Graavejr gik det, som det kunde. Om Morgenen havde man Hanen at rette sig efter; den galede hver Time, hed det sig. — I Søby var der en Kone, efter hvem de sagde: »Du skal sgu op Hans, nu raaber Kokken tredje Gang!« — Naar man bagte Brød, havde man et *Prøvebrød*; naar man mente, at Brødene var gennembagte, tog man Prøvebrødet ud af Ovn, og skar det over. Var det tilstrækkeligt bagt, tog man ogsaa de andre ud.

Rugbrød brugtes ved mange Lejligheder, hvor der nu bruges Kartofler. Og Brødet blev omgaaet med Varsomhed; det var helligt. Naar nogen tabte et Stykke Brød, søgte han straks at gøre det godt; saaledes var der en gammel Kone, der skyndsomt tog et Stykke tabt Brød op, tørrede det paa Ærmet og

kyssede det, idet hun mumlede: »Aa, Herre Gud! Der faldt det hellige, velsignede Brød«. — Naar Husmoderen begyndte at skære Brød, slog hun først Kors for sig.

Brødet kunde *varsle* og man tillagde det en særlig *Magt*. Man kunde *binde Hekse med det*; hvis man vendte den afskaarne Ende af Brødet mod en Heks, der var kommet ind til En, formaede hun ikke at gaa ud af Stuen. — Dersom man kom til at lægge et Brød paa »Ryggen«, Oversiden, vendte man det hastigt om og sagde stille: »Herre, forlad os! Der var en Sømand i Fare«.

Inden man *bryggede*, gjorde Manden og Karlen Malt. De satte tolv Skæpper Byg i *Støv* (i Blød); derefter bredte de det i et passende tykt Lag paa Loftet og lagde en Dyne over til at holde paa den Varme, der udviklede sig i Kornet. Naar det var spiret, lagde man det paa nogle Brædder oppe i det temmelig vide Rum i Skorstenen, hvor man ellers om Efteraaret hængte Flæsk og Pølser til Røgning; her laa det til Tørring over en jævn Ild, og der blev flittigt rørt op i Bunken. Naar det var tørt, blev det malet paa Kværnen, og næste Dag kunde Brygningen saa foregaa.

Man tog da *Rostekarret* frem; i Bunden af det var der et Hul, som de satte Tapstangen i, og om den viklede de en Halmvisk. I Bunden af Karret blev der bredt et Lag Halm, der holdtes fast med seks store Stene, og saa hældte de Malten der ovenpaa. Fra Bryggekedlen hældte de kogende Vand over i Rostekarret, trak Tapstangen en Smule op og lod *Urten* løbe ned i en Balje. Fra Baljen hældte de Urten i Rostekarret igen, og dette gentog de 6—7 Gange. Under alt dette stod der En og rørte rundt i Karrets Indhold med *Rørerøret*, en Stang med et Blad paa ligesom en Aare. I Malturten blandedes der Humleurt. — Al Urten samledes i et Kar, hvor der tilsattes Gær, og der bredtes en Dyne over for at holde paa Varmen. Naar Gæringen var endt, var Urten blevet til Øl.

Ved *Brygningen* lige saa vel som ved Kærningen gjaldt det om at vare sig mod Hekse. Der var en Kone paa Taasing, der kunde hekse. Naar nogen bryggede, bandt hun med en rød Traad to Straa sammen til et Kors og gik ind til Folkene og kastede det i Karret. Folk mente saa, at Øllet var ødelagt.

I Slutningen af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aar-

hundrede dreves der *Brændevinsbrænding* overalt paa de syd-fynske Øer. En Tid lang brændtes der kun til eget Forbrug; men da Kornet et Aar faldt til $1\frac{1}{2}$ Daler Tønden (det maa vel have været 1819), svor mange Gaardmænd paa Taasing, at med den Pris skulde alt deres Korn *blive brændt*. Og de holdt Ord!

Brændingen foregik i stor Stil i Vaarø, — og særlig i den Gaard, der nu ejes af Gaardejer Niels Nielsen. Denne Gaards Brændevin havde særligt Ry, fordi det »holdt 8 Grader«; det var lavet af »rent Korn«, og de havde to *Soletønder* (Svaletønder). — Øvrigheden var tit ude efter Folkene paa denne Gaard; men det lykkedes den aldrig at faa fat paa Redskaberne. Naar de ikke brugtes, laa de godt gemt under Loftet over Mandens og Konens Alkove. Bag en Bjælke var der her lavet en Kasse, hvori Redskaberne kunde anbringes gennem en »skjult« Lem i Loftet. Og alle Øvrighedens Forsøg paa at lokke en Tilstaaelse ud af Folkene strandede. Man havde, som det hed, altid Spioner ude, der nok skulde give et Vink, naar Politiet nærmede sig.

I Vaarø lavede man Brændevin paa følgende Maade: Man knuste nogle Tønder af alle fire Slags Korn paa en Haandkværn. Dette kom man i et stort Kar og hældte kogende Vand paa, og efter at der var tilsat Gær, blev Karret bundet til med et Stykke Tøj. — To Dage efter blev det hele hældt over i den store Bryggekedel, og der blev fyret op. Ovenpaa Kedlen blev der nu sat en stor *Kobberhat*, og der blev tættet rundt ved Kanten med Ler. Op fra Hatten gik et Svalerør, der førte gennem Svaletønden (i den omtalte Gaard var der altsaa to), og her fortættedes Dampen. Røret ledtes derefter ned i en Tønde, hvor Opsamlingen af Spiritus foregik. Hvor Røret førte ned i Tønden, var der tættet med Ler. To Dage efter stak man et tændt Lys ned til Røret; viste det da intet Tegn til livlig Forbrænding, var Brændingen forbi, og Tønden blev sat til Side for at staa en Dag til *Klaring*. Derefter blev Brændevinen siet gennem et Par Filthatte og til sidst »maalt med Gradestokken«. — Ærøboerne var de bedste Kunder, og de ønskede, at Brændevinen skulde holde 8 Grader.

At faa Brændevinen udført til Ærø (der jo var Toldudland), var et voveligt Foretagende, og Øvrigheden overvaagede, at der

intet blev udskibet ved Skovballe eller Vemmenæs. Men da fandt man et godt Udskibningssted ved Vaarø Knude, hvor der er dybt Vand, og i mange Aar foregik Udskibningen her, uden at Øvrigheden anede noget derom. Man kørte om Natten Tønderne ud over Vaarø Maaene og dækkede dem til med Tang. En Rad store Sten, kaldet *Brændevinsstenene*, blev lagt til Rette og dannede en Slags Bro, og et Par Mand holdt Vagt, til Ærøboerne indfandt sig. —

Nogle Særlinge, der holdt meget af de vaade Varer, indfandt sig altid for at tigge, naar Brændevinen skulde tappes paa Tønder. — Et Par Stamgæster i Vaarø ved slige Lejligheder var »Grisen« og »Grynten«; de sloges med hinanden for at komme til. — I andre Tilfælde sendtes der af Omegnens Folk Bud til en Gaard, hvor der var brændt Brændevin, for at købe noget. Gamle Hans var fra Gesinge sendt til Vaarø for at købe Brændevin. Med Ankeret paa en Trillebør og en hel Specie i Lommen vandrede han af Sted. Han kiggede sig frygtsomt om mellem de store Vejhegn og hviskede til sig selv: »Vi maa passe paa, ja, vi maa, for i Dag er je min Sæl nok værd at slaa ihjel«. — Paa lignende Maade som paa Taasing gik det ogsaa til ved Smugbrændingen paa Turø.

Pigerne paa alle Øerne skulde *sidde Aftensæde*. Og det kunde være kedsommeligt nok i de langsommelige Vinteraftener. Men nogle Aftener kunde være morsomme. Een Dag eller to indbød man paa hver Gaard Familiens og Naboernes Kvinder til *Kartegilde*. Et stort Kar, *Kartekarret*, blev sat midt paa Gulvet i Storstuen, og rundt om det satte alle Kvinderne sig og arbejdede paa Ulden med deres Karter, og saa kastede de *Tøvene* (de kartede Uldtotter), efterhaanden som de blev færdige, ned i Karret. — Det gik tit lystigt til, naar de mange Kvinder kom sammen; der vankede Sang og vittig Snak og Pandekager og god Drikke. Og hver *Kartekone* fik paa Drejø hver Aften et Fadfuld Rug med hjem i Forklædet. Paa Taasing klædte Karlene sig tit ud og løb om og gjorde Løjer, hvor der var Kartepiger.

Naar Konen og Pigen ved mange Dages og Afteners møjsommelige Arbejde havde faaet Ulden spundet, hentede man atter Kvinderne, de samme, der havde været Kartekoner, til at være behjælpelige med at vinde Garnet, og nu kaldtes de *Væie-*

kvæier (Vindekvinder), og ogsaa de fik paa Drejø som Vederlag et Fadfuld Rug med hjem. — Hørren blev paa lignende Maade *brydet* og skættet, idet den ene hjalp den anden med Arbejdet. — Ved disse Lejligheder blev der opvartet med Hvedebrødspandekage *til Aftes*. Mændene sad gerne under Arbejdet og røg Tobak og fortalte gamle Historier, mens Børnene sad med aabne Munde og hørte til. — Der var Historien om *Laus Olle*. Han var blevet *jordesmykket* og laa i Storstuen, og Familien sad og drak Kaffe i Dagligstuen. Da stod pludselig Laus Olle i Døren, iført Jordetøjet. Hele Selskabet *slængede* Kopperne og forsvandt ud ad Døren. Laus Olle havde kun været skindød. — Børnene paa Drejø blev gjort bange med Laus Olle, naar de om Aftenen var uvillige til at gaa i Seng. Det var alligevel bedre at putte sig i Alkovesengen end at skulle opleve at se Laus Olle træde ind ad Døren.

Eller Snakken faldt paa den gamle Tigger Laus Pæesen fra Marstal, — den snurrige Fant! Det var ham, der altid sagde: »Naar de synger »Et lidet Barn saa lysteligt«, er det værd at komme til Drejø; men naar de synger »Krist stod op af Døde«, skal man holde Næsen væk derfra; for da er Sulekarret tomt derovre«. — Ja, der var de hundrede Historier, der blev fortalt.

Mens Pigerne om Aftenen kartede og spandt og syede, gerne henne ved Bordet, hvor Lyset brændte, maatte *Karlene* paa Stryn male med Haandkværnen ved at trække Stenen rundt med et Træsving. — Stenene fra disse Haandkværne findes endnu i stort Tal paa Øen og anvendes af Fiskerne til Jolleballast.

Karlearbejde om Vinter-Aftenen var det ogsaa at lave Halmbaand til Hø- og Kornhøsten. Dette Arbejde begyndte omtrent ved Juletid, naar Langhalmen var tærsket. Disse Baand skulde, særlig naar de anvendtes til Høet, være lange og stærke, og det var en stor Ære, naar der om en Karl blev sagt: »Han kan sno et Baand for Alvor«. — Der gik to Baand til en Kærv og 40 Baand til en Trave. — Paa Regnvejrsdage, naar man ikke kunde komme til udendørs Arbejde, stod Mand og Karlen *paa Huggehuset* og istandgjorde River, Plejle og andre Redskaber. Til at forbinde Plejstængerne brugte de Aaleskind, som Aaret om hengemtes til dette Brug.

Tærskningen foretoges af Mand og Karl og en Daglejer eller

to ved Hjælp af Plejl. Rensningen af Kornet udførtes med et Sold af samtlige Gaardens Folk. Ligesom Brødet viedes Kornet. Bonden slog Kors for sig, naar han begyndte at saa om Foraaret, og han slog Kors over Korndyngerne paa Loftet; det samme gentog han, naar han havde vendt Kornet, for at det ikke skulde mugne, eller naar han af anden Grund havde rørt det. Han glattede da Dyngen med en Rive og tegnede et Kors over den.

Til Karlens Arbejde hørte det ogsaa at sno Halmsimer, snitte Tøjrepæle, binde Kurve og Biløbe; det kunde udføres i Huggehuset eller i Dagligstuen om Aftenen. Drengen sad da gerne og strikkede Strømper og Vanter med stor Kunstfærdighed; de var hvide, mønstrede med Stjærner og Terninger. Man kogte Klinte i den Lud, hvori de valkede Hoserne, og de blev deraf blændende hvide.

Fig. 61. Kone- og Mandsdragt fra Drejø.

KLÆDEDRAGTER

Ved Husflid tilvirkedes der paa *Drejø* — som andetsteds — Guds Velsignelse af Uldent og Linned. Her opbevaredes Skjorter og Særke i Dusinvis foruden Lagener og Pudevaar, som de ikke behøvede at tage i Brug. I rummelige Kister var der nedpakket alle Slags hjemmевirket Tøj, saavel til Mands- som til Kvindeklæder. Talrige velfyldte Dyner laa i Sengene opdyngede lige til Loftet. — Der var paa Tommerups Tid en Kone, der foruden andet Udstyr, da hendes tre Sønner bosatte sig, gav hver af dem fyrretyve Skjorter.

Om Sommeren gik Drejboerne med hvide Lærreds Søbukser, stribet Hvergarns Vest og bare Skjortearmer, der for Hænderne og paa Akserne var meget vidtløftigt og stadseligt ud-

syede. — Søndagsdragten var hvid Vadmelskofte med Vadmelsbukser og atter derover Lærredsbukser, som var vide efter Søfolks Brug. Hjemmestrikkede Huer begyndte i første Fjerdedel af 19de Aarhundrede at afløse de brogede Kramhuer. Drejboernes strikkede Tophue endte foroven i en Kvast, og den kaldtes en Syvkulørshue, fordi den var strikket af syv Slags Garn.

Højtidsdragten var kort, blaa Trøje og Bukser, røde og grønne Strømpebaand, kantede i Enden med Guldsnore, og bundne neden for Knæene i Sløjfe; Sølvspænder i Skoene; fine, hvide Strømper, prydede med pyntelige Svikker. — Under Sorg havde de sort Dragt.

Drejø-Kvindernes Hverdagsklæder var om Sommeren: Hvergarns Skørt og Bul, fine Særkeærmer, sribet Forklæde og blaatærnet Tørklæde. Paa Hovedet en Sirts Hue, hvortil Konerne brugte sorte uldne Baand, men Pigerne røde. — Om Vinteren blaa Vadmels Klæder, blaa bunden (strikket) Nat-trøje og uldne sribede Forklæder. Til højeste Stads brugte Konerne Gyldenstykkets Hue med sorte Kniplinger og sorte Baand. Dertil Kniplingslin. Pigerne derimod brugte røde Baand og Sølvsnore. Koner saavel som Piger gik i Hvergarns Skørter, Bul af Silke eller Sirts, bunden (strikket) højrød Nat-trøje, hvide broderede Tørklæder, omgivne med Kniplinger; hvide Musselins eller Gaseflors Forklæder. — Til Alters gik baade Koner og Piger i sorte Kjoler, hvidt Tørklæde og hvidt Forklæde. Konerne bar sort Silkehue, bunden med sorte Baand, mens Pigerne brugte hvid Silkehue med Guldsnore og røde Baand.

Hvem der havde Sorg over Afdøde eller skulde lade, som de havde Sorg, maatte et Aar ikke lade sig se ved noget Gilde, men fik sig en Kande Øl baaret hjem ved Gilderne. Omkring 1780 var det endnu Skik, at en Enke skulde vise sin Sorg over sin Mand ved at løfte sit sorte Skørt op over Hovedet, naar hun gik til Kirke, og hun maatte ikke tage det ned og aande frit, før hun efter endt Kirkefærd igen kom hjem. Omkr. 1820 var det endnu Brug, at en sørgende Kvinde ikke maatte sidde paa Bænken i Stolestadet i Kirken, men paa en Skammel, som sattes ned i Stolestadet til at sidde paa. Kvinder saa vel som Mænd, der havde Sorg, gik klædt i Sort. Kvinderne havde sort

Fløjels Hue, og hos dybt sørgende maatte intet Linned ses paa Hovedet. — Mændene maatte under ingen Omstændigheder rejse sig fra Stolebænken, men i Sørgetiden blive siddende, til Gudstjenesten var til Ende. — Disse Skikke maatte overholdes Sørgeaaret til Ende, selvom Enkemanden eller Enke-

Fig. 62. Pige dragt paa Drejø.

konen giftede sig imidlertid. — Pigerne viste ogsaa deres Sorg i sort Trøje og Skørt og sort Forklæde samt hvid Kippers Hue, bundet med hvide Bændler.

Saadan var altsaa Klædeskikken paa Drejø i Begyndelsen af 19. Aarhundrede. Men 60 Aar senere, paa Fabricius's Tid, altsaa hen mod Slutningen af 19. Aarhundrede, var Klæde- dragten betydelig forandret. Mændenes Dragt havde nu intet særegent. Den gamle ejendommelige Øbodragt var for Mændenes Vedkommende forsvunden. Som Højtidsdragt brugtes

nu af de ældre mest blaa Vadmelsfrakker, af de yngre blaa Trøjer ligesom Sømænds; om Sommeren brugtes ved Markarbejdet Trøje og Benklæder af hvidt Lærred. Hos Kvinderne holdt derimod den gamle Dragt sig bedre, skønt den i de sidste 40 Aar havde undergaaet en Del Forandringer. Den sædvanlige Kvindedragt var nu ulden, strikket Trøje med lange Ærmer, sort eller mørkegrøn, derover et glat Hvergarnsliv uden Ærmer og et mørkeblaat Vadmelsskørt eller et stribet Hvergarnsskørt, Hvergarns Forklæde, Sirtses Hue og om Sommeren malet Solhat. — Nu brugtes til Altergang og kirkelige Højtideligheder en sort Vadmelskjole og Forklæde af hvidt Mol; Konerne havde ved saadanne Lejligheder sort Silkehue med Korsklæde og Pigerne hvid Silkehue med et Korsklæde, der var pyntet med Baand og Blomster, og som aldeles lignede en »Kappe«.

For Mændenes Vedkommende bestod *Strynbodragten* dagligdags af: en lang Vest, der kaldtes en *Brysten*, uden paa den en *Kofte* (Trøje) og desuden vide Lærredsbukser, der naaede til Knæene. *Brysten* og *Kofte* var af ufarvet Vadm. Endvidere bar de hvide *Hoser* og Træsko med Jærnkramper og Jærnsko under som Klampe. Hovedtøjet var en laadden Lammeskindshue eller en stribet, strikket Hue med Dusk. Om Vinteren brugtes Skindpels, et garvet Lammeskind med Ulden paa indvendig. Inderst paa Kroppen brugtes Linned. — Til Højtid brugtes brune Knæbukser, knappede udvendig under Knæet. Man bar da stribet Hvergarns Brysten, og yderst en blaa Vadmestruøje med Sølvknapper; paa Hovedet sort, stiv Filthat; paa Benene hvide Uldhoser, der var fint strikkede med kunstfærdigt Mønster, og Sko med Spænder. Dog kunde man godt gaa til Kirke med Træsko med en frisk Halmvisk i. En sølvbeslagen Merskumspibe i Munden gav Anseelse. — Til særlig højtidelige Lejligheder som Altergang brugtes en sort Klædes Kjole med lange Skøder og vide Ærmer med Opslag.

Strynbo-Kvindernes Dagligdragt bestod af Hovedtørklæde bundet foroven i Sløjfe, Hætte, om Sommeren stor Straahat med høj Puld, ragende frem for Ansigtet, og Baand om Nakken; Kjole af Kattun, Hvergarnsforklæde, Vadmelsskørter (muligvis Lammeskindsskørt), sorte Uldstrømper og Træsko med Messingkramper. — *Til Stads*: blomstret Tyls-Hue, hvid Lin-

nedstrimmel over Panden (senere: rød Silkehue med udsyet Blomst i Nakken); Korsklæde, d. e. hvidt Linned med Knip-linger ud over Panden, — bagtil endte Korsklædet i en Tre- kant lagt over Kryds som en Snip, hvorpaa var fæstet en Nakkerose, som stak frem af en Aabning i Snippen.

Fig. 63. Konedragt fra Drejø.

Fig. 64. Kvindedragt fra Drejø.

(Dansk Folkemuseum).

Om *Tøsingernes* Klædedragt i 19. Aarhundredes Begyndelse taler Pastor Lund ret udførligt. I den Retning herskede der en vis Overdaadighed. De tøsingke Kvinder kunde ikke blot udføre grovere Arbejder som at rense *Laden* (Stalden), slaa Gødning paa, sprede den, harve og køre; de var ogsaa flittige inden Døre med Karten og Spinden. Af Lærred, Vadmel, grovt Klæde og Hvergarn, her: *Stribetøj*, især til Forklæder og Veste, gjordes aarlig en stor Mængde til eget Forbrug, og Strikke-

strømpen fulgte Pigen uafsladelig paa alle hendes Veje; derimod gaves der kun faa, der forstod til Gavns at bruge Naalen.

De ældre Mandfolk blev paa den Tid ved deres Fædres Dragt. Manden bar til daglig en hvid Kofte uden Splitte, hvorved han straks kendtes fra alle Omegnens Bønder; vandrede han til Købstaden eller Marked, kastede han gerne en Sæk over Skuldrene. Til Stads bar han mørkeblaa Klæder med Kamelgarns Knapper i Kjolen. — De ældre Koners Klæder var sorte eller mørkeblaa; paa Hovedet bar de en liden Hætte med bredt Lin under. Skønt baade Mands- og Koneklæder var hjemmelavede, gjorde den blaa Farve dem noget kostbare. Men denne Bekostning betød ikke saa meget, da Tøjet varede saa længe.

Men de yngre afveg — omtrent fra den engelske Krigs Begyndelse — meget fra den ældre varige Mode. Karlene gik om Søndagen med mørkeblaa korte Trøjer og lange Benklæder, med rund Modens Hat, Sko eller Støvler, Kattuns Vest, Silke-Halstørklæder, Ur i Lommen og sølvbeslagen Pibe i Munden. Nogle bar dog af Sparsommelighed graat meleret Vadmel i Stedet for blaat, naar det ikke just var til Stads. En taasingk Bondeknøs lignede, naar han var i Pudsen, en pyntet Sømand, — et meget klædeligere Snit end de lange Kofter og Kjoler. Naar de unge Karle red ud i Festdragt, havde de høj Hat paa Hovedet.

Ogsaa Pigerne forandrede paa den Tid meget i Dragten. Bullene og Ærmerne blev korte og indfattedes saavel som Skørterne med Silkebaand eller Kattun. De stivede hvide Halstørklæder afløstes af brogede Silketørklæder; Hætterne blev smagfuldere broderede, og det tætte Lin maatte vige for Gaze og brede Kniplinger. — De mange tykke, uldne Skørter passede dog ikke ret til det korte Liv. Hovedet var tæt indknebet i Hætte og Lin, hvad der sjælden stod godt til de brede Skuldre. — Solklæder eller Hylleklæder, der før brugtes, saas nu aldrig, men derimod simple Straahatte, der undertiden flettedes og syedes af Pigen selv. — Til en Piges fuldstændige Pynt hørte, foruden en Mængde blaa og sorte Skørter af Klæde og Vadmel, et sort Kalemankes Skørt, der var meget kostbart, mens nogle begyndte at smykke sig med sorte Tafetes Kjoler, naar de gik til Alters. Til Bryllup brugtes en høj-

rød Bul med Skørt, en Dragt, der var hjemmegjort, men alligevel ved Farven voldte en betydelig Udgift. »En stor Mængde Knappenaale, fæstede ved Haandledet i det venstre lange Ærme af den sorte Trøje, hvormed man gaar til Alters, er en aldeles nødvendig Prydelse, som ingenlunde maa savnes hos den Kone eller Pige, der anstændig klædt vil møde ved denne Handling«.

De gammeldags Haarfletninger i Krans om Hovedet var helt gaaet af Brug; ikke engang som Brud bar Pigerne denne Haarsætning. Men naar en Bondepige ret skulde pyntes, behøvede hun længere Tid og mere Hjælp end nogen Dame af Middelstanden, og blot et Byærinde kunde hun ikke forrette uden temmelig lang Forberedelse.

Baade Mænd og Kvinder i Troense By nærmede sig i deres Dragt saa vel som i deres Levemaade Købstedfolk. — Bønderpiger, som tog Tjeneste der, paa Slottet og i Svendborg, kom ikke sjælden efter et Aars Tid pyntede og frugt-sommelige tilbage og laa Forældrene til Byrde.

Bønderfolk brugte i første Halvdel af 19. Aarh. hverken Overfrakker eller Kaaber. Paraply var en Ting, som kun Præstens Kone var i Besiddelse af. Bønderne kaldte den en *Regnskræppe*.

Om Renlighed og Paaklædning for 50 Aar siden fortæller Søren Lolk:

Jeg mindes aldrig, der var nogen, som vaskede sig paa Kropen om Vinteren. Hver Søndag fik vi en ren Hørskjorte paa.

Fig. 65. Konedragt fra Taasing.
(Dansk Folkemuseum).

Var det om Vinteren, tog vi den helst med i Seng om Aftenen; ellers var den saa kold at trække i. Hvem der gik med vævet og syet ulden Skjorte under den linnede, skiftede den hver 14de Dag. Paa min Bedstefars Skjorter var der en bred Skjortekrave, hvorunder han havde baaret et lille Halstørklæde, som var bundet foran i en Sløjfe. Men paa Fars Tid bar saa at sige alle Mænd en sort Halskrave, som kunde knappes bag paa Nakken. Der var en Rand paa den foroven, som stod en Tomme op; den var trukken over med et blankt, sort Stof, som var stukken paa med hvide Stikninger. Den var ikke slem til at vise Snavset, selv om den var helt glinsende af Halsveden. Den var varm, men ingen særlig Prydelse. Klæderne var næsten udelukkende af hjemmegjort Tilvirkning, vævet af Landsbyvæveren. Derimod boede vor Farver i Købstaden. — Der kom en Skrædder og tog Maal, skar Tøjet til paa Bordet og syede det hos os. — Det hjemmegjorte Vadmel var en stærk Vare; derfor maatte Lillebror gerne slide den stores Trøje, og saa kunde den endda bruges til den næste. Det var et stift Stof; blev Vesten for høj, skar den slemt i Nakken.

De gamle brugte endnu *langovnede* Træsko med Blikkramme over Vristen (der var altsaa ingen Læder). Det var et stort Held for hvem der boede i Nærheden af en dygtig Træskomand, som forstod at gøre Plads for Tærne. Var Træskomanden mindre dygtig, var der ingen der tænkte paa, at Børnenes Fødder ødelagdes med overliggende Tær, Knyster og Skævhed. Det havde gaaet værre endda, om ikke Sommerens bare Ben havde rettet lidt paa de misdannede Lemmer.

At sætte Bøgeklamper under Træskoene kaldte vi at *hove Træsko*. Det var Karlens Bestilling at gøre det for Pigerne om Søndagen, naar Gaarden var fejjet. Først jævnedes Klampstederne paa Træskoene, saaledes at Klamperne kom til at ligge godt til, særlig ved Udsiderne. Saa bores to Huller til hver Klamp i Træskoene. Klampen sattes fast mod Klampstedet; saa toges lidt Savsmuld og rystedes om i Træskoene, saa det faldt ned igennem Hullerne, og paa Klampen afmærkede, hvor der skulde bores Huller i den. Derefter snittedes Pinde af Sejpil, helst med lidt Bryst paa Midten. Med disse Pinde dreves Klampen fast paa Træskoene. Hvis Karlen havde

noget til overs for Pigen, saa ikke alene snittede han Kiamperne fint til, men pudsede dem ogsaa af med en Rasp. Enkelte havde begyndt at hove med Søm; men det Skralderi, som disse Søm forvoldte paa Stenbroen, regnedes vedkommende til Last, der saaledes vilde slippe nemt fra Træskoklampningen.

(I Turistforeningens Aarbog 1925 har Elna Mygdal skrevet: »Lidt om Folkedragter fra Svendborg Amt«).

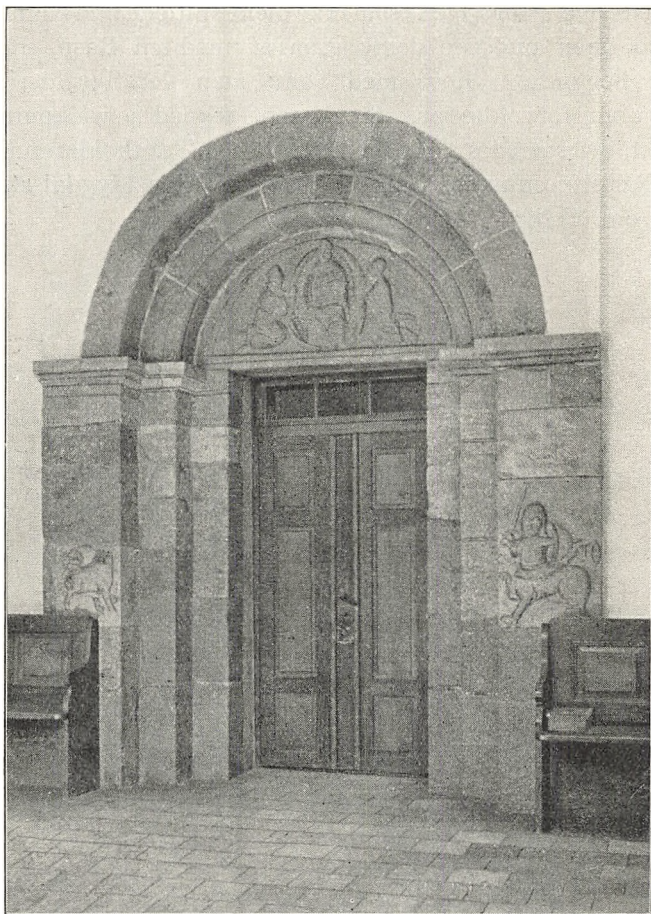

Fig. 66. Portal i Landet Kirke.

DE AARLIGE FESTER

Naar Julen nærmede sig holdt *de unges Oldermandslav* paa *Drejø* en *Julefest* med Kaffe, Punsj og Æbleskiver. Ungdommen har jo tit saa travlt og tager paa Forskud.

Paa *Birkholm* — som andetsteds — havde man i Dagene før Jul travlt med at skære Hakkelse med Hakkelsekisten, for i Julen maatte dette Arbejde ikke gøres. — Lille Juleaftensdag gik Mændene saa i Trop og Følge fra Sted til Sted for at »syne

Hakkelse«, efterse enhver Hakkelsebunke, og hvert Sted blev de beværtede med Øl og Snaps, saa de kunde nok være noget glade, naar *Hakkelsesynet* var overstaaet. Lille-Juleaften spistes der sorte Pølser (Blodpølser); det samme var Tilfældet paa *Skarø*, og dermed regnede man, at Julen var begyndt.

Om Formiddagen Juleaftensdag blev der overalt bagt Æbleskiver i store Maader; for Æbleskiverne var næppe af Bordet i Julehelligdagene. Paa *Skarø* var Husmoderen i Reglen færdig med dette store Arbejde, til Dagen brød frem.

Ploven skulde være i Hus Juleaften; det hed paa *Taaasing*, at ellers vilde Manden faa Prygl af Konen i det kommende Aar. Og der blev sat et Neg ud til Fuglene. De satte et Grødfad med Smørhul i ned i Kostalden til Nissen, for at han skulde bringe Lykke i det kommende Aar, og fik han det ikke, saa hævnede han sig; Kvæget blev sygt og døde; men værst gik det dog den Pige, der havde glemmt Grøden. Juleaften fik Kvæget alle Steder godt og rigeligt Foder.

Juleaften skulde man have en ren Dug paa Bordet og et nyt Lys; havde Lyset været tændt før, duede det ikke, men betød Ulykke; et nyt Lys bragte Lykke.

Juleaften var paa *Stryn* en stille Højtid. De fleste søgte Kirken, og derefter samledes man til Nadveren, der gerne bestod af Hvidkaal og Flæsk. Evangeliet blev læst, og et Par Jule-salmer blev sunget. Senere paa Aftenen kom der Æbleskiver paa Bordet. — Paa *Taaasing* spiste man Risgrød og Bergfisk; de kunde dog ogsaa koge fersk Suppe til Juleaften. — Paa *Skarø* stod Spisesedlen paa Risengrød, Suppe, Kød og Æbleskiver.

Det skulde i Almindelighed være et Kvindfolk, der først *gik ud* efter Juleaftens Nadver, men uden at nogen mærkede det; saa fik Faarene flest Gimmerlam til Foraaret, og Køerne flest Kviekalve. Gik en Mand først ud, blev det lige modsat. Var det stjerneklart Juleaften, blev det et godt Ærteaar. I Aftenens Løb sang de Salmer, spillede Kort, legede Blindebuk o. lign.

Alt Arbejde ud over Kvægets Røgt skulde i Julen hvile, særlig Arbejde, hvor noget *løb rundt*. Lod man noget løbe rundt i Jul eller i *Mellemdagene*, fik man buldne Fingre; man maatte saaledes hverken spinde eller bore eller male Kaffe.

Paa *Taaing* hed det, at mellem Jul og Nyaar maatte intet Hjul løbe rundt; thi saa fik de *Navleunger* mellem Fjerkræet. — Hvis nogen strikkede Strømper paa Juledag, fik de buldne Fingre i Nytaaret.

Ligesom Vejret var Juledag, vilde det blive i Januar, som 2den Juledag i Februar og saaledes tolv Dage frem. Som Vejret altsaa var Nyaarsdag, vilde det blive i August. Derfor skulde man gerne have godt Vejr Nyaarsdag, for at man kunde faa godt Høstvejr. Som Vejret var Helligtrekongers-Aftensdag, vilde det følgelig blive næste December.

Begge Juledagene gik man paa *Stryn* om hos gode Venner og ønskede »glædelig Jul«. Alle Steder skulde man da have Æbleskiver, for ingen maatte »bære Julen ud«.

Anden Juledags Aften var der Julegilde i en af Gaardene paa *Skarø*, hvor der bødes Smørrebrød og Kaffe, og hvor Dansen gik lystigt.

Paa *Taaing* afholdtes fra ældgammel Tid *Julestuer*; det var Dansesammenkomster. — Navnet *Julestuer* overførtes ogsaa til de Baller, som Frederik Juel i Politivedtægterne tillod Ungdommen at holde Søndag Aften paa visse Tider af Aaret. — Der herskede ved disse Forlystelser ingen Overdaadighed, naar undtages, at Brændevinsglasset — ligesom ved Bryllupperne — vandrede oftere om iblandt Gamle og Unge, end tjenligt var.

Ved Julens Sammenkomster blev Tiden for en stor Del forslaaet med Kortspil som »Fedt og magert«, »Polskpas«, »Fedtæske«, »Sorte Per«, »Brede Mette«, »Mis« og »Brus«.

Endnu afholdes *Julevisitter* i stor Stil. Alle Venner og Slægtninge, ja, alle de Mennesker, man overhovedet »har noget at gøre med«, maa man have som Gæst i Julen. Og som paa *Taaing*, var det i *Drejø* Sogn. Ind under Jul og i *Mellemdagene* holdt de saaledes *Gæstende* Dag ud og Dag ind paa *Hjortø*. Alle Øens gamle (gifte) Folk blev budt hen i en Gaard en Aften, og de unge næste Aften, følgende Aften de gamle i en anden Gaard og saa fremdeles Raden rundt. De fik til Aftensmad kogt Flæsk, Sylte, Brød og Sennep og Syltetøj. Ud paa Aftenen Kaffe, og senere maaske en Snaps.

I *Drejø* Sogn tog man i Juletiden ogsaa paa Besøg fra den ene Ø til den anden. Det var Sæd og Skik, at Bordet stod dækket alle Steder Dagen lang.

Fig. 67. Kone med Bog.

Der holdtes *Julelege* af Ungdommen, og der var mange at vælge imellem, saaledes legede de paa *Birkholm* »At føde (d. v. s. opføde) en Gimmer«.

Karlene og Pigerne stillede sig op i en Kreds; en Karl og en Pige gik om i Kredsen og sang:

Min Mand rejste bort, mine Børn var smaa;
 ingen havde jeg, som mit Græs kunde slaa.
 Nu fejler (mangler) jeg min fuldtro Ven,
 som kunde føde mig en Gimmer i Aar
 paa Stikker og Straa,
 paa det Græs, som gror paa Midfaste Bjærg,
 og vogte det vel for fremmede Vædre,
 men allermest for din egen.
 Faar Faaret ej Lam,
 saa skal du faa Skam.

Derpaa sagde den Karl og Pige, der var inde, til hver enkelt Karl i Kredsen: »Kan du føde mig en Gimmer i Aar paa Stikker og Straa o. s. v.?« — Derpaa holdt Karlen og Pigen et Tørklæde frem, og den tiltalte Karl skulde saa lade sin Pige springe over det. Idet de sprang, skulde de tabe noget, Hue el. lign. (Lammet). Det tabte brugtes bagefter til Panteleg.

Paa *Drejø* sang de denne *Remsevise*:

Inte vidste jeg, hvad min Herre han mig gav paa den første
Juledag?

— En skøn Jomfru ved min Haand tager en igen!

Inte vidste jeg, hvad min Herre han mig gav paa den anden
Juledag?

— To Bnigaar i min Lo, to Fiske i min Flod,
en skøn Jomfru ved min Haand tager en igen!

o. s. v. indtil tolvte Vers, der lyder: Inte vidste jeg, hvad min
Herre han mig gav paa den tolvte Juledag?

— Tolv Byer, tolv Kirker i hver By, tolv Altre i hver Kirke, tolv Præster for hvert Alter, tolv Kjortler paa hver Præst, tolv Ringe i hver Kjortel, tolv Punge i hver Ring, tolv Skillinger i hver Pung, elleve Gaarde, elleve Stuer i hver Gaard, elleve Sange i hver Stue, elleve Kællinger i hver Seng, elleve Pukler paa hver Kælling, ti Ko, ti Kalve i hver Ko, ni So, ni Grise i hver So, otte Gangere graa, syv Aas, seks Gaas, fem fedeligen Svin, fire vekseligen Faar, tre Høns i min Gaard, to Bnigaar i min Lo, to Fiske i min Flod, en skøn Jomfru ved min Haand tager en igen!

Saa var der den »dristige« Remse- og Dansevise om Karlens Afklædning:

Jeg gik mig op paa Gærdet,

saa højt som svalt det var;

der mødte jeg en Pige,

ja smuk hun var.

»Sikken en Lue du har dig der«,

sa Pigen til mig.

Pigen tog i Luen og drog; jeg drog med.

Pigen vandt mig Luen fra, — gjord' hun det?

Hele den Sommer og hele den Høst

maatte jeg danse lueløs.

Næste Gang tog Pigen Trøjen, Halsklædet, Bukserne o. s. v.; somme Tider blev Afklædningen lovlige nærgaende. Det var jo ingen snærpert Ungdom, der holdt Juleleg.

Nyaarsaftens Dag gik Børnene paa *Skarø* omkring »for at ønske glædeligt Nyaar«. Til Gengæld for Nyaarsønskerne fik

de før i Tiden Hvedebrød, Æbleskiver, Kringler og Æbler, nu faar de alle Slags Knas.

Paa *Taaasing* hed det, at hvis det ikke blæste Nyaarsaften, vilde der ikke blive Frugt paa Træerne i det ny Aar. Var det stille Vejr, kunde Folk selv ryste Træerne for at hjælpe paa det.

Hvis det var en Mand, der først gik ud »paa Naturens Vegne« Nyaarsaften, vilde der i det ny Aar kun fødes Handyr i Gaarden; dersom det var en Kvinde, Hundyr.

Man skød Nyaar ind og lavede Nyaarsløjer. Pigerne havde en *Vuggepotte* (Rumlepotte). Drengene havde *Knaldperler*, som de satte paa Enden af en *Isgajd* (Ispig); dermed stødte de paa en Sten, saa de skødes af.

Nyaarsaften gik paa *Drejø* som andensteds med Løjer og Skydning; men det var ogsaa en *hellig* Aften, hvor det, man foretog sig, havde en særlig Betydning for det kommende Aar. Man passede saaledes nøje paa, at Pigen Nyaarsaften gik først fra Bordet; for gjorde hun det, fik man flest Gimmerlam til Foraaret; gik Karlen derimod først, blev Vædderlammene i Overtal. — (Man ser, at Julens og Nyaarets Skikke for en stor Del er de samme; thi Jul var oprindeligt Nyaar). Hunden fik Nyaarsaften ligesom Husets Folk Risengrød; men dermed bar man sig saaledes ad: Man lagde rundt paa Kanten af en Tallerken fire Korn, et Rug-, et Byg-, et Hvede- og et Havrekorn, og oven paa hvert lagde man en Klump Risengrød. Nu iagttag alle spændt, hvad Grødklump Hunden først fortærede: thi den Kornsort blev i det kommende Aar den dyreste. —

Til Nyaarsaften lavede Drengene paa *Stryn Rumlepotter*; man udspændte en tørret Griseblære over en Lerpotte og bandt den stramt til. Midt i Blæreskindet anbragte man et tyndt *Sivør* (Tagrør). Naar man blødte Fingrene i Munden og gned fast op og ned ad Røret, frembragtes der en brummende Lyd. — Allerede om Eftermiddagen paa Aarets sidste Dag gik Drengene fra Dør til Dør og *rumlede*, og blev alle Steder beværtede med Æbleskiver. Pigerne samlede alle de Potteskaar, de kunde finde, og dem kastede de ind i *Faastown* (Forstuen) som en Hilsen om »godt Nyaar«.

Nyaarsaften spiste man gerne — ligesom Juleaften — Hvidkaal og Flæsk. Derefter samledes de unge Mænd i Skarer og skød Nyaar ind. De ret faa Geværer, der fandtes paa Øen, blev

godt brugt. Naar Lystigheden ud paa Aftenen blev høj, fyldte Karlene stundom saadan en gammel Muskedonner med Krudt og Forladning, saa den sprang. — Saa længe Folk var oppe, gik det nogenlunde skikkeligt med Skydningen. Men naar Folk, trætte af de mange urolige Gæster, gik til Ro, prøvede Skytterne at »skyde dem op«. Og under et saadant Forehavende kunde Vildskaben gaa saa vidt, at Vinduer blev knust, og gamle, møre Husgavle slog Revner. Men inden det kom saa vidt, stod de fleste op og aabnede »godvilligt« Dørene. — Det var da undertiden et ubehageligt Selskab at faa ind, beruset og sværtet af Krudtrøg. Og saa var det Skik, at Bøssen skulde lades til næste Dyst i Stuen; det hændte, at Skudet af Vanvare gik af, og at Ladningen gik i Loftet.

Hen paa Morgenstunden tog Gadeoptøjerne Fart. Alle Genstande, der kunde flyttes, fjærnedes fra deres Plads og anbragtes paa de mest utilgængelige Steder. Vogne blev skilt ad og atter sat sammen paa Husets Rygning. Skorstenen blev stoppet med al Slags Ragelse, saa Folks første Færd Nyaarsmorgen blev en Tur paa Taget for at skaffe Arnen Luft. Om Formiddagen var Byen eet Virvar af Mennesker, der ledte efter deres bortførte Sager. Men de fleste tog det fra den lystige Side. — Nyaarsaften kunde man tillade sig alt uden at komme paa tværs af Øvrigheden.

Og dog havde Nyaarsaften ogsaa sine alvorlige Tanker og Skikke: Der skulde være Brød paa Bordet hele Aftenen, — ellers vilde man komme til at lide Nød i det kommende Aar. — Lysestagen maatte ikke komme af Bordet; tog man Lyset bort, vilde der blive Lig i Huset i Aarets Løb. — Naar man Nyaarsaften lagde Husstandens Skeer op paa Hylden under Loftet, kom man Salt i hver enkelt; den, i hvis Ske Saltet blev til Lage, skulde dø, inden Aaret var omme. Man kunde ogsaa tage den Dug, hvorpaa man havde spist, over Hovedet og gaa hen og kigge ind ad egne eller andres Vinduer, og man kunde da se, hvem af dem inde i Stuen der skulde dø i det ny Aar; de sad da uden Hoved.

Helligtrekonger-Aften maatte der paa *Stryn* ikke gaa noget rundt — lige saa lidt som i Julen. Hvis man alligevel spandt el. lign., fik man bulne Fingre eller andre Daarligheder. —

Helligtrekonger-Aften blev overalt det tregrenede Hellig-

trekonger-Lys tændt, og man spiste god Aftensmad, saaledes paa *Drejø* kogt Torsk. — Det ene Lys var paa *Taasing* for Manden, det andet for Konen og det tredje for en eller anden Person i Familien. Den skulde dø først, hvis Lys brændte først ned. Ingen Mand maatte vide, at det var støbt, før det kom paa Bordet.

Til denne Aften knyttede der sig den Forestilling, at de unge paa forskellig Vis kunde se, hvad Lykke de vilde faa i Kær-

Fig. 68. Vinterarbejde.

lighed. — En *Drejø*-Pige tænkte Helligtrekongeraftens Dag paa tre unge Karle, hun godt kunde lide; om Aftenen ved Lys skrev hun et Brev til hver og lagde det under Pudren. Ved Midnat tog hun i Mørke et af dem frem; den, hvem dette Brev var tiltænkt, blev da hendes Kæreste. —

Med Helligtrekonger sluttede Julen.

Første Gang det var *Nyaarsny*, d. e. første Nymaane efter Nyaar, skulde man gaa ud og have en *Toskilling* i højre Haand og et *Løg* i venstre Haand, mens man saa op til Nyet; da kom man ikke til at savne Penge eller Gods. — Havde man Brød i Haanden, kom man ikke til at savne Brød. — Naar man saa

Nyaarsny, gik man skyndsomt ind og lagde Salmebogen paa Ryggen paa Bordet; man mærkede sig da, hvilke Salmer »den selv bladede op ved«. De varslede om den Skæbne, man skulde faa i Aarets Løb. Var det ved Begravelsessalmerne, vilde der blive ført Lig ud af Huset, inden Aaret var omme.

Da man engang paa *Drejø* i et Selskab kom i Tvivl om, hvorvidt et Pigebarn, der var født den sidste April, kunde blive konfirmeret om Foraaret, gik en gammel Kone ud og saa paa Nyaarsnyet. »Ja«, sagde hun, »efter *hvor* Maanen stod op, kommer hun med«. Og det slog til!

Ved *Fastelavnstider* bagte man »Hvedekage« (Franskbrød) og Boller. Der blev ogsaa gerne brygget. — Og Fastelavns Mandag blev der »riset op«.

Paa *Stryn* var det i første Halvdel af 19de Aarh. endnu en almindelig Skik at slaa *Katten af Tønden*. En levende Kat blev puttet i en Tønde, som blev hængt op i nogle stærke Baand. Karlene — i broget Pynt — red saa ind under Tønden bevæbnede med en lang Raft, og det gjaldt om med den at ramme Tønden og slaa den itu. Den, der førte det afgørende Slag, blev æret paa forskellige Maader, saaledes blev han Formand for Laget ved Aftenens Lystighed. —

Der var paa den Tid ogsaa en anden almindelig Fastelavns-skik. En levende *Hane* blev hængt op ved Benene og bundet til en Snor mellem to Træer i Nærheden af Majstangen, som endnu staar paa Stedet for det fordums Bystævne. Karlene red ind under den ophængte Hane, og det gjaldt om at gribe om Hanens Hoved og rive det af. Dette var ikke saa let en Sag, da den hang saa højt oppe, at Rytterne maatte hæve sig i Sadelen for at naa den, og Hanens Hoved og Hals var smurt ind i grøn Sæbe. — Efterhaanden fandt man denne Skik for raa, naar Dyret var levende; men da den største Del af Løjerne fremkom ved det pinte Dyrs Galen, Skrig og Sprællen, varede en mildere Form, hvor man ophængte en død Hane, ikke ret længe. Skikken uddøde helt inden Halvtredserne.

Efter den Tid holdt sig endnu den paafølgende Omridning, »ride Fastelavn«, som det hed.

En af Karlene var klædt ud som Konge og en som Kronprins, flere var klædt som Narre, og alle var de smykkede og udmajede i de mest brogede Dragter paa den mest fantastiske

Maade. Forrest red Spillemænd med Trommer, Fløjter og andre Instrumenter, der buldrede og skingrede. »Kongen« og »Kronprinsen« kom derefter kørende i en pyntet Vogn og med Kusk paa Bukken, og bag efter kom Følget til Hest. Dette Optog drog fra Hus til Hus og fra Gaard til Gaard. Hvert Sted sang og spillede de, mens en af Narrene sprang om med en Raslebøsse og samlede Penge i den. — Hele Skaren beværtedes med Hvedekage og Æbleskiver, Snaps og Øl eller Punsj. »Kongen« indbød Gaardens Piger til Dans om Aftenen.

Ældre Mænd og Børnene — somme Tider ogsaa den voksne Ungdom — legede tit en Slags Blindebuk, at *slaa Potten af Stokken*. Man satte en Lerdunk eller en anden Lergenstand paa en Staver, og hver af Deltagerne fik efter Tur bundet et Tørklæde for Øjnene og blev snurret nogle Omgange rundt. — Med Stok i Haand skulde han nu ramme Genstanden; mens den »blinde« ravede frem, løb de andre omkring ham og gjorde allehaande Løjer for at vildlede ham; — det gjaldt at faa ham til at slaa saa langt uden om Potten som vel muligt. Efter denne Leg blev Deltagerne beværtede med et lignende Skænk som Rytterne. —

Børnene samledes om Eftermiddagen til Fastelavns-gilde, der holdtes skiftevis paa Gaardene i Storstuen. Der var to Hold; Konfirmanderne og 4de Klasse i Skolen holdt Gilde for sig, og de yngre for sig. De store Drengene betalte først 1 Mark, senere 2 Mark, tilsidst 1 Kr. 10 Øre hver. Pigerne kom hver med en Kage eller andet Bagværk og Smørrebrød. — Knøsene og de større Piger festede gerne to Dage. Smaadrene og Smaapigerne betalte hver en halv Snes Skilling og blev beværtede med Kaffe og »Finbrød«. De dansede kun een Aften. —

Det siger sig selv, at ogsaa den voksne Ungdom havde sit Fastelavns-gilde med Drik og Dans om Aftenen; den første Pige, »Kongen« dansede med, fæstede han en Krone paa Hovedet, og hun skulde saa være »Dronning« den Aften.

Om den ældgamle Fastelavnslystighed paa *Taaasing* lever der kun et afbleget Minde. De *red under Galge* og slog en levende *Kat af Tønden*; Katten løb jo skyndsomst sin Vej, naar Tønden gik i Stykker. Og af en levende Hane (*Kok*) trak de Hovedet, der var indsmurt i grøn Sæbe. Derpaa red de rundt i Byen med en »Nar« i Spidsen. Overalt, hvor de kom ind i

Gaarden, forlangte Narren en Snes Æg, et Lispund Flæsk og en Tønde Øl. Naar han saa havde faaet lidt af det forlangte, blev Giveren og hans Kone budt til Gilde om Aftenen. Gildet holdtes i en af Gaardene og varede til den lyse Morgen.

Det hørte ogsaa Fastelavnen til at gøre den ene efter den anden i en Flok til »Blindebuk« og saa lade ham forsøge paa at *slaa en Potte i Stykker* med en Kæp. Blindebukken snøredes nogle Gange rundt, saa han hverken vidste ud eller ind, og saa skulde han inden 5 Minutter ramme Potten eller Krukken, der med Bunden i Vejret hang paa en Stang i Jorden. Kunde han ikke naa det inden for den nævnte Frist, skulde han give 4 eller 8 Skilling til en Bolle Punsj.

Det brugtes ogsaa at *ride under Galge* til *Ringridning*. De rejste en Galge, hvortil en Ring fastgjordes, og den forsøgte de saa at tage under rask Ridt. Det hed sig, at den, der fik Ringen, var *Konge*; den, der trak Hovedet af Kokken, *Dronning*, og den, der slog Katten af Tønden, *Tjener*.

Paa *Taaasing* bekæmpede Frederik Juel Fastelavnssridning. Blandt de Ting, der blev forbudt i hans Politivedtægt, var »de saakaldte *Fastelavnsslege* med Riden eller Løben efter en Kat i en Tønde eller en ophængt levende Hane«. Og Pastor Lund omtaler Fastelavnssridningen som afskaffet. Han har kun strenge Ord om denne Lystighed, der medførte for meget Drikkeri; »det gik ved disse hensigtsløse Forlystelser især ud paa at ride Dagen igennem fra Gaard til Gaard for at lade sig skænke under elendigt Akkompagnement af en Fiol og en Tromme. Ved Politiets Foranstaltning er nu (1823) denne for Moraliteten fra mer end een Side fordærlige Omriden ophørt og blot de sædvanlige Dansesammenkomster paa hine Dage tilladte. — Overalt kan det ikke nægtes, at jo her som andendsteds saavel Lysten til selv at snapse som den Vane at nøde, opmuntre, overtale Andre dertil gaar meget i Svang; ogsaa gives her ikke faa Gamle, som desformedelst er afskrækkende Eksempler for de Yngre. Maatte kun disse lade sig afskrække!«

Ved Fastelavnstid holdtes der paa *Birkholm Askeonsdagsgilde*. Gaardmændene holdt Gilde for sig og Husmændene for sig. Gilderne, der altsaa afholdtes samtidig hos en Gaardmand og en Husmand, var Omgangsgilder, vel nærmest en Slags

Oldermandsgilder. Hver Husmand lagde en Mark paa Bordet, naar han gik; Værten betalte saa Resten af Fortæringen.

I Foraarstiden, navnlig i Marts, begyndte man at spejde efter tidigt Vejr, hvoraf jo saa meget ahang for Sommerens Afgrøde. Paa Birkholm hed det:

Før Gertrud ($17/3$) har ristet (rystet) sin Hale,
kan man ikke om Sommeren tale.

Fig. 69. Paa Vej til Æggekogning paa Strynø.
(Dansk Folkemuseum, Kai Uldall fot.).

Den 25. Marts (Mariæ Bebudelse) skulde Viben have tre Æg i Reden.

Naar Paasken nærmede sig, begyndte baade de Unge og Børnene at tage til Stranden paa Stryns Vestkyst for at se til Kogestedet, d. e. det Sted, hvor de agtede at koge Æg i Paasken. Man stillede tre—fire store Sten paa Kant; det var Ildstedet.

Ved samme Lejlighed baalede man, idet man stak Ild i Tangbunker paa Strandbredden. Den halvtørre Tang udsendte en tyk, kvælende Røg; igennem den løb Ungdommen eller Børnene med lukkede Øjne under Latter og Skrig.

Alle fire Paaskedage holdt Børnene »Æggekogning«. De

Fig. 70. Forberedelser til Æggekogning paa Strynø.

samledes ved Majtræet og drog syngende i Flok til Kogestedet. Nogle Drengene gik forrest og bar en stor Jærngryde, hvori Æggene skulde koges, og en stor Raft, som Gryden skulde hænge paa. Derefter kom nogle, der bar Halm, som skulde bruges til Brændsel; den havde de faaet hos Gaardmændene. Bagest kom Pigerne med Æggene i brogede Tørklæder; paa hvert Æg var Ejerens Navn skrevet.

Drengene blussede under Æggegyryden, og imens dansede Pigerne paa Engen. Naar Æggene var godt haardkogte, raabte Drengene: »Æggene kover, Drengene raaver, og Pigerne sover«. Drengene bar saa Gryden hen i en stor Vandrende og svaled dem, og saa blev Æggene uddelt under høje Raab.

Om Eftermiddagen samledes Piger og Drengene ved Majtræet til Dans og Leg. De dansede rundt i Ring, ofte i to, den ene uden om den anden, og saa sang de f. Eks.

Skøn Jomfru træder i Kransen ind
og lister sig saa let omkring.

»Og er der nogen, som hun har kær,
træd dem for Føde, men ikke for nær«.

»Saa gerne vil jeg valse med dig;
men der er saa mange, der holder paa mig;
paa mig holder Far, paa mig holder Mor,
paa mig holder Søster og eneste Bror;
men »Højst og Bedst« befaler jeg mig.

Skøn Ridder han tar nu til sin Hat
og kysser sin Kærest og siger: »Godnat,
Godnat, min egen, jeg rejser fra dig,
en anden du tage i Stedet for mig!«

Eller Sangen kunde lyde:

Der ganger tre Gutter i Skoven,
tralallalala,
den en har jeg trolovet,
tralallalala.

Han loved mig hundred Rigsdaler,
han ejer vist knap en Daler.

En Haand jeg dig vil skænke,
tralallalala,
og du maa det betænke,
tralallalala.

Blandt de voksne var Paasken en mere alvorlig Fest. I den stille Uge maatte intet »gaa rundt« — ligesom i Julen. Skærtorsdag spistes der »Kaal« af ni Slags Grønt. Langfredags Morgen blev der givet »Langfredagshug«, d. v. s. der blev »riset op«. Der var flittig Kirkegang, og paa 1ste Paaskedag Ofring ligesom paa de andre højhellige Dage. De voksne Karle og Piger kogte Æg 2den Paaskedags Eftermiddag ved *Sandvejen* nede ved Stranden. Og her gik det til som ved Børnenes Æggekogning. Om Aftenen samledes de til Dans.

Fig. 71. Gryden med Paaskeægge skal afsvales.

Onsdagen før Skærtorsdag gik *Drejø-Børnene* ud paa *Hespne* for at koge Paaskeæg. Om Eftermiddagen dansede de og legede Sanglege.

(Kai Uldall har skrevet om Ægkogningen i Afhandlingen »Nogle Paaskekikke« i »Fynsk Hjemstavn« 1934 og taget en hel Del Billeder af Skikken, navnlig fra Strynø).

Langfredag risedes der op paa *Taasing*; det kaldtes *Langfredagshug*. Paaskelørdag hed *Sprængelørdag*. Ogsaa Paaske-morgen risedes der op; det var *Paaskekræp*.

Andenhelligdagene (baade Jul, Paaske og Pinse) dansede man — ned i Tiden — i Danseboder.

Valborgsdag (1ste Maj) eller der omkring havde Bymændene i *Drejø* Sogn deres *Vallermosegilde* (Valborgmessegilde). — Paa *Hjortø* udtaltes det *Vollemsgilde*; dette Gilde er blevet holdt helt ned til vor Tid, og der opvartedes med stegt Flæsk og Kartofler. I ældre Tid sammenkaldtes Folk til dette Gilde ved at slaa paa Bytrommen, og det gik paa Tur i Gaardene. (Medens der — i alt Fald i 20de Aarh. — *varedes til Bystævne*, der holdtes *under Egen* (Øens eneste Skovtræ) paa Gadens Ende, ved et gaaende Bud). —

Indtil 1840'erne brugte de paa *Stryn* at *ride Maj i By*. Dagen før *trommede de Hestene til*, holdt Prøveridt under Trommeklang og Larm for at vænne Hestene til. Paa selve Festdagen samledes de unge Karle og Mænd til Hest ved Majtræet, som Pigerne havde smykket med Kranse. En af Karlene blev »*kronet*« til *Majgreve* og red i Spidsen for Toget. Det drog rundt til Huse og Gaarde og samlede Gaver til Gildet og Dansen, som skulde afslutte Dagen. Naar de kom ind et Sted, hilstes Husbonden med en Sang, hvori det bl. a. hed:

Gud velsigne din Kone med Livsens Frugt,
— hør det, som vi bede —
at det maa kendes paa Byen smukt.
— Vær os alle naadig, Gud, med Glæde!

Hønen gi os Æg paa Fad
— hør det, som vi bede —
Til Pandekage og Æggemad.
— Vær os alle naadig, Gud, med Glæde!

Saa gir du os en Mark eller to;
— hør det, som vi bede —
men pas dog paa, at Marken er god!
— Vær os alle naadig, Gud, med Glæde!

Det sidste Vers kan maaske stamme fra Statsbankerottens Tid, mellem 1810 og 1820, da »Pengene ikke allesammen var gode«. —

Naar Toget havde været Øen rundt, samledes Folk igen ved Majtræet, hvor Pigerne ventede. Der stod nu et stort Valg for; thi *Majgreven* skulde kaare sin Majbrud. »*Greven*« og hans »*Brud*« var Aftenens og Sommerens fornemste Par ved al

Fig. 72. Majtræet rejses i Strynø By.

Dans og Lystighed. De besad deres Værdighed til næste Majfest. Da kaarede Greven sin Efterfølger, som saa skulde vælge sin Brud.

Men denne ældgamle Skik ændredes i Tidens Løb.

I længst forsvundne Dage, hedder det sig, stod der paa *Majtræets* Sted i *Strynø* By en gammel Bøg, og ved den Tid, da Bøgen udfoldede sine Blade, var det altsaa, at gamle og unge samledes til Fest. Den gamle Bøg endte — fortæller man — sine Dage en Stormnat, og siden da har man haft en Majstang, kaldet: *Majtræet* som man første Søndag i Maj pyntede med Majgrønt og rejste under Sang og Spil.

I ældre Tider var det et svært Arbejde at faa Stangen lagt og rejst. Man gravede et dybt Hul i Jorden, som Stangen blev

rejst i, og derpaa blev den afstivet med Stene og Jord. — Senere hen nedgravede man en tyk Egepæl, som Stangen blev forbundet til paa samme Maade som en Flagstang. — I Tidens Løb overtog Øens Ungdom Stangen, og man stiftede *Strynø Majtræforening*. —

Naar Træet skulde lægges ned for at pyntes — en Søndag omkr. 1ste Maj — sendtes der Bud til hele Ungdommen om at give Møde. Træet blev da i Løbet af den følgende Uge vasket og malet, og en ny Flagline blev sat paa. Om Lørdagen samledes Ungdommen for at binde tre store Kranse, der skulde pryde »Træet«, samt en Blomsterkost, der skulde bindes i Toppen. De unge medbragte Grønt og Blomster; men da der sjælden var nok, gik de ofte ind i Haverne og tog sig selv til Rette, noget, der kunde føre til Ubehageligheder fra Ejernes Side.

Om Søndagen — gerne Søndag før Pinse — samledes man saa ved Træet, og det blev rejst under Sang og Musik. Drengene morede sig med at løbe bort med Redskaber, der skulde bruges ved Træets Rejsning. De blev under stort Halloj og Munterhed forfulgt af de voksne, der vidste, at hvis det lykkedes Drengene at slippe bort med det røvede, maatte de finde det midt ude i Gadekæret.

Under Rejsningen af Træet gik to Mand omkring med en stor Lerdunk og et Par Glas og skænkede alle Mændene med Ølpunsj. Saa snart Træet var bragt i Stilling, samledes alle til Tale og Sang, og der forsattes om Aftenen med Dans i en Stue. — Foruden denne Fest holdt Majtræforeningen flere aarlige Fester med Dans. — Dette er altsaa den Form, hvorunder man paa Stynø har fortsat Ungdomslavet og den ældgamle Skik »at ride Sommer i By« lige til vor Tid.

Ungdommen paa *Drejø* havde i ældre Tid — ligesom paa Stryn og Avernakø — et Majtræ, som man pyntede i Maj Maaned og holdt Majfest om. Men denne Skik er paa Drejø for længst gaaet af Brug. Derimod bestod langt ned i Tiden *de unges Oldermandslav* eller Ungdomsforeningen, der holdt mange aarlige Fester. De holdt — ligesom de gamle — Oldermands-gilde om Foraaret, hvor man valgte den ny Oldemand. Hornet laa paa Bordet foran Oldemanden. Hvis et nyt Medlem, der ikke var kendt med Skik og Brug, gik hen og blæste i

Hornet, skulde han give en Flaske Brændevin. Under Mødet tog Oldermændene en tom Flaske og lod den trille ned ad Bordet. Hvis nogen da standsede den, maatte han give en Flaske Rom. Om Aftenen var der Fest paa en af Gaardene.

Et *Majgilde* paa Drejø omtaler Tommerup. Ungdommen byggede hvert Aar et Hyrdehus paa »Skoven«, der jo var Øens Hovedgræsmark; dette Hus dannedes af Stænger, der rejstes

Fig. 73. Den pyntede Majstang.

og dækkedes med Tang. Til Gengæld gav Gaardmændene Karlene Øl, og Karlene bød da Pigerne med til Gildet og til Dans.

Som et fjærnt Minde lever paa *Taaasing* Beretningen om, at man den 1ste Maj *red Sommer i By* paa pyntede Heste; den stadseligste Karl blev *Majgreve*, og den Pige, han valgte, blev *Majbrud*. Og de Navne beholdt de til næste Valborgsdag. Hovedfesten holdtes midt i Byen ved Majtræet, en høj, oprejst Stang, der var pyntet med Blomster og Baand; Majgreven og hans Brud betalte intet til Gildet, hvortil en Nar med en stor Kurv samlede ind under Omridningen. Pastor Lund omtaler *Sommerriden* som en lige saa forkastelig Skik som *Fastelavnssridningen*, hvorfor den var afskaffet paa Taaasing ved Frederik Juels Politivedtægt. — Kun en Dansesammenkomst var tilladt;

der kunde der ganske vist ogsaa blive drukket mere end ønskeligt, men dog ikke saa stærkt som ved Omridningen.

Paa *Skarø* derimod holdt Majfesten sig lige til 1857; *Skarø* hørte jo under et andet Herskab, Hvidkilde.

Dagen før Festen, Valborg Aften, red Karlene rundt med en Trommeslager og to Sangere i Spidsen for at indbyde Folk. De, der Aaret forud havde været *Majbrude*, udvalgte blandt Karlene *to Majgrever* og lod dem vide, hvem de skulde vælge til *Majbrude*. Der var altsaa hvert Aar to *Majgrever* og to *Majbrude*. Om Morgenen d. 1ste Maj trommedes Folk sammen paa Pladsen midt i Byen, hvor »*Majtræet*« stod. Paa *Majtræet* var der hejst et Dannebrogflag og et hvidt Flag. Karlene og deres Heste var pyntede med Papirsstrimler og Baand i alle mulige Farver, og paa Karlens høje Hatte var der anbragt Spejlglas. *Majgreverne* havde desuden »Krone« paa Hatten som Tegn paa deres Værdighed. Pigerne stillede sig nu i en Rundkreds paa Pladsen, og de to *Majgrever* stod af Hesten, gik ind i Pigerne Kreds hver med en stor Kranse i Haanden og udvalgte sig de to *Majbrude* ved at lægge Kranse paa dem. Portene ind til Gaardene stod paa vid Gab, og alle var rede til at modtage Gæsterne; thi nu skulde Optøget finde Sted. Trommeslageren, de to Sangere og *Majgreverne* førte an. Derefter fulgte Karlene til Hest i al deres brogede Pragt, og Toget sluttedes af Pigerne og alle Tilskuerne, der bestod baade af Øens Folk og udenøs Mennesker, som var kommet rejsende for at se paa Festen. Nu gjaldt det for *Majbrudene* om at faa Lejlighed til at lægge deres Kranse paa de tilstedeværende, som derved forpligtedes til at give et Bidrag til den Fest, der skulde finde Sted samme Aften. Meddelersken af denne Beretning, en Kone, der var født i 1839, var selv som 18-aarig Pige *Majbrud* og indkasserede paa denne Maade en hel Lomme fuld Skillinger. Optøget drog nu rundt i Byen og red ind i alle Gaardene, hvor de to Sangere foredrog *Majvisen*. Alle Deltagerne skænkedes med let Vin og Fintbrød. Om Aftenen holdtes der Gilde i en af Gaardene. Loen var gjort rydelig, og der var trukket Sejldug og pyntet med Grønt. Dansen gik til den lyse Morgen, og der gaves Kaffe, Øl og Kage. Næste Aften holdtes atter Gilde paa det, der var blevet til Levns fra Aftenen før. —

Da Meddelerskens Mor var Majbrud, var Herskabet fra Hvidkilde til Stede. Dem turde Majbrudene dog ikke lægge Kransene paa, men lagde dem forved deres Fødder, hvorefter Herskabet naturligvis ogsaa ydede sit Bidrag. Meddelersken var Majbrud ved den sidste Majfest paa Skarø — altsaa i 1857, og Beretningen er i 1925 optegnet af Johannes Kjær, Lærersøn fra Skarø.

Naar man om Foraaret var i Færd med at tilsaa Marken paa Drejø, havde man der den Skik, at den, der blev sidst færdig, »skulde have *Tæven*« — en stor Kludedukke, der skulde tjene som Hjælper for den sendrægtige Saamand, — en lignende som den, man paa Strynø brugte at sende til den, der blev sidst færdig med Høsten. At faa *Tæven* blev paa Drejø anset som et daarligt Varsel for Høsten, og de fleste søgte af al Magt — eller ved List — at undgaa at blive sidste. Saadan var det for mange Aar siden med gamle Jens. I sine unge Dage var han næsten altid den første, der var færdig om Foraaret. Da Jens blev gammel kneb det med at følge de unge. *Et* Foraar var alle klar over, at gamle Jens kom sidst. »Du faar *Tæven* i Aar, Jens!« raabte de unge til ham ude paa Marken, hvor han gik og asede i det med sine Heste. »Ja«, sagde Jens, »jeg ser det; min Kraft er borte, derfor giver jeg mig ogsaa frivilligt; nu tager jeg hjem og holder Middag«. Og dermed spændte Jens sine Heste fra og trak dem ned mod Mejlkær for at vande dem. »Ja, naar den gamle gaar, gaar vi med«, foreslog en af de unge, og saa holdt de alle Middag. Da de var vel ude af Syne, trak Jens atter sine Heste op fra Kæret og spændte dem for. Og da de andre havde sovet til Middag, havde gamle Jens faaet et saa stort Forspring, at han ogsaa det Aar undgik »at faa *Tæven*« til Hjælper.

Ved Foraarstid, naar man paa *Taaasing* havde faaet tilsaaet Markerne, blev Harver og Plove pyntet med grønne Grene, naar de bragtes hjem.

Paa *Stryn* brænder de *Skt. Hans-Blus* den Dag i Dag. Denne Skik var gammel paa Øen; men en Del Aar var den uddød. Baalet tændes ved Stranden, og de unge driver alskens Skæmt, saa længe det brænder; men der er ingen Dans bagefter. Karlene springer over Ilden; men det synes kun at opfattes som en Kappelstrid i Dristighed, uden at der er knyttet nogen sær-

lig Tro dertil. — Man sørgede for at faa Ovnskost og Ovnsrage i Hus før Skt.-Hans; ellers red Heksene med dem til Bloksbjærg.

Paa *Drejø* brændte man ogsaa Blus ved Stranden. Og By-mændene holdt ved den Tid deres Midsommersgilde.

Skt. Hansdag holdt, fortæller Tommerup, Pigerne paa *Drejø* et Gilde, hvor de trakterede Karlene med Øl, Brændevin, Æbleskiver og Mjød. Og derefter var der Dans.

Midsommers Dag tildelte et Par Hyrdedrenge hver Karl en Pige, dog aldrig den, der var hans Kæreste. En saadan tildelt Pige hed et *Midsommerslam*. Naar nu Pigerne næste Morgen gik ud paa »Skoven« at malke, læste de paa Ledstolpen ved Hyrdehuset, hvis Lam enhver var. Hvert *Lams* Pligt var det, til Høst begyndte, at holde sin Karl med Urtekoste. Disse bestod af Buskilliker og andre braskende Haveblomster med lange Stilke, ombundne med højrød *Gjørn* (Garn) samt Sølv- og Guldsnore; i Enden glimrede Perler og Silkedusk. Disse Pragtkoste syedes i Karlens Hat. Betalingen fra Karlen bestod i Honningkager og Hvedebrød, som foræredes paa Svenborg Markedsdag i Juli Maaned.

Ogsaa paa *Taasing* brændtes der for at jage Heksene bort Skt.-Hansblus, særlig ved Stranden eller paa Højderne, dog færre end nu. Man stak Riskviste i Hørmarken; for ellers traadte Troldeksene Hørren ned.

Skt. Hansaften kom Syge af alle mulige Slags til *Gassekilde* i Bregninge Sogn; de badede sig i Vand fra Kilden; Vandet købtes for to Skilling Glasset. — Det kunde ogsaa ske, at en klog Kone slog sig ned ved Kilden en otte Dage for at vaske Folk med Vand fra Kilden.

Gassekilde ligger lige Syd for Troense. — Allerede 1755 nævnes i Bregninge Skov, der ligger lige Nord for Troense, en Kilde, hvortil *Landets* (d. v. s. Taasings) Beboere søger Skt.-Hans Aften at drikke af Vandet og to sig deri for Sundhed eller en og anden Bræk og Men. — Efter Stedsangivelsen synes denne Kilde at have været en anden end Gassekilde; men der har dog ikke været langt imellem dem.

Længere Syd paa Øen i Landet Sogn har der ogsaa været en Lægedomskilde. Den nævnes af Præsten i Sognet i 1706: Paa Lundby Mark har der staaet et Kapel, som kaldtes *St.*

Olufs Kapel; det var for lang Tid siden nedbrudt; dog fandtes der paa den Tid endnu Levninger deraf. Grundvolden blev netop dengang opbrudt af en Bonde, som brugte Grunden. Præsten maalte Stedet, og Kapellet har været $8\frac{1}{2}$ Alen og 38 Alen, indvendigt Maal. En lille firkantet Kirkegaard laa ved Kapellet, og den var indhegnet med Stengærder; der kunde avles et Læs Hø der. Midt i dette Kapel havde der været en Kilde; den var tilstoppet i sit oprindelige Udløb; men den var brudt frem uden for Muren ved den østre Side. I fordums Tid havde der hersket megen Overtro med denne Kilde; den blev holdt for at have haft Lægedoms Kraft; men den blev misbrugt af en, som toede et skabet Øg med Vandet derfra, og siden skulde den have mistet sin Kraft. (August F. Schmidt: »Danmarks Helligkilder« Side 128).

Højbjergningen medførte for de fleste Mandfolk paa *Stryn* en aarlig Udflugt til Bredholm. Man pakkede Mad for et Par Dage ned i *Bommen* (Madæsken) og opholdt sig derhenne, til alt Høet var slaæet og bundet i Knipper. Derefter blev det sejlet hjem i Joller og Pramme. —

Langt større Betydning havde Kornhøsten, og der var til den knyttet megen Tro, mange Skikke og forskellig Slags Festlighed!

Blev der tilfældigt nogle Straa staaende til sidst, naar man høstede, sagde de paa *Taasing*, at »det kunde Tyren have«. Men der var ogsaa dem, der med Vilje efterlod nogle Straa med Aks i et Hjørne af Marken; det hed: »Pas nu, at lade noget staa til Tyren«.

Paa *Taasing* søgte Høstfolkene at blive fri for at binde det sidste Neg; den, der gjorde det, »fik Enken« eller »Enkemanden« eller »den gamle«, hvad de unge jo helst vilde undgaa. — Paa *Stryn* skulde alle deltage i Kappelstriden om at blive først færdig med Bindingen, og det var meget spændende; for den, der blev sidst, »skulde have en over 60 Aar«. — Den, der paa *Drejø* bandt sidste Neg, »skulde hele Aaret være den gamle«. Paa *Skarø* »fik hun en gammel Mand«. Høstfolkene drog hjem til Gaarden for »at vætte for Kaal« eller »klappe for Kaal«, naar de var færdige med at skære Kornet; de stillede sig op ude i Haven og slog paa Lebladet med Strygeremmen og truede med at hugge Kaalen om, hvis de ikke fik

Punsj eller andet Skænk. Saa skulde »vor Mor« jo snart være der med en Drik og en lækker Bid.

Om Aftenen vankede der en god *Ophøstningsnare* (-nadver).

Dette var Skikke og Talemaader, der var fælles for alle Øerne; men der kunde ogsaa være Sæd og Tro, der var særegen for hvert enkelt lille Samfund.

I Høsten kappedes Gaardene paa *Stryn* om at blive først færdig med Afmejnningen; thi hvem af Naboerne, der blev sidst, skulde »have *Tæven* til Hjælper«. Tæven var en stor Kludedukke, man satte hos sidste Mand. At faa den anbragt i en *Kramme* (d. v. s. Kornhob) i Naboens Mark var ikke nemt; thi ingen maatte se, hvorfra den var kommen, og det var heller ikke alle, der tog det som Spøg. Ofte var der Paaskrifter paa Tæven, som: »Maa jeg have Lov at hjælpe?« »Jeg kommer, da jeg ser, I tiltrænger min Hjælp«. — Næste Aar skulde Modtageren nok passe paa ikke at komme bagefter og saa se sit Snit til at tilbagelevere Tæven med en Tak for sidst.

Byggen blev paa *Stryn* sat i Stak ved Gaarden. Den Dag, da Bygstakken var sat, blev der holdt *Stakkegilde*, og til det mødte alle de, der havde arbejdet paa Gaarden i Høsten, ja i det hele taget i Aarets Løb, samt alle gode Venner og Bekendte. Konerne kom om Eftermiddagen for at hjælpe Husmoderen med Tillavningen af Maden. Der var i Dagens Anledning baade brygget og bagt og slagtet. — Der blev kogt *Kløsesuppe* paa Høns og lavet anden god Mad. Juleaften og Stakkegildeaftenen maatte intet savnes.

Ved den Tid, Bordet kunde være dækket, indfandt de mandlige Gæster sig, vaskede, men ellers i Dagligtøjet. Kun Mændene spiste i Stuen, Kvinder og Børn i Køkkenet, og her holdt de til hele Aftenen. — Naar Maden var fortæret, kom hos Mandfolkene Tobakskassen paa Bordet, Piberne tændtes; en Bolle Punsj blev bragt ind, og Aftenen gik med Snak og Fortælling og Sang.

Det sidste Høstlæs, der mest bestod af *Rivning*, kaldtes *Atlæs*. Paa det sad under Hjemkørselen alle, der havde hjulpet til med Høsten; Hestene var pyntede, for ellers avlede man intet næste Aar. Man havde Flag med paa Vognen, og under Hurraraab og Sang gik det hjem i Galop. — Det brugtes ogsaa, at den, der var først færdig med Høsten, kørte omkring

til de andre med pyntede Heste og Vogn. — Ogsaa ved denne Lejlighed kunde der laves en Dukke, »den gamle«, som man satte i dens *Kramested*, som blev sidst færdig med at indavle.

Den Aften, man havde faaet det sidste Korn i Hus, samledes alle Medhjælperne til en lille Festlighed med varm Aftenspise.

Paa *Taasing* var Hestene for det sidste Læs, der kørt ind, pyntede. Naar Høsten var i Hus, holdt man *Skurgilde*; *Skur* er et Ord, der er beslægtet med at *skære* (Kornet).

Omkring 1800 var disse Gilder meget bekostelige og tids-spildende, da man samledes dertil baade fra ens egen By og fra andre Byer og dansede til langt ud paa Natten. Senere kom kun Familien og de Mennesker, der havde hjulpet med Høstens Bjærgning. Man spiste en bedre Aftensmad, og derefter svang man sig i den pyntede Lo til Tonerne fra en Violin eller en Harmonika.

Man kunde ogsaa holde Høstgilde (med Dans) for hele Byen i en Dansestue eller Dansebod; der var mindst 4—5 af den Slags Steder paa *Taasing*, hvor en Mand holdt Beværtning og offentlig Bal.

I *Nøddetiden* blev der givet Tyendet en *Nøddedag*; det var en Fridag, hvor det hed sig, at de skulde *plukke Nøder*, hvad de dog ikke altid gjorde.

Man lod paa *Drejø* altid Kornet modne godt; thi des lettere var det at aftærskke med Plejlen. Men da Kornet saa let faldt af under Høstarbejdet, bandt man gerne op, mens Duggen laa eller naar Duggen faldt. Derfor blev det ofte saa mørkt, at de arbejdende ikke kunde se hverandre. Naar man havde bundet to Neg, tog man et særlig langt Halmbaand og bandt dem sammen med; det kaldte man en *Kjære*. — Man kørte ogsaa altid Kornet ind ved Aftenstid og om Morgenen, før Duggen tørrede. Det sidste Læs kørte de ind under Hurra og i Galop; det kaldtes *Lygtelæsset*. — Derefter spiste man *Indhøstningsnare* (-nadver).

Der blev paa *Drejø* holdt Høstgilde af Karlene i Ungdomslavet, hvortil selvfølgelig Pigerne blev indbudt. Dette Gilde holdtes hvert Aar skiftevis rundt om paa Gaardene. Der blev danset i Loen, der var smykket med Grønt. — Og *Mikkelsaften* holdt Gaardmændene hver i sit Hjem Høstgilde for alle dem, der havde hjulpet paa Gaarden i Høsten. *Tommerup*

kalder Høstgildet *Skuringsgilde* eller *Skuregilde* og omtaler det som et Traktement, efterat Kornet er bragt i Hus.

Paa *Birkholm* afhentedes det sidste Læs af Aarets Høst altid i det yderste Hjørne af Marken; alle Høstfolkene sætter sig op — for Skikken lever endnu — og ligesaa alle Øens Børn. Husbonden sætter sig agter paa Læsset og udfolder Danebrog paa et Forkskaft, — man ser tydeligt, at man er hos en Landbrugerbefolkning, der er vant til at færdes til Søs! Under Sang fra alle paa Vognen kører nu Karlen Læsset omkring paa Øen. Alle Steder, hvor de kommer forbi, skænker Konerne en lille rød Snaps (Frugtvin eller Saft) til hver af de kørende. Og naar Læsset under det vajende Danebrog kører ind i den Gaard, hvor det hører hjemme, giver Husmoderen Æbleskiver og Øl.

Enhver Gaardmand paa *Birkholm* havde gerne en Husmand eller en Kone til Hjælp i Høsten. — En Husmand fik i Høstløn 2 Tdr. Rug. En Kone fik 1 Td. Rug. Og desuden fik bægge 1 Skæppe Byg til Gryn, 1 Sigtebrød, 1 Ost og et Par Pund Smør.

Sidst i Oktober holdt Ungdomslavet paa *Drejø* en *Novemberfest* for dem, der til Fardag skulde flytte fra Øen.

Og lige først i November kom jo i *Drejø* Sogn ogsaa nogle bevægede Festdage. Hvis *2den November* ikke var en Helligdag, var det Øens store *Slagtedag*, hvor alle Mændene Arm i Arm gik fra Gaard til Gaard og *gisnede Grisene* (anslog Svinenes Vægt) og overalt blev beværtede med stegt Flæsk og Snaps, og alle, der havde hjulpet med Slagtingen, om Aftenen fik kogt Flæsk og Kaffe-punsj. — Og ikke mindre festlig var den første Faaborg-Torvedag i November, da Flæsket sejledes til Torvs og solgtes. *Drejøboerne* kunde ikke uden Medfølelse tænke paa den Stakkel, der med alt det gode Flæsk om Bord sejlede sin Jolle paa Grund paa en Holm, der fra den Tid med Rette bar Navnet *Flæskholm*.

Mortensaften holdt man paa de *strynske* Gaarde lidt tidligere »Udskejning« end sædvanlig og spiste gerne varm Aftensmad, — kun sjælden Mortensgaas eller And. Det var en af de Dage, da intet maatte gaa rundt, og man ikke maatte binde Hoser, fordi man saa fik buldne Fingre. — Paa *Drejø* spiste man *Mortensnare* (-nadver), — altid stegt Fjerkræ.

Dermed er skildret den regelmæssige Række af Fester, der fulgte Aaret og dets vekslende Arbejder. Men desuden kunde man lejlighedsvis slaa sig løs og tage sig en glad Dag. Ikke mindst var det Tilfældet med Ungdommen, der jævnlig trængte til lidt Afveksling i Tilværelsen, og som ogsaa gennem løsere og fastere Sammenslutninger satte Morskaben i Gænge.

Vilde Ungdommen paa Stryn holde Bal, valgte man et Udvalg til at *skaffe en Stue*. Naar dette hos en Gaardmand havde faaet Tilsagn om, at de maatte laane Storstuen, lod de gaa Bud til de unge om at møde.

Naar de unge Karle kom, stod Udvalget med en Brændevinsflaske og en stor, øreløs Kop. I Bunden lagde de nogle Rosiner og skænkede derpaa Koppen fuld af Brændevin. Hver Karl var da nødt til at drikke Koppen ud; thi det gjaldt om at naa ned og faa fat i Rosinerne, som maatte spises, for fik man ikke dem med, »fik man en daarlig Aften«.

Skolebestyrer J. Mortensen, Svenborg, død omkr. 1900, har samlet Musikken til 160 forskellige gamle Almuedanse, som brugtes paa Sydfyn og de derved liggende Øer. Manuskriptet, der nu opbevares paa Dansk Folkemindesamling, sendte han i 1892 til H. F. Feilberg. Denne Musiksamling er indledet med en Redegørelse, som bærer Overskriften: *Klublivet paa Taasinge 1830*. Der er i dette Stykke et ret forskelligartet Indhold; men her skal det meste deraf gengives i sin egen Sammenhæng:

Smugkroer har der vistnok været paa Taasing i umindelige Tider, hvor Byens mandlige Befolkning kunde faa Spise- og Drikkevarer til Købs, og i mine Børnear fandtes der da ogsaa flere saadanne paa Øen. Indtil Slutningen af Tyverne var der derimod ikke offentlige Danselokaler. Naar Ungdommen vilde have Dans før den Tid, var den i Storstuen, snart hos en, snart hos en anden Gaardmand. Men omkring Trediverne var der enkelte Husmænd, som indrettede Lokaler til offentlig Dans, og derfor havde Udsalg af Spise- og Drikkevarer.

I min Fødeby, *Bjernermark*, var der en Husmand, der holdt Smugkro og indrettede Danselokale med Fjellegulv. Dette var det første Fjellegulv i Værelser i Byen, da der paa den Tid kun var Lergulv eller Gulv af brændte Mursten, og i Forstue og Bryggerset kun Gulv af Granit.

Bjernermark Klub var paa Hjørnet af Smedevejen og Bjerne-
mark Gade hos en Husmand, der gik under Navnet *Jens Græs*;
om det var hans Daabsnavn, ved jeg ikke, da hver Familie i
Byen havde Tilnavn, saasom: *Krog, Skov, Høj, Mose, Lund,*
Mikkemand, Fanesmed, Svendmand, Drost, Stouegaard,
Strambæk, Stenner, Pave, Præst, Degn, Vogn, Stær, Pil, Kold
o. s. fr. I en Jordbog udstedt af Kammerkollegiet den 2den
Marts 1678 er Almuen anført med samme Tilnavne.

Om Aftenen og de hellige Dage samledes ofte flere af Byens
mandlige Individuer i Klubben, dog mest de ældre, der i deres
Ungdom havde levet under Stavnsbaandets og Hoveriets haarde
Tryk, til Drikkelav og Kortspil. Spillet gjaldt enten Penge eller
Spise- og Drikkevare, som fortæredes paa Stedet. De alminde-
lige Spil vare »Trekort og tre Skilling« med »Beter«, der steg
3 Skilling; »Femkort« hvor sidste Stik tog en Mark. Ved disse
tvende Spil tabtes eller vandtes ofte ikke ubetydeligt i Forhold
til Vedkommendes Formues Omstændigheder. Den Skillemynt,
der paa den Tid omsattes mellem Mand og Mand, var for
Størstedelen Kobbermynter: 16, 12, 6, 4, 3, 2, 1 og $\frac{1}{2}$ Skilling.
Der var da ogsaa undertiden en betydelig Hob Kobbermynter
paa Bordet. Desuden spilledes »Femtenstreger« med Beter,
som steg 1 Skilling; men nogle Marks Penge var det højeste,
der tabtes en Aften ved dette Spil, medmindre der ofte »sattes
Finger«, som betød, at de alle skulde spille paa ubesete Kort.
Endvidere spilledes *101*, og dette Spil spilledes sædvanlig af 4
Personer, hvoraf 2 og 2 var Makkere. Dette Spil gjaldt under-
tiden Penge, men sædvanlig Spise og Drikkevare: Stegemad,
Flæskepandekage og stegte Aal. Drikkevarerne, som nødes til
daglig Brug, var Øl og Brændevin; begge Slags maalte i Pægle-
glas og drukket deraf. Enkelte af Mændene, som samledes
her, hørte til den faste Stok, og naar de var komne til Sæde
med Kortene i Haanden og en Pægel Brændevin foran sig,
skulde der meget til for at faa dem løftet fra Sædet. Følgende
Begivenhed afgiver et Eksempel herpaa. En Aften da 4 af
disse Stamgæster var komne til Sæde med Kortene i Haanden
og Brændevin paa Bordet, faldt Skorstenspiben ned paa Taget,
og noget af Skorstenen ned paa Loftet over deres Hoveder,
men da det gamle Straatag ikke længe kunde bære Skorstens-
pibens Vægt, faldt den snart igennem og ned paa Loftet, og

det sidste Rabalder var større end det første. Til alt Held var Loftet saa stærkt, at det modstod Trykket, da i modsat Fald en stor Skade kunde være afstedkommen. Denne Begivenhed formaaede dog ikke at indvirke forstyrrende paa Kortspillerne, der vedblev deres Dont, som om intet særegent var forefaldet.

Klubben tjente ogsaa enkelte af Mændene til Vederkvælgelse om Morgenen; thi da de skulde der forbi, naar de vandede

Fig. 74. Kortspil.

Heste i Smededammen, saa benyttedes Lejligheden til at faa den Morgensnaps, som Hustruen havde nægtet dem; der var blandt disse en Mand, som vi Børn syntes havde 3 mærkværdige Ting: en rød Næse, en rød Hest og en lille rød Hund; naar han red paa den røde Hest og var ud for Døren, raabte han Hallej! Ved dette Signal stod den røde Hest, og Værtinden kom med en halv Pægel.

Dansen i Klubben fandt Sted paa de Tider, Taasing Politivedtægt tillod, nemlig hver Søndag Aften fra 1ste November til 1ste Marts, samt hver Søndag Aften i Juni Maaned. Hver Person betalte 2 Skilling til Værten for Lys, og Danserne betalte Spillemandspenge efter Behag, sædvanlig 8 Skilling.

Danserinderne var fri for denne Udgift. Der dansedes sædvanlig til noget over Midnat. Sædvanlig spillede Kort i et andet Værelse. I et tredje beværtedes med Spise- og Drikkevare. Det var Skik, at Ungersvendene beværtede Pigerne med Punsch eller Kaffe eller begge Dele med Hvedebrød til, og fik af dem til Vederlag Sang, sædvanlig Kæresteviser, hvortil Ungersvendene føjede Drikkeviser. Dog var det ikke alle Piger, der blev trakterede, men kun de, som var mest ansete, enten formedelst deres Faders Pengepung eller formedelst Tækkelighed eller Dansefærdighed, og desaaarsag havde størst Tiltrækningskraft.

Ved disse Dansesammenkomster var begge Køns Dragter meget forskellige fra Nutidens Klædedragt ved Dansesammenkomster paa Taasing.

Ungmøens Hovedtøj var en »Hætte« af Sirts, der sluttede tæt til Hovedet, men bedækkede kun det halve Hoved bagtil og bandtes med Baand under Hagen, saaledes at Ørerne var fri. Hagebaandene var 2 Tommer brede, af Sirts eller Silke; oven paa »Hætten« sad en »Top« med fire Løkker, en Tomme høj, af enkulorte, en Tomme brede Silkebaand, og fra Toppen gik til begge Sider af Hovedet et Baand af samme Slags til den nederste Kant paa Hætten. Haaret var skilt ad i Panden og kæmmet til begge Sider saaledes, at det kunde føjes sammen paa Baghovedet under Hætten, men i en Bue over Kinderne; om Halsen et Kramlærreds Tørklæde, sammenholdt med et Metal- eller Sølvspænde; en Trøje med højrode Ærmer, og uden paa Trøjen en »Bul« af blaat Vadmel eller Klæde, kantet med 3 Tommers brede Katuns Baand eller Silkebaand; et Vadmels- eller Hvergarns Skørt, kantet forneden med samme Slags Baand som Bullens; et hvidt Hørlærreds Forklæde med »Smæk«; sorte Strømper og Sko med Metal- eller Sølvspænder. Enkelte havde et Hovedvandsæg, ofte arvet, der var godt forsynet med Lugtevand fra Hjemmet. Imellem Dansene gik disse Hovedvandsæg flittig omkring, hvilket var til stor Vederkvægelse, da Atmosfæren i Dansestuen ikke var den sundeste. Lugtevandet, der var kommet paa Svampen, udøvede en stor Virkning, da det ikke var en af de fine Essenser, som den fornemme Dame benytter, men var i Almindelighed Kamferolie. Enkelte havde store Sølvørenringe og et

Perlebaand om Halsen. Da der i Hjemmet sædvanlig var Overflødighed af Frugt, var Pigernes Lommer i Dansestuen godt forsynet dermed, og disse gode Æbler og Pærer var et godt Tiltrækningsmiddel af ansete Ungersvende.

Ungersvendens Dragt var mere ensformig. Hovedtøjet var en mørkeblaa eller broget Nissehue; et Sirtses Halstørklæde, en hvid Vadmels Trøje uden Krave med Metal- eller Sølvknapper; en Brystdug eller Vest af stribet Hvergarn; hvide Vadmels eller ufarvet Hørlærreds Benklæder; hvide Strømper og Sko med Metal- eller Sølvspænder; de Ældre havde Knæbenklæder og synlige 2 Tommer brede Strømpebaand, *virkede* af rødt og grønt Uldgarn. I *Buxelinien* (-linningen) var Uret anbragt, og fra Uret hang en Sølvkæde, der var sammenføjet af flere tynde Sølvkæder, og i Enden var Urnøgler og Signeter. Til Urnøgler benyttedes Sølvmynter, og en af de almindeligste, som anvendtes til dette Brug, var Frederik den Sjettes courant Mark med Laurbærkransen og med Indskriften »frivillig Offer for Fædrelandet«.

Under Dansen raslede dette værdifulde Smykke, som var Lommen fyldt med Specier; men det var kun de mere velhavende, der ejede en saadan Urkæde. Enkelte af Ungersvendene havde ogsaa Sølvringe i Ørerne. —

Af de mange Danse, Mortensen anfører, skal her kun nævnes nogle faa: Engelskdans, Den gaaende Vals, Jydevals, Skomagarskotsk, Den lille Norske, Nummer fjorten, Smørret koster 4 Mark og 12, Pigernes Fornøjelse, Den Gudme Smed, Lifligsang, Fangedans, Fætter Mikkell, Den jyske paa Næsen, Klappedans o. s. v.

Dansene kunde henføres til 3 Slags: a) Langdanse, b) Runddanse, c) saadanne, hvor Danser og Danserinde omslyngede hinanden med Bryst imod Bryst; og til disse sidste hørte: Vals, Holstensvals, Kyssevals, Wienervals, Hopsa, Svejtrit, Den Trekantede og flere. Naar der skulde danses en jævn Vals forlangtes »Konevals« eller »Daglejervals«.

Langdansene og Runddansene var Blandingsdanse, idet der i disse dansedes med forskellige Dansere og Danserinder. — Langdansene opstilledes paa langs med 6, 8 à 12 Par; Ungmøerne i den ene Række og Ungersvendene i den anden, hvorpaa det øverste Par gennemgik Dansen med alle de andre Par;

men naar de havde gennemgaaet Dansen med 2 à 3 Par, begyndte det næstøverste Par at gennemgaa Dansen, og naar det nederste Par var blevet øverst og havde gennemgaaet Dansen med alle de andre Par, var den forbi. Langdansen var: Riil, Skotsk, 2-Tur, Lang 6-Tur, Manasko, Nummer Syv o. fl.

Runddansene dansedes ligeledes af 4, 6, 8 à 12 Par. Opstillingen begyndte med det store Hjul, hvorpaa dette drejede rundt til højre og venstre; derefter gikkes i Kæde, balanceredes med Damen, kørtes rundt først med sin egen Danserinde, siden med Naboen; derpaa drejede Herrerne med det lille Hjul til højre og venstre, hvorefter de drejede Mølle med Hænderne overkors til højre og venstre; derpaa dannede Danserinderne det lille Hjul og drejede Mølle ligesom Danserne. Til Slutning drejedes med det store Hjul til højre og venstre, og Dansen var forbi. Disse var de almindelige Bevægelser i næsten alle Runddansen med større eller mindre Afvigelser i hver enkelt. Runddansen var: Den dobbelte Kæde, Engelskdans, Kongens Have, 4-Tur, 6-Tur, 8-Tur, Oksekov, Den jydsk Fornøjelse, Pigerens Fornøjelse, Klappedans o. fl.

I sidste Halvdel af forrige (d. v. s. det 18de) Aarhundrede morede Ungdommen sig i Juletiden med Julelege. Julestuen var snart et, snart et andet Sted. Legene var »Sy Sko«, hvor de sad i en Rundkreds og førte en Sko under Læggene, og En skulde da gætte, hvo der havde Skoen; Pantelege, Blindebuk og flere. Hovedpersonerne i disse var Julebuk og Juleged, Blindebuk og Blindeged.

Naar de havde moret sig et Par Timers Tid, blev der holdt Maaltid. Hver Pige tog sit Madtørklæde, satte sig og dækkede Bord paa sit Skød. Saa kom Karlene hen til dem, hver til sin Kæreste, eller da til den Pige, han tjente i Gaard med, og spiste af Maden paa hendes Skød. Hvis der var en Karl, som ikke havde nogen at holde sig til, kom han alligevel ikke til at lide Nød eller mangle Mad. Under Maaltidet gik Brændevin og Øl flittig omkring, og der blev holdt en munter Passiar. Det var en Æressag baade for Madmoderen og Pigen, at denne havde god og rigelig Mad med, og i Juletiden var det ikke saa vanskelig at skaffe denne til Veje. Smørresigtebrød med Paa-læg, sort Pølse eller Medister var det almindeligste. Efterhaanden som de kom, sattes Maden paa Hylden under Loftet,

hvorfra den toges frem til Maaltidet. Paa hin Tid (altsaa i 18de Aarh.) kendte Folk paa denne Egn ikke til de nu brugelige Danse, hvor Mand og Kvinde Parvis omslynger hinanden og udfører Dansen med Bryst imod Bryst.

Dansen bestod (i 18de Aarh.) mest i en Slags Kvadriller, som blev udført enten af 4 Par eller af hele Selskabet. I det sidste Tilfælde hed det »*Engelskdans*«. Foruden Kvadrilledansene dansedes Reel, Fangedans, Syvspring o. fl.

Reel er en engelsk Matrosdans, der dansedes af 3 eller 5 Personer. Ved denne Dans spillede det en Hovedrulle at balancere med allehaande kunstige Trin og Bevægelser, som de dansende undertiden improviserede; det var egentlig et Slags Cancan.

Fangedans var en Langdans, der ogsaa kaldes »Tagfat« og »Gribdans«. Naar det øverste Par havde balanceret Rækken igennem eller gaaet den igennem i Kæde, skiltes det ad og forsøgte at fange hinanden.

Naar det lakkede mod Slutningen af Gildet, og Folk begyndte at søge Bænkene, da blev der gerne danset »Syvspring«, som var et Slags barok pas de deux, der blev udført af to Karle ved at stampe med Fødderne i Gulvet, falde paa Knæ og slaa Hænder og Hoved i Gulvet.

De almindeligste Kvadrilledanse, som dansedes i forrige Aarhundrede her paa Egnen var: Fandango, Sarabante, Fangedans, Menuet, Læptøse, Springstykket, der bestod i Spring og Sving, Tolvtur, 8-Tur, 6-Tur, 4-Tur, 2-Tur, Manasko, Kongens Have, Lifligsang, den enkelte og dobbelt Kæde o. fl.

Den første Begyndelse til Dansene, hvor Karl og Pige omslyngede hinanden med Bryst imod Bryst, kom i Krigens Tid (1807—14), hvor Soldatterne lærte de unge at danse: Vals, Hopsa og Skotskvals, hvilken sidste var i lige Takt og senere kaldtes Holstensvals og Galopade, men dansedes da med større Hurtighed. Svejtrit og Wienervals kom senere i Brug.

De gamle Folk kunde ikke lide de ny Danse, da de syntes, at Karl og Pige ved dem kom i for nær Berøring med hinanden; men dette var maaske Aarsag til, at disse Danse kom saa hurtig i Mode hos de Unge: De fik jo saa Lejlighed til at udveksle adskillige Ord og Kærtegn, der ikke kunde opdages af Uvedkommende.

Fig. 75. Gildegæster modtages.

LIVETS HØJTIDER

Som Aaret havde sine Fester, havde hvert Menneskes Liv sine Højtider ved Fødsel, Giftermaal og Død.

Hvert af disse Tidspunkter havde sine ængstende eller hellige Forvarsler, Bebudere af den Sindsspænding, disse vigtige Begivenheder medførte. De usynlige Magter og den ordnede Menneskeverden nappedes om Overtaget; til syvende og sidst stod alt i Skæbnens eller Vorherres mægtige Haand; men den reddede kun Menneskene, naar de gjorde deres Bedste med at overholde gammel Sæd og Forskrift.

I *Bjærgby* Sogn maatte en frugtsommelig Kvinde ikke sidde baglæns paa en kørende Vogn (f. Eks. en Høstvogn); for da vilde Barnet blive født baglæns. — Samme Sted maatte en frugtsommelig Kvinde ikke drikke af en *Sleve* (en Træøse med et langt Skaft, man anvendte ved Ølbrygning), for da blev Barnet bredmundet. Hun maatte heller ikke drikke af et skaaret Krus, da blev der »Skaar i Glæden« for Barnet. — Paa *Stryn* maatte en Frugtsommelig ikke løfte Hænderne op over

Hovedet for at udføre et Arbejde; for da vendte Fostret sig i hende. — Hun maatte ikke drikke af en skaaret Kop, for saa fik Barnet Hareskaar. Hun maatte ikke kigge ind ad Dørspærker eller Nøglehuller, for da blev Barnet skeløjet. — Dersom hun hoppede over et Stengærde, og Stenene raslede efter hende, vilde Barnet faa Brok, hvis det var en Dreng. — Hun maatte ikke tage mod Blodet af en Gris, for da fik Barnet Modermærke. — Det samme var Tilfældet, hvis hun blev kyst. Da en Kone engang var med Barn, gav hendes Mand hende et let Slag paa Armen med en Violinbue; paa Sønnens Arm var der tydeligt en Tegning som en Violinbue, og den voksede med ham selv.

En frugtsommelig Kone maatte ikke se paa Dyrs Død, for da vilde Barnet faa Krampetilfælde. Hun maatte ikke spise Torsketunge (for da blev Barnet stumt) eller Svinehjerne, for da blev det dumt. (Man plejede at kaste Svinehjernen i Tjærepøsen, saa havde man den til at smøre Vogn med).

Skrantede Konen i flere Dage før Fødselen, vilde Barnet blive en Pige, mente man. En gammel Jordemoder sagde gerne: »Pigebørnene pudser paa sig (pynter sig). [Derfor tager det længere Tid med Fødselen]. Drengene er hurtigere i Vendingen«.

Der var i gamle Dage paa *Stryn* to Høje, der kaldtes *Ov-nene*; det sagdes, at Jordemoderen hentede Børnene derfra; det hed sig ogsaa, at hun hentede dem nede paa Fladvandet. — Senere kom Talemaaden om, at Storcken hentede de smaa Børn.

Man lagde nøje Mærke til Vejret og Maanens Stilling, naar et Barn fødtes. Slemst var det at blive født under Storm og Regn; thi det varslede et omtumlet Liv. Bedst var de stillet, der blev født ved Fuldmaane, for de »kom aldrig til at savne«.

Enhver der var født paa Skellet mellem to Døgn (Kl. 12 Nat), hed det paa *Drejø*, fik overnaturlige Evner og kunde se Varsler.

Der var meget man skulde overholde med et nyfødt Barn, f. Eks. paa *Stryn*:

Barnets Bleer maatte ikke hænge ude Natten over inden Daaben. — Barnet skulde skifte Linned tre Torsdage i Rad, og det skulde putte højre Arm i Ærmet først. — Man maatte

ikke vugge med tom Vugge, saa blev Barnet sygt. — Man maatte ikke give Vugge, Barnevogn eller Barnetøj bort, for saa fik man selv snart Brug for det igen.

Og paa *Birkholm* hed det: Naar der lægges Garnnøgler i Vuggen, bliver Barnet uroligt. — Har der ikke været Barn i Huset før, skal der lægges et Vættelys i Vuggen, ellers patter Vætten Barnet. — Naar et Barn var født paa *Taaasing*, bandt de et Vættelys i en *Svøvelist*, som Barnet saa fik paa og skulde bære, indtil det kom i Kirken og blev kristnet; ellers forbyttede Troldene det. — Tit blev Barnet døbt af Jordemoderen straks efter Fødselen og saa fremstillet i Kirken den første Søndag derefter. — Første Gang et Barn »kom i By«, skulde det have en Skilling i Haanden, saa vilde det aldrig fattes Penge.

Naar der er et Barn i Vænte paa *Birkholm*, bliver der en Maaned i Forvejen tilsagt fire Mand til at holde sig rede til hurtig Sejlads. Den vordende Faders Jolle ligger sejlklar med Aarer og Aaretolde, Sejl og andet Tilbehør. Med kort Varsel gaar de fire Mænd, enten det er Nat eller Dag, Storm eller Stille, om Bord og henter i forbavsende kort Tid Jordemoderen paa *Strynø*, der ligger omtrent en Mil fra *Birkholm*. En saadan Tur kan i Uvejr og med vanskelige Isforhold være baade udmattende og farlig. Derfor er de fire Mænd paa Daabsdagen selvskevne Faddere for Barnet og som saadanne Hædersgæster ved Barselgildet.

For Løjer opremser man en Indbydelse, der lyder:

God Dag paa Mandag!
 Jeg skulde paa Tirsdag
 hilse paa Onsdag,
 om du paa Torsdag
 vil komme paa Fredag
 og spise en Skefuld Suppe paa Lørdag
 og følge min Kone og min lille Søn i Kirke paa Søndag.

Al Kirkefærd foregaar jo til Drejø. Nogle meget store Joller, der hver kunde tage en god halv Snes Personer, brugtes dertil. Endnu ligger paa Stranden to af disse brede Joller, »Jagten« og »Tranekjær«. — Ved Barnedaab blev den lille for at kunne holde Varmen over Havet svøbt i en Dyne.

I de Dage, Barselkonen holdt Sengen, blev der af Nabo-konerne baaret *Barselmad* til hende; den bestod paa *Stryn* af Æbleskiver og rød Sagosuppe med Svedsker.

Naar en Kvinde efter Fødsel atter kom op, maatte hun ikke *gaa over Hjulspor*, før end Barnet havde været i Kirke. Gjorde hun det, vilde hun og Barnet snart blive skilt fra hinanden. Skulde hun et Ærinde til Naboens i den Tid, gik hun derfor altid gennem Haven for at undgaa Hjulsporene paa Vejen. — Ligeledes gik hun aldrig »til Visit«, før Barnet var døbt.

Naar Dagen for Barnets Daab var fastsat, bød man de fleste af Stryns gifte Kvinder sammen til Barselgilde, *Kvæijile* (Kvindegilde), som det kaldtes; der kunde være en 60 til 80 Kvinder med.

De to, der skulde *bære og føre* Barnet, gik foran, og hele Skaren fulgte. Naar de naaede Kirken, traadte Præsten ud i Kirkedøren og holdt *Indgangstalen*. Derefter gik de ind i Kirken. — Naar Barnet var døbt, gik de alle op at ofre til Præst og Degn. De lagde to Skilling hver. Det gjorde en øredøvende Støj, naar de mange Kvinder med Træsko paa vandrede op ad Kirkegulvet. — Hvis Barnet skreg under Daaben, blev det godt til at synge.

Efter Hjemkomsten lagde Bærersken Barnet hen at sove og trykkede en Sølvskilling i dets Haand; saa vilde det aldrig fattes Penge. — Der blev nu givet Smørrebrød og Kaffe (da man var naaet til at bruge Kaffe i Stedet for Øl). Der var ogsaa lagt en *Kovring* (Tvebak) til hver; den tog de i Lommen for at bringe den hjem. Derefter sad de og talte sammen, mens Barnet sov i *Kristentøjet*; sov det længe, blev det gammelt; sov det kort, vilde det dø tidligt. — Naar det vaagnede, gik det fra Arm til Arm. Alle Kvinderne skulde »prøve at tage det«, — og saa lød der Lovprisninger med gode Varselsord om Barnets Fremtid. Der var gerne ivrig Drøftelse om, hvem af Forældrene Barnet lignede mest. Det naaede man sjælden til Enighed om.

Naar en Kone paa *Drejø* — fortæller Lærer Jørgen Prest — laa i Barselseng, kom Slægtninge og Venner med Barselmad; de »bar Mad«, hed det. — Første Gang Barselmad var *Ølost*, varm Kavringmælk med Kanel og Smør paa; Mælken havde faaet et Stænk Eddike for at *kirres* (ystne lidt). Som fastere

Mad, men ogsaa let Kost, tjente Hvedebrødspandekage, tyk, skør og blød, med paaskrabt hvidt Topsukker.

Senere kom *Safrangrød*, *Byggrød* med Rosiner og Korender; Dyphullet i Midten var pynteligt dannet med en Ske, og det var fyldt med brædt (smeltet) Smør; Grøden var dejlig flødegul af Safran. Dertil hørte Smørkrummer og Kringler. Smørkrummer var Franskbrødsskiver, stegte i Smør og strøede med Sukker og Kanel. Kringlerne var store, skøre, med Smør smurt paa Undersiden. Det hed *Smørkringler*.

Sidste Gang blev der fra Naboerne baaret *Barselpandekage* og *Svedskevælling*.

Til allersidst kunde nære Slægtninge komme med Hønseskødsuppe og Risgrød, festligt prydet med Dyphul, Kanel, istukne Rosiner og Korender. Hvor der kom mange med Mad, kunde der komme meget i Spisekammeret. —

Jeg oplevede i 1876 at bære tomme Krukker og Fade tilbage fra en Barselkone. Der var henved en halv Snes, som bar Mad og kom hver tre Gange, saa jeg maatte ad By en 20—30 Gange.

De, der kom med Mad, blev sat til Bords og smagte paa deres egen Mad, som de ikke roste — selvfølgelig! Og de fik Kaffe og »fint«. — Skønt Barselkonen havde mer end rigeligt med Mad, maatte hun dog, da hun selv skulde »bære Mad« til en anden Barselkone, lave noget. Alle Barselpandekager var der jo Skaar i.

Barselpandekagen var lavet af gode Sager: Æg, Smør, kunste Kavringer, Rosiner, Korender, Fløde o. m. Det var en Kunst at bage en ordentlig Barselpandekage og ærefuldt, naar den lykkedes godt, en Fryd for Næse, Øje og Gane. Indtil 8 cm tyk kunde den være; det hed sig, at ingen kunde æde én hel Barselpandekage i eet Maal. Ungkarle indgik stundom Væddemaal derom, og adskillige tabte.

Hans H. fortalte, at han vandt Væddemaalet en Gang; men han havde hørt efter erfarne Folk og taget Lærdom deraf, — alt kan jo blive Videnskab. Han aad langsomt, tyggede Munden godt og vogtede sig for at drikke. »Begynder vi først at drikke, saa gaar det galt«, sagde Hans. Han var ikke alt for sulten, da han tog fat; heller ikke mæt selvfølgelig. Det var meget spændende — men han naaede det.

»Hvad fik I saa for det, Morbror?«, spurgte hans Søstersøn. »Hvad jeg fik?« sagde Hans, »jeg fik en god Pandekage, min Dreng!« Og Ære fik han. Hans var en gammel Mand, da han fortalte det; nu er det maaske 100 Aar, siden den Pandekage blev nydt.

Paa Tommerups Tid indbødes kun den, som *bar* Barnet, og Konen, som *stod hos*, til Barselgilde hos Barnets Forældre, og de beværtedes med Sødgrød og en Kage. — Men senere holdt man ret store Barselgilder. Den, som skulde *føre* Barnet eller *staa hos*, kaldtes *Hyllekonen*; thi Barnet havde *Hyllc* (Hue) paa, og den skulde hun tage af Barnet ved Døbefonten. — Dagen efter holdtes Gilde for alle de Kvinder, der havde baaret Barselmad til Konen, og Gæsterne fik Smørrebrød om Eftermiddagen og Brødæggekage om Aftenen. —

»Nu kommer et Gilde«, fortæller Tommerup, »der yder dette Sogns Kvinder et kosteligt Moro. Den Søndag, en Kone efter sin Barselfærd holder sin Kirkegang, møder disse Øers Koner i hendes Hus eller Gaard. Er Konen fra Skarø, Hjortø eller Birkholm, da laaner hun Hus hos en Drejø Kone. Didhen be-giver sig de Indbudne, naar det ringer første Gang. De finder dækket og bænket og beværtet med fint Brød, Smør og sødt Øllebrød. Derpaa følger de Konen i Kirke, ofrer med hende, hvorpaa enhver gaar til sit«.

Bydelavene kaldtes paa *Taasing Fadderlav* (Farrelav); det var en snævrere Kreds af baade Gaardmænd og Husmænd, der kom sammen til selskabelige Sammenkomster. Fadderlavets Medlemmer var nærboende Folk, og det var snævrere end Landsbyen. I Bjernemark var der saaledes to Fadderlav; det ene omfattede Folk i selve Byen, det andet omfattede dem, der boede nærmere Horse-Skov. En ny Besidder af en Ejendom gik selvskreven ind i Fadderlavet.

Naar et Barn skulde døbes paa Taasing, blev der holdt *Faddergilde* eller *Barselgilde*; til det indbødes Fadderlavet; der blev skrevet tre Faddere hos Præsten; men der kunde godt være flere. — Deltagelsen i Gildet kunde dog godt strække sig uden for Fadderlavets Grænser; mange havde en stor Slægt og en endnu større Vennekreds; derfor blev Deltagernes Antal ofte 50—70 Personer. — Det var Skik, at Børn kun opkaldtes efter afdøde Slægtninge. Det Barn, der græd under Daaben,

kom til at synge godt. Hver *Fadder* ofrede 4 Skilling (senere 25 Øre) til Præsten paa Alteret, og 4 Skilling til Degnen i hans »Stol«.

Som andre Steder brugtes det ogsaa paa Taasing, at Præsten *læste* Barselkonen *ind* i Kirken.

Fødselsdagen skænkedes der senere i et Menneskes Levetid ikke stor Opmærksomhed. Kun som en ren Undtagelse var der knyttet nogen Skik til et Menneskes Aarsdag; dog kendes det, at unge Piger Aftenen før deres Fødselsdag satte et Vandglas paa en Stol i Sengen og i Glasset slog en Æggehvide. De fik da om Natten i Drømme aabenbaret, hvem deres Ægte-mage skulde blive, og om de blev lykkelige eller ej.

Strynø havde en ejendommelig *Konfirmationsskik*. Til det Hus eller den Gaard, hvor man havde et Barn, der skulde konfirmeres, strømmede det Ugen forud ind med Gæster fra Morgen til Aften. Bordet stod Dagen lang dækket med Smørrebrød, og Kaffekanden var aldrig kold. — Gæsterne sagde intet, naar de kom, andet end Goddag, men satte sig til Bords og spiste og drak. Naar de rejste sig for at gaa, sagde de til Konfirmanden: »Du kiger vel ind til os?« Den unge takkede og skrev Indbyderens Navn ned paa en Seddel for at holde Rede paa den lange Række af Indbydelser, der kunde løbe op til hundrede.

Ugen efter Konfirmationen begyndte den unge paa sine Besøg; sjældent sad Konfirmanden dog ned noget Sted. Saa snart han var kommet inden for Døren og havde modtaget Lykønskingen, kom Husmoderen med en Hvedekage, et Par Tvebakker eller lignende og stoppede det i et broget Tørklæde, som Konfirmanden bar over Skulderen. Med høflig Tak vandrede han videre til næste Sted, indtil Overfloden i Tørklædet tvang ham til at vende hjem og foretage en Tømning.

Naar en ung Karl paa *Stryn* kom i en ny Plads, og saa i Marken fandt en Ærtebælg med ni Ærter i, lagde han den paa Dørtærskelen, og den første unge Pige, der gik over den, friede hans Fader til paa hans Vegne. — Saadan gik i hvert Fald Ordet. — Sagde Pigen nej, maatte han ikke fri mere det Aar. —

Var der en ung Mand paa *Stryn*, der skulde overtage sin

Fødegaard, og det kneb med at skaffe Indfæstningen, tog han ofte til Langeland og fandt sig en Fæstemø; der havde Pigerne de fornødne Midler.

Naar *Bryllup* skulde holdes, gik bægge Fædrene og Brudgommen samt Forloverne en tre Uger i Forvejen til Præsten for at faa de kirkelige Formaliteter i Orden. Forloverne var en Mand og en Kvinde, der skulde indtegnes i Præstens Bog sammen med Brudeparret; Kvinden kaldte man *Bakonen* (Bagkønen). Om Aftenen efter Gangen til Præsten mødtes man i Brudens Hjem, hvor den Mand, man havde udset til *Bydemand* (Skaffer), og den Kone, der skulde forestaa Kogningen, ogsaa indfandt sig. Alle Ting vedrørende Brylluppet blev drøftet, man spiste »til Aftes« og drak Punsj. Dette var, hvad man kaldte *Forlovelsesgilde*. Og fra den Aften boede Brudefolkene sammen som Mand og Kone.

Brylluppet blev paa Stryn gerne holdt om Fredagen, og selve Gildet varede tre Dage. — Søndagen forud kunde Brudens Fader gaa omkring til de Mænd, der skulde indbydes, og spørge, »om de vilde ofre med ham«. De indfandt sig da om Aftenen og medbragte Øl, Høns og to Rigsdaler hver. — Ellers gik Bydemanden i disse Dage fra Sted til Sted og indbød Gæsterne. Naar han var kommet inden for Døren, stillede han sig med Hatten i Haanden; alle blev kaldt ind i Stuen, og han tog til Orde:

»Jeg skulde hilse meget flittigt fra Ungkarl N. og hans trolovede, P. — Efterdi at det haver Gud behaget at sammenføje dette Par og forene deres Hjærter udi Kærlighed til hinanden, da er det dernæst Brudeparrets største Ønske og Begær, at I, som hører til denne Husstand, vil være saa gode Fredag Formiddag at give Møde hos Brudens Forældre og derpaa bepryde deres Brudeskare fra dette Hus til Guds Hus og der overvære en kristelig Brudevielse, som skal finde Sted mellem dette Par, forhjælpe dem til Gud med eders Bønner og siden ofre med dem, — siden, naar Ceremonien i Kirken er tilendebragt, da igen at bepryde deres Brudeskare fra Guds Hus til samme Mands Hus og forblive der at spise med dem og tage til Takke med, hvad der for eder bliver fremsat«.

Mandag Aften kom de unge Karle og gav hver en Rigsdaler til Værten. — Tirsdag Formiddag gik eller kørte Brudeparret

omkring og indbød Brudepiger af deres Slægt og nærmeste Bekendtskabskreds samt dem, der skulde »gaa for Borde« og »laane Tøj«. — Om Onsdagen gik *Laanepigerne* rundt til de Steder, hvor man var budt til Bryllup, og bad om at laane Fade, Tallerkener, Knive og Gafler (da Knive og Gafler var kommet i Brug), hvorimod Gæsterne selv medbragte Skeer. Laanepigerne gik i lange Rækker, to og to, og bar mellem sig store Skæppeskurve, hvori de modtog Dækketøjet. —

Om Torsdagen samledes de samme Piger for at pynte Kirken med Blomster og Buksbom, Baand og Tørklæder. Den Dag mødte ogsaa Karle og Piger i Gildesgaarden og bragte *Føring*, det var Kød, Æg, Smør og Mælk; nærmeste Slægt sendte en Tønde Øl! Disse Gæster beværtedes og dansede til langt ud paa Natten.

Fredag Formiddag Kl. 10 mødte hele Følget i Bryllupsgaarden. Bydemanden modtog Gæsterne i Gangen og skænkede en Snaps, som alle, baade Mænd og Kvinder, skulde drikke; det kaldtes »at blive drukket ind«. Derefter blev man opvartet med et Stykke Hvedekage med Smør paa, som blev baaret om af Pigerne paa et *Drøvtrug*.

Saa stillede man *Brudeskaren* op; forrest gik to Musikantere med Violiner; derpaa kom Brudeparret, fulgt af Forloveren og Bagkonen og dernæst Brudens og Brudgommens Forældre. Nu fulgte hele Skaren, Arm i Arm, — bagest Børnene og allersidst Bydemanden. Hele Brudeskaren satte sig i Bevægelse mod Kirken, mens Musikken spillede. Det varslede Uheld, hvis det første, Brudefolk mødte, var en gammel Kone. Øens Mænd havde — for saa vidt de ikke var med i Brudeskaren — taget Opstilling ved Hjørnerne af Gaarde og Huse, hvor Brudefolkene skulde gaa forbi, og skød med Bøsser. Naar et Skud havde lydt, traadte Bydemanden ud til Siden med Hatten i Haanden og sagde: »Tak paa Brudefolkenes Vegne! Gaa til Bryllupshuset og drik paa deres Velgaaende!«

Naar Skaren kom ind i Kirken, gik Kvinderne til venstre og Mændene til højre og tog Plads i Stolene. Brudeparret satte sig paa to Stole, hver paa sin Side af Gangen. —

Naar Vielsen var forbi, gik Brudeparret Arm i Arm op uden om Alteret og ofrede først til Præsten, derefter til Degnen. Nu satte Brudgommen sin Stol over ved Siden af Brudens. — Der-

efter vandrede hele Brudeskaren den samme Vej og ofrede alle, idet Mændene gik fra højre mod venstre omkring Alteret og Kvinderne omvendt. Ofret var 4 Skilling til Præst og 4 Skilling til Degn og 4 Skilling i Fattighøssen ved Udgangen.

Derpaa vandrede Skaren atter hjemad, Arm i Arm, med Musik og Brudefolk i Spidsen og under Salut fra Skytterne.

I Brudehuset havde der hele Tiden hersket Travlhed. Bordene skulde dækkes, mens Skaren var borte, og Maden skulde færdigkoges. Ingen Kniv og Gaffel maatte »ligge paa tværs«; derfor gik nogle med Knive, andre med Gaffler under Borddækningen. Skete det nemlig, at Kniv og Gaffel laa paa tværs, vilde alt »gaa paa tværs« for »de unge« (Brudeparret).

Middagen bestod af Oksesuppe med Kød. — Man satte sig til Bords, og Brudelysene tændtes. Alle betragtede dem ivrigt; thi den, hvis Lys først brændte ud, skulde dø først. Efter Suppen holdt Bydemanden en Tale for de nygifte. Naar man havde spist, sang man Salmen »Vort Maaltid er til Ende«, og derpaa traadte Bydemanden frem og sagde:

»Disse vore unge Brudefolk samt Vært og Værtinde lader eder alle paa det hjærteligste betakke, da I er mødt her i Dag og har beprydet deres Brudeskare fra dette Hus til Guds Hus, der hørt paa en kristelig Brudevielse og derefter igen beprydet deres Skare fra Guds Hus til dette Hus, for at forblive her at spise med dem og tage til Takke med, hvad der frem for eder sættes. Skulde der nu være noget forsømt i Mad eller Fad, da lover jeg som Bydemand at oprette det i Kande og Glas. Sidder i Herrens Fred! Velbekomme eder alle sammen!«

Efter Middagen »løb man Bruden af Lav«; man brugte ogsaa det Udtryk, at »Brud og Brudgom blev rendt af Lavet«. De unge holdt hinanden i Armene i en lang Kæde; en Karl løb i Spidsen, derefter Brudgommen og saa Bruden. Den lange Række for Huset rundt og ofte ud i Haven under høje Raab og Skrig. Man skulde løbe i samme Rækkefølge, som man havde gaaet til Kirke. Brudesløret blev gerne flænset ved den Lejlighed; men det skulde til, — ellers kom Brudefolkene til *at rives* indbyrdes. — Derefter begyndte Dansen.

Om Aftenen fik man Risengrød og Klipfisk. — Ved Aftensbordet blev der drukket tæt, og der blev sunget en Mængde Skaalvers. Først og fremmest blev Brudeparrets Skaal drukken:

Vore Brudfolk til Ære
 vi glade ville være
 og drikke deres Skaal ud til Bunds.
 Gud lade dem leve
 i Velstand at svæve,
 indtil de af Dage bliver løst.

For et Par af Hædersfolkene kunde de synge:

Nu have vi faaet den Skaale fat,
 som er vor [Bydemands og Hustrus] Skaale.
 Og drikke ville vi den ganske Nat,
 til i Morgen oprinder Solen.
 Gud lade dem leve i mange Aar,
 de Lykke, Velstand og Glæde faa!
 Amen, Amen, det ønske vi alle sammen.

For Husmoderen hed det:

For Værtinden den vakre Dukke
 vi i Glasset skænke vil;
 Flasken skal for hende klukke;
 Hurra raabe vi dertil.
 Gud lad' Værtinden længe leve,
 udi Flor og Velstand svæve!
 Det vi ønske en og hver,
 som nu her til Stede er.
 Hurra! Hurra nok et Maal! [nok en Gang].
 Hurra for Værtindens Skaal!

De unge Pigers Skaal blev udbragt ved at synge:

Kom og hører til!
 Alle I, som vil
 drikke sin vakre Piges Skaal
 med bredfuldt Maal!
 Sæt Glasset for din Mund,
 og sig saa hendes Navn!
 Hvad hedder hun?
 [Navnet nævnes]
 Hej, kom faldera!
 Saa hedder hun.

Andre, som man vilde hædre, fik dette Vers:

Lærken synger, Lærken synger
 i den grønne Lund. [!]
 Ja vi vil glade være
 vor [Aksels] Skaal til Ære!
 Lad saa sørge, lad saa sørge
 hver, som sørge vil.

Efter Aftensmaden og Skaalerne dansede de videre til Kl. 12. Da skulde Brudefolkene i Seng. Deres Skaal blev drukket endnu en Gang, og alle fulgte dem til Sovekammeret og trykkede deres Haand med et »Held og Lykke!« — Derefter dansede Gæsterne videre.

Naar Dansen sluttede om Morgen, gik Fædrene og Byde- manden op til Sovekammeret, vækkede Parret og drak et Glas med dem ved Sengen. Om Lørdagen gik Pigerne til Kirken og tog Pynten ned; derfra gik de til Bryllupsgaarden og dansede.

Søndag Eftermiddag Kl. 2 mødte Gæsterne igen og spiste, dansede og drak til næste Morgen.

Tirsdag Aften mødt »de nærmeste« tillige med Kogekone og Bydemand til *Slutningsgilde* og »spiste Resterne«. Dette var ofte det morsomste ved hele Festen. Det var mest dem, der havde baaret Gildedagenes Møje, der nu morede sig. — De unge pudsede den Aften Knive og Gafler og bar dem til Ejer- mændene.

Pastor Lund paa *Taaasing* omtaler den gamle Sæd og Brug, at Brudefolkene flyttede sammen før Bryllupsdagen: »Den Uskik, at Bruden straks efter første Tillysning, ja vel endog før, flytter til Brudgommen, eller, efter Omstændighederne, denne til hin, hersker ogsaa almindelig her paa Øen, og en paa sin Bryllupsdag ubesmattet Mø er derfor her en Sjældenhed. Det anses ejheller i mindste Maade for en Skam for Bruden at være frugtsommelig ved sin Brudgom, naar blot Brylluppet kan holdes før Barselsengen. Foruden det usædelige, denne Skik altid indeholder, er den mer end een Gang blevet højst forargelig derved, at de til hinanden sammendragne Personer er blevne uenige før Vielsen og har skilt sig ad, uagtet Bruden var frugtsommelig. Ønskeligt var det derfor i mer end een Henseende, om denne Uskik ved bestemte Lovbud aldeles kunde afskaffes. — En Følge af den Letsindighed, med hvilken saa mange Ægteskaber her er blevne sluttede, har været den, at nogle igen efter føje Tid er blevne ophævede. Man maa alligevel tilstaa, at de fleste her foregaaede Skilsmisser har fundet Sted imellem Personer, af hvilke begge eller den ene i Forvejen var meget fordærvede, at Skilsmisse i Almindelighed afskys og ægteskabelig Troskab agtes af Øens Beboere«.

Bryllup kaldte man paa *Taa-sing*: *Gæstebud*. Pastor Lund fortæller, at det i ældre Tider, d. v. s. før den engelske Krig, gik langt overdaadigere til ved Gæstebudene end efter Krigen. Det var ikke just Retternes Lækkerhed og Antal, Overdaadigheden ytrede sig i; men det var det betydelige Forraad af Kornvarer, Flæsk, Smør, Høns o. s. v., som gik med. Til et saadant Gæstebud, som varede i tre Dage, var der ikke sjældent 400—500 Mennesker med. De indbudte, bosiddende Gæster medbragte — ligesom senere — Fødevarer af forskellig Slags; men ved at modtage disse forpligtede Værtsfolkene sig til at yde Gengæld, og den store Mængde Ugifte medbragte kun en ringe Brudegave i Penge. — Under Krigen indskrænkedes Bryllupsgæsternes Antal meget, dels som Følge af Nødvendighed, dels som Følge af de gode Grunde for Tarvelighed, som Frederik Juell ved flere Lejligheder baade skriftlig og mundtlig fremsatte for Øens Beboere. — Efter Krigen var der sjældent over 80—100 Mennesker til Bryllup, og tit færre.

Mindst en Uge, før der skulde holdes et Bryllup paa en *taa-singsk* eller *turinsk* Gaard var man travlt optaget. — *Gildesbyderen* gik — i Kisteklæderne, med høj Silkehat paa Hovedet og Stav i Haand — fra Sted til Sted og indbød til Gilde. Tit havde i en By een Mand denne Bestilling i mange Aar, som Niels Clemmensen i Lundby. Hvert Sted fremsagde Gildesbyderen sin Byderemse. De ældre, d. v. s. gifte Folk blev indbudt til selve Bryllupsdagen; de unge blev indbudt til Andendagsgildet. Naar Gildesbyderen havde endt sin Gang om Søndagen, mødte de nærmeste af Slægten om Mandagen og medbragte som *Føring* en Lerdunk eller en Tønde med hjemmebrygget Øl, en Flæskebøste, et Lammelaar eller en Kalvefjærding og en Kødpoelse. Man spiste Aftensmad og svang sig nogle Timer i Dansen. —

Om Tirsdagen var der *Hønsesgilde*. Hen over Middag kom de unge — Karle og Piger — fra de indbudte Steder. De fleste medbragte et Pund Smør, en Snes Æg, en Kande nymalket Mælk, maaske en Hvedekage, enkelte en And; men først og fremmest medførte de en pillet Høne eller to; der kunde godt blive et Hundrede Høns ud af det.

Karlene var bedt til »at danse med Høsepiger«, hed det. De unge begyndte straks at danse i den pyntede Lo. Ved 5-

Tiden blev Bordet dækket, og de spiste kogt Flæsk og Brød eller Risengrød og Æbleskiver. Bruden skulde gaa om og strø Sukker og Kanel paa Grøden.

For Smaafolk kunde det knibe at faa Føringen, der skulde bringes til Høsegildet, skrabet sammen i rette Tid. Der var nu Marie Brændemands; hun skulde til Høsegilde, og hun havde godt nok en Høne og 9 Æg at tage med; men der manglede altsaa et Æg i den halve Snes, som Skik og Brug krævede, hun skulde have med. Hun væntede lige til Aften; men Hønen vilde ikke lægge det Æg. — Da tog Marie Brændemands en rask Beslutning. Hun tog de 9 Æg i en Pose og Hønen i en Kurv og saa gik hun til Bryllupsgaarden med det. Hun gik hen til Skafferen og Kogekonen, der tog mod Varerne, og halede sin Føring frem. »Jeg har kun 9 Æg«, sagde hun, »men der sidder et i Hønen«. Marie naaede da ogsaa at faa noget af Aftensmaden, og da Dansen tog fat igen, var hun med, saa Træskoene sang.

Hen paa Aftenen blev Dansen atter afbrudt, og man spiste Finker med rigelig Snaps til, Brændevin til Karlene, søde Snapse til Pigerne. — Man havde den Tro, at der ingen Lykke blev ved Ægteskabet, naar det ikke indleddes med et Høsegilde. — Pigerne fik hver en Fjerdedel af et Hvedebrød med hjem fra Gildet; det kaldtes en *Høsekage*.

Om Onsdagen — selve Bryllupsdagen — mødte Gæsterne om Formiddagen, og Bordet blev dækket med Ølsuppe og Hvedebrød. Derefter kørte man til Kirke. Der var to Par Brudesvende og Brudepiger. Var den ene af Brudeparret Enke eller Enkemand, skulde det være gifte Folk, — ellers unge. Efter Vejrets Beskaffenhed taltes der om, at det regnede Guld eller sneede Sølv i Brudens Skød. — Den, der for Alteret rørte sig først, Brud eller Brudgom, skulde først dø. — Hver Kirkegænger — alle indbudne — ofrede 4 Skilling til Præst og 4 Skilling til Degn.

Efter Vielsen blev der spist. Første Ret var Risengrød; derefter kom Kødsuppe med Kød til, og endelig Bergfisk. Der til vankede der rigeligt med Øl og Brændevin. Familiens Døtre *bar for Borde*, og Sønnerne var Skænkere.

Hver Gæst medbragte sin Træske; Bordkniv og Gaffel brugtes i ældre Tid ikke. Der blev sat store, røde Lurfade med

Grød og med Suppe hen ad Bordene. Saa mange der kunde naa, søbede af samme Fad. Kødet lagde man paa en Træbrikke; havde man en Lommekniv, benyttede man den, — ellers brugte man Fingrene og Tænderne.

Efter Bryllupsmaaltidet *sad* Brud og Brudgom for *Bordende* og tog imod Gaver, der altid var Penge, oftest en Specie (to Daler = 4 Kroner). — Derefter gik man omkring hos de nærmestboende Gæster og besaa deres Hjem, deres Besætning, deres Have og Mark.

»Til Aftes« spistes der Flæsk og Sennep, og derefter dansede de hele Natten. Brudesvende og Brudepiger samt Brudeparret (altsaa 3 Par) dansede de tre første Danse, hvoriblandt Vals og Sekstur, idet de hver Gang skiftede Dame, saa det gik Omgangen rundt.

Om Torsdagen holdtes Andendagsgildet, hvor Ungdommen deltog. Ølsuppe var ogsaa her en staaende Ret.

Om Fredagen holdt man *Hemfærd* (Hjemfærd) med *Fadlerlavet*. Lørdag udhvilede man. Søndag gik *Ungfolk i Kirke*, og om Eftermiddagen kom de samme, der havde givet *Føring*, og blev til ud paa Aftenen.

Omtrent paa samme Maade foregik et Bryllup, et *Værskav*, paa *Drejø*. Der blev antaget en *Skaffer*, der om Søndagen gik om og indbød Gæsterne med sin Byderamse. — Om Tirsdagen holdtes *Føringsgilde*; Mændene indfandt sig og *førte Rug*, de medbragte en Sæk med Rug. Hvis de unge paa ens Gaard ikke var bedt med, kom man kun med 1 Skæppe Rug; var de bedt med, gav man to Skæpper; men hvis en Mand og hans Kone skulde være *Bagmand* og *Bagkone* (Brudemand og Brudekone), gav han 4 Skæpper. Ved 2-Tiden om Torsdagen indfandt de unge sig. Karlene gik om paa Gaardene og laante Stiger og Sejl til Udsmykning af Loen, — desuden Borde og *Skraver* (trebenede Bukke til at lægge Bordpladerne paa) og Tobakskasser med mere. Alle Steder blev de skænket med Øl og Snaps, saa Stemningen gerne var høj. — Imens pyntede Pigerne Kirken og Loen med Grønt. Hen mod Aften fulgtes de unge ud for at bese Kirken, og imens lavede man Aftensmaden til i Gaarden. De unge spiste saa »til Aftes« — stegt Flæsk og Risengrød —, og derefter svang de sig i Loen.

Om Fredagen fandt »det rigtige Gilde« Sted. Gæsterne sam-

ledes om Formiddagen, spiste Frokost og gik til Kirke Par om Par med to Musikantere i Spidsen, mens unge Karle under under Raab og Skrig løb foran og skød med Bøsser. Efter Vielsen gik man til Bords og spiste Suppe med Kød. Om Eftermiddagen blev der danset, og naar man havde spist *Mellemmad*, gik hver til sit for at fodre Køerne. Derefter mødtes man atter i Gildesgaarden, og Dansen gik lystigt til langt ud paa Natten. — Paa Drejø, som paa de andre Smaaøer, skjulte Bruden sig hen imod Morgenstunden.

Lørdag mødte det samme Selskab til Eftergilde for at »spise Levningerne« og for at danse hele Natten. Søndag Eftermiddag bar de unge de laante Sager til Ejermændene, og hvert Sted blev der skænket for dem. Om Aftenen blev der danset for sidste Gang i den pyntede Lo. Det var ofte *den drøjest* Aften, hvad Snapsene angik. —

Paa Smaaøerne i Drejø Sogn, Birkholm, Hjortø og Skarø, fulgte man den højtidelige Skik med at udsende Skaffer for at indbyde Gæster til Brudfærden. Forloverne og Brudepigerne indbødes af Brud og Brudgom selv om Søndagen. — Forud for Brylluppet var der *Føringsgilde*, hvor Føringsfolkene gav et røget Lammelaar, Smør og en Snes Æg; var det Gaardmandsfolk, gav de desuden 2 Skæpper Rug, mens Husmænd kun gav 1 Skæppe. Alle Konerne hjalp paa *Skarø* til med Madlavningen (*kokkede*). Torsdag sejlede Brudeparret og Følget fra Skarø til Drejø, hvor de overnattede hos Bekendte. Naar Vielsen om Fredagen var fuldbyrdet, laa alle Baadene pyntede ved Stranden, og snart stævnede de hjemad i festligt Optog.

Fra Smaaøerne havde Kirkefærden til Drejø altid sin særlige Stemningsfylde eller sit særlige Ubehag, alt efter Omstændigheder med Vind og Vejr. Brudeskaren sejlede jo i aabne Baade til og fra Sognekirken. Var Vejret godt, var det et festligt Tog med Joller i Snesevis, fulde af glade Mennesker i Kisteklæderne. Flag vajede fra Sprydstagernes Spids, og Brudebaaden var særlig flagsmykket. Musikken spillede, og der lød Sang ud over Havet.

Iøvrigt forløb Gildet, som det efter god, gammel Sæd skulde. Ved Andendagsgildet var det paa *Skarø* Skik, at Brud og Brudgom vartede Gæsterne op.

Jørgen Prest, Lærer i Sløsse, Ulstrup Sogn paa Laaland,

har efter ældre Folks og egen Oplevelse fra Tiden før 1870 givet en Fremstilling af »Bryllupsskikke paa *Birkholm*«, der fortjener at meddeles i sin egen Sammenhæng:

Folk gik gerne og tredte (stiklede til) unge Folk med, at de var »gode Venne«, saa længe, at de unge »gjorde det aabenlyst«, blev Kærestefolk. Senere blev der »talt til Præst«, og de blev »raabt ud«, »lyst op«, som det hed, tre Gange; sidste Gang hed det »lyst ud«. Fra Lysningen og fremtidig regnedes de for rette Ægtefolk at være og kunde dele Sengeleje. Jeg kan huske, at Natten før Vielsen laa de unge i Brudeseng; Gæsterne kom og saa, hvor pænt de laa; Sengetøj og Linned var fint. Sidste Gang, jeg saa det, var paa Drejø 1876.

Søndagen før *Værskabet* (Brylluppet) gik Brudeparret om og »bad unge Folk«, Brudepiger baade store og smaa til at gaa nærmest i Stadsen, Piger til at »bære for Borde« (varte op), Karle til at være Skænkere. Nogle blev bøden (budt) til at »trække Lo«, hænge Lagener op paa Væggene og Sejl under Slyden (Stænget), andre til at »laane Tøj«, Bænke og Bordplader med tilhørende *Skraver* (trebenede Bukke at lægge Pladerne paa). Drengene blev hædret med at hedes som Kime-drengene; de skulde hamre paa Kirkeklokken, kime, naar Brudeskaren kom.

Brudens Moder bad Kokkoner, og der blev bedt en »Øl-tapper«, som stod for Drikkevarerne. Der blev bedt »Bagfolk«, en »Bagmand« og en »Bagkone« for hver af Brudeparret, af nærmeste Slægt. Brudeparrets nære Paarørende var selvskrevne Hædersgæster. Der var Karle, der var i Rang med Brudepigerne. De optraadte som Skytter og skød Æres-skud, naar Brudeskaren drog forbi. Det var ærefuldt at blive bøden til lidt mer end at »bære Benene ud«, som det hed om de almindelige Gæster.

Skafteren havde meget at gøre hele Ugen. Det var gerne en nær Slægtning til Bruden. Han havde stort Ansvar, maatte have gode Lederevner og være veltalende. Det var ham, der indbød til Bryllupsgilde med en Remse, der gik ud paa at bede Folk følge Brudeparret til Guds Hus og ofre med dem, siden i Hjemmet deltagte i Maaltid og Gildesglæder. Skafteren havde ogsaa det Hverv at danse første Dans med Bruden. »Føringsdagen« fik han en Høne med hjem.

Det var om Mandagen, de indbudte Koner og Mænd kom med »Føring«. Konerne kom med Faarelaar eller Rullepølse, Høns, Æg og Smør. Mændene kom med Rug, et Par Skæpper maaske, som de havde Sind og Raad til. Der blev sviret den Dag, drukket tæt ved Føringsgildet.

Der var noget at gøre hver Dag, og lidt Gilde blev der, hver Gang nogen samledes. Der skulde laanes Tøj: Sejl til Loft og Lagener til Vægtjæld, noget at sætte Mad paa og noget at sidde paa i Loen eller Laden, hvor Gildet skulde staa. Der var Travlhed med at pynte Festsalen. Bag Brudeparrets Plads var de fejseste (fineste) Lagener. Blomsterhæng og Kranse bandtes op. Jo, den Dag, de »trak Lo«, var en Festdag for Ungdommen.

Føringen skulde laves til, de mange Høns skulde af med Hovedet, plukkes og skæres op, fyldes med Svedsker og andet godt, klar til Suppegryden, Bolkedlen, som ikke maatte være irret (der kunde ske Forgiftning ved Spanskgrønt). Rullepølser skulde skæres i *Daler* (Skiver) og Faarelaar ordnes til Brødpaalæg. Smør skulde sættes pænt paa *Serkener* (Asietter). De *mundtemte* (lækre) Suppekager af Bygmel, Æg, knuste Kavringer, Fløde, Korender, Safran og meget mere blev lavet til. — Kokkonerne havde travlt og blev styrkede ved Gammel fransk Vin, Kirsebærvin og Ekstrakt (en Slags Punch), og nippede de end fint til de stærke Drikke i smaa Glas, kom de dog ved Kaffen i Gildeshumør.

Brudenatten, Natten før Vielsen, laa de unge i Brudeseng, en højt opredt Seng med mange Dyner, fine Lagener og Pudevaar med Hulsøm. De mange Dyner gav et daarligt Leje; men det skulde ses af Hædersgæsterne, Skafferen, Kokkonerne og andre værdige. Om Morgen — det var gerne Fredag — fik Parret *Smørkrummer* (Franskbrød ristet i Smør og paastrøet med Sukker og Kanel) til Kaffen paa Sengen. Det saa vi paa. Bagefter kom Vielsen i Guds Hus. — Der fortælles om en Brudgom, som i Brudenatten forfarede, at Bruden »var paa Vej«, og da han vidste sig fri for Skyld, nægtede han at lade sig vie, og han skiltes fra Bruden uden »Skilsmisse«.

Fra Hjemmet til Kirken blev der *stadset*: Brudfølget gik Parvis. Forrest gik Musikken; og paa en Maade Skytterne;

de stod ved Siden af Følget og skød Æresskud, naar Brudeparret gik forbi. Brudepigerne »stadsede« foran Brudeparret; efter det kom Brudens Bagmand (Forlover) stadsende med Brudgommens Bagkone, og derefter kom Brudgommens Bagmand stadsende med Brudens Bagkone. Brudeparrets Søkende stadsede med hinanden: Brudens ældste Broder med Brudgommens ældste Søster og de andre efter Alder paa lignende Maade. Da min Fætter ingen Brødre havde, nød jeg den Ære at stadse med Brudens ældste Søster. Man maatte ikke stadse, med hvem man vilde. Der skulde tages en af modsat Køn fra den anden Slægt. Det ordnede Skafferen. I de store Kirkebaade gik Farten jo over Havet. Fra Drejø Havn i Vig (nord for Byen) stadsedes til Kirken (syd for Byen), naar Vejr og Landingsforhold tillod det.

I Kirken sad Bruden jævne Bagkonerne, og Brudgommen sad jævne Bagmændene. — Efter Vielsen stadsedes til Offers efter Rang og Værdighed ved Brylluppet. Brudeparret ofrede Specier til Præsten og Dalere til Degnen. Det laveste Offer var Firskillinger; Sølv skulde det være. —

Fra Kirken til Drejø Havn stadsedes, og fra Birkholms Havn stadsedes til Brudehuset. (Paa Drejø, naar de var kørende, brugte de somme Tider at gøre Vejen lang ved at køre ind ad een Port og ud ad en anden (hvis der var flere), Musikken i Spidsen, flere Gange rundt. Det højnede Festen).

I Brudehuset stod Gildesbordet dækket med Suppefade, som alle langede til. Gæsterne havde selv Skeer og andre Spise-grejer med, en Foldekniv kunde godt bruges som Kniv og Gaffel; desuden havde man jo Fingrene ved Haanden. — En Gæst omtaltes ilde for at have *bidt* af en Bolle og ladet Resten svømme videre. Vi andre *skar* Bollerne itu med Skeen og sørgede for at faa det hele. Pæne Folk søbede pænt ved deres egen Side, de vakte ikke Strøm og Søgang i Fadet. Hver skar et Stykke Kød af og lagde paa en Brødkive, som spistes til Kødbidderne, der blev skaaret af efterhaanden og dyppedes fint og *tærteligt* (maadeholdent) i den fælles Dyppelse, sødlig, lys og lækker, med Fløde i.

Før Spisningen talte Skafferen. Det var en Slags Bordbøn, nogenlunde ens ved alle Bryllupper. (Jeg husker, hvor ilde jeg kom af Sted som Dreng; jeg for i Maden, før Skafferen havde

talt). Der blev ogsaa sunget Salmer. — Pigerne gik flinkt for Borde og holdt Fadene fyldt. Skænkerne gik med Snapseglass og nødede Folk til at drikke ud. Alle drak af samme Glas.

Der kom en Tallerken fra Brudebordet at lægge Penge i fra dem, der ikke havde givet Føring. Jeg husker, hvorledes jeg med mine madfættede Fingre lagde en Sølv-Specie ved min 22 Aar ældre Søsters Bryllup. — Til Musikken, som spillede over Borde, gik der ogsaa Tallerkener rundt.

Efter Maaltidet blev Madsalen lavet om til Dansesal. Violinen stemtes, og Skafferen traadte en Vals med Bruden. Men det højtideligste var Brudevalsens danset af Brudeparret. Den Vals blev mindet til sene Tider. Efterhaanden kom alle danselystne paa Gulvet til de kønne Folkedanse. Der dansedes Tur-danse, Sekstur, Lifligsang, Jødetur, »Den berlinske« o. s. v. — »Og vi gaar ej fra dette Hus, før vi ser Morgenstjernen«, sang en Karl, husker jeg. De holdt ogsaa ud til den lyse Morgen.

I Aftenens og Nattens Løb blev der budt paa koldt Bord, Brød med mange Slags Paalæg, Øl og Snaps. De ældre, som ikke dansede, sad og snakkede, stoppede Piber, tog en Røg og drak Øl af trebenede Potter med Stjært, kaldet Toskillingspotter. Skænkerne bød paa Snaps af og til, nødte Folk. »Tag en Taar!« hed det. Den næste Skænker lod sig ikke afvise med, at man lige havde faaet en. »Du kan ikke gaa paa eet Ben«, sagde han, og den tredje talte om, at det var godt med en »Stødkæp« (Støttekæp). At »bide en Snaps over« tillodes ikke; det »gav Skæglevninger«.

Saa kunde Gubberne sidde og prate og synge Skaalsange, gamle Viser om Ungersvende og Jomfruer, Sømænd og Piger, Soldatervæsen o. lign. Der var en Vekselsang:

»Hvor er Pengene, du har faat?«

»Dem har jeg drukket op!«

Hejmdik, hejmdak.

En Mand sad saa fredelig og passede sin Stemme engang, da Bænken pludselig vippede med ham, og han fik sagt:

»hejmdikadididikom!«

Det mindes endnu som et morsomt Optrin.

Dagen efter Brylluppet (Lørdag) samledes en Del Gæster til Maaltid; mange var jo tilrejsende og havde faaet nogle Timers

Søvn hos gæstfri Folk; men Kosten fik de i Brudehuset, før de rejste hjem. Det kunde blive til et helt morsomt lille Gilde ogsaa.

Om Søndagen gik »de unge Folk« i Kirke. Hjemme var der atter Festligheder. Et Bryllup kunde strække sig over en hel Uge.

De nygifte havde som Levninger fra Gildet en Del Madvarer at gaa Fremtiden i Møde med. Det var ikke altid Tab at gøre Bryllup. Der gemtes paa gode Minder fra Brylluppet, Brudevielsen og Brudevalsen, som aldrig glemtes.

Men der kunde komme Skaar i Glæden. Det hændte — paa de noget større Øer — at der blev lavet *Trasegilde* (Trodsegilde) af misfornøjede Folk, der havde ventet at blive bedt til Bryllup, men var »skilt af« eller ikke hædret nok. Et Trasegilde kunde let blive mere morsomt end Brylluppet. De trassende satte jo en Ære deri. Det kunde hænde, at Bryllupsgæster gik hen til Trasegildet og morede sig der; — det var skammeligt. For et Brudepar var det kedeligt, naar der blev Trasegilde. — Paa Birkholm var der nok aldrig Trasegilde; der er for faa Folk til det.

Der var dem, der var saa grant hørende, at de paa Kirkeklokkens Klang kunde høre, naar der *blev Lig*. Den kunde altsaa varsle en eller andens Død, idet den fik en egen klagende Tone.

Naar et Menneske paa *Stryn* var død, sendte man en Mand ud for at byde Folk til Begravelse; han kaldtes *Gravemanden* og var gerne en ældre Mand. Han var klædt i sort og havde Stok i Haanden; man sagde, at »han hød til Grave«.

Følget samledes i Huset til den fastsatte Tid. Gæsterne bænkedes ved lange Borde og fik Hvedekage og Kaffe.

Derefter gik alle op »at se Liget«, før Kisten skruedes til. Ved Kistens Hovedgærde brændte to store Voksllys, under hvis Fod der var lagt en Toskilling; var der ikke gjort det, gik den døde igen.

Nogle af de nærmeste bar Kisten til Kirken, og Følget kom bagefter.

Efter Jordfæstelsen samledes Gæsterne i Hjemmet og fik Suppe, og derpaa drak man *Gravøllet*.

Selvmorderes Lig maatte ikke føres gennem Kirkegaardslaagen og heller ikke komme ind i Kirken. Kisten med en Selvmorder blev efter Solnedgang løftet over Kirkegaardsdiget og jordet i Stilhed.

Dagen før en Begravelse paa *Taaasing* var alle Byens Koner indbudne til *Kistelæg*. Liget var lagt i Kiste i Forvejen. De kom ved 2-Tiden om Eftermiddagen. Dette Kistelæg holdtes baade af rige og fattige. —

Hvis der i et Sogn var to Lig paa een Gang, varede det ikke længe, før det tredje kom. Det skulde nok slaa til.

Naar man paa en *taasingsk* Gaard skulde *have Begravelse*, indbød man ofte et stort *Følge*. Hvert indbudt Ægtepar mødte da paa Begravelsesdagen om Morgenens med et Lammelaar og en Dunk Øl. — Der skænkedes med Smørrebrød og Snaps før Kirkefærden. Der var dem, der trods Lejlighedens Alvor tog lovlig rigeligt af Snapsen.

Liget laa i Storstuen med en Salmebog paa Brystet og ovenpaa denne en Saks.

Hele Følget besaa den døde, og Degnen sang en Salme, før Kisten blev slaet eller skruet til. Det brugtes at give den Døde Penge med i Kisten; der er fundet Grave med Brændevinsflaske og Ragekniv. Man gik eller kørte til Kirken, efter som det var kort eller langt. Mødte man først en Kvinde, skulde en Kvinde dø først i Sognet, — i modsat Fald en Mand. En Smed maatte ikke »*gaa øver Lej*«, bære Lig, for saa kunde han ikke svejse Jærn saa det holdt. For at ikke den døde skulde gaa igen, smed man en Spand Vand efter Kisten.

Efter Kirkefærden opvartedes Følget med Suppe og Kød samt Bergfisk. Atter var der nogle, der tog saa graadigt til sig af Øl og Brændevin, at man kunde høre dem baade synge og skændes.

De mindre velhavende indbød til Begravelsen kun Slægt og nærmeste Venner (*Fadderlavet*). Aarsdagen efter Døden, senere nogle Dage efter Begravelsen, samledes alle Byens Gaardmænd, Husmænd og Indsiddere om Aftenen i den Afdødes Hjem til *Ære* eller *Ærol*. Paa den Afdødes glædelige Opstandelse drak man da Brændevin og Øl med Sirup og Sukker i til den lyse Morgen.

Naar der skulde bindes Krans, skaffede Kvinderne sig helst

et Sejpileris, hvis Ender blev viklet sammen med Traad. Det kan godt være, de om Vinteren fik Sne i Træskoene, naar de skulde ud i Haven og bjærge Grønt til en Krans, af *Vintergrønt*, Kristtorn, Gran, Tuja eller Mos; Kransen smykkedes saa med de Blomster, der til enhver Aarstid havdes ved Haanden: Evighedsblomster, Novemberblomster, Vintergækker, Paaskeliljer o. s. v. Blev Kransen ikke saa braskende, som de senere brugte Gartnerkranse, kan det være, at der i de hjemmegjorte blev vundet flere Tanker til den Afdøde.

Det var højtidligt, naar en gammel Øbo fra *Smaaøerne i Drejø Sogn* skulde ud paa sin sidste Kirkefærd. Kisten bar man ud fra Hjemmet, idet den sattes op paa Rafter, der hvilede paa Lighærernes Skuldre. Man vadede paa Birkholm og Hjortø et Stykke ud i Vandet for at faa Kisten anbragt i Baaden.

Skarø havde fra gammel Tid Landingssted til alle fire Verdenshjørner. Mod Vest laa indtil omkr. 1870 en ældgammel Bro, der hed *Krøyers Bro*; Døde, som førtes bort fra Øen til Kirkegaarden paa Drejø, sejledes altid fra Krøyers Bro, og ingen af de Døde førtes nogen Sinde til nogen af Øens andre Broer for at indskibes. —

Og saa stævnede Ligfølget i en Række Baade hen over Havet med Kisten paa den forreste. Aldrig skulde den Døde vende tilbage til den lille Plet Jord, hvor han havde haft sit Liv og sin Gerning. Der var bredt Vand imellem. Sagn om Genfærd fortælles ikke paa Smaaøerne.

Ved Begravelserne fra disse Øer indbød man ikke Gæster. Det var en Selvfølge, at alle i det lille Samfund den Dag var velkomne i Hjemmet og i Ligfølget.

Dermed var den Ære, der vistes den Døde, ikke forbi. Et Aar igennem holdt Slægtninge *Sorg*, klædte sig i Sort, afholdt sig fra Gilde o. s. v. Det var Vedtægt, at nærmeste Paarørende efter en Død, omtrent Aarsdagen efter, gav alt Byens Mandkøn en Tønde godt, gammelt Øl (*Æreøl*, d. e. Arveøl), der ikke berusede, men dog havde Kraft til at muntre Sindet og røre Tungen. Der vankede da ogsaa gerne en Snaps ved Mellemadstid, og der var sat en Kardus Tobak paa Bordet; Tobakken stoppedes i Piben eller puttedes i Munden. Snakken

gik om alskens Ting. »Et Par sidder her i alvorlig Samtale«, fortæller Tommerup, »imedens man hist ret er lystig ved Tale om muntre Ungdomsbedrifter. Atter paa andre Steder i Gæstesalen falbydes og købslaas. Den muntre Stemning, de forskellige Diskussioner giver en saa blandet Lyd, at det er her, som var man henflyttet i Noah Ark«.

I Grunden dannede hele *Drejø* et Gildelav, fortæller Fabricius, men det var dog kun til *Indgangsgilder*, naar en Mand

Fig. 67. Ved et Dødsleje.

havde giftet sig og var blevet *bofast* blandt Øens Folk, og til *Æregilde* eller *Ærøl*, naar den sidste Højtid fejredes for den Døde, at *alle* Mænd og Koner nødvendigvis maatte indbydes. Og indtil Sørgetiden var endt maatte de sortklædte Sørgende endnu hen mod 19de Aarhundredes Slutning ikke rejse sig fra Bænken i Kirken, saa længe Gudstjenesten varede.

I Vedligeholdelsen af disse Skikke ved Død, Begravelse og Sørgaar kunde der selvfølgelig være megen Udvorteshed. Men det er alligevel Udtryk for en særlig Følelse i den gamle Livsform, der herskede i disse smaa Samfund. Man levede ikke

saa meget med i Øjeblikkets Mangfoldighed. Men hvert enkelt Menneske betød saa meget i den Kæde, der dannedes af Slægtled efter Slægtled. Og derfor blev det naturligt, at den enkelte mindedes længe, og at man længe gav Udtryk for Savnet af ham baade ved alvorfuld Færd i Kirken og ved et glad Gilde, der holdtes i munter Samdrægtighed, som det vilde have tiltalt den Døde selv, om han havde været til Stede.

INDHOLD

	Side
Fortale	3
Et Overblik	9
Lidt Øbo-Historie	21
Bygninger og Bohave	63
Landbrug, Havebrug og Skovbrug	87
Haandværk, Møllebrug og Jagt	165
Fiskeri	180
Smaahandel og Langfart	197
Dagliglivets Arbejder og Sysler	217
Klædedragter	235
De aarlige Fester	244
Livets Højtider	276

Af

HENRIK USSING

er tidligere gennem DANMARKS FOLKEMINDER udsendt følgende Bøger (alle paa Det Schønbergske Forlag):

D. Fm. Nr. 11

MINDER FRA ERRITSØ

meddelte af *R. A. Ussing*, ordnede og udfyldte af *Henrik Ussing* (1915–17).

D. Fm. Nr. 20

INGVOR INGVOSENS

FORTÆLLINGER

om gammelt sjællandsk Bondeliv, ved *H. U.* (1918).

D. Fm. Nr. 24

VED HALLEBY AA

Optegnelser af *Karoline Graves*, bearbejdede, ordnede og udgivne af *H. U.* (1921).

D. Fm. Nr. 26

FRA HEDEBOEGNEN

Optegnelser af *Marie Christophersen*, ordnede og udgivne af *H. U.* (1923).

D. Fm. Nr. 32

AARETS OG LIVETS HØJTIDER

(1925)

D. Fm. Nr. 36

DET GAMLE HARBOØRE

Optegnelser af *Karen Thuborg*, tilrettelagte og udgivne af *H. U.* (1928).

Af samme Forfatter er paa andre Forlag udgivet følgende Bøger:

OM DET INDBYRDES FORHOLD MELLEM HELTEKVADENE I ÆLDRE EDDA

(G. E. C. Gads Forlag, 1910).

DET GAMLE ALS (J. H. Schultz, 1926).

SAGNENE OM THYRE DANEBOD

(Levin & Munksgaard, 1928).

INGVOR HOLT Roman (Aschehoug, Dansk Forlag, 1932).

FORENINGEN DANMARKS FOLKEMINDER

FORENINGENS FORMAAL er at fremdrage de Minder om gammelt dansk Folkeliv, der endnu lever paa Folkemunde, og gennem almentilgængelige Fremstillinger at kaste Lys over dansk Almues Liv, Tro og Digtning i Fortid og Nutid. Foreningens Formaal søges opnaaet:

-) ved at Medlemmerne *optegner* eller beskriver, hvad der kommer indenfor deres Rækkevidde af folkelig Overlevering. Det der paa den Maade bliver indsamlet, opbevares i Dansk Folkemindesamling som det danske Folks Ejendom.
-) ved i *Skrifter* at udgive Udvalg af det indsamlede Stof samt letlæselige, videnskabelig forklarende Redegørelser for danske Folkeminder og dansk Folkeliv.

Foreningen har i 1908—34 udgivet følgende 41 Skrifter:

	Bogladepriis
1. Fra Dansk Folkemindesamling. I. Ved <i>A. Olrik</i> (1908) 2	Kr. 50 Øre
2. Livet i Klokkergaarden. Gammeltids salstersk Bondeliv efter <i>Lars Rasmussens</i> Skildringer v. <i>Fr. L. Grundtvig</i> . Udgivet af <i>Jørgen Olrik</i> (1908—1909) 6	» 00 » (Uds.)
3. Loke i nyere Folkeoverlevering. Af <i>Axel Olrik</i> (1909) 1	» 60 » (Uds.)
4. Fra Dansk Folkemindesamling. II. Meddelelser og Optegnelser ved <i>Hjalmar Thuren</i> (1909) 1	» 50 » (Uds.)
5. Bjærgtagen. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1910) 2	» 50 »
6. Fra Dansk Folkemindesamling. III. Meddelelser og Optegnelser ved <i>Hjalmar Thuren</i> (1910) 1	» 50 » (Uds.)
7. Dansk Folkekarakter. I. Sjællændere og Jyder. Af <i>Thorkild Gravlund</i> (1911) 2	» 50 » (Uds.)
8. Danske Ordsprog, især fra Thy ved <i>S. Dillelsen</i> og <i>Carl Ludvigsen</i> (1911) 1	» 00 » (Uds.)
9. Dansk Fiskerliv. I. Furboerne. Af <i>Hans Kyrre</i> (1912) 2	» 50 » (Uds.)
10. Sjæletro. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1914) 4	» 00 »
11. Minder fra Erritsø ved <i>Henrik Ussing</i> (1915—17) . 4	» 00 » (Uds.)
12. Fra Sydsjælland. Ved <i>J. Olsen</i> (1913) 1	» 50 »
13. Nordsjællandsk Landalmue 1798 af <i>Pastor Joachim Junge</i> . Ny forkortet Udgave ved <i>Hans Ellekilde</i> (1915) 3	» 50 » (Uds.)
14. Dansk Folkekarakter. II. Fynboer. Af <i>Thorkild Gravlund</i> (1914) 2	» 50 » (Uds.)
15. Breve fra en dansk Folkemindesamler. Udg. af <i>Hans Ellekilde</i> (1918) 2	» 00 » (Uds.)
16. Vore ældste Folkedanse. Langdansk og Polskdans. Af <i>H. Grüner Nielsen</i> (1917) 3	» 00 » (Uds.)
17. Fra Dansk Folkemindesamling IV. Festskrift til <i>Evald Tang Kristensen</i> . Ved <i>Gunnar Knudsen</i> (1917) . 6	» 00 » (Uds.)
18. Ntasens Historie. Af <i>H. F. Feilberg</i> (1919) 3	» 50 » (Uds.)
19. Sæd og Skik i Ommersyssel. Fortalt paa Egnens Folkemaal af <i>Lærer N. P. Bjerregaard</i> (1919) 5	» 00 » (Uds.)
20. Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv ved <i>Henrik Ussing</i> (1918) 5	» 00 » (Uds.)

21. Udvalgte sønderjydske Folkesagn. Genfortalte af F. Ohrt med Teg. af Niels og Joakim Skovgaard (1919)	5 Kr. 00 Øre
22. Folkelig Vals. Af H. Grüner Nielsen (1920)	6 » 00 »
23. Nogle Grundsætninger for Sagnforskning. Af Axel Olrik. Udgivet af Hans Ellekilde (1921)	7 » 50 »
24. Ved Halleby Aa. Optegnelser af Karoline Graves, udgivne ved Henrik Ussing (1921)	8 » 00 » (Uda.)
25. Trylleord, fremmede og danske. Af F. Ohrt (1922)	5 » 00 »
26. Fra Hedeboegnen. Optegnelser af Marie Christophersen, Højelse, udg. ved Henrik Ussing (1923) .	4 » 50 »
27. Fejekost til at udføje den gamle Surdejg. 1736. Af Erik Pontoppidan. Oversat fra Latin af Jørgen Olrik (1923)	3 » 50 »
28. Evald Tang Kristensens Æresbog i Udvalg ved Hans Ellekilde (1923)	4 » 50 »
29. Læsesfolk i gamle Dage. Af H. Grüner Nielsen (1924)	7 » 00 »
30. Peder Palladius Visikatsbog. Udg. af Lis Jacobsen (1925)	6 » 00 » (Uda.)
31. Danske Bøndergaarde. Grundplaner og Konstruktioner. Af Arkitekt H. Zangenberg (1925)	4 » 50 »
32. Aarets og Livets Højtider. Af Henrik Ussing (1925)	6 » 00 »
33. Danmarks Helligkilder. Oversigt og Literaturfortegnelse ved August F. Schmidt (1926)	5 » 00 »
34. Folkedragter i Nordvestsjælland. Af Kredslæge J. S. Møller, Kalundborg (1926)	15 » 00 »
35. Vore danske Folkeæventyr. Genfortalte af Hans Ellekilde. Første Udvalg (1928)	3 » 50 »
36. Det gamle Harboøre. Optegnelser af Karen Thuborg, tilrettelagte og udgivne af Henrik Ussing (1929)	8 » 00 »
37. Amagerdragter, Vævninger og Syninger. Af Elna Mygdal	18 » 00 »
38. Danmarks Sanglege. Udgivne af S. Tv. Thyregod	10 » 00 »
39. Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen. Af Aug. F. Schmidt (1. og 2. Halvbind 1932-1933)	12 » 00 »
40. Fra Dansk Folkemindesamling V. Foren. Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar. 1933. Af Hans Ellekilde . .	5 » 00 »
41. Mellem sydfynske Sunde. — Hverdag og Højtid — Paa Grundlag af Optegnelser fra Thorvald Hansen, udarbejdet af Henrik Ussing. (Medlemslevering for 1934)	8 » 00 »

Til Udgivelse forberedes:

- fra Jyllands Højderyg. Af Sognefoged Jens Jensen, Kragelund og Konservator H. P. Hansen, Herning.
- Hollands Folkeliv. Ved Henrik Ussing.
- Vore danske Folkeæventyr. 2. Udvalg. Ved Hans Ellekilde.

Indmeldelser i Foreningen »Danmarks Folkeminder« sendes til Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliothek, København K. Medlemsbidraget er 4 Kr. 50 Øre aarligt (5 Kr. for udenlandske, 75 Kr. for livsvarige Medlemmer). Foreningens Medlemmer faar gratis de Bøger, Foreningen udgiver i Aarets Løb (Nr. 41 hører til Aargang 1934). Medlemmerne har Ret til at købe tidligere Bøger, hvoraf Oplag haves, til nedsatte Priser ved Bestilling hos Foreningens Sekretær eller Kassører. Ligeledes har Medlemmerne Ret til at købe en Del af Universitetsjubileums danske Samfundets Skrifter (deriblandt Feilbergs Jyske Ordbog -IV), og af Evald Tang Kristensens Arbejder og forskellige andre Skrifter til betydelig nedsatte Priser.